BRUNO FRANK

CERVANTES

BRUNO FRANK

CERVANTES

Bruno Frank — CERVANTES

Bruno Frank

CERVANTES

În românește de *L.* și *P. Năvodaru*

BUCUREȘTI
1969
EDITURA
PENTRU LITERATURĂ
UNIVERSALĂ

Cartea întîi

AUDIENŢA

La Madrid nu existau trăsuri. Cardinalul-legat trebui să meargă călare în audienţă. În cele din urmă i se făcuse rost de un catîr alb, pe care şedea de-a curmezişul, ca femeile, cu somptuoasele-i veşminte atîrnînd pînă jos. O ploaie măruntă şi rece cădea pe pălăria lui plată, purpurie. Bătrînul Fabio Fumagalli, canonic la biserica Sfîntul Petru, ducea catîrul de căpăstru. În urma lor şi pe de lături oamenii din suită, trei clerici mai mărunţi şi cîţiva slujitori, păşeau cu grijă, privind încruntaţi cum li se murdăreau de noroi ciorapii, pînă sub genunchi. Clericii îşi sumecaseră sutanele, ca ţărăncile fustele, şi se gîndeau cu jind la promenadele bine pietruite ale Romei.

Ciudată capitala asta, în care fuseseră trimişi în misiune. Regele nu găsise să-şi aleagă drept reşedinţă decît un tîrguşor mizer. Mult dacă trăiau aici laolaltă cincisprezece mii de creştini. Casele, aproape toate din lut, cu un singur cat, erau atît de joase încît, de pe catîrul său, cardinalul le-ar fi putut uşor atinge acoperişurile. Asta era capitala unei jumătăţi a lumii ! De aici, din acest tîrg murdar, erau cîrmuite Spania, Burgundia, Lorena, Brabantul, Flandra şi fabuloasele regate ale aurului de peste mări. De aici îşi primeau ordinele, la Neapole, în Sicilia şi la Milano, viceregii spanioli. Regele Franţei, Republica Veneţiei şi Statul Sfîntului Părinte abia mai ţineau piept suveranului care se complăcea aici. Portul şi obiceiurile spaniole erau la modă în lumea întreagă ; de aici porneau.

În ploaia de noiembrie, puţinii trecători îşi plecau genunchiul în faţa călăreţului în veşminte de cardinal. Cei ce-şi ridicau privirea spre el rămîneau înmărmuriţi. Aveau înaintea lor un băieţandru. Borul pălăriei purpurii umbrea o faţă îngustă, palidă, bolnăvicioasă.

Cardinalul Giulio Aquaviva avea douăzeci şi doi de ani. Papa îl trimisese să condoleze pentru moartea lui Don Carlos, moştenitorul tronului, misiune foarte gingaşă, căci nimeni nu se îndoia că tatăl îşi ajutase fiul să moară.

Delegaţia călătorise aproape o lună de la Roma la Madrid. Marea fusese furtunoasă, corăbiile piraţilor barbareşti o făceau şi mai nesigură. Domnii clerici ajunseseră mai mult morţi decît vii la liman. Aici îi aştepta o viaţă lipsită de tihnă. Nopţi de-a rîndul cardinalul-legat şezuse în capul oaselor, tuşind, în patul lui umed şi tare, la nunţiatura din Madrid.

În timpul îndelungatei, îngrozitoarei călătorii pe mare, soliei lui i se adăugase încă o raţiune, la fel de sumbră. Putea condola acum totodată şi pentru moartea reginei. Frumoasa, blînda Elisabeta de Franţa nu apucase să împlinească decît douăzeci şi cinci de ani. După Maria de Portugalia şi Maria de Anglia, era a treia moartă în patul conjugal al lui Filip. Ce atingea mîna lui, se ofilea şi pierea.

Călătoria cardinalului părea deci pe deplin îndreptăţită. Sensul ei tainic şi adevărat era însă altul. Între regele preacatolic, scut al credinţei, jude neîndurat al ereticilor, şi Vatican domnea vrajbă. Fiul lui Carol Quintul se prosterna la picioarele Domnului şi în faţa dreptei-credinţe, dar nicidecum în faţa Papei. „Spania nu recunoaşte pe Papă", spusese preşedintele Consiliului său de coroană, într-o şedinţă publică... Firavul domn, în vîrstă de douăzeci şi doi de ani, era purtătorul unor mesaje foarte serioase.

Aceasta pentru că nunţiul permanent nu putuse face nimic. Audienţe i se acordau rar, veşnicul răspuns era să se adreseze în scris. Regelui Filip îi plăcea birocraţia. Tăcut şi tenace, trăia printre hîrtii. Pe cît era de zgîrcit la vorbă, pe atît de mult şi metodic îi plăcea să scrie. Rugăciunea şi scriptele erau viaţa lui.

Papa spera să dobîndească prin ambasadorul special, purtător al condoleanţelor sale, ceea ce nu izbutise prin nunţiu. Tînărul avea să se înfăţişeze regelui în condiţii tragice, poate găsea calea spre sentimentele, spre sufletul împovărat al monarhului. Aquaviva era iubit la Roma. Îl iubea chiar şi Pius, care, sub tiară, rămăsese un bătrîn

şi neîndurător călugăr dominican. Poate prindea şi Filip drag de el.

Nunţiul permanent se arătă de la început plin de reavoinţă. Îl găzdui prost pe bolnav la nunţiatură, nimeni nu-i purtă de grijă, suita sa nu primi de mîncare.

În cele din urmă canonicul Fumagalli făcu tărăboi. Ţăran din Romagna, cu barbă albă, uriaş la trup, croit mai degrabă să fie ostaş decît preot, slujea cu credinţă, încă din tinereţe, casei Aquaviva. Şi el îl iubea pe tînărul prelat, firav şi evlavios. Avu o convorbire scurtă, de loc politicoasă, cu gazda. După care lucrurile se îndreptară.

Dar nunţiul urmărea cu satisfacţie răutăcioasă cum şederea musafirului nepoftit se prelungea fără noimă. Sosise cu trei săptămîni în urmă. La întrebarea respectuoasă cînd i se va putea acorda o audienţă pentru prezentarea condoleanţelor, zile în şir nici nu i se răspunsese, iar apoi i se comunică de la cancelarie să le trimită în scris. În scris, expresie curentă, dar, adresată unui prinţ al bisericii, care călătorise anume timp de o lună, înfruntînd pericole de tot felul, constituia o insolenţă aproape de neîndurat. Totuşi nu-i rămase altceva de făcut decît să roage din nou să i se acorde o audienţă. Era cu neputinţă să se întoarcă la Roma şi să-i spună urmaşului Sfîntului Petru : solul tău nici n-a fost primit în casă. Cînd în cele din urmă i se acordă audienţa, raportul de forţe fusese schimbat în chip penibil. Asta se şi urmărise.

Ajunseră la palatul regal. Dar cortegiul de clerici nu putu găsi intrarea. O schelă înconjura Alcazarul, clădire în chip de cetate, cu zeci de ieşinduri. Muncitori roboteau prin ploaie. Mereu se luora la casele lui Filip.

Porniră să înconjoare colţuroasa cetate. Ajunşi la o uşă dosnică, legatul descălecă. Halebardieri cu coifuri înalte, pieptare galbene şi pantaloni bufanţi roşii şi galbeni, făceau de strajă. Nu înţelegeau o vorbă. Erau germani. În cele din urmă, la chemarea slujitorilor, un om în haine preoţeşti coborî o scară pieptişă şi dădu lămuriri în latineşte. Pe aici nu se putea ajunge la apartamentele regale. Cardinalul trebui să încalece din nou şi să pornească înapoi, roată, spre faţada acoperită cu schele.

Suita rămase într-o cameră de gardă, la catul de jos. Era frig, prin ferestrele minuscule şi acoperite de bîrnele schelăriei abia dacă pătrundea un pic de lumină, acum ziua în amiaza mare.

— Asta zic şi eu călătorie de plăcere ! spuse Fumagalli, care ţinea pe genunchi pălăria roşie, udă a legatului. Excelenţa-sa o să ne moară din plimbarea asta !

Cardinalul urcă încet, cu un junghi în coastă, treptele unei scări întunecoase. Prin castelul medieval plutea un miros urît. Prelatul era însoţit de un curtean, ce păşea înaintea sa, puţin lateral. Urcau tot mai sus. „Cred că regele Spaniei şade pe acoperiş şi mă aşteaptă acolo", îşi zise Aquaviva, căci purpura îmbrăca un tînăr blajin şi vesel, glumeţ din fire, în ciuda cuvioasei sale înţelepciuni.

Ajunşi la catul cel mai de sus, o luară mai întîi printr-o galerie laterală deschisă, crenelată, în care şuiera viforul dinspre nord şi de unde se putea vedea tot oraşelul, mizer, lutos şi murdar, iar dincolo de el, podişul golaş, trist al Castiliei. Apoi străbătură săli joase şi lungi, mobilate doar cu cîteva sipete. Pretutindeni clerici, în sutane sau rase, discutau în grupuri, părînd să aştepte ceva, fără nici o treabă. Apoi o odaie pătrată ticsită de ostaşi. Ofiţerul lor le dădu zgomotos onorul. În încăperea următoare, un culoar cu desăvîrşire gol, curteanul îl lăsă singur şi se duse să-l anunţe.

Chiar la căpătîiul lui Aquaviva un clopot bătu amiaza, cu sunete scurte şi seci. Uşa se deschise. Un camerier îl pofti să intre.

Încăperea aceasta nu era întunecoasă. Prin ferestrele înalte, o lumină slabă, cretoasă se revărsa din stînga şi din dreapta, asupra mesei de scris la care lucra regele Filip. Suveranul puse pana deoparte şi privi cu ochii săi mari, puţin bulbucaţi, negrăit de liniştiţi, pe cel ce intra. Acesta se înclină, apoi aşteptă, în poziţie protocolară, să i se adreseze cuvîntul. Dar tăcerea continua. Astfel avu răgaz să-l cerceteze pe domnitorul cel mai discutat al lumii creştine.

Înfăţişarea lui îl uimi şi-şi dădu seama de ce. Filip era fără pălărie, aşa cum nu apărea în nici unul dintre numeroasele sale portrete şi cum, prin urmare, lumea nu era obişnuită să-l vadă. Acum cardinalul putu să-şi dea seama cît de bălai era : avea păr mătăsos şi buclat de un blond-deschis,

iar barba, doar puţin mai închisă la culoare, încadra o gură mare, spirituală. Nasul era foarte delicat, frumos adus, pielea albă de transparenţa porţelanului, totul lăsînd impresia dominantă de om elegant şi îngrijit. Numai fruntea bombată, grea, dădea o notă de nesiguranţă ameninţătoare feţei lui plăcute.

Era îmbrăcat în catifea neagră. Chiar şi colereta de la gît dispăruse din cauza doliului, iar Ordinul Lînii de Aur atîrna pe piept cu luciri mate, prins într-un şirag de nestemate întunecate.

„Oare să încep eu ?" se întrebă Aquaviva, constatînd cu nemulţumire că faţa şi mîinile îi ardeau de febra emoţiei. Puţin încurcat îşi plimbă privirea prin încăperea regală. Nu prea aveai ce vedea. Gobelinuri acopereau pereţii. Mobilă puţină, grea şi simplă. Lîngă Filip, pe o măsuţă, erau aşezate un mic crucifix şi două racle din argint cu relicve.

— Tînărul preot mi-a trimis sanctitatea-sa, rosti regele cu o voce destul de înceată, politicoasă, dar cu totul lipsită de intonaţie. Vorbea greu italieneşte. Să vă auzim solia !

— Majestate, Sfîntul Părinte vă trimite salutul şi binecuvîntarea sa apostolică. Menirea mea este să exprim profunda şi sincera durere cu care sanctitatea-sa a aflat despre moartea infantelui Don Carlos şi să vă asigur că se roagă zilnic, neostenit, pentru cel răposat.

— Mare cinste pentru acest prinţ, grăi vocea lipsită de expresie.

Aquaviva amuţi. Situaţia era contrarie tuturor aşteptărilor. Deşi la toate curţile creştinităţii se vorbea fără înconjur despre această moarte stranie, era încredinţat că regele va acoperi totul cu fraze protocolare. Avea doar temei s-o facă.

Prinţul fusese infirm şi pe jumătate nebun. Fiind moştenitorul unei jumătăţi a lumii, omenirea întreagă îi cunoştea purtările încă din fragedă pruncie. Se ştia de doicile sale, cărora sugarul le muşca sînul atît de rău încît mureau, de animalele pe care, ajuns băietan, le trăgea în ţeapă şi le frigea de vii, de curtenii pe care poruncea să-i castreze, despre crizele sale de furie şi urlete, despre accesele sale de epilepsie. Fiara nu dăduse înapoi nici în faţa tatălui său. Că-i jurase moartea, ar mai fi fost de înţeles. Dar, de Crăciunul trecut, se aflase de planul lui de-a fugi în Flandra, pentru a se pune în fruntea ereticilor. Ştirea ajunsese misterios de

repede şi la Roma. Papa se sperie. Îl liniştiră. Prinţul se şi afla prizonier la Madrid. Apoi muri. Aceasta era moartea pentru care Aquaviva venise să prezinte condoleanţe.

— Sanctitatea-sa, continuă el cu greu, a poruncit o slujbă de doliu, care s-a ţinut în ziua de 5 septembrie, la bazilica Sfîntul Petru. Pentru a onora cum se cuvine pe moştenitorul unui regat atît de puternic, sanctitatea-sa a participat personal la liturghie. Îmi îngădui să adaug, maiestate, că o asemenea cinste a fost pînă acum acordată numai regilor.

— Numai regilor, repetă Filip, trecînd brusc la o latină aspră. Mulţumesc Sfîntului Părinte. Dumnezeu mi-a hărăzit greaua povară să păstrez neatinsă credinţa cea adevărată, să stăpînesc cu dreptate şi în pace, iar atunci cînd se vor încheia puţinii mei ani de viaţă, să las ţările ce mi-au fost încredinţate, în bună rînduială. Totul atîrna în primul rînd de persoana moştenitorului. Dar a fost voia Domnului ca, spre pedepsirea păcatelor mele, să-l împovăreze pe Don Carlos cu metehne atît de multe la număr şi atît de grele, încît nu s-ar fi cuvenit să domnească. Dacă ar fi moştenit tronul, regatul ar fi fost în primejdie. Nicicum nu putea trăi. Luaţi loc !

Cuvintele din urmă fuseseră rostite pe acelaşi ton egal ca şi cele dinainte. Tînărul cardinal, ameţit şi uluit de atîta neaşteptată şi tăioasă sinceritate, nu înţelese pe dată.

— Luaţi loc ! repetă regele.

În încăpere nu era decît un scaun, un taburet scund, fără spetează. Aquaviva îl trase spre sine. Cînd se aşeză, foşnetul viu al veşmintelor de mătase i se păru ca o mîngîiere.

— Mă supun, maiestate. Dar nu şezînd aş trebui să rostesc a doua parte a soliei mele. Sfîntul Părinte nu mi-a mai putut-o încredinţa prin viu grai, dar ştiu că inima lui mi-o trimite peste ape. Dumnezeu a chemat la el, în urmă cu cîteva săptămîni, şi pe maiestatea-sa regina, cea mai bună, cea mai nobilă, cea mai cuvioasă dintre...

— Ajunge, cardinale. Altceva mai aveţi ?

Vocea politicoasă exprima nemulţumire. Căci regele o iubise pe această veselă, blîndă, fermecătoare franţuzoaică.

— Sînt treburi pendinte, maiestatea-voastră.

— Treburi ! Desigur. Dar Papa are un reprezentant permanent la curtea mea.

Aquaviva avea două pete rotunde în obrajii, roşii ca veşmîntul său.

— Nunţiul este de multă vreme plecat de lîngă persoana Sfîntului Părinte. Sanctitatea-sa vă roagă să consideraţi cuvintele mele ca venind direct din gura sa.

— Am să vă ascult cu atenţie, răspunse Filip. O pală de vînt izbi ploaia în ferestre. Amîndoi traseră cu urechea. După ce zgomotele se domoliră, regele adăugă, vorbind rar şi răspicat : Sanctitatea-sa ştie, şi în privinţa aceasta nimic nu se poate schimba, că mai curînd renunţ la coroană, decît să îngădui să mi se smulgă ceva din cele ce au aparţinut înaintea mea, împăratului şi regelui, suveranului şi tatălui meu.

„Mai curînd renunţ la coroană..." latina cezarilor, fiecare verigă a frazei, un bloc de granit. Aici nu era vorba de formule. Cîndva omul acesta spusese : „Dacă fiul meu ar cădea pradă ereziei, eu însumi aş aduce vreascurile pentru rug". Pe vremea aceea nu avusese încă fiu... De la sufletul acesta însetat de absolut, sever şi lent, te puteai aştepta la orice acţiune extremă. Nu pe calea Romei, ci nemijlocit pogorau asupra lui, cel înscăunat în domnie, poruncile Celui-de-sus. Spaniolismul şi adevărata credinţă erau pentru Filip unul şi acelaşi lucru. El era reprezentantul greu împovărat al Domnului, pămînteasca sa viaţă de rege, învestit cu puteri nemaiîntîlnite, nu era decît un scurt popas spre veşnicia asupra căreia ochii îi erau mereu aţintiţi. În afara oraşului, în ţinutul pustiu de la poalele munţilor Sierra, începuse să se înalţe întruchiparea în piatră a credinţei sale, cavoul uriaş al Escorialului, auster şi solemn ca peisajul din care creştea, bastion al puterii, cazarmă a credinţei, biserică şi criptă, unde voia să reunească toţi morţii neamului său. Era un bărbat chipeş şi elegant, de patruzeci de ani. Dar de mult fuseseră rînduite pînă în cele mai mici amănunte cele treizeci de mii de slujbe pentru veşnica sa odihnă, cu care întreaga oaste a preoţimii spaniole avea să ajute cîndva sufletului său să găsească calea spre fericirea de apoi.

Nici un Papă din vremurile trecute nu s-ar fi potrivit mai bine cu regele acesta, decît bătrînul care şedea acum

pe tronul Sfîntului Petru, călugărul ascet, fostul mare inchizitor — copia lui Filip, sumbră, lipsită de strălucire, de dincolo de mare. Şi cu el era în conflict.

Primejdia era mare. Ameninţa schisma. Ameninţa formarea unei biserici spaniole de stat. Semne prevestitoare se şi arătaseră.

Giulio Aquaviva începu să vorbească. Plecîndu-şi capul bolnăvicios cu tichie roşie, îşi aţinti privirea asupra unui animal din desenul covorului dinaintea sa şi se porni să expună domnitorului preacatolic plîngerile Vaticanului. Începu uşor, cu lucruri mărunte, de mică importanţă, apoi exprimă, printr-un crescendo abil, nedumerire, întristare şi spaimă. Nu lăsă nici o frază fără un compliment cucernic la adresa regelui, ridicînd tot mai sus, pînă în slăvi, meritele lui Filip, pentru ca apoi să poată mai vîrtos să se plîngă şi să acuze. Îşi adună toată inteligenţa, toată puterea de convingere, toată încrederea în dreapta-credinţă, slujindu-se inconştient chiar şi de farmecul înduioşător al tinereţii sale suferinde — „ce unealtă fragilă şi graţioasă foloseşte aici dreapta-credinţă", şi-ar fi zis orice alt ascultător. Totul era în joc. Un moment hotărîtor. Cu totul de necrezut să se mai repete vreodată. Giulio vorbea acum şi el în latineşte, latina cea mai aleasă, din politeţe pentru rege, care tocmai i se adresase în această limbă.

Nemulţumiri erau multe. Papa dorea din tot sufletul să le vadă înlăturate. Iubea şi admira pe rege, în el îşi pusese toată nădejdea în lupta împotriva ereziei, care se ridica pretutindeni ameninţătoare. Cu cîtă creştinească bucurie aflase deunăzi, că acea căpetenie a ereziei flamande, contele Egmont, fusese decapitat la Bruxelles, în piaţa publică, pe eşafod, fără a se ţine seama de serviciile şi victoriile din trecut ale acestui eretic. Desigur că şi încălcările şi jignirile de acum nu erau decît opera unor subalterni, neîncuviinţate de maiestatea-sa.

De pildă, de neîngăduit era purtarea viceregelui spaniol de la Neapole, ducele de Alcala. Sfida autoritatea Vaticanului. Pe episcopii şi trimişii Sfîntului Părinte îi lăsa să aştepte zile întregi în anticamera cea mai proastă. Cînd izbuteau în cele din urmă să i se înfăţişeze, îi primea întins în pat şi, după cum se spunea, nu totdeauna singur.

Filip tăcea, cu ochii aţintiţi în gol, cu buza de jos puţin răsfrîntă.

Nici aici, în ţară, lucrurile nu stăteau mai bine. Nu trecuse nici un an de cînd Papa interzisese luptele cu tauri. Organizatorii luptelor erau ameninţaţi cu excomunicarea. Celor ucişi de tauri nu li se cuvenea o înmormîntare creştinească. Şi totuşi erau înmormîntaţi creştineşte. Şi totuşi episcopii nu ţineau seamă de excomunicare. Mulţimea celor ce luau parte la ele şi fastul erau mai mari ca oricînd. Şi toate astea sub ochii regelui.

Aquaviva ridică privirea şi făcu o pauză respectuoasă, în aşteptarea unui răspuns.

Filip începu să vorbească. Desigur numai cîteva cuvinte. Dar ciudat lucru : Aquaviva nu-l înţelegea. Ceva în vorbirea regelui suna străin, aspru, insesizabil. „Nu cumva am febră, gîndi Aquaviva, totuşi mi se pare că mintea mi-e limpede..." Întrebări nu putea pune. Continuă.

Evident, nu erau decît amănunte. Dar mai ţinea Spania cît de cît seamă de jurisdicţia apostolică ? Şi care era situaţia încasărilor ? Nu punea regele clerul la biruri, după bunul său plac, adunînd pentru finanţele de stat ale Spaniei sume uriaşe, care ar fi trebuit să ajungă în casieria centrală a creştinităţii catolice ? Dumnezeu ştie, şi regele de asemenea, că Sfîntului Părinte îi erau străine interesele personale. Reprezentantul lui Cristos pe pămînt trăia ca un călugăr cerşetor. La prînz o supă de pîine şi jumătate pahar de vin, seara cîteva fructe. Veşmintele sale erau atît de ponosite, încît stîrneau reprobarea. Dar avea nevoie de bani pentru cîrmuirea uriaşului imperiu spiritual ce-i fusese încredinţat. Ruga pe iubitul şi marele său fiu să-l înţeleagă.

Regele rosti din nou cîteva fraze. Din nou cardinalul nu înţelese nimic. De atîta încordare căscă gura, care i se uscase de tot. De ruşine, supărare şi nedumerire îi dădură lacrimile. De data aceasta însă regele observă că nu fusese înţeles. Lui Aquaviva i se păru că zăreşte un zîmbet, abia mijit, alunecînd peste chipul îngrijit al regelui. Poate că se înşelase. Dar, Sfinte Doamne, ce şi cum vorbea regele acesta ? Ce latină stranie — căci italiană nu era, deşi semăna la sunet şi chiar unele cuvinte izolate puteau fi înţelese — oricum cardinalului nu-i era îngăduit să tacă mai departe, dus pe gînduri. Trebuia să-şi continue lupta, pe acest teren ne-

sigur, care îi fugea de sub picioare. O clipă tînărul şi cucernicul Aquaviva se simţi cuprins de un dor nespus după apartamentul său din Vatican, după capela sa, mică, întunecoasă, mereu bine încălzită, unde îi plăcea să se roage cu evlavie la picioarele unei frumoase Madone, pictată de Perugino din Umbria. Ce ore tihnite! Dar Sfîntul Părinte îi poruncise această călătorie prin flăcările purgatoriului, n-avea încotro, trebuia să le înfrunte.

Se îndreptă din şale. Vocea sa căpătă inflecţiuni metalice. Era vorba de un caz deosebit, foarte important şi care trebuia, în sfîrşit, lămurit. Nefericitul arhiepiscop de Toledo, primul prelat al ţării, Bartolomé Carranza, fusese acuzat de Inchiziţia spaniolă că ar avea înclinaţii spre luteranism. Dar numai de Inchiziţia spaniolă, sublinie Aquaviva. Roma nu crezuse niciodată în vinovăţia preacuviosului părinte. Papa, cel mai sever dintre cei severi, nu-i găsise nici o vină. Dacă ar fi fost după voia Curiei, sărmanul bătrîn ar fi fost de mult liber. Judecătorii spanioli se opuneau însă — din ordinul riguros al regelui. Între timp episcopia de Toledo, cea mai puternică şi cea mai bogată din toată Spania, rămăsese fără păstor, iar marile sale venituri erau încasate fără scrupule de stat. Bineînţeles că nici Papa, nici el, legatul său, nu-şi închipuia că acesta ar fi motivul real al neîndurării regale, dar restul lumii fără îndoială că aşa socoate.

Oricum — Aquaviva se ridică în picioare, acesta i se păru momentul cel mai potrivit — aşa ceva nu mai putea fi tolerat. Sfîntul Părinte îi poruncise să fie cît mai explicit în privinţa aceasta. Era vorba de lupta hotărîtoare dintre teologia spaniolă şi cea romană. Se punea întrebarea dacă domnitorul preacatolic, soţul credinţei, judele ereziei, avea să se supună cu vrednicie sau să înfrunte autoritatea Papei, voind o biserică spaniolă de stat, adică schisma. Papa dorea să declare fără echivoc că într-un asemenea caz nu se va da înapoi de la nimic, de la nimic — nici chiar de la excomunicare!

Tăcere. Tăcere. Nici o tresărire a regelui, nici cel mai mic gest, nici un zvîcnet al chipului său palid. O expresie politicoasă, atentă, o privire care îl ocolea pe cardinal, alunecînd pe lîngă el, spre tapiseria de pe perete.

— Scaunul apostolic, continuă Aquaviva solemn, este împotriva hotărîrii luate de Inchiziţie. Arhiepiscopul trebuie să se întoarcă la Toledo. Papa cere reabilitarea lui. Carranza o merită. De altfel, adăugă el cu un extraordinar efect de neaşteptată blîndeţe şi căldură în glas, nu numai creştinul, catolicul fervent, dar şi fiul trebuie s-o acorde cu dragă inimă, căci împăratul şi regele, suveranul şi tatăl său, Carol Quintul, slăvit fie-i numele, şi-a dat obştescul sfîrşit la mînăstirea Yuste, în braţele episcopului Carranza.

Aquaviva spusese tot ce avea de spus. Răsuflă uşurat din pieptul lui îngust. Începuse bine, apoi printr-un crescendo abil, ajunsese la lucrurile cele mai grave, ameninţase cu excomunicarea şi încheiase pe un ton omenesc, profund şi cald. La aşa ceva trebuia răspuns. Nu erau treburi ce puteau fi îndrumate pe calea cancelariatelor. Nu i se putea replica să-şi prezinte observaţiile în scris. Aştepta.

Şi regele aştepta. Apoi, începu să vorbească, fără a ridica ochii, cu o voce măsurată. Dar Aquaviva nu înţelegea. E drept că regele începuse cu „*imperator et rex, dominus meus et pater*“ [1], dar din nou trecuse la un alt grai — oare unde îi fuseseră urechile? — Filip i se adresa în spaniolă, nu-i vorbă, o spaniolă deosebită, după cum i se păru lui. Şi chiar aşa era. Treptat, pe nesimţite, spaniolul îşi schimonosea uşor vorbirea, făcea să se contopească sunetele lingvale şi palatele, prefăcea pe *o* în *u* scornind astfel o pseudolatină înşelătoare, al cărui sens interlocutorul credea că-l ghiceşte şi care totuşi îi scăpa neîncetat. Măiestru joc, nimic de zis!

Nu lipsea mult şi Giulio ar fi izbucnit în plîns. De ce făcuse călătoria asta, fără să cunoască limba? Dar cine s-ar fi gîndit că-i va fi necesară!? Italiana încă mai era limba cercurilor înalte, iar latină vorbeau toţi cei crescuţi de preoţi. Cu ajutorul ei făceai faţă oricărei misiuni în Europa. Dar nu puteai face faţă acestui om.

Îşi aminti de ce-i povestise în ajun pe şoptite ambasadorul francez: regele ar fi urmărit, privind printr-o deschizătură în zidul celulei, ceasuri de-a rîndul, cu inima neclintită, fără a se da de gol, înceata agonie a fiului său. Ieri nu crezuse o iotă din cele povestite de domnul Fourquevaux; azi credea.

---

[1] Împăratul şi regele, stăpînul şi părintele meu (lat.).

Filip vorbea. Se exprima pe îndelete, cu modulații fine ale vocii, ce e drept nu prea tare, dar în cadențe elegante, pline de efect, cu o evidentă și liniștită satisfacție. Avea timp. Nu se grăbea. Nefericitului tînăr în mantie purpurie i se părea că nu va conteni să vorbească pînă seara. Sunetele treceau țiuind pe lîngă urechile sale, ici-colo un cuvînt pe jumătate familiar răzbătea pînă la el — se clătina pe scaun, cît pe ce să se prăbușească, doar era și bolnav. Dar iată că vocea aceea politicoasă rosti, drept încheiere, în italiană :

— Asta este tot ce pot spune, cardinale. Nu vă mai reținem.

Pesemne că, fără a face vreun gest vizibil, atinsese un clopoțel. Ușa se deschisese și cameristul îl aștepta pe cardinal în prag, să-l conducă spre ieșire.

Ploaia încetase. Strălucea un soare palid, aproape iernatic. Bătrînul Fumagalli ducea catîrul de căpăstru. Își privea îngrijorat stăpînul, pe care el îl crescuse. Fără vlagă și palid ca un mort, cardinalul se lăsase săltat în șaua femeiască.

— Arăți tare obosit, iubitul meu fiu, șopti el către legat. În ceasurile bune și în ceasurile tare grele îl tutuia, ca în vremurile copilăriei.

— Sînt obosit, răspunse cel de pe catîr.

— Trebuie să pleci din țara asta, Giulio. Asta nu-i o climă pentru tine.

— Voi pleca cînd voi fi chemat.

— Dar ce mai vrei ! Ce treburi mai ai aici ?

— Să învăț spaniola. Caută-mi un profesor !

PROFESORUL DE SPANIOLĂ

— Eminenţă, anticamera este plină, spuse Fumagalli, întorcîndu-se de afară. S-au prezentat vreo doisprezece flăcăiandri, toţi foarte flămînzi şi jerpeliţi.

— O duzină de profesori de spaniolă ! De unde or fi răsărit ?

— Din şcolile de umanişti. În tîrguşorul ăsta prăpădit sînt vreo şase, şapte. Am trimis fiecăreia cîte o înştiinţare.

— Foarte deştept din partea ta, remarcă Aquaviva.

— Tare aş dori să ştiu de ce mai vreţi să învăţaţi şi limba spaniolă ?

Cardinalul îl privi lung.

— De ce *mai* vreau mă întrebi, Fabio ! Te gîndeşti că nu mai am mult de trăit, nu-i aşa ?

— De ce *mai* vreţi — în sensul că sînteţi un om în toată firea şi un principe al bisericii ! exclamă Fumagalli speriat.

— Să-ţi spun o poveste. Ascultă ! În ajunul morţii înţeleptului Socrate, un prieten se duse la închisoare să-l viziteze şi dădu acolo peste un profesor de muzică, care îl învăţa pe filozof un cîntec la liră. „Păi cum, exclamă prietenul, mîine vei muri şi astăzi mai înveţi un cîntec nou ?! Iar Socrate i-a răspuns : „Dar *cînd* să-l mai învăţ, dragul meu ?"

— Cine vorbeşte de moarte ! Pentru un pic de tuse ! Ţi-e destul de cald ?

Aquaviva şedea, bine învelit, într-un jilţ cu spetează, iar lîngă el se afla un vas de bronz, mare şi rotund, plin cu tăciuni aprinşi, sprijinit pe trei labe de leu minunat lucrate. Fumagalli îl adusese cu mîinile sale din dormitorul nunţiului papal, fără să întrebe pe nimeni nimic.

— Da, mi-e bine, răspunse Aquaviva. În ce priveşte limba, nu este cu totul imposibil să mi se acorde o nouă audienţă şi ar fi frumos dacă aş putea să-i fac o surpriză regelui, rostind cîteva cuvinte în spaniolă.

Fabio îşi miji ochii. Suspect de calm vorbea întotdeauna Giulio despre regele acesta ! Nu povestise nimic, dar se îmbolnăvise şi mai rău după audienţă.

— O nouă audienţă ! Nu cred. A plecat acolo, sus, la Escorial, şi-şi supraveghează constructorii.

— Oricum. Fără spaniolă n-o scoţi la capăt. E important şi pentru corespondenţa Vaticanului. Sfîntul Părinte va înţelege.

— Cum credeţi, eminenţă. Să chem deci pe cîţiva dintre indivizii ăştia ?

— Da, dar pe rînd, Fabio ! Numai cîte unul !

În anticameră stăruia un miros greu de trupuri omeneşti. Numărul candidaţilor aproape că se dublase între timp. Mai toţi erau tineri, nemîncaţi şi nespălaţi. Şedeau de-a lungul pereţilor, pe banchetele tapisate cu catifea. Purtau gulere studenţeşti din pînză aspră, neagră, îşi răsuceau beretele în mîini şi se măsurau din ochi, cu priviri răuvoitoare. Care dintre ei avea să tragă extraordinarul loz cîştigător al acestei loterii ?

Fără să vrea, privirea lui Fumagalli se opri de îndată asupra unei apariţii care nu se potrivea de fel cu tineretul acesta duhnind a sudoare. Cînd se apropie, omul se ridică în picioare, era înalt, cărunt, cu bărbia rasă, îmbrăcat într-un veşmînt lung de mătase, de culoare închisă şi cu o beretă mare pe cap.

— Domnia-voastră nu se află cumva din greşeală aici ? întrebă politicos canonicul, căci îmbrăcămintea omului părea să arate grade profesorale înalte. Audienţa de astăzi are un scop anume.

— Cunosc scopul, sfinţia-voastră, şi tocmai de aceea mă aflu aici.

Fumagalli făcu un gest al mîinii, poftindu-l să-l urmeze. O dată cu învăţatul se ridicase de lîngă el un student, un băietan subţirel, vioi, cu ochi ageri, îmbrăcat ca toţi ceilalţi, doar poate ceva mai curăţel, care se pregătea, cu oarecare timiditate, să-l urmeze.

— Tu rămîi deocamdată, spuse omul cu talerul. Ai strica totul.

Supus, tinerelul se aşează la loc, împuns din toate părţile de priviri mînioase, din cauza protecţiei de care se bucura.

— Eminenţă, anunţă Fabio pe un ton solemn, după ce intră în cameră, printre cei ce aşteaptă se afla şi domnul acesta. Am socotit de cuviinţă să-l introduc primul.

Învăţatul se prezentă. Era don Juan Lopez de Hoyos, un nume bine cunoscut, după cum afirma el, doctor al Universităţii din Valladolid şi directorul celei mai vestite dintre şcolile de gramatică şi arte ale Spaniei, fapt pe care nu-l putea trece sub tăcere.

— Vizita domniei-voastre este o cinste pentru mine, spuse Aquaviva şi-l pofti printr-un gest să ia loc. Şi ştiu s-o preţuiesc. Dar îmi este cu neputinţă să-mi închipui că un om cu gradele universitare ale domniei-voastre ar fi dispus să se ocupe de predarea unor noţiuni elementare.

— Eminenţă, era de aşteptat că se vor prezenta foarte mulţi candidaţi. De aceea l-am însoţit pe unul dintre discipolii mei, în speranţa că recomandarea mea îi va fi de folos. Norocul este atît de orb, adăugă el, părîndu-i că zăreşte o umbră de nemulţumire pe faţa cardinalului, să-mi fie îngăduit să-i deschid puţin ochii.

— Lăsînd metaforele la o parte cred că de fapt *mie* vreţi să-mi deschideţi ochii. Dar eu văd foarte bine, spuse Aquaviva rîzînd.

Umanistul rîse, în sfîrşit, şi el.

— Tînărul care mă însoţeşte este timid, nu-i în stare să arate tot ce ştie. Dacă cineva îl laudă, caută mai degrabă să-l contrazică — singur nu s-ar fi prezentat în faţa eminenţei-voastre. Şi deoarece este talentat...

— Dar nu i se cere decît să ştie spaniola.

— Să ştie spaniolă ! Dar tocmai asta este ! Nu ştie spaniolă decît cel ce ştie latină. Şi ce latină ştie el ! Dovada am adus-o cu mine.

Din cutele talarului, doctorul scoase două caiete în-cvarto şi, cu mîinile înmănuşate în negru, le întinse cardinalului.

— Ce sînt astea ? întrebă Aquaviva fără a întinde mîna pentru a le lua.

Era plin de neîncredere faţă de tocilarul şi latinistul tobă de carte, pe care profesorul voia să i-l impună.

— Unul din caiete, răspunse Hoyos, conţine o poezie cu care discipolul meu a obţinut premiul întîi la ultimul turnir public de poezie — premiul întîi, eminenţă, deşi premiul acesta este aproape totdeauna acordat în ţara noastră după rang şi protecţie. Al doilea caiet...

— Să ne oprim la primul ! Poate că domnia-voastră va binevoi să ne citească versurile.

— Cu plăcere, spuse umanistul. Este evident vorba de o improvizaţie.

— O improvizaţie ?

Pe faţa lui Hoyos se vedea că atîta ignoranţă îl uimea.

— La concursurile noastre, explică el, cu un uşor aer de superioritate, i se prezintă candidatului o temă în versuri. El trebuie să comenteze tema pe loc, improvizînd strofe fără cusur. Cu acest prilej i se cere să repete versurile temei. Începu să citească :

O, dacă tot ce-a fost n-ar fi pierit,
Aş fi din nou la fel de fericit,
Iar dacă dorul mi s-ar împlini
Atît de norocos m-aş socoti !

— Prin urmare, tema este nestatornicia tuturor lucrurilor ?

— Iar aceasta este poezia, răspunse Hoyos :

Aşa cum toate pier odată,
Şi-a luat şi fericirea zborul,
Nimic de aripi n-o mai leagă
Şi-n veci de veci nu mai revine.
De inima s-ar frînge-n mine,
De-aş plînge-o veşnicie-ntreagă
La tronul unde i-am dus dorul,
Ea tot n-ar pogorî vreodată.
Ah ! dacă nu s-ar fi sfîrşit
Aş fi atît de fericit !

— Oribil ! exclamă Fumagalli tot în latină.

Umanistul se răsuci dintr-o dată, lovit în inimă. Fără ca Hoyos să observe, Aquaviva aruncă prietenului o privire foarte severă.

— Am vrut doar să spun, rosti în chip de scuză canonicul, că după părerea mea cuprinde unele contradicţii. *Ori,*

fericirea este o pasăre, are aripi şi zboară prin văzduh, *ori* este un prinţ şi şade pe un tron. Amîndouă...

— Nicidecum, domnul meu, aceasta nu contravine artei ! Poezia îşi preface obiectul şi-l înfăţişează în fiece clipă într-o altă lumină. Este o regulă elementară, încheie el compătimitor. Permiteţi, eminenţă, să continui.

— Vă rog !

— Nimic nu poate să mă-mbie,
Nici glorie, nici bogăţie,
Izbînzi, sau lux, sau bucurie,
Ori setea după măreţie,
Ci mulţumit de-aş fi măcar,
O rază din lumina-i doar
Privirile de mi-ar orbi,
Ca soarele în zori de zi,
Şi iarăşi fericit aş fi.

— Ajunge, spuse cardinalul. Am înţeles.

— Dar încă nu s-a terminat ! Mai lipsesc două strofe.

— De bună seamă că sînt la fel de bune, magistre Hoyos. Dar ce-mi dovedeşte că acest harnic latinist este un dascăl de spaniolă la fel de priceput ?

— Dovada iat-o, cea de-a doua lucrare, şi-i întinse lui Aquaviva cu atîta insistenţă cea de-a doua broşură, încît acesta fu nevoit s-o primească.

Era tipărită pe o hîrtie de mai bună calitate, iar coperta purta gravat un catafalc de ceremonie, bogat împodobit cu armoarii, embleme, figuri şi inscripţii, înconjurat cu torţe aprinse şi steaguri fluturînd.

— Ceea ce eminenţa-voastră are acum în mînă este relatarea oficială despre funeraliile reginei, de curînd răposată întru Domnul. A apărut ieri, oda de doliu aleasă de cei mai pricepuţi judecători a fost compusă de tînărul pe care vi-l recomand — şi ale cărui versuri domnul de colo le-a găsit oribile.

— Nu luaţi lucrurile prea în tragic ! Treceţi cu vederea cele spuse. Dar în ce priveşte oda...

— Este scrisă în spaniolă, eminenţă, şi domnia-voastră n-o poate citi. Încredeţi-vă în cuvîntul meu, cînd vă spun că este concepută în cea mai pură, cea mai fină, cea mai în-

florată castiliană, plină de comparaţii subtile şi figuri de stil elegante, cît se poate de străină de limba de toate zilele.

— Aha !

— Originea sa îl predispune pe protejatul meu la o exprimare aleasă. Este un copil de neam, nobil, hidalgo... Rectorul întoarse capul spre Fumagalli, dar acesta privea cu indiferenţă pe fereastră, apoi se aplecă spre cardinal : Poartă numele şi este o rudă apropiată a lui..., continuă el în şoaptă.

— Adevărat ?! exclamă Aquaviva. Interesant, mă bucură.

— Îmi permiteţi să-l chem ?

— Vă rog, magistre Hoyos.

Umanistul îşi luă rămas bun de la Aquaviva, concediat de acesta printr-un gest plin de tact, pe jumătate salut, pe jumătate binecuvîntare.

Vocea lui răsună din anticameră.

— Miguel, eminenţa-sa te aşteaptă, apoi se îndepărtă părăsind încăperea prin uşa de la intrare.

Tinerelul cu ochii vii îşi făcu apariţia. Pe cînd se ridica din plecăciunea adîncă de salut, o uimire fără margini i se zugrăvi în felul cel mai nostim pe obraz. Era evident că se aşteptase să dea ochii cu un patriarh încărunţit şi iată că se afla faţă în faţă cu un tînăr de o vîrstă cu el. Rămase cu gura căscată, iar ochii sclipitori, aşezaţi de o parte şi de alta a unui nas acvilin, i se holbaseră de tot. Chiar şi nasul avea un aer caraghios, de parcă numai el ar fi ajuns la o formă definitivă pe chipul încă necopt al tînărului, iar celelalte trăsături aveau de-abia să-i urmeze.

— Apropiaţi-vă, spuse cardinalul şi simţi cum îi vine a rîde. Rectorul dumneavoastră v-a lăudat cu multă căldură.

— Magistrul Hoyos este foarte bun cu mine, eminenţă. Ştie că sînt sărac şi vrea să mă ajute.

Vocea era matură, nu prea profundă, dar sonoră, plină de căldură, bărbătească.

— Mi se spune că sînteţi poet, continuă Aquaviva, ridicînd mîna în care ţinea broşura cu catafalcul.

— Tocmai de aceea mă tem, eminenţă, că nu voi fi bun de profesor. Dacă ai fost prea mult dăscălit să faci versuri latineşti şi spaniole despre cîte în lună şi în soare, îţi pierzi cu timpul naturaleţea. Poezia şi vorbirea de toate zilele sînt două lucruri deosebite.

— Prin urmare, sînteţi de părere că n-ar trebui să-mi caut profesorul printre studenţi ?

Tinerelul roşi.

— De fapt, pe cînd şedeam afară, mă gîndeam că orice giuvaergiu sau armurier ar fi mai potrivit pentru domnia-voastră.

— Luaţi loc, spuse cardinalul. Tînărul se aşeză. Vorbiţi de parcă nici n-aţi dori să dobîndiţi postul.

— O doresc din tot sufletul, eminenţa-voastră. Pentru mine ar fi un noroc fără seamăn. Dar mă tem grozav să nu vă dezamăgesc.

— Vă bucuraţi însă şi de unele privilegii. Un armurier, sau vreun alt meseriaş la care v-aţi gîndit, vorbeşte limba poporului de jos. Dumneavoastră, în schimb, vă trageţi dintr-un neam mare, sînteţi nobil...

— Cum adică ?

— Doar nu s-o fi înşelînd dascălul dumneavoastră. Sînteţi hidalgo.

— O, Doamne !

— Ce înseamnă cuvîntul ? Sună măreţ.

— *Filius de aliquo* — fiul unui om onest, sună într-adevăr măreţ. Dar nu înseamnă nimic. Oricine poate fi hidalgo. De pildă toţi cei ce locuiesc în oraşul de reşedinţă a regelui, prin decret.

— Chiar şi armurierul ?

— Şi el, eminenţă.

Din colţul lui, Fumagalli clătină din cap. Tinerelul îl cucerise. Acum, încerca să-l convingă şi pe cardinal, prin schime binevoitoare. Dar Aquaviva se făcu a nu înţelege.

Deşi era tînăr, rangul său înalt îi dăduse prilejul să se lovească de prea multe egoisme şi rafinamente de curte. Tinerelul acesta i se părea prea sincer. Poate că nu era decît un şiretlic.

— Dacă am ajunge la o înţelegere, continuă el fără să zîmbească, aţi trebui curînd să vă părăsiţi ţara. Nu vreau să vă ascund că locul dumneavoastră în casa mea va fi destul de modest. N-aţi fi mai mult decît un paj sau un camerier. Să nu vă faceţi iluzii !

— Aş fi fericit să plec la Roma, eminenţă.

— Nici rangul rudelor dumneavoastră nu v-ar îngădui să vă bucuraţi de o situaţie mai deosebită. Nici nu vă închipuiţi cîte rude de episcopi se găsesc la Roma. Oraşul este plin de ei.

— Acum nu vă mai înţeleg, preasfinţia-voastră, replică tinerelul nedumerit.

— Nu vă mai prefaceţi ! O cută de nemulţumire se ivise pe fruntea lui Aquaviva. Profesorul dumneavoastră mi-a spus că sînteţi nepotul arhiepiscopului.

— Care arhiepiscop ?

— Arhiepiscopul de Tarragona, Caspar Cervantes.

— Dar asta ar trebui s-o ştiu şi eu, eminenţă.

— Deci nu este adevărat ?

— Nu-l cunosc, nu ştiu nimic despre el.

Cuta de neîncredere dispăruse de pe chipul lui Aquaviva. Schimbă o privire cu canonicul. Acesta îşi părăsi locul, deschise uşa şi strigă :

— Domnilor studenţi, postul a fost ocupat. Eminenţa-sa vă salută.

Tropăituri, murmure. Plecară lăsînd în urma lor un aer încărcat de invidie şi mirosuri grele. Fumagalli deschise ferestrele.

ONORAŢI, IUBIŢI PĂRINŢI...

Către don Rodrigo de Cervantes Saavedra şi soţia domniei-sale doña Leonor, din neamul Cortinas,
la *Alcala de Henares,* în casa de lîngă *Posada de la Sangre de Christo* [1]

Onoraţi, iubiţi părinţi !

N-au trecut nici trei luni de cînd mi-aţi dat binecuvîntarea dumneavoastră, la plecarea mea, dar eu mă simt de parcă ar fi trecut mulţi ani de atunci. Între timp fiul dumneavoastră a văzut şi a aflat multe lucruri noi, pe care epistola de faţă nu le poate cuprinde nici pe sfert. Zilnic îi mulţumesc Celui-de-sus, care s-a milostivit de mine şi mi-a deschis încă din tinereţe lumea sa plină de minuni, la care nu demult nici n-aş fi îndrăznit să visez.

Un căpitan al gărzii papale elveţiene pleacă în Spania şi mi-a făgăduit să ia cu el scrisoarea aceasta. Pare un om bun şi cumsecade şi de aceea îi încredinţez şi un înscris de patruzeci de reali, pe care îl veţi putea încasa la banca din Madrid. Pînă acolo nu sînt decît trei ore călare şi desigur că se va găsi careva dintre dumneavoastră să se ducă în curînd în oraş să ridice banii. Suma nu este mare şi vă rog s-o socotiţi doar un început. Dacă o vrea bunul Dumnezeu, am să mă îmbogăţesc şi am să pot pune capăt sărăciei dumneavoastră. Zilnic întîlnesti aici oameni care au avut parte de o creştere mai de rînd decît fiul dumneavoastră şi care au ajuns totuşi la mare bogăţie.

Vă rog şi pe dumneavoastră să căutaţi un prilej să-mi trimiteţi veşti, precum şi o nouă binecuvîntare. Aş mai dori să primesc ştiri despre surorile mele, Andrea şi Luisa,

[1] Hanul „La sîngele lui Cristos" (span.).

precum şi despre mult-iubitul meu frate Rodrigo, mai cu seamă să-mi daţi de ştire dacă şi-a înfăptuit între timp planul de-a intra în slujba regelui, ca ostaş. Doresc mult să fie aşa, căci zicala de la noi de acasă mi se pare tare adevărată :

Slujind supus pe rege, biserica sau marea,
Supus, şi cu credinţă — vei şti ce-i bunăstarea !

Dacă m-aţi întreba însă unde să-mi trimiteţi asemenea veşti, aici în marele oraş al Romei, ca să ajungă pînă la mine, răspunsul sună grozav de măreţ : la Palatul Vaticanului. Da, aşa este, fiul dumneavoastră locuieşte în aceeaşi clădire şi sub acelaşi acoperiş cu urmaşul lui Petru, deşi vorba asta cu acoperişul să n-o luaţi chiar întocmai. Vaticanul are multe acoperişuri şi mai bine de o mie de camere. Este un oraş în sine şi nu unul dintre cele mai mici, clădit de-a lungul veacurilor fără mare rînduială, aşa încît chiar cineva care locuieşte de mai multă vreme în el se descurcă greu. Din mia de încăperi, eu ocup desigur una dintre cele mai mici, aşezată sus de tot, într-un turn, pe care cică l-a construit cîndva Papa Paschalis, unde ai parte mai mult de şobolani decît de tihnă. Vorbeşte lumea că va fi dărîmat şi că se va ridica ceva mai frumos în locul lui, dar de fiecare dată vin timpuri grele şi nu sînt parale, şi totul rămîne neschimbat. Aşa s-a întîmplat chiar şi cu biserica Sfîntul Petru, la care nu se lucrează decît cu multă delăsare de cînd a murit maestrul Buonarroti, acum cinci ani. Nu se vede însă nimic din marea cupolă care trebuie să se ridice deasupra altarului principal, doar o schelă uriaşă, pe care rareori se zăresc cîţiva lucrători şi ale cărei scînduri putrezesc şi uneori cad.

Ceea ce vreţi, desigur, să ştiţi, în primul rînd, este dacă l-am văzut pe Papa în persoană, ca să pot să vi-l descriu. Pînă acum s-a întîmplat de două ori. O dată mi-a fost arătat de la o fereastră, pe cînd se plimba cu doi călugări, într-una din grădinile interioare. Nici vorbă de veşminte fastuoase şi bogate. Purta o mantie albă, nici măcar prea curată, era în capul gol, şi umbla sprijinindu-se într-un toiag. Are vreo şaizeci şi cinci de ani, este cu desăvîrşire chel, cu o barbă lungă, albă ca zăpada, după cum pare,

foarte slab, cu o expresie a feţei care îţi inspiră teamă. Se vede de îndată că nu este de glumit cu el şi că sfînta noastră credinţă se află în mîini sigure. Se spune că nu lipseşte la nici o şedinţă a Inchiziţiei, închisorile sînt prea strîmte pentru marele număr de eretici şi, numai în anul trecut, şase dintre ei au fost arşi pe rug, iar doi au murit prin streang. A doua oară l-am văzut pe Papă cînd oficia liturghia în biserica Sfîntul Petru. N-a slujit la altarul principal, asta nu se întîmplă decît de patru ori pe an, dar fuseseră aprinse şapte candelabre mari de aur, iar pereţii erau acoperiţi cu purpură. Papa a dat el însuşi sfînta cuminecătură, iar ţinuta lui se deosebea mult de a celorlalţi prelaţi de faţă, care îşi manifestau indiferenţa, stînd cu pălăriile pe cap şi discutînd de parcă nici nu s-ar fi aflat într-un lăcaş sfînt. Venisem devreme şi am putut observa totul cu de-amănuntul. Vasele erau cele obişnuite, doar potirul avea un dispozitiv neobişnuit, compus din trei tubuşoare de aur. Mi s-a spus după aceea, în mare taină, că ele sînt menite să-l ferească pe Papă de otrăvire. De altfel a împărtăşit doar cîteva persoane alese cu grijă. O dată cu el şi după el au oficiat cardinalii Saraceni, Serbelloni, Madruzzo şi multiubitul meu stăpîn, cardinalul Aquaviva.

Aceasta a fost una din rarele dăţi cînd stăpînul meu şi-a putut părăsi camera. Sănătatea sa este foarte şubredă, au măcinat-o ostenelile călătoriei pe mare şi clima rece a iernii la Madrid. Mulţi cred că nu mai are de trăit decît cîteva luni sau cel mult cîţiva ani, el însuşi vorbeşte fără nici o teamă despre moartea sa timpurie. Este neînchipuit de bun şi totdeauna prietenos. Nu mă îndoiesc că atunci cînd îi va suna ceasul va ajunge fără prea multă întîrziere în Împărăţia veşnică. Ţintuit în jilţul său, vede cu o neostenită hărnicie de treburile ce-i revin prin funcţiile sale, iar de curînd s-a adăugat la toate celelalte îndatoriri încă una deosebit de importantă : i-a fost încredinţat marele sigiliu de plumb şi nici un *breve* [1] nu va mai fi emis fără a fi întărit de mîna excelenţei-sale. Pentru învăţarea limbii spaniole, de dragul căreia m-a luat pe mine, nu are însă atîta timp pe cît aş dori eu, astfel că mi se întîmplă adesea să fiu cu totul şi cu totul liber zile întregi şi să pot merge

[1] Scurtă diplomă papală (lat.).

unde îmi place. Atunci mă simt un om de prisos, asemenea puzderiei de gură-cască şi pierde-vară care mişună prin Vatican şi prin anticamerele cardinalilor, făcînd pe misterioşii, de parcă lumea nu s-ar putea lipsi de ei.

Îmi dau seama eu însumi cît de puţin avea cardinalul nevoie de mine la Roma. Căci, dacă ar fi căutat un profesor de spaniolă aici, ar fi găsit de îndată cincizeci. Oraşul este plin de spanioli, întîlneşti la tot pasul preoţi, călugări şi călători spanioli, veşmintele noastre se văd pretutindeni şi sînt din ce în ce mai mult purtate, pînă şi de localnici, iar cerşetorii cer adesea pomană în spaniolă.

Vă închipuiţi că avînd atîta timp liber, vizitez cu sîrg oraşul. Roma este foarte mare, dar se poate vedea că a fost şi mai mare pe vremuri, căci înăuntrul zidurilor de apărare, vechi de o mie de ani şi care se păstrează încă, este mult loc neclădit sau acoperit de ruine. Palate măreţe alternează cu cocioabe dărăpănate, în care locuieşte sărăcimea. Turnurile de pază feudale ale creştinilor s-au ridicat printre teatrele şi templele de pe vremea cezarilor, împletindu-se cu ele într-un fel cît se poate de straniu, aşa încît toate timpurile sînt amestecate laolaltă. La tot pasul vezi ce lupte sîngeroase s-au dat aici de-a lungul veacurilor. În unele case mai vechi, din motive de apărare, nu există scară spre stradă şi te cobori din ele prin ferestre, cu ajutorul unor funii. Nici astăzi nu te prea simţi ocrotit. A părăsi oraşul înseamnă a te avînta într-o aventură primejdioasă, iar pelerinii, cînd pornesc să se închine după datină în cele şapte bazilici exterioare, tocmesc paznici să-i însoţească.

Biserica este totul la Roma şi, la drept vorbind, nimeni nu se ocupă aici de altceva. Chiar la Madrid, care este mult mai mic şi mai neînsemnat, se practică mai multe meşteşuguri şi se face mai mult negoţ. Ele lipsesc cu desăvîrşire aici şi te întrebi cu mirare din ce trăiesc toţi oamenii aceştia. Străzile arată la fel duminica şi în zilele de lucru, iar ocupaţia cea mai de seamă a romanilor constă, după cum pare, din plimbări fără noimă. Socot uluitor numărul de trăsuri în care cei de rang înalt se plimbă agale. Unele trăsuri au în partea de sus deschizături rotunde, pentru ca persoanele dinăuntru să poată vedea mai bine ce se petrece afară şi să privească frumoasele doamne de la ferestre. Dar totodată oraşul are şi un aspect foarte rural, între San Angelo

şi Vatican pasc vite şi n-au trecut nici trei zile de cînd am văzut cum o scroafă neagră a fătat cinci godaci zdraveni în mijlocul Pieţei Sfîntul Petru.

La Roma, toată lumea discută cît de mult s-a schimbat viaţa aici şi că era mult mai veselă şi mai fastuoasă pe vremuri. De cînd preacuvioşii părinţi s-au întrunit la Trient[1] şi au adoptat severele lor hotărîri, şi mai ales sub actualul Papă, toată lumea a devenit mai credincioasă şi trăieşte mai simplu. Chiar serbările carnavalului, care altădată ţineau cu săptămînile, au fost scurtate la cîteva zile. Ce am văzut din ele mi-a părut de-a dreptul copilăros. S-au organizat mai ales cîteva curse, unele dintre ele cu un caracter foarte neobişnuit. Concurenţii alergau în pielea goală, mînaţi din urmă de strigătele mulţimii. Întîi a fost o întrecere de copii, apoi una a moşnegilor, iar în cele din urmă a unor evrei cu barbă lungă. Aceasta din urmă a stîrnit multe rîsete.

Este însă de înţeles că, în vremuri grele, Sfîntul Părinte nu vede cu ochi buni asemenea zburdălnicii şi veselie zgomotoasă. Prea mari sînt grijile sale pentru credinţa noastră. După cum se aude, sultanul se pregăteşte din nou de atac şi ţinta sa va fi insula Cipru, care se află în mîna veneţienilor şi este, în partea aceea a mării, ultimul bastion al creştinătăţii. Se vorbeşte de cruzimi înspăimîntătoare săvîrşite de păgîni asupra prizonierilor creştini ce le cad pe mînă.

Sfîntul Părinte îşi pune mari speranţe într-o alianţă împotriva sultanului, la care să participe toţi regii catolici, ba chiar şi Rusia. Se pare însă că tratativele s-au împotmolit. Totuşi războiul pluteşte în aer şi pe zi ce trece vezi pe străzile Romei tot mai mulţi bărbaţi chipeşi, cu înfăţişare ostăşească. Dacă lucrurile vor ajunge atît de departe, cred că şi Rodrigo al nostru va lupta pentru cauza cea dreaptă şi uneori mă prinde parcă invidia pentru calea ce şi-a ales-o.

Scrisoarea de faţă am ticluit-o nu fără grabă, în toiul nopţii, căci mîine în zori căpitanul elveţian va părăsi oraşul. Să-mi fie deci cu iertare dacă am înşirat de-a valma lucruri de seamă şi întîmplări mărunte. Vă doresc din toată inima

---

[1] În acest oraş a avut loc între 1542 şi 1563 unul dintre cele mai importante concilii ale bisericii catolice.

sănătate şi să fiţi lipsiţi de griji şi mă rog din suflet Tatălui ceresc să vă aibă în pază.

Cu recunoştinţă şi dragoste filială vă sărută mîinile,

al dumneavoastră fiu

Miguel de Cervantes Saavedra

Roma a treia zi după a treia duminică înaintea Paştelui 1569.

Dacă vreunul dintre dumneavoastră se duce la Madrid să încaseze banii, vă rog să aveţi bunăvoinţa de a trece pe la librarul Pablo de Leon din Calle de Francos şi să vă interesaţi de vînzarea poemului meu bucolic *Filena*, de a cărui desfacere se ocupă. Ştiţi că mai mulţi cunoscători au lăudat poemul.

Miguel

VENEȚIANA

Umbla îmbrăcat în negrul obișnuit al patriei sale, iar croiala hainelor aducea a sutană.

— Fecioraşule, îi spusese Fumagalli, curînd tot îți facem tonsura şi ai să primeşti o mică prebendă. Căci altfel ce rost ar avea şederea ta aici ?

Şi-i dădea sfaturi binevoitoare, cu toate că el însuşi nu putea fi socotit un model de înfățişare cucernică. Păşea voinicește, scîrțîind din sandale, iar sutana sa flutura ca o mantie soldățească.

Pentru tînărul Miguel a merge la biserică şi a se închina era tot atît de firesc ca a trage aer în piept. În timpul peregrinărilor sale prin oraş, intra adesea în vreo biserică şi se ruga. Roma nu ducea lipsă de biserici ; răsăreau la tot pasul, din toate epocile, felurite ca mărime şi frumusețe. De curînd o găsi pe cea care îl atrăgea cel mai mult.

Era biserica Santa Maria ad Martyres, poreclită de popor Santa Maria Rotonda, dar din vremurile de demult mai purta alt nume... Piața în care se afla nu era prea mare şi nici deosebit de frumoasă, căsuțe sărăcăcioase o înconjurau în neorînduială, lipite de-a dreptul de ea în partea stîngă. Într-un mileniu şi jumătate nivelul pieței se înălțase într-atît încît, pentru a intra în biserică, trebuia să cobori nişte trepte tocite. Dar de îndată ce ajungea sub porticul cu coloanele sale masive de granit, Miguel era cuprins de un straniu simțămînt de mulțumire. Pătrundea în interiorul ei imens, înfiorat pînă în adîncul sufletului. De fiecare dată se oprea în mijlocul uriaşei rotonde, trăgînd prelung aerul în piept, înainte de a-şi îndrepta paşii spre vreunul dintre altarele laterale, unde începea să se roage.

— Ce vorbeşti, Panteonul ! exclamă Fumagalli şi-l privi cu ochii mijiţi. Tocmai asta ţi-ai ales-o, fecioraşule ?

Şedeau laolaltă în camera canonicului, o încăpere mare, împodobită cu patru gobelinuri, reprezentînd trecerea lui Hanibal peste Alpi. Ferestrele dădeau spre una din curţile cu fîntîni ale Vaticanului.

— Cînd sînt acolo mă simt nu ştiu cum, preasfinte ! Şi în alte lăcaşuri ale Domnului te cuprinde evlavia şi înălţarea sufletească, dar pentru a le simţi trebuie mai întîi să te reculegi, trebuie să te concentrezi, iar cuvintele preotului şi muzica te ajută şi ele. Dar acolo ! Fără cuvinte şi cîntări, însăşi clădirea te îndeamnă la rugăciune. Nicăieri nu mi-e atît de bine ca acolo, sînt cuprins de o voioşie cerească, desprins de cele lumeşti. E ca şi cum dintr-o clipă într-alta m-aş ridica la cer, spre lumina ce pătrunde prin marea şi minunata deschidere a bolţii. Iar zidirea rotundă şi imensă care te împresoară, atît de perfectă ca formă, atît de masivă, pare însăşi întruchiparea legii veşnice. Legea şi libertatea, amîndouă sălăşluiesc aici. Cred că nicăieri în lume n-aş putea simţi ceva asemănător.

— Ia te uită, ia te uită, ce ştie Miguel, Panteonul ! Dar după cîte am aflat Domnul este pretutindeni, deopotrivă în bisericuţele cele mai sărăcăcioase şi umile, ca şi în domul tău rotund, cu coloane şi ochi olimpic.

— De bună seamă, recunoscu Miguel.

— De bună seamă ! Altceva n-ai găsit să răspunzi ? Dar ia să-mi spui, nu cumva de aceea au fost îngropate în templul ăsta păgîn douăzeci şi opt de care cu oase de martiri, ca să te simţi tu deodată atît de neînţeles de bine în el ? Legea, libertatea şi văzduhul albastru şi lumina care te poartă în sus — nu ţi se pare că dai oarecum de bănuit ? S-ar zice că cele douăzeci şi opt de care cu moaşte nu au fost îndeajuns de puternice pentru a izgoni pe vechii ocupanţi ai lăcaşului.

Rîse, se ridică în picioare şi începu să se plimbe prin cameră, şi sandalele de ostaş îi trosneau în timp ce păşea prin faţa tapiseriilor cu Hanibal. Miguel îl urmărea din priviri, nedumerit.

Totuşi nu găsea că argumentele canonicului constituiau un motiv suficient pentru a renunţa la preferinţa sa. La

urma urmei, biserica Santa Maria ad Martyres era sfinţită, şi chiar în cinstea acelor sacre oseminte se statornicise sărbătoarea tuturor sfinţilor. Nu i se putea aduce nici o vină, şi canonicul îl necăjea doar. Însă, după discuţia avută, îşi scurta popasul sub ochiul bolţii şi se grăbea să îngenunche mai curînd în faţa vreunuia dintre altare.

În biserică nu existau scăunele de rugăciune. Lumea îngenunchea de-a dreptul pe străvechile lespezi din porfir şi marmură.

Odată, pe cînd se ridica din genunchi pentru a pleca, o femeie, a cărei prezenţă nici n-o observase, întoarse capul după el. Avea o faţă lată, luminoasă, senzuală şi îl privea cu o expresie de sfidare şi totodată de încurajare. Miguel plecă grăbit. Dar a doua zi sosi exact la aceeaşi oră. Iar femeia se afla în genunchi în colţul ei.

Acasă, în Spania, nu cunoscuse femei, de fapt nici nu văzuse nici una. Doamnele spaniole nu se arată în lume. Dacă zărea vreuna, de la distanţă, părea mai curînd un fel de pachet, înfăşurată pînă la gît în rochia ei vătuită, aşezată pe sîrmă, cu părul totdeauna acoperit, cu urechile afundate în colereta înaltă şi scrobită.

Aici în capitala aceasta clericală, plină de celibatari, totul era altfel. Putea asceticul Papă să pună să se ţină predici şi să se întocmească legi privind îmbrăcămintea şi obiceiurile, viaţa veselă de altădată nu pierise cu totul. Era la modă stilul spaniol, dar femeile romane prefăcuseră croielile spaniole, dîndu-le o înfăţişare feminină, slobodă, aproape deşănţată. Mătăsuri colorate, mlădioase se lipeau pe trupuri, coleretele încadrau, ca un fermecător evantai de dantelă răsfirat, capul cu părul descoperit, ondulat natural, cît de blond posibil. Gîtul era lăsat liber la vedere, ba şi decolteul.

Miguel era hotărît s-o urmărească pe frumoasa necunoscută. Dar la ieşirea din biserică, sub coloane, curajul îl părăsi. Femeia dispăru în labirintul de străzi ce duceau spre fluviu.

A treia zi sosi cu mult înaintea orei obişnuite. Nu fu chip să se reculeagă în rugăciune. Se ridică din genunchi şi începu să păşească în sus şi în jos prin biserică, neputînd sta locului. Puţinii credincioşi întorceau ochii după el, căci îi stînjenea. Ea nu veni. Nici în zilele următoare nu veni.

Nu mai veni de loc. Regretul îl frigea ca un spin înfipt în carne vie. Fața lată, îmbietor de luminoasă, cu nasul cîrn, îi părea ideal de frumoasă și noapte de noapte devenea mai frumoasă în închipuirea lui.

Era toamnă, cînd Miguel se duse din nou într-o bună zi la bancherul care îi dăduse înscrisul pentru Spania. Era a patra oară. Stăpînul său bolnav, care aproape că nu mai lua lecții, îi mărise de mai multe ori leafa, sub diferite pretexte, și Miguel de data aceasta aducea, cu inima ușoară, zece taleri întregi, spre a-i depune. Era o sumă frumușică. Dincolo, în Spania, părinții lui aveau să primească în schimbul ei optzeci de reali, bani cu care în orășelul Alcala, de fapt mai mult un sat, o familie modestă își putea duce traiul cîteva săptămîni.

Străbătu voios podul San Angelo, iar după cîțiva pași o luă la stînga, pe Via di Tor Sanguigna. Aici locuia omul său, bancherul din Sienna, într-o frumoasă casă veche, doar cu trei ferestre spre stradă. Intrarea era împodobită cu două coloane mici, iar catul al doilea, cel mai de sus, cu o loggia însorită. Contoarul se afla în curte. Miguel trebuia să străbată un gang întunecos pentru a ajunge acolo. Pretutindeni erau saci de poștă și baloturi, aparținînd bancherului sienez. Acesta se ocupa nu numai cu tranzacții financiare, ci și cu negoțul. Miguel își încheie vesel treburile, împături chitanța și plecă.

Curtea era pustie și tăcută. Ridică întîmplător privirea spre partea dinapoi a casei. Încremeni. Acolo sus, la catul al doilea, o zărise pe *ea*. Ședea la una dintre ferestrele ce dădeau în curtea interioară, geamul era larg-deschis, iar ea purta un veșmînt de casă de un verde-pal. Poate că era locuința sienezului, și ea soția lui. Miguel nu-și putea lua privirea de la dînsa, de emoție și încordare ochii i se umplură de lacrimi. Vedea ca prin ceață conturul trupului ei ispititor. Ajuns în gang trebui să se rezeme de perete. Apoi își adună puterile, clătină din cap, dojenindu-se singur, și ieși în stradă.

O văzu din nou. Venise spre partea din față a locuinței. Ieșise pînă la mijlocul loggiei și se aplecase puțin în afară, proptindu-se cu mîinile de o parte și de alta a balustradei de piatră, astfel încît mînecile largi de mătase verde

fluturau peste margine, şi se uita în jos, drept la el. Faţa-i albă, luminoasă, zîmbea.

Înainte de-a putea gîndi ceva, se simţi atins de braţ. Alături stătea o femeie între două vîrste, îmbrăcată ca o slujnică ; aceasta îi ceru în cuvinte simple s-o urmeze, de parcă ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume. Stăpîna ei, spuse femeia, îl aştepta.

Miguel urcă scara întunecoasă, împleticindu-se, slujnica trebui să-l ţină să nu cadă. Apoi aceasta dispăru şi, într-o mică anticameră fără fereastră, în care ardeau două candele, Miguel se găsi faţă în faţă cu cea care se rugase în Panteon.

— V-am zărit de mai multe ori, spuse ea zîmbind şi vorbind cu un accent care nu era roman şi pe care Miguel îl găsi de îndată fermecător, era timpul să facem, în sfîrşit, cunoştinţă.

Îl pofti cu un gest să intre într-o odaie mai mare, care se vedea printr-o perdea dată la o parte.

Camera era luminoasă. Se aflau aici două scaune, o toaletă, iar în mijlocul ei patul, lat şi somptuos, acoperit cu o cuvertură albă de mătase, brodată cu fir de aur.

Tînărul Miguel nu fusese încă în nici o locuinţă romană şi nu schimbase nici o vorbă cu femei din oraş, în afară de cîteva slujnice şi negustorese. Viaţa lui se scurgea în atmosfera monahală a Vaticanului. Îi lipsea orice posibilitate de comparaţie şi de apreciere.

Femeia simţi că are de-a face cu o făptură neobişnuită. Se intimidă.

— Sînteţi preot ? începu ea întrebător, după ce se aşezară faţă în faţă, şi arătă cu un gest nesigur spre îmbrăcămintea lui.

Miguel se porni de îndată să dea lămuriri, cu mare zel, de parcă ar fi fost la un examen. La sunetul propriei sale voci prinse curaj. Vorbea foarte bine, cuvintele îl slujeau cu credinţă cînd se înflăcăra pentru ceva. Socotea o mare îndrăzneală din partea lui că se folosise de îndemnul ei, era conştient de distanţa ce-i despărţea, dar prea fusese evidentă mîna providenţei, de vreme ce o găsise pe ea, singura femeie pe care o remarcase, o admirase, pe care o pierduse şi o căutase, tocmai în singura casă din Roma unde intrase vreodată, adus de treburile sale.

Luase avînt. Descrise întîlnirea din biserica Santa Maria Rotonda, pe lespezile milenare, sub cupola prin care se zărea bolta cerească, incapacitatea lui de a se reculege în rugăciune, după ce o zărise, clipa în care ea se mistuise în labirintul de străzi dinspre fluviu, disperarea lui cînd ea nu mai venise. Iar acum, acum — minunată providenţă, fericire neţărmurită !

Vorbea ca ameţit. Trupul femeii, cu îmbrăcăminte puţină, răspîndea o mireasmă care îl îmbăta altfel decît obişnuita tămîie. Era un miros de carne tînără, fragedă, amestecat cu o dîră de parfum pătrunzător.

Deodată, cu o mişcare bruscă, necunoscuta se ridică în picioare şi-i spuse că acum trebuie să plece.

— Şi să nu mai vin ? întrebă Miguel cu voce stinsă.

Ea stătu o clipă la îndoială, măsurîndu-l din privire. Apoi, un rîs cu totul de neînţeles îi închise şi mai mult ochii luminoşi, puţin oblici, îi lăţi gura ispititoare, îi arcui gîtul alb. Cu o mişcare sigură îl apucă de amîndouă mîinile.

Oh da, putea să revină, dar numai la anumite ore, dimineaţa, numai dimineaţa, şi numai în zilele de marţi. În alte zile, la alte ore, ar fi peste mînă. Şi în timp ce-l însoţea spre ieşire, adăugă cîteva cuvinte nelămurite, pe care el se strădui să le înţeleagă abia după ce ajunse acasă, în turnul Vaticanului, căutînd să le pătrundă miezul. Părea să rezulte din ele că era văduva unui negustor şi că trăia singură, foarte retrasă, în aşteptarea unei căsătorii de a doua, îmbietoare, pe cale de a se încheia, care nu trebuia în nici un chip primejduită.

Cînd veni în marţea următoare, întocmai la ora hotărîtă, se vedea cît colo că femeia era în toane rele. Poate că nu dormise îndeajuns. Nici nu-şi dădea silinţă să-şi ascundă regretul şi îmbufnarea că se aruncase în această aventură fără rost şi-i făcu bietului Miguel tot felul de mutre răutăcioase, în timp ce el căuta să poarte o conversaţie respectuoasă. Apoi, fără nici o trecere, îi tăie vorba, se ridică de la locul ei, trîntindu-se pe pat, şi îl chemă brutal şi nerăbdător alături de ea, să slujească amorului. De altfel cuvertura scumpă de mătase nu se afla pe pat, ci fusese dinainte împăturită cu grijă şi aşezată pe un taburet.

Tînărul Miguel era lipsit de experienţă. Dispreţuitoare, cu un zîmbet anost în colţurile lăsate în jos ale gurii, fe-

meia îi răbdă mîngîierile. El însă, în beţia lui, nu mai vedea nimic, căci altfel desigur că expresia feţei ei l-ar fi dezmeticit. Apoi însă zîmbetul pieri de pe faţa femeii.

Era un novice. Dar era făcut pentru patimă. Un instinct sigur îl călăuzea pe drumul spre extazul comun. Veni o clipă cînd ea îşi rezemă mîinile de umerii lui, îl privi lung în ochi, de parcă l-ar fi văzut pentru prima oară. Murmură:

— Încet, dragule! Altfel ne ucizi pe amîndoi, şi pe tine, şi pe mine!

Apoi, pe cînd Miguel se odihnea alături de ea, în braţele ei, femeia nu se mai sătura privindu-l.

— Ciudat profesoraş mai eşti! spuse cu admiraţie.

Chipul celui de lîngă ea devenise deodată frumos. Nu mai era un băietan, un învăţăcel firav, pe jumătate preot, ci un bărbat cu gură aspră şi ochi ce scăpărau de sete de viaţă. Nările nasului său vulturesc fremătau rar şi puternic. Părul bogat, castaniu îi cădea răvăşit şi moale peste frunte.

Acesta fu începutul. Miguel nu mai trăia decît de la o întîlnire la alta. O fericire năvalnică îi cuprinsese inima şi nervii. Se arăta prietenos cu toată lumea. Ar fi vrut să îmbrăţişeze măgăruşii înhămaţi la căruţele ţăranilor. Încerca să-şi domolească înflăcărarea, străbătînd Roma în plimbări nesfîrşite; fără să-i pese de bandele de tîlhari, care pîndeau pretutindeni, cutreiera ţinutul melancolic, fermecător şi pustiu din jurul oraşului. Cine îi întindea mîna simţea în strînsoarea ei un foc dogorîtor.

— Ce ţi s-a întîmplat, fecioraşule? îl întrebă Fumagalli. Un viitor preot trebuie să fie cumpătat în mişcări. Tu cobori sfintele trepte păşind săltat, de parcă te-ai afla într-o sală de dans!

Fumagalli era prost dispus. Înjura. Ultima noutate scornită de Papă era să interzică preoţilor să poarte barbă. Cea a lui Fumagalli era mare, ţărănească, singura care mai rămăsese în adunarea canonicilor bisericii Sfîntul Petru. Dar el n-avea de gînd să se plece; tuturor celor dornici să-l asculte le spunea că mai curînd s-ar răspopi. La şaizeci de ani bătuţi pe muchie să-şi schimbe cinstita înfăţişare, o nu! Papa însuşi purta barbă, dacă nu-l înşelau ochii! Asta ar mai lipsi!

Miguel îl linişti cu căldură, avea uriaşe rezerve de bunătate şi gingăşie de cheltuit. Nu se va ajunge la aşa ceva,

spuse el pe un ton convingător. Povestea asta cu opreliştea era o încercare de intimidare, ştia el din izvoare sigure. Peste patru săptămîni nu va mai vorbi nimeni de asta.

— Tare bun eşti tu, băiete ! murmură canonicul. Te pricepi să mîngîi. Dar sînt al naibii de ruşinoase toate cîte trebuie să le înduri ! Altceva s-ar fi cuvenit să facem pe lumea asta.

Nu spuse ce anume.

Gina era veneţiană — mai mult decît atît şi numele ei nu reuşi tînărul Miguel să afle de la dînsa, nici după săptămîni de zile. Era zgîrcită la vorbă. Ora lor de dimineaţă era ca un foc mistuitor. Fără a întîmpina prea multă rezistenţă, Miguel obţinuse să i se îngăduie s-o viziteze de două ori pe săptămînă. Venea acum şi vineri dimineaţa. De cîteva ori o găsise adormită, cu odaia în neorînduială, fără chef de dragoste. O certa, o făcea somnoroasă, leneşă, ea îi arunca priviri stranii şi viclene. Dar înflăcărării lui nu i se putea împotrivi. Cînd o strîngea în braţe, se aprindea la pieptul lui, suspinînd de aceeaşi patimă. Se întîmpla ca el să-i pună întrebări, izvorîte dintr-o teamă abia ascunsă, căci era cu putinţă ca data nunţii să fie stabilită pe neaşteptate şi să nimicească totul. Îi venea greu să se gîndească la asta, îi venea greu să se gîndească şi la răul pe care îl pricinuia, prin păcatul său, acelui neştiutor candidat la căsătorie. Nu îndrăznea să se spovedească, pentru că i se părea cu neputinţă să se lepede de păcat prin jurăminte solemne. Dar Domnul e milostiv şi nu-şi va întoarce faţa de la el pentru o patimă al cărei foc nu putea fi cu nici un chip domolit.

Gina nu-i răspundea niciodată. Îl strîngea la pieptul ei alb şi-i ştergea cu sărutări întrebările de pe buze. Oare nu era bine aşa ? Ce s-ar fi întîmplat dacă asupra legăturii lor, care se avînta atît de sălbatic în ireal, ar fi căzut lumina realităţii ? Ce-ar trebui să spună el însuşi ? Ce să-i declare ? Cum să-i vorbească despre propriul său viitor ? Bineînţeles că îl însufleţeau speranţe nemărginite şi neconturate, visa în turnul său la onoruri şi faimă din care să se împărtăşească şi ea — ca poet, ca războinic, şi chiar ca descoperitor, niciodată ca preot. Era neîndoios că nu va putea renunţa niciodată la ea, la trupul, la mireasma ei, la vocea, la rîsul ei. Pînă a o cunoaşte nu trăise.

Dar poate că asta aştepta ea ? Doar un cuvînt din partea lui pentru a fărîma cătuşele trecutului ? Nu cumva inima ei se umplea de mînie din cauza tăcerii lui ? Gina era o fire închisă, de o muţenie periculoasă. Poate că strica totul pentru că nu se încumeta să vorbească ?

Dar cînd se hotărî, în sfîrşit, şi aduse vorba despre viitor şi despre viaţa în doi, pomenind chiar de căsătorie, reacţia femeii fu îngrozitoare. Izbucni în rîs, un rîs cum lui Miguel nu-i mai fusese dat să audă la ea. Un rîs lipsit de veselie, grosolan şi sticlos, batjocoritor şi rău, şi care nu mai contenea.

— Vrei să te însori cu mine, preoţelule ? reuşi Gina să rostească, în cele din urmă, cu voce dogită. Nu cumva vrei să mă duci în turnul tău, să ne hrănim cu apă şi carne de şobolan ? Atîta prostie nu s-a mai pomenit !

Şi discuţia se încheie ca toate celelalte, cu sărutări nesăţioase şi în focurile patimii.

Nu, nu ştia nimic despre ea. Devenea limbută cînd era vorba de un *singur* subiect. Veneţia, oraşul ei natal. Era destul de credincioasă şi dădea Domnului ce era al Domnului, Miguel o ştia prea bine. Dar ura Roma, solemnitatea acestui oraş, fiinţa lui rigidă, nenumăraţii preoţi şi călugări murdari, penitenţii care îşi flagelau cîntînd spinările goale, în timpul procesiunilor, străzile reci, fără prăvălii, veşnicul dangăt al clopotelor, ruine la tot pasul. Apoi descria Veneţia, patria ei. Furnicarul de oameni al metropolei, cu reţeaua vie de canale, strălucitoarea Piazza, pe care era atît de plăcut să te plimbi seara, ulicioarele şi pieţele scăldate într-o lumină dulce. Scurgerea necontenită a călătorilor de seamă, sosiţi din toate ţările, cu podoabele multicolore ale veşmintelor lor elegante — numai lume dintr-aceea care nu venea pentru a se ruga sau pentru a face penitenţă, ci pentru a petrece, pentru a se veseli cu cei veseli, pentru a cheltui bani pe lucruri plăcute. Nu se mai sătura descriind forfota în jurul podului Rialto, nenumăratele gondole splendid împodobite, în care femei minunat înveşmîntate se rezemau mîndre în perne.

— Acolo şi cel mai sărman gondolier este frumos, exclama Gina, şi pentru pantalonii lui, roşii ca para focului, dau cu dragă inimă toate sutanele purpurii ale cardinalilor din Roma ! Dar mai ales carnavalul — tot minunatul oraş

cuprins de o *unică* serbare, săptămîni în şir, toată lumea zi şi noapte mascată, rîzînd şi gonind după plăceri. Piazza San Marco o veşnică sală de bal, fiecare curticică o lojă misterioasă. Pretutindeni voioşie, lipsă de griji, îngăduinţă prietenoasă. În fruntea statului nu un zelos călugăr-cerşetor, ci o cîrmuire binevoitoare care nu pune stavilă plăcerilor, care nu se amestecă, poliţia cea mai răbdătoare...

— Dar ce tot ai cu poliţia ? o întrerupse el, căci nu era pentru prima oară că Gina rostea cuvîntul acesta. Ce te priveşte pe tine poliţia ? Te-a supărat cu ceva poliţia din Roma ? o întrebă Miguel rîzînd.

Gina îi aruncă o privire stranie şi amuţi supărată.

Asta se întîmplase într-o marţi. Cînd veni din nou vineri, purtînd în mînă un pachetel cu o basma de mătase, pe care voia să i-o dăruiască, nu-i deschise nimeni. Bătu în uşă, mai întîi cu mîna, apoi din toate puterile, cu ciocanul de bronz. Nici un semn de viaţă. Cînd ajunse din nou în gangul de la intrare, cuprins de negre presimţiri, nefiind totuşi în stare să se îndepărteze, se ivi din penumbră slujnica ei. N-o mai văzuse din ziua în care îl adusese de pe stradă. O opri din drum. O întrebă unde îi era stăpîna.

— A plecat, răspunse ea veninoasă. Vedeţi doar.

— Unde ? izbucni Miguel. La logodnicul ei ? Se mărită ?

Ea îl măsură din ochi, de parcă ar fi fost o fiinţă de pe ceea lume.

— Întocmai ! Da, fireşte, se mărită. Cu un prinţ se mărită.

— Nu vorbi prostii ! Lămureşte-mă. Scoase nişte bani din buzunar. Unde locuieşte ? Pot s-o văd ?

— O da, puteţi s-o vedeţi şi încă foarte bine. Ştiţi unde este Bolta portughezilor ?

El clătină din cap.

— Întrebaţi pe trecători ! Acolo o găsiţi neapărat.

— La ce oră ?

— Seara, bineînţeles. Cît mai tîrziu !

Femeia se îndepărtă spre scară.

— Dar în ce casă ? strigă Miguel în urma ei.

— O să vedeţi acolo.

După-amiaza părea fără sfîrşit. Şi, spre nenorocul lui, tocmai în seara aceea, fu chemat pentru o lecţie. Asta se întîmpla acum foarte rar. Aquaviva îl folosea mai curînd

ca secretar, punîndu-l uneori să ajute la copierea şi rînduirea documentelor. Lecţiile de spaniolă, atunci cînd se întîmpla să mai aibă loc, erau de fapt lecturi făcute în doi. Şi în seara aceasta, Miguel se aşeză în faţa jilţului stăpînului şi începură să citească o piesă a spaniolului Lope de Rueda [1], fiecare avînd în mînă cîte un exemplar tipărit al acesteia. Era o lucrare vestită, *Armelina,* Miguel o socotise totdeauna o capodoperă, care-i trezise în suflet ambiţia tainică de-a încerca şi el, cîndva, să scrie piese de teatru.

Dar acum totul i se părea grosolan şi artificial. Ce erau toate aceste leacuri vrăjite şi filtre de dragoste folosite de autor, pe lîngă văpăile iadului ce-i ardeau în vine! Atît de sec putea vorbi numai cine nu le simţise nicicînd. Nu-şi putea aduna gîndurile, nu izbutea să corecteze pronunţia şi intonaţia cardinalului, care amîndouă lăsau de dorit.

— Nu prea sînteţi cu gîndul aici, don Miguel, constată Aquaviva prietenos şi închise cartea. De altfel arătaţi prost. Nu vă simţiţi bine?

Miguel se scuză. Niciodată nu-i priise anotimpul rece. Dar avea să-i treacă.

— De fapt clima este mai blîndă la Roma decît în Madridul vostru. Dar poate că nu locuiţi bine. Odaia dumneavoastră din turn poate fi încălzită?

Miguel, mişcat de grija stăpînului bolnav, răspunse că toate erau în bună ordine. În sfîrşit cardinalul îl lăsă să plece.

Se făcuse aproape de ora zece. Alt ghinion. Porţile din jurul palatului erau închise şi păzite cu străşnicie. De scurtă vreme oricine voia să iasă noaptea din cetatea papală avea nevoie de o învoire scrisă. În două locuri Miguel încercă să discute, dar gărzile elveţiene nu vroiră să-l înţeleagă şi-i porunciră, într-o alemană guturală, să-şi vadă de drum. Rătăci prin scări şi culoare, prin grădini, galerii şi curţi şi găsi, în sfîrşit, departe, micuţa Porta Posterula [2], nepăzită şi neîncuiată. Dădea spre un maidan lutos, pustiu.

Înconjură imensa clădire, dădu în drumul său peste garduri şi şanţuri şi ajunse, în cele din urmă, prin uliţele tăcute ale Borgo-ului, la podul San Angelo. Îl trecu şi continuă

---

[1] Lope de Rueda (aprox. 1500—1565), dramaturg şi actor spaniol

[2] Poarta din dos (lat.).

să înainteze de-a lungul fluviului. Malul, nepietruit, era cufundat în întuneric, luna nu se arăta în această noapte de decembrie, umedă, dar nu rece. Trecu de portul Tibrului, cîteva bărci sărăcăcioase erau ancorate, de pe una din ele licărea un mic felinar verde. De pe alta răsunară lătrăturile unui cîine, pesemne stîrnit de paşii grăbiţi ai lui Miguel.

Acesta coti, îndepărtîndu-se de mal. După cum i se spusese, strada dinaintea şa se numea Ripetta. Deodată se împiedică de ceva şi căzu cît era de lung. Privind în jur, întrezări obiectul de care se lovise. În mijlocul străzii zăcea, fărîmat în patru bucăţi mari, un străvechi obelisc. Locul îi fusese descris, se afla aproape de ţel.

La dreapta se înălţa în noapte o stranie clădire circulară. Îşi dădu seama ce era : monumentul funerar al împăratului August. Sus, prin bolta sa deschisă, se vedeau legănîndu-se în întuneric crengile copacilor. Străduţe mici, înguste se furişau în jurul colosului. Aici era ceea ce căuta.

Era cartierul în care sălăşluiau străinii săraci. Se împărţiseră pe străzi. Locurile purtau numele lor : Hanul grecilor, Uliţa slavonilor, Bolta portughezilor. Se profilau umbre suspecte. Miguel întreba ba pe unul, ba pe altul, dar răspunsurile erau rostite în silă. De altfel totul era în zadar, acum îşi dădea perfect seama, cum ar fi putut ea să vină să locuiască într-o asemenea vecinătate ? Deodată se opri locului, împietrit.

Bolta portughezilor era un zid dărăpănat, de cărămidă, cu două porţi noi de lemn, care acum erau date în lături, lăsînd să se întrevadă o uliţă întortocheată.

Acolo ardea lumină. În inele de fier, zidite de-a stînga şi de-a dreapta, în pereţii căsuţelor cu un cat, erau înfipte făclii aprinse, care luminau ireal întreaga forfotă nocturnă. Miguel înaintă ca într-un coşmar. Femei stăteau adunate în cete, cu zecile, îmbrăcate foarte diferit, unele foarte bogat, multe în mantii sure, ieftine. Se certau, trăncăneau, aţineau calea bărbaţilor care se strecurau printre ele, ferindu-şi chipul, alegînd. Multe ferestre erau luminate. Se auzea gîlceavă şi rîsete.

Deodată se pomeni faţă în faţă cu ea. Lumina torţelor arunca luciri sîngerii pe obrazu-i lat, alb. Era împreună cu alte patru femei. Îl văzu, îi făcu semn cu mîna şi strigă :

— Ia te uită cine vine! Şi ăsta vrea să mă ia de nevastă. E popă, dar vrea să se însoare cu mine. Curaj, don Miguel, nu vă sfiiţi! Aici vă puteţi însura cu mine, ziua şi noaptea. Dar în serai, e mai scump ca în oraş. Costă un scud nunta — bani peşin!

Mîndră de rîsetele încurajatoare pe care le stîrnise, o luă înainte spre uşa locuinţei sale. Era chiar prima.

Miguel se dăduse mult înapoi. Nu-şi putea lua ochii de la ea. Un bărbat care băuse prea mult ieşi clătinîndu-se pe o uşă şi se ciocni cu toată puterea de el. Miguel găsi o trecere între două case, porni împleticindu-se prin spatele lor şi ajunse în cîmp liber, bătut de vînturi.

Se simţea de parcă ar fi văzut moartea cu ochii.

FEBRĂ

El însuşi avusese documentul în mîini...

Că un Papă zelos ca Pius ura libertatea de moravuri a capitalei sale, era în firea lucrurilor. Vedea în orice slăbiciune, un păcat de moarte, era surd la orice argumente, nu cunoştea alt mijloc de îndreptare decît asprimea nemiloasă. Încă de la începutul pontificatului său statornicise pedeapsa cu moartea pentru adulter. După multe stăruinţe cedase, mulţumindu-se cu biciuiri şi închisoare pe viaţă. Nici rangul, nici serviciile aduse nu te puteau feri de aceste sancţiuni.

Era hotărît să stîrpească prostituţia. E drept că trecuse de mult vremea cînd societatea romană mai era dominată fără nici o îngrădire de curtezane, în ale căror strălucite saloane se întîlneau cardinali, ambasadori şi artişti, cînd o femeie ca Imperia trăia asemenea unei regine şi era mai greu să fii primit de ea decît de Papă.

Dar caracterul cosmopolit al capitalei Bisericii catolice, celibatul păturii conducătoare făcuseră ca nici în vremurile mai întunecate numărul femeilor venale să nu scadă. Tot mai locuiau pe străzile cele mai elegante, în cartierul înalţilor prelaţi şi al celor în slujba Curiei, în care îşi aveau casele şi bancherii şi trîntorii bogaţi, pe Via Giulia, Via Sistina, pe Canale di Ponte. Erau respectate şi toţi oamenii de afaceri care existau la Roma trăiau numai datorită lor.

În ochii lui Pius erau uneltele Satanei. Tare ar fi vrut să le trimită pe toate pe rug. Nu stătu multă vreme cu mîinile în sîn. O hotărîre laconică le surghiunea pe toate: pînă în şase zile trebuiau să părăsească Roma, pînă în douăsprezece zile întreg teritoriul Statului papal. Numai aşa se

curăţa sfînta capitală, se împlinea Legea şi se înscăuna liniştea.

Dar nu se înscăună cîtuşi de puţin liniştea. Se iscară frămîntări. Cine făcea negoţ şi avea mărfuri de vînzare era cu totul şi cu totul deznădăjduit. Negustorii care dăduseră acelor femei mărfuri pe datorie se declarară faliţi. Concesionarii vămilor se întruniră şi declarară că, în viitor, casieria statului va suferi o pierdere de douăzeci de mii de ducaţi pe an ; atît de mult avea să scadă importul de mărfuri de lux de pe urma izgonirii curtezanelor. Afirmau că Roma va rămîne pustie. Trebuia socotit că populaţia avea să scadă cel puţin cu un sfert. Şi de ce toate astea, de ce ?... Dar nimeni nu îndrăznea să vorbească mai pe şleau. Tribunalul Inchiziţiei pîndea pretutindeni.

O delegaţie de patruzeci de cetăţeni de vază ai oraşului se înfăţişa în audienţă la Papă. Elocinţa lor fu zadarnică. Călugărul le declară rituos : ori ele, ori el. În sfînta Romă, în care cursese atîta sînge de martiri, unde se odihneau atîtea sfinte moaşte, în capitala Bisericii, unde-şi avea scaunul preasfinţit urmaşul Sfîntului Petru, nu era loc de tîrfe. Ori el, ori ele ; mai curînd şi-ar muta el reşedinţa în alt loc, decît să rabde mai departe atîta stricăciune. Lumea să se resemneze.

Şi totuşi nu se resemnară. Memoriile curgeau gîrlă. Interveniră cardinalii cu vederi mai liberale, în zadar. Ambasadorul Florenţei şi cel al Portugaliei, ba chiar şi cel al Spaniei, acceptară să pună o vorbă bună, dar fură aspru mustraţi.

Începu exodul. Proprietarii de case şi negustorii îşi frîngeau mîinile. Femeile porniră la drum : cele mai bogate în litiere şi trăsuri, celelalte pe catîri sau măgari. Unele se îndreptară spre Genova, altele spre Neapole, multe spre Veneţia. Îşi duceau cu ele tot avutul. Dar nu ajunseră departe. În Statul papal, chiar şi în imediata vecinătate a capitalei, roiau bande de tîlhari. Jefuiau la drumul mare fără teamă, nestingheriţi de poliţie. Dintre femeile pornite cu mare jale la drum, multe fură atacate şi prădate, unele omorîte. Cele care scăpară se întoarseră descumpănite, îngrozite şi disperate la Roma.

De aceea, în cele din urmă, celor care încă nu porniseră, li se îngădui să rămînă. Erau tolerate. Dar centrul oraşului

şi mai ales cartierele în care locuiau cetăţeni onorabili fură curăţite de ele. Li se hotărî un ghetou, în cartierul părăginit şi îndepărtat din preajma mormîntului împăratului August. Curtezane elegante, care îl citeau pe Catul şi conversau în patru limbi, fură închise laolaltă cu prostituate de rînd. Care ar fi îndrăznit să iasă din acest serai, fie ziua, fie noaptea, urma să fie pedepsită cu biciuirea.

Întîmplările astea se petrecuseră cu trei ani în urmă. Nimeni, în afară de Papă însuşi, nu se mai ţinea de litera legii. Slujbaşii închideau ochii. Legea fu încălcată, răstălmăcită, căzu în desuetudine. În uliţele ghetoului nu rămaseră curînd decît femeile cele mai de rînd. Celelalte, protejate de admiratori, locuiau răspîndite din nou în cartierele alese. Se restabili aproape situaţia dinainte — bineînţeles într-o formă mai modestă. Curtezanele nu se arătau decît la ferestrele locuinţelor lor. Dacă se întîmpla să iasă din casă, pentru a se întîlni cu bărbaţi, se duceau la biserică. Mersul la biserică scuza multe.

În iarna aceea un denunţ stîrni din nou furia zeloasă a dominicanului. Ceru o situaţie amănunţită, cercetă cum stau lucrurile şi luă din nou măsuri.

Se întocmiră liste. De la un ceas la altul. Pe neaşteptate, poliţia, care fusese şi ea sancţionată, pătrunse în case, prinse femeile, care nu se aşteptau la una ca asta, şi le strînse pe toate la un loc. Proprietarii fură ameninţaţi că, dacă ar îndrăzni în viitor să mai găzduiască pe vreuna dintre ele, aveau să fie condamnaţi la închisoare pe viaţă. Ghetoul de lîngă mormîntul împăratului August urma să fie împrejmuit cu un zid. Pius voia să tragă în jurul ispitei cărnii un cordon sanitar, ca la carantinele împotriva ciumei.

Tînărul Cervantes avusese el însuşi lista în mînă şi o prezentase cardinalului său, iar acesta îi aplicase sigiliul de plumb. Miguel nu dăduse nici o importanţă listei, ce-i păsa lui de ea! Mai vedea şi acum foaia înaintea ochilor, mult mărită, vedea fiecare înfloritură de condei a copistului. „Tîrfele Panada, Toffoli, Scappi, Zucchi, Zoppio..." Regina Toffoli — era ea.

Firea lui se apără de îngrozitorul val de ruşine şi durere, sustrăgîndu-se realităţii. Miguel se îmbolnăvi. I se mai întîmplase asta odată, pe vremuri, acasă, la Alcala: fusese atacat de doi băieţi mai mari şi mai puternici decît el, care

îi legaseră mîinile şi-l bătuseră măr pe copilul ce nu se putea apăra. Fusese la un pas de moarte. Atunci, ca şi acum, îl răzbise o febră puternică, funcţiile vitale ale trupului erau amorţite. Subiectiv vorbind, starea aceasta nu era greu de îndurat : nu avea dureri şi un delir uşor îl scosese din realitate.

Zăcea în turnul său, pe un pat ca vai de lume. Nimeni nu se sinchisi de el. Un călugăr cistercian, slab la minte, îi aduse de vreo două ori nişte mîncare sleită şi, văzînd că bolnavul nu se atinsese de ea, nu mai veni de loc.

În ziua a cincea, Fumagalli observă lipsa protejatului său. Se sperie cînd îl găsi cu capul fierbinte şi ochii lucind nefiresc, culcat pe mindirul său, cu o cană de apă stătută lîngă el. Era ger în camera din turn, în care aerul de afară pătrundea prin patru ferestre — nici vorbă să poată fi încălzită.

Canonicul îl înfăşură într-o pătură de lînă, îl luă în braţe ca pe un prunc şi-l cără pe scări şi prin coridoare pustii pînă în odaia sa. Cervantes zăcea acum pe un pat moale, cu ochii feriţi de lumină, străjuit de tapiseriile cu Hanibal.

Veni un medic. Doctorul Ippolito Benvoglienti, cu o frunte înaltă, solemn, îmbrăcat în postav negru din cel mai fin. Îl privi pe bolnav, îl cercetă, îl ascultă, îl ciocăni îndelung.

— Fierbinţeală mare, se pronunţă el în cele din urmă.

— Şi eu care credeam că naşte ! se burzului batjocoritor canonicul la el.

Jignit, învăţatul prescrise nişte leacuri şi se retrase.

Fumagalli ceru să i se aducă un pat de campanie. Nu-şi părăsi feciorașul nici o clipă. Îl spălă şi îl înveli în cearceafuri ude, călduţe. Deoarece Miguel avea pîntecele umflat şi tare, îi făcu un clistir, în care puse ulei, muşeţel şi anason, şi clistirul avu efect. În ziua a treia bolnavul începu să se plîngă de dureri de cap. Canonicul îi puse pe tîmple două cataplasme. În ziua a patra febra scăzu, în ziua a cincea pieri.

Fumagalli se duse el însuşi în bucătărie să guste mîncărurile. Nimic nu-i era pe plac, sparse două farfurii, bägă bucătarii în sperieţi.

Odată, pe cînd se întorcea cu mîncarea aburindă, îl găsi pe Miguel scăldat în lacrimi. Puse castronul să stea la cald. Îl lăsă să plîngă.

În cele din urmă îi spuse :

— Mănîncă, nu te mai frămînta. A trecut. Lumea e mare.

Nu-i puse niciodată vreo întrebare.

Un orologiu străvechi bătu ora douăsprezece.

— Trebuie să plec, spuse Fumagalli, să ţin slujba. Mi-au tras un perdaf.

— Grăbiţi-vă, părinte ! *Ne fiat missa serius quam una hora post meridiem* [1], cită Miguel cu un zîmbet fugar.

— Las-că pe urmă citim, strigă Fumagalli din prag, dar cu totul altceva !

Acest altceva era cartea de predilecţie a lui Fumagalli : *Comentariile lui Cezar.*

Miguel cunoştea textul, dar canonicul îl ştia aproape pe dinafară. Citea rar, cu vocea lui de bas. Cervantes stătea întins pe pat şi asculta. Ritmul cadenţat al legiunilor care înaintau prin Galia îi domolea clocotul inimii. De pe stîncile gobelinurilor căpetenia punilor îl privea drept în ochi, sfidător.

Se însănătoşi şi voi să se ridice din pat. Dar canonicul nu-i îngădui. Bătrînul era fericit să-l poată îngriji.

Vorbele lor se întorceau acum mereu la ultimile întîmplări de război. Fumagalli aducea veştile.

Era vorba de turci, de Cipru şi de Marea Mediterană.

Unirea statelor creştine se închega greu. Erau toţi cu frica lui Dumnezeu şi mîniaţi peste măsură, ce e drept, dar îndărătnici, vicleni şi chiţibuşari la culme. Franţa se retrăsese cu totul, la Viena împăratul şovăia, iar Filip, Papa şi Veneţia, care mai rămăseseră, începură să se tocmească pentru echiparea fiecărei galere, pentru fiecare transport de grîne. Filip, în primul rînd, se dovedi tare negustoros. Tărăgăna, cîntarea şi nu dădea nici un răspuns. Fiece contribuţie a lui pentru această întreprindere plăcută Celui-de-sus trebuia să-i fie plătită cu bani grei. Se tîrguiră pe fiece pesmet marinăresc pentru hrana vîslaşilor.

---

1 Slujba trebuie ţinută cel tîrziu în prima oră a după-amiezii (lat.).

Dar situaţia devenea din săptămînă în săptămînă tot mai îngrijorătoare. Pe insula Cipru, Nicosia căzuse, Famagusta, capitala, era într-o stare deznădăjduită, şi acum Creta, Corfu şi Raguza erau direct ameninţate de turci. În sfîrşit, se zvoni că se ajunsese la o înţelegere : o şesime din cheltuieli cădea în seama Papei, două şesimi în a Veneţiei, iar restul în a Spaniei.

Cînd canonicul îi povestea toate acestea, tunînd şi fulgerînd împotriva celor zgîrciţi şi şovăielnici, convalescentul nici nu-l asculta. Această realitate tristă şi ridicolă nici nu exista pentru Miguel. Sufletul lui îşi întorcea faţa de la ea. Eroismul şi credinţa, neîntinate şi strălucitoare, erau realitatea lui. Iar bătăiosul ţăran în haine preoţeşti nu era omul să-l dezaprobe.

De acasă, din Alcala, sosi în sfîrşit în zilele acelea o scrisoare mult aşteptată. După îndelungi sfaturi şi binecuvîntări, i se dădeau veşti şi despre fratele Rodrigo. Acesta se făcuse într-adevăr oştean. Îşi dovedise destoinicia în luptele împotriva ultimilor mauri spanioli, în munţii sălbatici din sudul Granadei, iar acum avea să-şi urmeze comandantul pe apă, în lupta hotărîtoare împotriva sultanului.

Cine era comandantul ? Don Juan de Austria [1], nume vestit, pentru Miguel cu totul necunoscut. Îl întrebă pe preot. Acesta ştia. Le ştia pe toate îngrijorător de bine.

— Un fiu al împăratului Carolus, fecioraşule, povesti el cu înflăcărare. Foarte tînăr, de o vîrstă cu tine. Frate vitreg al lui Filip al tău, ţine-ţi-l sănătos. Maică-sa era nemţoaică. Se spune că e frumos ca un zeu şi nu visează decît victorii. Filip al tău a vrut să-l facă, bineînţeles, cardinal. Dar acum e mare amiral şi porneşte împotriva turcilor, şi dacă e să se împlinească vrerea mai-marelui nostru de aici, va ieşi din asta o cruciadă, iar Don Juan o să cucerească Sfîntul Mormînt.

Mintea tînărului Miguel era ca pămîntul reavăn. Fiece cuvînt prindea rădăcină. Om al fanteziei, în stare să işte aieva dinaintea ochilor tot ceea ce îşi închipuia, îl vedea pe fiul de împărat învăluit într-o lumină albă. Frumoasele trăsături ale chipului său se contopeau cu cele ale coman-

1 Don Juan de Austria (1547—1578), fiu nelegitim al lui Carol Quintul, vestit prin victoria sa asupra turcilor în bătălia navală de la Lepanto.

dantului punic, care îl privea de deasupra patului, purtînd pe cap un coif cu pene, după moda Renaşterii. De-ar putea părăsi Roma şi să se alăture acestei armate! Ura de moarte Roma după cele ce se petrecuseră. Şi nici el nu era făcut să fie preot, ca şi acela care refuzase pălăria de cardinal. Se însănătoşi şi cugeta.

Fumagalli aduse veşti amănunţite despre căderea Nicosiei. Apărătorilor cetăţii veneţiene li se acordase retragerea liberă. Dar turcii îşi călcaseră cuvîntul şi douăzeci de mii de bărbaţi dezarmaţi căzuseră pradă setei de-a ucide a musulmanilor.

Era îngrozitor. Creştinul credincios şi omul plin de simţire care era Miguel se înflăcără. Nu stătu la îndoială şi nu puse întrebări. Nu se gîndi nici la ororile săvîrşite de Spania, ţara sa, împotriva celor de altă credinţă, nici la torturile, izgonirile, uciderile care, din zilele Isabelei şi ale lui Ferdinand, fuseseră săvîrşite împotriva a sute de mii de mauri şi evrei. Aceea fusese porunca Atotputernicului şi orice îndoială era un păcat. Uciderea unor creştini era, însă, cu totul altceva.

În zilele acelea i se îngădui pentru prima oară să se ridice din pat. Fumagalli n-ar fi trebuit să povestească toate aceste grozăvii. Canonicul constată cu spaimă urmările. Tînărul fu cuprins din nou de friguri, într-o recidivă violentă. Se zbătea şi ţipa. Fumagalli îl ţinea cu amîndouă mîinile, să nu sară din pat.

— Doar nu trebuie să le crezi chiar pe toate! zise bătrînul, după ce trecu criza. Oamenii mai spun şi minciuni.

Dar era mult prea tîrziu.

PARADA FLOTEI

Comandantul suprem nu sosise. De două luni corăbiile veneţienilor şi ale Papei se legănau în portul Messinei. Apăruseră şi cîteva galere spaniole, în aşteptarea grosului flotei. Ancoraseră mai într-o parte, pentru a se evita bătăile. De fiecare dată cînd soldaţii din diferitele escadre se întîlneau pe uscat, în străduţele şi speluncile veselului port, cîţiva se alegeau cu capetele sparte. Se zvonea că regele Spaniei s-ar fi retras din alianţă, că Don Juan de Austria nu va mai porni, că aveau să putrezească aici, în timp ce turcii înaintau spre nord, pe valurile Adriaticii. Veneţienii îi şi vedeau în Piaţa San Marco. Era sfîrşitul lunii august. Don Juan cu corăbiile sale nu se arăta. Era limpede acum, că nu va mai veni.

Dar era pe drum. Numai că galerele lui înaintau încet. Avea timp. Îi plăcea să fie sărbătorit pe unde trecea. Mai întîi patru săptămîni la Genova, unde fu primit cu mult fast în palatul Doria. Toate femeile erau îndrăgostite de el. Apoi o lună în Neapole, care era al spaniolilor şi unde petrecerile fură şi mai splendide. Turnire şi baluri, îmbinate cu solemne slujbe bisericeşti. I se înmînă bastonul de comandant suprem şi se sfinţi flamura sfintei ligi. Toate acestea necesitau pregătiri. Numai stabilirea protocolului pentru solemnităţile din biserica Santa Chiara dură trei zile.

Veşti nesigure despre toate acestea ajungeau la Messina, la căpetenia trupelor papale, Colonna, şi la bătrînul Venier, care comanda navele veneţiene. Trupa însă nu ştia nimic şi înjura. Făcea corvadă, corvadă grea şi nimeni nu era obişnuit cu asta. Ce rost aveau exerciţiile de tragere şi de lupte corp la corp? Ştia doar fiecare cum să-l lovească şi

cum să-l străpungă pe duşman cu spada. Tot omul ştia ce este o luptă navală : te apropii de corabia inamică, arunci punţile de abordaj şi-i măcelăreşti pe păgîni. Nici o scofală. De altfel, ca de obicei, plata soldei întîrzia şi aproape că nu mai era chip să petreci pe uscat. Şi mereu se mai găsea cîte ceva de reparat la corăbii. Trebuiau etanşate rosturi, turnat catran, şi-şi zdreleau mîinile pînă la sînge cu funiile şi velatura. Iar Don Juan nu mai sosea.

Una dintre cele mai vechi şi mai proaste corăbii era „Marchesa". Tot la două zile lua apă, nu mai pridideau golind cala cu găleţile. Căpitanul Diego de Urbina, care o comanda, un bărbat vînjos, cu o faţă blajină sub coiful de fier, era iubit de oameni.

— Domnilor oşteni ! li se adresa el, înainte de-a da vreo comandă.

Dar comanda mult. Poate că voia să-şi obosească trupa, să nu se apuce de rele.

Oştenii erau tare îngrămădiţi pe micul vas. O sută cincizeci de oameni dormeau, claie peste grămadă, în cala joasă. Abia dacă puteau sta în picioare aici. Nici să respire în voie nu puteau. Ca întotdeauna, umbla zvonul că în port dă tîrcoale ciuma şi mulţi foloseau leacul cel mai preţuit : rachiu şi usturoi. Pesemne le plăcea. Duhnea toată încăperea.

Aici trăia Miguel de Cervantes şi inima îi era uşoară. Învăţăcelul din Roma era de nerecunoscut. Se lăţise în umeri, sub coiful de fier chipul său prinsese culoare, purta mustăţi în furculiţă pe care şi le îndrepta singur cu foarfeca în fiecare săptămînă.

Zăbovise fără rost multă vreme cu compania la Neapole. Grea încercare. Oştenii, cea mai deşucheată adunătură, oameni certaţi cu legea şi care se dăduseră afund sub faldurile stindardului, adulmecaseră cu duşmănie firea lui mai deosebită. Trebui să se apere zi de zi. Se apără. Cotonogi pe alţii, dar îşi primi şi el partea ; în cele din urmă izbuti să vorbească foarte colorat, pe limba lor, ştia snoave şi glume hazlii, era săritor şi nu dădea din coate ca să ajungă. Ultima ciocnire violentă avu loc chiar aici, în faţa Messinei. Avea tînărul Miguel ceva ce le părea neasemuit de caraghios tuturor celorlalţi, fără excepţie : citea. La el sub pătură erau totdeauna ascunse patru, cinci cărţi. Odată găsi una

dintre ele deschisă şi spurcată în mod josnic. Erau *Comentariile* lui Cezar, dăruite de Fumagalli la plecare, un exemplar frumos, cu o dedicaţie elegantă, dar cam păgînă pentru o faţă bisericoasă.

„Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae"[1], stătea scris pe prima pagină, acum pîngărită.

Era seara, se culcaseră cu toţii la lumina unui opaiţ, înghesuiţi unul într-altul.

— Cine mi-a făcut asta? întrebă Cervantes.

Hohote de rîs răsunară pe mai multe voci, căci fapta era cunoscută, autorul ei o săvîrşise în văzul tuturor şi o socotiseră o glumă grozavă.

Acesta se şi ridică de îndată în picioare, despuiat pe jumătate, cu pieptul păros şi se îndreptă spre cel jignit. Era o namilă de om, argat de prin nordul Spaniei, din ţinutul Galiciei, animalic şi nerod.

— Tu ai murdărit-o, tu s-o lingi! rosti Cervantes.

Era încă îmbrăcat, purta pieptar de piele cu mîneci negre. Drept răspuns, celălalt îi scuipă la picioare. Se făcu tăcere, toată lumea aştepta încordată.

— Dacă nu vrei, am să te silesc!

Şi Miguel îl lovi din răsputeri cu cartea spurcată peste bot, de două ori, de trei ori. Volumul se făcu ferfeniţă. Celălalt se aruncă asupra lui şi se răsturnară prin semiîntuneric peste un prici, huiduma de argat aproape că-l acoperea pe zveltul Cervantes.

— Asta pute a hoit! constată careva cu satisfacţie.

Dar Cervantes avu noroc. Lovind cu sete, îl nimeri pe argat cu pumnul în bărbie, în locul aflat puţin dedesubt şi mai într-o parte, atît de cunoscut şi preţuit de orice bătăuş priceput. Fusese o întîmplare, dar avu rezultate straşnice. *Gallego*[2]-ul zăcea cu ochii daţi peste cap, cu braţele moi. Izbucniră rîsete admirative. Miguel împinse în chip de pernă cartea pîngărită, aşezînd-o sub capul celui căzut, îşi spălă mîinile în găleată şi se culcă să doarmă.

---

[1] Cînd lumea se năruie, dărîmăturile lovesc o inimă ce nu se teme. (Horaţiu.)

[2] Locuitor din Galicia.

A doua zi se zvoni că sosise comandantul suprem. Venise peste noapte de la Neapole. Bogatul oraş forfotea. Era vestit pentru serbările sale. Chiar împăratul Carol, obişnuit cu alaiul primirilor, declarase că nicăieri nu fusese întîmpinat ca la Messina. Strada de-a lungul cheiului se împodobi într-o clipă, de la un palat la altul fluturau catifele purpurii, o pădure de flamuri fîlfîiau pe cerul însorit. Dangăt de clopote răsuna pe multe voci deasupra portului. Dinspre citadelă bubuiau neîntrerupt tunurile.

Dar de pe corăbii nimeni nu avea voie să coboare. După-amiază urma să aibă loc o trecere în revistă a flotei. Totul trebuia frecat: corăbiile, armele, soldaţii înşişi.

Don Juan de Austria sosise cu patruzeci şi nouă de galere. Se opriseră departe, în strîmtoare, abia dacă se zăreau. În imediata apropiere, în mijlocul portului, ancorase doar nava-amiral. În partea din spate, dinaintea pupei, fusese înălţată o uriaşă cruce aurită, iar alături, pe o prăjină înaltă, flutura stindardul ligii, sfinţit la Santa Chiara din Neapole şi înmînat comandantului suprem de către vicerege. Jur-împrejur oştenii de pe vase, toţi bărbaţii aceştia copilăroşi, şi printre ei Cervantes, îşi întrerupeau adesea corvada, priveau şi discutau fiecare amănunt. Stindardul era dintr-un damasc de mătase albastră, în dungi. Sus, în mijloc, se vedea, foarte mare, Cristos răstignit. La picioarele lui, herbul splendid lucrat al Papei, la dreapta cel al Spaniei, la stînga cel al Veneţiei. Lanţuri de aur legau o armoarie de cealaltă, iar acolo unde se încrucişau, atîrna greu şi masiv un al patrulea blazon, cel al fiului de împărat, al comandantului suprem.

Aveau ce vedea. Li se oferea cu adevărat ceva deosebit. Căci în după-amiaza aceea, la orele patru, cînd stăteau înşiraţi pe punţile corăbiilor, cu toate pînzele strînse, cu lungile vîsle aliniate, iar nava-amiral trecea încet prin faţa lor în bubuitul tunurilor, se înfăţişa înaintea ochilor fiecăruia întruchiparea strălucitoare şi desăvîrşită a gloriei militare imperiale, chintesenţa pentru fiecare dintre aceşti mercenari necioplţi şi nesimţitori, a întregii eleganţe războinice a secolului. Tabloul fusese anume închipuit pentru ei, ca să-i însoţească şi să-i răsplătească dinainte pentru truda lor, pentru că aveau să fie răniţi şi să piară. Ca să poată muri purtînd în inimă această imagine. Iar cei ce aveau să supravieţuiască

şi să ajungă acasă, s-o reînvie din amintiri, în serile de iarnă, cînd ceilalţi vor şedea în jur cu gurile căscate. Nici Miguel n-avea s-o uite vreodată. Cînd avea să fie bătrîn şi înţelept, iar Don Juan avea să fie mort, înlăturat de timpuriu prin otravă dintre cei vii — imaginea tot mai avea să dăinuie în mintea lui Cervantes, care povestea despre ea şi o descria în culori vii, chiar dacă zîmbea în timp ce vorbea.

Numai vîslaşii nu vedeau nimic. Şedeau pe jumătate goi, ferecaţi cîte trei pe o bancă, mult sub bordul arcuit al corăbiilor, fără nici o perspectivă asupra apelor mării: răufăcători, prizonieri de război şi eretici, pe jumătate îndobitociţi, neavînd nimic dinaintea ochilor, zi şi noapte, decît spinarea vîslaşului din faţă. Supraveghetorul înarmat cu un bici trecea printre ei şi-i lovea după bunul lui plac. Se găseau aci bătrîni cu barba colilie. Şedeau pe aceste bănci încă de cînd pornise pentru prima oară în larg galera, acum putredă de veche. Numai ei nu vedeau nimic.

Don Juan de Austria stătea în picioare la pupa arcuită în sus a navei de paradă, lîngă cruce, sub stindardul său albastru. Alături de el, puţin mai în spate, la dreapta, stătea Colonna, romanul, cu capul chel ca un ou, îmbrăcat din cap pînă în picioare într-o armură de culoare închisă, iar la stînga lui sta venerabilul Sebastiano Venier, în mantaua aurie a căpeteniilor veneţiene. Amîndoi erau în capul gol, ca şi Don Juan de altfel.

Fiul de împărat era bălai, cu pielea albă şi trăsături fine. Părul mătăsos, dat pe spate, cădea unduitor în jurul chipului său tineresc. Purta o mustaţă răsucită strengăreşte în sus. Dar ceea ce trebuia să farmece pe toată lumea era fără îndoială îmbrăcămintea sa, rod a lungi săptămîni de gîndire. Fiecare soldat simţi de îndată că vedea aşa ceva pentru prima şi ultima oară în viaţa sa primejduită. Platoşa singură era o minune. Era o platoşă de paradă, din argint, lucie ca o oglindă, formînd pe piept o muchie proeminentă, în care se răsfrîngeau orbitor razele soarelui sicilian. Din răscroiala gîtului se revărsa, albă ca neaua şi artistic plisată, colereta, care încadra bărbia rasă. Mîneci de mătase de culoare deschisă, presărate cu rozete de aur, modelau braţele. Dar mai ales partea de jos a veşmintelor lui Don Juan de Austria era splendidă la vedere. Ciorapii din tricot de mătase, îngrijorător de strîmţi, fără cea mai măruntă cută,

ajungeau aproape de şolduri, iar deasupra lor se înfoia un pantalon scurt din atlaz roşu cu brocart de aur, capitonat pe dedesubt, pentru a păstra o formă rotundă, după ultima modă, bufant şi ajurat, cu spintecături, aducînd întrucîtva cu o fustă femeiască scurtă. În mînă, chipeşul cavaler purta bastonul sfinţit de comandant suprem, iar peste armură atîrna Ordinul Lînii de Aur. Zîmbea şi nu se mişca. Părea o statuie din ghips vopsit, împietrit desigur de dragul efectului pe care voia să-l stîrnească, poate însă şi din cauză că orice mişcare, cît de mică, ar fi stricat buna rînduială a hainelor sale de gală. Dar trebuie să fi fost tare obositor să stea aşa.

Soldăţimea necioplită privea cu gura căscată. Era o ceremonie solemnă, care făcea să piară orice urmă de îndoială. Şi la drept vorbind, tot fastul acesta era o cinstire adusă fiecăruia dintre ei. Aici nu flota era trecută în revistă, ci invers. Mîine porneau la luptă sub comanda unui semizeu, a unui semizeu cu adevărat foarte elegant.

Dar mai era timp. Rămaseră în port. Se aşteptau întăriri. Instrucţia şi tragerile, ciocănitul, călfătuirea şi smolirea corăbiilor, cîrpitul velelor continuară, în timp ce amiralul îşi vedea la Messina de baluri, banchete şi aventuri. Era pe la jumătatea lui septembrie. Mulţi socoteau că pentru anul acesta se făcuse prea tîrziu.

Deodată se anunţă o slujbă. Capuţinii şi iezuiţii care însoţeau cu duiumul flota împărtăşiră pe toţi oştenii. Se îngroşa gluma.

Două zile mai tîrziu se aflau lîngă coasta Albaniei, în faţa insulei Corfu. Din nou linişte. Printre amirali mocnea vrajbă. Cînd Don Juan avu ideea să treacă aici *într-adevăr* în revistă întreaga flotă, ceilalţi refuzară să i se supună sub diferite pretexte. Venier, iute la mînie în ciuda vîrstei sale şi enervat la culme de aerele princiare ale fiului de împărat, porunci să fie spînzuraţi fără zăbavă cîţiva spanioli răzvrătiţi. Don Juan văzu în aceasta încălcarea unor drepturi hărăzite numai comandantului suprem şi-l chemă pe generalul Republicii în faţa unei curţi marţiale. Răscoală în rîndul veneţienilor. Galerele lor începuseră să se adune ameninţătoare în jurul navei-amiral a lui Don Juan, nimeni nu-şi mai amintea acum de parada de la Messina. Colonna, ro-

manul, mijloci o împăcare. Încordarea scăzu. Se făcuse octombrie.

În ziua de 4 a lunii o corabie rapidă aduse vestea căderii oraşului Famagusta. Ciprul era în mîinile turcilor. Flota lor se afla, după cum se ştie, strînsă toată şi gata de luptă în golful Corint, ceva mai la sud de aici. Se hotărîră.

Comandanţii primiră instrucţiuni. Fiecare îşi adună oamenii.

Pe puntea foarte bătrînei „Marquesa" se aflau cei o sută cincizeci de soldaţi. Căpitanul Urbina începu.

— Domnilor soldaţi!

Sub coif faţa sa blajină era şi mai roşie ca de obicei. Îi venea greu să vorbească. Dar faptele grăiau de la sine.

Prin urmare Ciprul căzuse în mîinile păgînilor, în apele acelea domnea acum semiluna, calea sultanului spre cetăţile creştinătăţii era deschisă. Selim era o bestie beţivă, bea vinul oprit de legea lui, amestecat cu sînge de creştin. Curajoşii apărători ai Famagustei fuseseră măcelăriţi fără milă, femeile fuseseră schilodite, copiii zdrobiţi cu sutele de ziduri, sub ochii mamelor. Iată ce ar avea de pătimit Veneţia, Roma, oraşele spaniole, dacă nu i s-ar pune nimeni împotrivă!

Abia la sfîrşit căpitanul povesti fapta cea mai înfiorătoare... Turcii cunoşteau şi urau pe viteazul Bragadino, căpetenia şi sufletul veneţienilor. Pe el şi l-au ales dintre toate victimele şi după ce au ţinut îndelung sfat, au ticluit anume pentru el un supliciu nemaiauzit.

L-au jupuit de viu. Pielea a fost împăiată, apoi îmbrăcată în haine de dregător veneţian, legată pe spinarea unei vaci şi tîrîtă prin străzile Famagustei. Firea viguroasă a celui schingiuit a rezistat, el a trăit încă zile în şir. Astfel s-a văzut pe sine însuşi trecînd pe spinarea vacii.

— Aceştia sînt, domnilor soldaţi, încheie căpitanul Urbina, vrăjmaşii dumneavoastră. Loviţi-i, nimiciţi-i, pornim la luptă! Dumnezeu şi Sfînta Fecioară să ne aibă în pază!

Grozăviile povestite, adevărate sau exagerate, îşi dădură roadele. Chiar şi cei mai nesimţitori erau răscoliţi.

Cînd rupseră rîndurile, Miguel se clătină pe picioare. Se aplecă peste bord şi vărsă.

Era pe înserate. Coborî împleticindu-se cu paşi nesiguri, se trînti pe culcuş. Tremura. Închise ochii, încercînd din răsputeri să izgonească din minte cele auzite. Dinţii îi clăn-

ţăneau în gură. Simţea cu disperare cum îl năpădeau fierbinţelile. Deasupra lui auzea blestemele robilor vîslaşi. Apoi plesnituri de bici. Apoi se făcu linişte.

Cînd ceilalţi veniră să se culce, Miguel zăcea în nesimţire. Se zvîrcolea şi se zbătea. Aiura şi ţipa. Puterea imaginaţiei lui dădea grozăviei un relief de neîndurat.

— La arme ! striga el ; urgia Domnului !

Nimeni nu putu să adoarmă. În cele din urmă îi duseră mindirul la intrare, sub scară, într-un ungher lung de cinci picioare şi lat de trei. Un hublou era deschis. Prin el răzbătea puţin aer proaspăt. Astfel porni Miguel la luptă.

LEPANTO

Deschise ochii, pentru că soarele îl lovea cu toată puterea în obraz. Nu ştia unde se află. Domnea o linişte deplină, corabia nu mai înainta. Fierbinţeala îl lăsase, dar se simţea atît de sleit de puteri, încît nu putea nici măcar strînge mîna pumn.

În cele din urmă izbuti, după mari sforţări, să se ridice în genunchi şi să scoată capul prin hublou. Deodată mintea i se limpezi cu totul.

Erau gata de luptă. Două flote stăteau faţă în faţă, fiecare împărţită în escadre. Totul era atît de tăcut şi de nemişcat, de parcă ar fi fost un tablou. Oare puteau fi reale aceste corăbii, rînduite ca într-un joc, viu colorate şi perfect conturate pe luciul apei, sub un cer de un albastru sticlos? Natura însăşi părea să-şi ţină suflarea, pentru a nu tulbura bătălia.

Privea cu ochii lăcrimînd din cauza soarelui. Ordinea de bătaie era atît de clară, atît de elementară, de parcă ar fi conceput-o un copil ordonat. Colţul în care dormise se afla la prova vasului, şi cum „Marquesa" era aşezată aproape de centrul flotei, vedea totul ca dintr-o lojă de teatru.

Ce se afla în faţă era pesemne flota turcă. Corăbiile se rînduiseră în formă de semilună, cu boltirea spre inamic. Armada popoarelor creştine îi ieşise înainte formînd un arc de cerc absolut corespunzător, toate galerele aşezate strîns una lîngă alta, cu provele ascuţite îndreptate înainte. Astea din stînga erau probabil veneţiene, Miguel le recunoscu după flamurile cu lei şi după vîslele mai subţiri. În faţa lor, însă, fuseseră înşiruite strîns corăbii de un alt tip, întoarse toate

cu flancurile lor late spre turci. Erau cele şase galioane ale Republicii veneţiene, vasele de luptă de care se vorbise atît, lungi de cincizeci de metri, cu un echipaj foarte numeros şi înzestrate cu cîte treizeci de tunuri fiecare. Fiecare vîslă era atît de grea, încît şapte oameni abia o puteau urni. Miguel mai zărise aceşti monştri greoi în portul Corfu şi auzise de asemenea că Don Juan, cavalerul, comandantul suprem, îşi rîdea de ele. Nu se puteau întoarce, nu se puteau mişca, aşa umbla zvonul că s-ar fi exprimat el, şi că a veni cu asemenea fortăreţe plutitoare însemna a huli pe Domnul. Şi apoi unde mai rămînea gloria şi onoarea luptei creştineşti, dacă începi să tragi dintr-o sută optzeci de guri de foc deodată, în loc să te baţi corp la corp ? Miguel înţelesese prea bine vorbele lui Don Juan. Într-adevăr galioanele nu aveau nimic comun cu onoarea şi cavalerismul spaniol. Dar acum aşteptau şi nu sloboziseră încă moartea din pîntecele lor.

Pretutindeni echipajele se adunaseră pe punte, ca pentru paradă. Coif lîngă coif, scuturile şi zalele luceau, lumina se răsfrîngea în săbii şi lănci, oamenii erau pregătiţi ca pentru o bătălie pe uscat. Pretutindeni pînzele fuseseră strînse, steagurile înălţate pe catarge. Neclintiţi, oamenii îl priveau pe inamic, care se afla atît de aproape încît mai că-l puteau atinge cu mîna.

Corăbiile turceşti nu se deosebeau de cele ale Apusului. Erau doar mai pestriţe, fastul avea un caracter mai barbar. Aurii erau uriaşele fanare triple ce atîrnau la prove ; muiate în aur şi argint, cuvintele profetului luceau înscrise cu litere misterioase pe bordajul corăbiilor. O pădure de flamuri în culorile puternice ale Asiei, cu dungi şi stele, fîlfîiau deasupra acestei armade. Pretutindeni, pe fiecare vîrf de fanar şi de steag, se înălţa, mîndră în văzduhul luminos, semiluna.

Ostăşimea turcă aştepta îngrămădită, întocmai ca şi creştinii ; purtau însă veşminte largi, pestriţe, turbane şi fesuri, erau înarmaţi cu iatagane, lănci, topoare şi măciuci bătute în fier, mulţi cu arcuri şi săgeţi.

Dar în centru, în fruntea tuturor, cu o fîşie de apă liberă în jur, în semn de respect, se afla corabia lor amiral. Clipind din ochi, Cervantes vedea fiecare amănunt. Sub steagul profetului, bătrînul cu turban verde şi veşmînt ar-

gintiu, purtînd în dreapta un baston încoronat cu o semilună, era probabil comandantul lor suprem, Capudan-Paşa. Părea să privească ţintă spre nava-amiral a creştinilor. Desigur că acolo se afla Don Juan de Austria, cu armura sa strălucitoare.

Pe Miguel îl durea gîtul de cît îşi sucise capul, iar ochii din cauza luminii. Gîndurile îi rătăceau.

Acesta era golful Corintului. Li se spusese locul unde se aflau. Aici avea să se dea lovitura hotărîtoare. Ce loc de bătălie! Ţărmul dinspre dreapta, nici măcar la o milă depărtare, era Peloponezul, iar dincolo, la stînga — la o distanţă doar de cîteva ore — era Delfi. Se gîndea la toate astea, fără îndoială numai el, dintre miile de oameni aflaţi acolo. Se mai gîndea şi la altele. Pe undeva, pe malurile apropiate, se afla Actium[1]. În noaptea aceasta, pe cînd el era mistuit de febră, trecuseră probabil pe alături. Soarta lumii era în joc acum, ca în vremurile acelea... Octavian conducea armatele Apusului, pe cele ale Răsăritului le comanda Antoniu, aici se întîlniseră, aici se înfruntaseră. Dar Cleopatra fugise, Antoniu după ea, îngropînd imperiul în braţele egiptencei. Azi avea să se hotărască tot aici lupta dintre Răsărit şi Apus, dintre semilună şi cruce.

Căzu iar pe mindir, sleit de friguri. Desigur că printre nenumăraţii oşteni ai celor două flote, el era singurul care se gîndea la toate astea. Dar şi singurul, fără-ndoială, care, într-o asemenea zi, una într-un mileniu, zăcea pe mindirul lui, mai neputincios ca o femeie, fără să poată întinde măcar mîna pentru a apuca scutul şi coiful aflate lîngă el. Îl bătuse Dumnezeu, într-adevăr — cu aceste accese ale bolii, din care ultima îl lipsea de însuşi sensul vieţii sale. Nu era bun de oştean, cum nu fusese bun de preot, un nefericit pe care cerul nu-l socotise demn să dobîndească merite şi să păşească spre veşnica fericire ca apărător al sfintei credinţe.

Ca o confirmare a gîndurilor sale, de pe punte răsună, prin scîndurile subţiri, glasul unui preot. Cervantes auzea fiecare cuvînt. Li se acorda oştenilor absolvirea de toate păcatele. Puntea se cutremură, îngenuncheau cu toţii. În aceeaşi

---

1 Se referă la localitatea Actium, în faţa căreia a avut loc lupta navală dintre Octavian şi Antoniu, în anul 31 î.e.n.

clipă patruzeci de mii de ostaşi plecară genunchiul pe două sute de corăbii şi ascultară cuvîntul Domnului, care le aducea iertarea tuturor păcatelor şi deschidea porţile nemuririi celor ce aveau să cadă astăzi întru apărarea credinţei. Cervantes împreună mîinile slăbite de fierbinţeală, iar de sub pleoapele închise i se prelingeau lacrimile, de durere şi mînie neputincioasă. Preotul vorbi mai întîi în latină, apoi în spaniolă. În cele din urmă se făcu tăcere. Miguel îşi dădu seama că oamenii se ridicau de jos. Se auzi o lovitură de tun. Nava-amiral dădea semnalul. Strigăte năvalnice răsunară deodată de pe toate vasele: *„Victoria! Victoria! Viva Cristo!* Galera porni. Începuse lupta.

Urlete, scrîşnete şi trosnete de sfîrşit de lume pătrunseră sub punte. Repetat de mii de voci stridente, strigătul răsunător de *Allah-il-Allah* fu acoperit de bubuiturile a sute de guri de foc. Acestea erau galioanele. Se auzeau trosnind vîslele ce se frîngeau în ciocnirile corăbiilor. Deasupra capului său, pe punte, răsunau zornăit de arme şi tropot de soldaţi, se auzeau strigăte de încurajare şi comenzi. Prin hublou pătrunse miros de praf de puşcă. Corabia se clătină, se lăsă într-o parte, îşi reveni.

Miguel se întoarse cu faţa în jos, îşi astupă urechile cu mîinile. Dar forţa care îl trăgea spre hubloul deschis era mai tare. Din rînduirea ca de joacă de afară nu rămăsese nici urmă. Sălbatica încăierare era în toi. Deodată, zări în stînga nava-amiral veneţiană...

Strecurîndu-se printre corăbiile grupate în jur, îşi croia drum spre centrul flotei inamice. Bătrînul de sub flamura cu lei, stînd ţanţoş la pupă, era căpitanul-general Venier. Asupra lui se aţintiră privirile lui Cervantes, ochii i se măriră şi deveniră ficşi. Nu vedea fruntea poruncitoare a celui din faţa sa, nici sprîncenele-i stufoase, nici cît de straniu îi tremura barba albă, cînd îşi striga poruncile. Nu-i vedea faţa. Nu-i vedea decît veşmintele: mantia cu fir de aur aruncată peste platoşă, pe cap bereta turtită. Nu mai era Venier, căpitanul-general, ci Bragadino, martirul. Erau hainele lui, hainele de ceremonie ale conducătorilor veneţieni. Nu mai vedea nici o corabie — dinaintea ochilor săi trecu un animal greoi, păşind nesigur, cu călăreţul lui monstruos,

păpuşă, fără ochi, mînată de zbieretele mulţimii pe dinaintea muribundului însîngerat.

Un val năprasnic de milă, spaimă şi sete de răzbunare îl cuprinse. Simţea că inima lui va înceta de îndată să bată, strivită de această povară. Dar ea începu să bată mai tare... muşchii i se încordară, sfîrşeala îi pieri, nu mai era un ostracizat, incapabil să lupte ! Se ridică în genunchi, îşi puse coiful, apucînd spada şi scutul se năpusti afară.

„Marquesa" nu intrase încă în luptă. Oştenii — încă nu suferiseră pierderi — stăteau gata de atac, printre robii de la vîsle, cătînd spre inamic şi urmărind desfăşurarea acţiunii. Locul era strîmt, toată corabia nu măsura mai mult de cinci paşi lăţime, oamenii se înşiraseră pe intervalul dintre bănci, pe bănci, pe puntea strîmtă a provei, sub baldachinul de la pupă. Acolo se afla şi comandantul Urbina. Cervantes îşi croi drum pînă la el. Faţa blajină a comandantului se înviineţise, coiful i se aplecase într-o parte.

— Da tu ce vrei, răcni el către întîrziat, parcă eşti bolnav, ia-o din loc !

O trosnitură asurzitoare îi acoperi vorbele. Cîteva vîsle se făcuseră ţăndări. Se ciocniră bord contra bord. „Marquesa" era abordată... Spre pravă începuseră să se zărească turbane. Primii necredincioşi apucaseră să pună piciorul pe punte. Cu toţii se repeziră într-acolo, călcînd peste mîinile sclavilor, care urlau. Atacatorii fură zvîrliţi în mare. O dată cu ei se prăbuşiră şi cîţiva spanioli, luptau corp la corp, printre valuri, nimeni nu se gîndea la salvare sau fugă. Unul care înota pe spate, dînd din picioare, încordă arcul. Cervantes îl zări, văzu cum ţinteşte spre el, săgeata trecu şuierînd, un om alături de el se prăbuşi, lovit în ochi. O vîslă îl nimeri pe arcaş şi-l ucise. „Marquesa" plutea liberă.

De jur împrejur era haos şi învălmăşeală. Nici un plan, nici o ordine. Măcel sălbatic şi dezordonat. De pe cinci sute de corăbii deodată se trage cu tunuri şi mortiere, archebuze, trombloane. Corabie după corabie este abordată, fiecare de cinci ori, de zece ori. Fumul celor şase galioane întunecă cerul. Cavalereşti ori ba — fac prăpăd. Ziua s-a prefăcut în noapte. Scînteierile săbiilor şi ale scuturilor, ale buzduganelor, ale halebardelor şi ale pumnalelor, ce se izbesc unele de altele, luminează ca fulgerele pe timp de furtună. Nimeni

nu mai ştie cine-i duşman şi cine frate. Pe un vas turc se înalţă deodată steagul creştinătăţii, iar pe o galeră romană comandă un egiptean. Apele învolburate sînt acoperite de spumă însîngerată. Multe corăbii ard, altele se scufundă, iar peste epave şi peste leşurile luptătorilor încăieraţi pînă în ceasul morţii trec vîjîind vîslele. Strigăte de Alah şi Cristoase, gemete, plesnituri de bici pe spinările sclavilor, fluierături de îmbărbătare şi sunete stridente de trîmbiţe.

„Marquesa" a nimerit mai într-o parte, într-o zonă mai liniştită. Aici o înconjoară doar corăbii mici, feluci, tartane, de care se poate apăra uşor. Se deschide un drum spre miezul bătăliei.

Acolo se hotărăşte soarta. Cele două nave-amiral stau lipite una de alta, comandanţii înşişi s-au avîntat în luptă. Bordurile navelor lor sînt înalte, greu de trecut. Şi totuşi atacanţii sar peste ele, o dată, de două ori şi apoi încă o dată. Echipajul lui Capudan-Paşa este alcătuit din garda sultanului, din ieniceri, toată lumea le cunoaşte bonetele neobişnuite. Iataganele lor împart fără milă moartea. Oastea de elită a lui Don Juan se compune din archebuzieri. Dar flintele lor, pe care ştiu a le mînui cu mare pricepere, nu sînt de nici un folos, trebuie să pună mîna pe armele albe. Amiralul, în platoşa lui de argint, luptă cot la cot cu ei. Mai poartă şi acuma colereta sa fină, dar nu şi ciorapii din tricot de mătase, căci ar plezni. Loveşte şi taie, luptă cu poftă. Nu mai este un comandant — ci un flăcău setos de sînge. Cervantes îl vede — vede totul.

Deodată, în jurul lui izbucnesc strigăte puternice. „Marquesa" atacă. Urbina şi-a ieşit din minţi, ce poate face el împotriva acelei fortăreţe plutitoare! În faţa lui galera cea înaltă, aurie, cu flamura purpurie la pravă — este nava-comandant din Alexandria. Tocmai pe asta vrea s-o abordeze! Dar „Marquesa" este joasă, abia au apucat să arunce scările şi turcii se năpustesc ciorchine pe puntea ei. Acu e acu! Vai şi-amar! Învălmăşeală şi încăierare turbată. Cervantes e în mijlocul ei, sabia lui loveşte orbeşte. Lîngă capul lui se iveşte deodată capul *gallego*-ului pedepsit cîndva de el. Acum rîde. Ucide şi-şi rînjeşte dinţii de fiară. Strigă către Cervantes ceva prietenos şi bestial. Straşnic măcel! De ar fi mereu aşa! Iar Cervantes se bucură că fiara îl socoate de seama ei, şi se ruşinează că se bucură. Lupta-i nemiloasă.

— Maică a Domnului ! geme careva lovit.

— Domnul n-are mamă, cîine ! răcneşte un musulman şi-i dă lovitura de graţie.

„Scurtă teologie !" mai apucă să gîndească Cervantes. Apoi o durere se înfinge în el şi-l sfîşie, scutul îi cade din mînă. E lovit la mîna stîngă. Sfîrtecată de un glonte, îi atîrnă de-a lungul trupului ca o zdreanţă sîngerîndă. N-are timp de ea. Ai săi au ajuns dincolo.

Au reuşit să se caţere pe nava-amiral turcă, prin vicleşug, din altă parte. Sîngerînd, cu sabia în mîna dreaptă, Miguel se năpusteşte şi el pe punţile de abordaj. Nu mai simte nimic. Făpturi omeneşti, mai mult despuiate, ca din altă lume, se îngrămădesc în jurul celor înarmaţi : sînt vîslaşii robi ai turcilor, cărora li s-au rupt lanţurile. Li s-au dat arme, li s-a făgăduit libertatea şi acum se năpustesc spre moarte.

Oamenii luptă corp la corp. Dacă armele s-au frînt, se ucide cu pumnul gol. Turcii sînt zvîrliţi în mare, cu zecile. Flamura lor purpurie este smulsă de pe catarg, un spaniol o flutură răcnind, un pumnal îi străpunge beregata, un altul înşfacă pînza sîngerie.

— *Victoria !* strigă cu toţii. *Victoria, vence Cristo !* Corabia este a lor.

— Asta zic şi eu răzbunarea schingiuitului ! rosteşte cu glas tare Miguel, rezemat de parapetul navei turce.

Stînga, înfăşurată într-o zdreanţă, arde ca para focului. Dar mintea lui e goală şi trează, Miguel se simte liber. De jur împrejur se mai trag focuri de armă, dar pe el asta nu-l mai priveşte... Deodată, aproape în acelaşi timp, două gloanţe îl lovesc în piept. Primul este un fleac, îşi dă pe loc seama, abia dacă l-a atins, nici pieptarul nu l-a putut străpunge. Dar al doilea îi pătrunde în carne. Miguel simte doar atît : nu i-a atins inima. Şi în timp ce se prăbuşeşte lîngă parapet, urale tumultuoase de victorie îl mai fac o dată să deschidă ochii... Acolo, în depărtare, înălţat pe o lance, un cap însîngerat, cu barbă, capul lui Kapudan-Paşa. L-au prins, Don Juan l-a răpus. S-a terminat.

Aceasta a fost bătălia din Marea Egee, denumită, după locul unde s-a desfăşurat, Lepanto, loc pe care cei vechi îl numeau Naupactos. Durase trei ore. Căzuseră zece mii de

osmanlîi, opt mii fuseseră făcuţi prizonieri, o sută de galere fuseseră capturate, cincizeci scufundate, prada în tunuri şi steaguri era imensă. Douăsprezece mii de sclavi creştini, vîslaşi, fuseseră eliberaţi din robia turcească. Victoria era deplină.

La Vatican, Papa plînse de bucurie ; vedea de pe acum Ierusalimul în mîinile creştinilor. Veneţia, liberată de coşmar, renăştea la o îndoită bucurie de viaţă. Doar regele Filip rămase rece, sîngele turcesc nu făcea cît sîngele de eretic, victoriile lui Don Juan nu-l puteau bucura.

Gloria semilunii apusese, puterea ei fusese aproape nimicită, împărăţia ei se afla la un pas de pieire. Dar nu se făcu nimic, liga se destrămă. Lepanto rămase fără urmări.

„LA PĂLĂRIA NEAGRĂ"

I-au vindecat pieptul şi mîna în barăcile din Messina şi Reggio. La piept chirurgii nu s-au priceput ce să facă, rana s-a închis de la sine. Mîna stîngă însă, a devenit sub cuţitele cîrpacilor un ciot anchilozat şi insensibil.

Nu exista nici un mijloc de-a amorţi durerea. La operaţiile mai grele, bolnavul era îmbătat, pentru a-i slăbi astfel simţurile. Cervantes refuză însă alcoolul şi privi cum îi sfîrtecau carnea cu cuţitele. Scăpă ca prin minune de tetanos. Cei din jurul lui mureau ca muştele toamna.

Convalescenţa dură luni de zile. În spatele spitalului din Reggio era o mică grădină de portocali ; şedea acolo în bătaia soarelui şi citea. Confesorul spitalului, un iezuit, îi împrumutase un Plutarh şi un Tucidide, în traducere latină ; se simţea în elementul lui printre fraţi. Ziua bătăliei îi plămădise cu mînă puternică fiinţa, niciodată nu avea să-l mai chinuie frigurile acelea din care se smulsese atunci, împleticindu-se. Sufletul îi era liniştit şi puternic ; fusese atît de aproape de moarte în timpul luptei, o văzuse de atîtea sute de ori secerînd în jur, încît îi devenise familiară şi nu-l mai speria. Uimitor era că mai trăia, de fapt un dar neaşteptat al soartei. Din măcelul acela ameţitor se alesese pe viaţă cu o voioşie senină şi statornică. Toţi cei din jur o simţeau.

Căpitanul Urbina venise de mai multe ori la căpătîiul lui şi-i înmînase, în numele comandantului suprem, în chip de cinstire, bani, o dată cinsprezece ducaţi, altă dată douăzeci şi încă o dată zece. Cervantes bănuia că Don Juan nu ştia nimic despre aceste donaţii. Se vădi că Urbina, mezinul unei familii de intelectuali şi învăţaţi, zvîrlit de soartă în meşteşugul armelor, prinsese drag de el. Chiar şi înaintea luptei

voise să-l ferească de primejdie, iar stăpînirea de sine soldăţească a bolnavului îl impresionase.

— Am povestit comandantului, îi relată Urbina. I-am spus-o de mai multe ori. Curînd va veni şi el să te viziteze.

Dar Don Juan nu veni. Avea îndeletniciri mai strălucite.

— Are să-ţi scrie o scrisoare de recomandare, adăugase Urbina, mi-a promis-o. I-am raportat faptele dumitale de arme.

— Care fapte, don Diego?

— Nu vorbi prostii! Le ştim amîndoi prea bine. Scrisoarea va fi adresată regelui. Te vei duce în Spania cu ea, iar regele te va numi căpitan şi-ţi va da o companie.

Fireşte că asta ar fi fost un mare noroc. Patenta de căpitan era foarte bănoasă. Tata, mama, surorile ar fi avut din ce trăi.

Veştile de acasă erau cam vagi şi nu prea mulţumitoare. Drept este că una dintre surori era căpătuită pe vecie: se călugărise. Miguel încercă să şi-o închipuie în rasa călugăriţelor desculţe, dar faţa i se arăta ca prin ceaţă, iar apoi se topea. Pe unde se războia fratele său, Rodrigo, nu ştia. Despre purtarea surorii mai mari, Andrea, umblau zvonuri; se părea că îşi ducea viaţa cu diferiţi bărbaţi, ba cu unul, ba cu altul, nu mai locuia în casa părintească. De altfel nici nu mai exista o casă părintească. Mica proprietate din Alcala fusese vîndută la mezat, Miguel bănuia că din cauza datoriilor. Soseau veşti din Madrid, din Sevilla, din Valladolid. Tatăl său, care în tinereţe studiase dreptul, îşi încerca fără succes prin acele oraşe norocul, ca jurisconsult sau avocat de ocazie. Desigur că nu-i venea uşor, căci în fiecare scrisoare se plîngea că surzeşte tot mai rău. Mama păstra o tăcere desăvîrşită. Neputinţa de a le asigura părinţilor o bătrîneţe fără griji îl chinuia pe Cervantes.

În sfîrşit fu declarat sănătos şi-i dădură drumul. Ciotul îi atîrna în mînecă în chip nefiresc, dar cîtuşi de puţin respingător la vedere. Semăna cu un pietroi cafeniu.

Ce noroc că era mîna stîngă! N-avea decît să-şi lege scutul de ciot. ...Se părea că se pun la cale noi bătălii împotriva turcilor. Poate că, prin noi fapte vitejeşti, va izbuti totuşi să întoarcă roata norocului.

Dar vremea succeselor războinice trecuse pentru el şi pentru Don Juan. În Mediterană luptele fură continuate fără

plan şi fără sorţi de izbîndă, cu mijloace totdeauna neîndestulătoare. De mai multe ori aliaţii ridicară pumnul, gata să lovească, dar se răzgîndeau. Alteori loveau, dar ar fi fost nevoie de o a doua lovitură, iar aceasta nu mai venea şi inamicul se ridica de jos, prea puţin atins. Nu trecu mult şi o nouă flotă musulmană îşi făcu apariţia. Un prilej pentru capturarea şi scufundarea ei se ivi în portul Navarin ; însă lipsa de unitate împiedică luarea vreunei hotărîri. Armata creştină făcu cale întoarsă, lăsînd treaba neisprăvită.

Comandantul suprem îşi vîntura cu înfrigurare ambiţia dintr-un loc în altul. Cuceri Tunisul. Îl cuceri pentru sine, dorind să-l prefacă într-un regat al său ; prin intermediul Vaticanului supuse această dorinţă regelui Filip. Suveranul se sperie. El însuşi nefiind războinic din fire, era plin de neîncredere faţă de ambiţiosul bastard. Ca măsură de prevedere dădu de îndată dispoziţii tuturor cancelariilor sale să nu folosească cumva în corespondenţa cu Don Juan de Austria titlul de „înălţimea-voastră", ci doar cel de „excelenţă". Apoi îi tăie treptat subsidiile, în bani şi provizii. În anul următor Tunisul fu pierdut, de data aceasta pentru totdeauna.

Don Juan îşi roti privirea asupra statelor din jur. Voia să domnească. Se adresă Republicii Veneţia, cerînd ca, pentru serviciile aduse, să-i încredinţeze ca domeniu princiar suveran o parte din insulele aflate sub dominaţia ei. Răspunsul fu că Veneţia încheie pace cu Poarta. Turcii se întăriră, statele pirate ale berberilor continuară să controleze, turbulente, Mediterana. Corsarii lor navigau de-a lungul tuturor coastelor, prădau oraşele portuare, atacau corăbiile, capturau oameni şi bunuri şi-i tîrau, drept pradă, în vizuinele lor africane.

Trupele regale îşi primeau rar solda. Se cuibăriseră, musafiri nepoftiţi, prin frumoasele oraşe ale Italiei. Cum nu se punea la cale vreo campanie, disciplina regimentelor scădea, oamenii erau lăsaţi de capul lor. Cutreierau peninsula în grupe mici, falnici la vedere, vorbind mereu despre onoare, dar lăudăroşi, lipsiţi de respect pentru viaţa şi bunurile localnicilor, sumbri şi destrăbălaţi. Nimeni nu-i iubea.

Veni o zi cînd regele Filip îşi rechemă generalisimul din Mediterana. Pomenea în fraze vagi de nişte misiuni în per-

spectivă, în Lombardia. Data nu era precizată, dar ca punct de concentrare al trupelor se stabilise Genova. Regimentul Figueroa, căruia îi fusese repartizat acum Cervantes, se număra printre ele.

Miguel n-avea chef să pornească laolaltă cu grosul trupei; obţinu fără mare osteneală îngăduinţa să facă singur drumul de la Neapole la Genova. Chiar şi o gură mai puţin însemna o uşurare pentru intendenţa aflată la strîmtoare.

Făcu repede rost de un cal. Un negustor de ulei din Neapole, dornic să ajungă la Roma, fu încîntat să aibă o escortă militară pe un drum atît de nesigur. Pe un murg bun, Cervantes călărea alături sau în urma lui de-a lungul Viei Appia. În ziua a patra, la ceasurile amiezii, străbătură pe un dig înalt ceaţa albăstrie a mlaştinilor pontine. De-a dreapta şi de-a stînga, bivolii îşi înălţau capul miţos din ierburile otrăvitoare. Pe înserate însă, li se înfăţişară, scăldate în lumina aurie a verii, colinele şi cupolele Romei.

După ce-i înapoie negustorului calul, Miguel trebui să mai străbată în grabă întregul oraş. Inima îi bătea năvalnic. Abia acum îşi dădea seama cît de mult se bucura să-l revadă pe canonicul Fumagalli şi pe generosul Aquaviva. Probabil că numai pentru asta stăruise să facă singur drumul pe uscat.

Toate porţile palatului erau deschise. Nimeni nu se sinchisea de războinicul străin, nimeni nu-i puse vreo întrebare. Se părea că sub noul Papă domnea mai multă libertate în Vatican. Îşi trase cutezător coiful pe ochi, îşi potrivi pumnalul mai la vedere în cingătoare şi urcă în goană scările binecunoscute, pentru a-l strînge în braţe, ca un adevărat ostaş, pe bătăiosul bătrîn. Clericii ce-i ieşeau înainte, coborînd scările, se întorceau după el şi înălţau din umeri.

Iată şi uşa. O deschise dintr-o smucitură şi împietri. De pe scăunelul de rugăciune de lîngă pat se ridică indignat un preot străin, tînăr, cu nas ascuţit şi pielea de culoarea pergamentului şi cu glas măsurat îl întrebă pe intrus ce doreşte. Cervantes se bîlbîi. Îşi blimbă privirile prin încăpere. Tapiseriile cu Hanibal atîrnau la locul lor.

Preotul nu ştia nimic. Înaintea lui locuise în încăperea aceasta un slujbaş al Congregaţiei Indexului. Nici nu auzise de numele canonicului.

Apoi Cervantes se opri în faţa apartamentului lui Aquaviva. Ciocăni timid în uşa anticamerei. Nimeni nu-i răspunse. Înăuntru, totul era pustiu. Uşile ce duceau dintr-o cameră în alta erau date de perete. Domnea o ordine neînsufleţită.

În sfîrşit, un uşier îl lămuri pe oşteanul străin. Nimeni nu mai trăia. Curînd după asprul Papă, se stinsese şi canonicul Fumagalli, iar în urmă cu zece zile cardinalul. Mormîntul lui se afla în palatul Lateran [1].

Uşierul cotrobăi în pupitrul său.

— Trebuie să găsesc foaia aceea, domnule oştean, spuse el îndatoritor, foaia pe care au împărţit-o după moartea sa. Dar tot n-o puteţi citi, e în latineşte.

— Daţi-mi-o totuşi, răspunse Cervantes. *Vix credi potest,* citi Miguel la lumina unei candele, cu ochii împăienjeniţi, *quanto cum moerore totius urbis decesserit, tantam sibi benevolentiam et gratiam ab omnibus comparaverit, morum suavitate ac vitae innocentia.* [2] Într-adevăr era blînd şi neprihănit! exclamă el, şi-i înapoie omului foaia. A lui este Împărăţia cerului.

— *Amen,* rosti uşierul.

Miguel străbătu galerii şi curţi scăldate în amurg şi căută turnul în care locuise. Dădu peste ruinele lui. Îl dărîmau. Stătu multă vreme să-l privească. În negura înserării părea o uriaşă coloană frîntă, de pe vreun mormînt antic.

Deşi se părea că acum nu era pe nicăieri oprită ieşirea, Miguel îşi croi drum pînă la micuţa Porta Posterula, care ducea spre cîmpurile părăginite şi lutoase. Înconjură întinsa clădire a palatului, se poticni în drumul său de garduri şi şanţuri şi ajunse, prin uliţele tăcute ale Borgo-ului, la podul San Angelo... În primul han ce-i ieşi în cale, tocmi o odaie şi se trînti pe pat, fără măcar să aprindă o lumînare.

În dimineaţa următoare porni mai departe, pe jos, spre miazănoapte. Avea puţine lucruri. O raniţă mică de piele atîrnată pe umăr, peste care se bălăbănea coiful, semănînd mai curînd cu un ceaun. Lăsase spada şi scutul la eşalonul

[1] Palatul de reşedinţă a Papilor, pînă în 1308. Actualmente muzeu.

[2] Este de necrezut cît de mare a fost jalea întregului oraş la moartea sa; atît de profunde au fost dragostea şi respectul pe care şi le-a cîştigat din partea tuturor, prin blîndeţea şi viaţa sa neprihănită (lat.).

de bagaje şi nu purta la el decît un pistol şi un pumnal înfipte în brîu. O basma cu colţurile înnodate îi apăra creştetul de arşiţa soarelui, iar în mînă ţinea un toiag meşteşugit crestat.

Înainta fără grabă. Văzu Viterbo, cu frumoasele sale fîntîni, stîncile Bolsenei, care se înălţau din valuri, Siena, gravă şi somptuoasă. În ziua a zecea, ajunse pe teritoriul toscan, la o răscruce. La dreapta, foarte aproape, era Florenţa, nu-i trebuiau nici cinci ceasuri pînă acolo. Dar nu era în drumul său. Se odihni puţin sub un platan umbros şi cugetă. Apoi luă din nou raniţa şi toiagul, plăti unui luntraş să-l treacă peste fluviul Arno şi porni mai departe, spre mare.

Frumos şi paşnic era ţinutul care i se întindea la picioare, în lumina pală a amurgului! Pretutindeni coline molcome, umbrite de castani şi duzi, viţă de vie pe toate costişele, văile lucrate ca nişte grădini. Gospodării ţărăneşti şi vile risipite, fără teamă, în tot locul — se vedea de îndată, după înfăţişarea ţinutului, că pe aici de mult nu mai fusese război. Şoseaua urca şi cobora, era o noapte cu lună plină. Ostaşul singuratic se simţi obosit. Se pomeni deodată în faţa unui zid şi a unei porţi. Deasupra crenelurilor se legănau copacii unui crîng; nu se zărea nici o casă, nici un turn de partea cealaltă. În faţa porţii, la lumina unei torţe, şedeau soldaţi în jurul unei mese şi jucau zaruri. Erau lăncieri germani, Cervantes îi recunoscu după port.

Calmi, îi făcură semn să nu se apropie de poartă şi spre lămurirea sa arătară cu mîna spre armele ce le purta. Pricepu că persoane străine, înarmate n-aveau voie să intre. Era greu să se înţeleagă cu ei prin vorbe. Atunci scoase rîzînd pistolul de la brîu şi ochi cu voită stîngăcie zidul cetăţii. Ei înţeleseră, rîseră la rîndul lor şi-l lăsară să intre.

Înăuntrul zidului fuseseră plantaţi copaci, unul lîngă altul. Acesta era crîngul care ascundea turnurile de privirile celor ce se apropiau. Prin uliţe strîmte, curat pietruite, păşi mai departe. Nu întîlni pe nimeni.

Trecu peste un rîu prins într-un canal şi ajunse iar la marginea oraşului.

Văzu o căsuţă, aşezată mai departe de drum, prin obloanele căreia se mai zărea o dîră de lumină. Deasupra uşii ieşea în afară un braţ din fier forjat, ţinînd în mînă o pălărie

— firma hanului, a cărei vopsea neagră, proaspătă lucea în bătaia lunii.

Miguel ciocăni în uşă. I se deschise abia după a patra bătaie, în prag se ivi hangiţa în mînă cu o lumînare, o femeiuşcă tînără, durdulie, cu faţa speriată. Cervantes ceru găzduire.

— Atît de tîrziu, domnule oştean ?! exclamă ea speriată.

— Păi tocmai ! Atît de tîrziu. E ora de culcare.

Îl lăsă să intre, tremurînd încă toată, şi-l călăuzi pe scară, în sus.

— Vă rog să-mi trimiteţi o pîine şi un pahar de vin, spuse el după ce ajunseră în odaie.

Ea dădu din cap.

— Sînteţi spaniol ? îl întrebă hangiţa din uşă.

— Mi se pare că nu prea vă sînt pe plac.

— Îi cunoaştem prea puţin. Nu ajung pînă aici. S-a nimerit unul anul trecut. Dar era cu totul altfel.

— Cum adică ?

— Brutal.

Avusese de gînd să plece mai departe în ziua următoare. Dar rămase.

De mult nu mai dormise atît de bine, într-un pat curat şi moale. În nici unul din hanurile întîlnite în drum nu găsise, ca aici, geamuri de sticlă şi nicăieri un lighean ca să se spele.

Cînd coborî a doua zi, observă că hanul „La pălăria neagră" era aproape lipit de zidul interior al cetăţii. Doar o grădiniţă, cu două mese de piatră, încadrate de bănci, de asemenea de piatră, despărţea casa de fîşia împădurită a fortificaţiilor.

Cervantes îşi primi supa de dimineaţă.

— Dar sînteţi tare aproape de duşman aici, îi spuse el hangiţei, care şedea în faţa lui. Cînd o veni, vă sare direct în grădină.

— Oh, la noi n-o să vină ! Pe noi ne apără împăratul de la Viena.

— Să sperăm.

— Avem şi libertăţi, spuse ea mîndră, la noi nu există nici măcar Inchiziţie.

Mica localitate cu ziduri de cetate în care poposise Cervantes era oraşul Lucca. O aşezare paşnică, independentă, du-

cat fără duce, un fel de republică, aflată sub protecţia împăratului german. Ai lui erau lăncierii care jucaseră zaruri în faţa porţii, la lumina torţei.

Doi copii se apropiară de masă, o fată de vreo opt sau nouă ani şi un băieţel, care părea cu vreo doi ani mai mic. Drăgălaşi, curaţi, semănau cu hangiţa.

— Aici nu încape îndoială, se vede ai cui sînt, spuse Cervantes.

— Şi totuşi vă înşelaţi, domnule oştean. Doar băiatul este al meu. Fetiţa, îi şopti ea aplecîndu-se peste masă, este a surorii mele, care locuia la Massa. A murit acum patru ani.

— Oh !

— Totdeauna cei mai buni se duc primii. Am avut un soţ atît de cumsecade...

— Sînteţi văduvă ? atît de tînără !

— M-am măritat la şaptesprezece ani. Nici n-a apucat să-l vadă pe cel mic. Acum am douăzeci şi patru. Şi viaţa s-a sfîrşit.

Oftă din greu.

— Da, da, desigur. La douăzeci şi patru — ce să mai aşteptaţi !

Ea zîmbi pe gînduri. Întreaga-i făptură măruntă avea ceva neobişnuit de blajin, îmbietor. Chiar acum, dis-de-dimineaţă, era îmbrăcată cu grijă şi-şi strînsese cu îndemînare părul castaniu-roşcat, puţin ondulat.

Băieţaşul se căţărase pe bancă. Stătea alături de maică-sa şi ridica mîneca stîngă a lui Cervantes, să se uite în ea.

— Ce ai aici, întrebă el curios, dar totodată speriat, şi arătă cu degetul spre ciotul bolovănos, doar nu-i mînă — ce e ?

Mama se făcuse roşie ca para focului.

— Domenico, nu e voie să pui asemenea întrebări ! exclamă ea mîniată.

— Lăsaţi-l... Ce să-i faci, lăbuţele tale sînt mai frumoase, răspunse Miguel blînd copilului, cuprinzîndu-i-le pe amîndouă cu mîna lui dreaptă.

— Prin cîte n-ăţi fi trecut ! Trebuie să ne povestiţi şi nouă.

— Întîmplări sîngeroase — la ce bun să le spun ! ?

— Poate diseară. O să mai fiţi aici ?

— Da, am să mai fiu, răspunse Cervantes.

Şi după a treia şi după a cincea zi se afla tot acolo. Îl fermeca viaţa aceasta uşoară, senină, cu preocupări paşnice.

— Aveţi multă încredere, coană hangiţă, spuse el într-o doară. De unde ştiţi că sînt bun de plată ?

— Dacă n-o să mai aveţi bani, vă iau pumnalul şi pistolul.

— În cazul ăsta n-am să mai pot pleca de loc !

— Atunci aveţi să rămîneţi pentru totdeauna, şopti ea.

De altfel viaţa era ieftină la „Pălăria neagră". Un pahar din vinul uşor şi înviorător al ţinutului costa doar un soldo. De aceea şi mergeau treburile strună, cîrciuma era mereu plină de oameni. În schimb seara, cînd lumea se rărea, veneau vecinii şi se aşezau în jurul lui Cervantes, ascultîndu-l.

— Ăsta zic şi eu povestit, coană Angelino, spuse rotarul Dinucci, o dată, cînd Cervantes nu era de faţă. Vezi totul aievea, de parcă le-ai pipăi, nu ştiu dacă înţelegi ce vreau să spun. E cu totul altfel decît spaniolul care a fost aici anul trecut...

— Ah, nu-mi mai aduce aminte de acela, meştere Dinucci! Şi acum îmi pare rău de banii mei. În fiecare zi voia cîte o găină, uneori chiar două, şi apoi dus a fost şi nu mi-a lăsat drept plată decît o pereche de ciorapi rupţi, azvîrliţi în dulap.

— Parcă îl mai văd şi acum cum şedea în grădiniţa dumitale, gătit tot cu panglici şi lănţişoare. Dacă te luai după spusa lui, nu era oraş de aici pînă în Peru să nu-l cunoască ; fusese de faţă la toate bătăliile şi ucisese cu mîna lui mai mulţi păgîni decît trăiesc în toată Africa. „Eu, eu, eu", altceva nu auzeai din gura lui, şi era de parcă ar fi zis : „Eu, regele vostru". L-aţi auzit vreodată pe Miguel spunînd „Eu" ? Cred că nici nu ştie cum se spune cuvîntul ăsta în italieneşte.

— Bea paharul ăsta în sănătatea lui, spuse Angelina recunoscătoare, fac eu cinste.

Şi-i umplu paharul ochi.

Povestirile lui Cervantes nu li se păreau niciodată îndeajuns de colorate şi de fioroase acestor oameni mărunţi şi paşnici. Ştiri tipărite nu ajungeau niciodată pînă la ei. Mai ales piraţii algerieni le înfierbîntau imaginaţia. Ce noroc că ţărmul învecinat era sărac şi neprimitor ! Aici nu se arătase încă nici un pirat.

Cervantes trebui să povestească despre corăbiile lor uşoare şi mici, cu pînze puternice. Dacă nu sufla vîntul, înaintau ca fulgerul cu ajutorul vîslelor. Robii vîslaşi mureau adesea istoviţi şi erau de îndată zvîrliţi în mare. Noaptea mergeau fără nici o lumină şi fără a face zgomot — se iveau pe neaşteptate, ca moartea. Duceau acasă comori uriaşe. Pe galerele lor mici şi pe felucile lor, catargele erau scobite pe dinăuntru şi umplute cu aur: ţechini şi dubloni. Sînge de creştin preschimbat pe bani. Cervantes îi ştia pe cei mai vestiţi şi mai temuţi piraţi ai mării, pe toţi. De pildă Djafer din Dieppe, Hassan-Veneziano, Dali-Mami. Cel mai vestit dintre toţi era însă Hairedin-Barbarossa, beglerbei şi stăpînul Africii.

Dar Cervantes stîrnea veselie şi rîsete nesfîrşite cînd descria pe ieniceri, garda sultanului, bărbaţi spăimîntător de viteji — numai că obiceiurile şi veşmintele lor erau tare ciudate.

— Locuiesc împreună în căzărmile lor, un fel de mînăstiri. Nici o femeie n-are voie să intre la ei. Îşi gătesc singuri mîncarea şi-şi duc viaţa în comun. Pesemne că mîncarea este îndeletnicirea lor cea mai de seamă, căci rangurile şi funcţiile lor au nume luate din bucătărie. Cel care la noi ar fi comandant de regiment, la ei se numeşte bucătar-şef, iar alţii sînt grataragii, parlagii, brutari şi ajutori de bucătari. Poartă bonete de bucătari, de forme diferite, împodobite cu pene de bîtlani. Iar steagul lor este — un ceaun.

— Un ceaun! exclamau cu toţii într-un glas, un ceaun adevărat!?

Copiii care nu voiseră să meargă la culcare, strigau cel mai tare şi se căţărau pe genunchii lui Miguel.

Cîteva ore mai tîrziu, în odăiţă, lumînarea ardea încă. Fereastra era deschisă, se auzea susurul fîntînii. Angelina adormise, cu braţul drept, durduliu, atîrnînd cu palma desfăcută peste marginea patului strîmt. Părul ei creţ răspîndea o mireasmă uşoară de apă de portocal, îmbibată cu o urmă slabă şi nu supărătoare de miros de prăjeală. Pe masă, cam prea aproape de margine, Cervantes îşi zări coiful. Cu puţin înainte Angelina, zburdalnică, îl încercase: cu coiful de fier aşezat pe buclele roşcovane, cu pieptul tînăr dezgolit, arătase ca o zeitate de ţară dintr-o pictură alegorică. Cervantes zîmbi şi-i îndreptă uşor perna.

Se afla aici de două săptămîni. „Şi atunci cînd ne-om căsători", spusese ea pentru prima oară în ziua aceea, fără nici un fel de introducere, în treacăt, ca un lucru firesc.

Nu era oare asta încheierea cea mai înţeleaptă ? O fiinţă încrezătoare, plină de înţelegere îi ieşea în drum, mulţumire casnică, o bunăstare modestă. Hangiu la Lucca, cetăţean al oraşului, în rînd cu ceilalţi cetăţeni ai acestui mic stat, care îşi pleca fruntea sub furtunile vremii — desigur altele fuseseră visele inimii sale cînd pornise în lumea largă. Dar o cutreiera de şase ani şi nu izbutise măcar să-i ajute pe cei de acasă să scape de griji. Biserica, marea sau regele — se gîndi la promiţătoarea treime. Zicala nu se adeverise pentru el. Ca oştean nu ajunsese departe, scrisoarea lui Don Juan către rege, pe care i-o făgăduise bunul Urbina, nu sosise. Şi nici n-avea să mai sosească vreodată. Iar fără un asemenea sprijin, perspectivele unei cariere militare erau prea slabe. Pentru a ajunge căpitan pe calea obişnuită trebuia să slujească zece ani ca sublocotenent şi el nici asta nu apucase încă să fie. Cîndva visase glorie poetică. Zîmbi gînditor. Uşoare şi supuse îi curgeau versurile din pană, iar magistrul Hoyos îl lăudase mult. Ce departe erau toate astea acum ! Fiece domnişor din Spania ştia să compună asemenea versuri. Poate că ar fi fost totuşi mai înţelept să se fi lăsat hirotonisit şi apoi să aştepte o parohie. Dar cei de la Roma muriseră cu toţii. Nici din asta nu se alesese nimic.

Stinse lumînarea cu ciotul insensibil şi adormi alături de Angelina. Visa rareori. De astă dată visă. Se afla în faţa turnului său de la Vatican, cerul era înnourat. Se auzeau tunete, fulgere albăstrii brăzdau întunericul nopţii. Turnul, care sta gata să se surpe, se prăbuşi dintr-o dată cu un trosnet asurzitor, răspîndind praf şi dărîmături. Miguel rămase însă în picioare în mijlocul avalanşei de piatră. O voce supraomenească repetă cuvintele atît de des rostite de Fumagalli : *Si fractus illabatur orbis* — iar cînd pămîntul se scufundă, pe neînfricat dărîmăturile îl lovesc !

Şedea în pat în capul oaselor. Se crăpase de ziuă. Coiful zăcea pe jos şi se rostogolise pînă aproape de Miguel. Angelina se trezise şi ea, şi-l prinse de braţ.

— Am visat că te-au împuşcat, spuse femeia cu ochii măriţi de spaimă.

— A căzut coiful. Mai dormi un pic !

Două ore mai tîrziu Miguel coborî în grădină, gata echipat de drum.

— Ce-ţi trebuie un schilod, un soldat fără o lăscaie ? spuse el. Meriţi ceva mai bun şi ai să şi găseşti.

Angelina îl cuprinse de gît, plîngînd în hohote, fără să-i pese dacă o vede cineva, îl strînse în braţe, sărutîndu-l pe piept şi pe gură. Miguel îşi luă grăbit rămas bun. Plecă fără să privească înapoi. Ieşi prin poarta dinspre miazănoapte, cea mai apropiată.

Se opri abia dincolo de ziduri. Dar nu mai avea ce vedea, nici case, nici biserici. Copacii înalţi şi cu frunziş des dindărătul zidului ascundeau oraşul. În faţa porţii şedeau lăncieri în jurul unei tobe şi jucau zaruri, încă din primele ore ale dimineţii.

Porni mai departe, păşind voinicește, în dimineaţa aceea de august şi ajunse la mare. În patru zile putea fi la Genova, la regimentul său.

Dar în ziua următoare, după ce trecu de portul Spezia şi-şi vedea de drum pe o şosea dreaptă, fără de copaci, zări în depărtare o trupă care se îndrepta spre el. Cînd ostaşii ajunseră mai aproape, recunoscu portul spaniol, precum şi stindardul pe care îl ducea unul în frunte : erau oamenii lui.

Se salutară, îşi puseră întrebări scurte. Nu se alesese nimic din campania lombardă, se întorceau iar la Neapole. Supărător acest dute-vino, fără noimă. Cervantes se încolonă şi porni mai departe cu ei. Cei mai din urmă începură un cîntec cuvios de marş, întru cinstirea Fecioarei, dar după strofa a doua nimeni nu mai ştia cuvintele şi amuţiră. Se făcuse ora prînzului, un colb usturător se ridica sub paşii lor. Cervantes începu să tuşească, ieşi din rînd şi trecu în faţă. Acum mărşăluia alături de stegar.

Acesta era o namilă de om, cu un cap mai înalt decît Cervantes. Păşiră un timp unul lîngă altul, fără a scoate o vorbă. Deodată Miguel se simţi luat zdravăn în braţe şi ţinut locului. Toată coloana se opri din mers.

— El e ! exclamă stegarul, iar vocea lui de bas tremura de fericire.

— Da cine crezi că sînt, pe toţi sfinţii ? ! răcni Cervantes furios şi se smulse din strînsoare.

Abia atunci îşi recunoscu fratele, pe Rodrigo.

„EL SOL"

La Neapole nu se întîmpla nimic. Oraşul era plin de trupe trîndave. Zvonuri despre apropiate acţiuni războinice se stîrneau de o zi pe alta şi se spulberau ca baloanele de săpun. Regele Filip uitase de părţile răsăritene. Ereticele Ţări-de-Jos erau ca un spin înfipt în carnea sa. Olanda şi Zeelanda îndrăzneau să-l ameninţe cu secesiunea, în văzul întregului, uriaşului imperiu spaniol.

În forfota acestui oraş sudic, Cervantes trăia zile triste de vară. Banii îi erau pe sfîrşite. Dar asta n-ar fi fost o nenorocire, căci fratele Rodrigo îi sărise în ajutor cu solda lui, primită de curînd, în Lombardia. Lui nu-i păsa de nimic. Voia să-i dea lui Miguel tot ce avea. Nutri din prima zi o adoraţie copilărească pentru fratele său, faptele lui i se păreau admirabile şi-i prorocea un viitor măreţ. Lui Miguel îi venea adesea să rîdă cînd se uita la Rodrigo.

— Eu sînt o copie a ta în duodez [1], spuse el o dată — o comparaţie de librar pe care neînvăţatul Rodrigo probabil nici n-o pricepea, dar care se potrivea de minune.

Stegarul semăna cu fratele său, dar toate la el, trupul şi trăsăturile feţei, erau mărite şi îngroşate. Sprîncenele, puternic arcuite, erau stufoase ca un hăţiş, iar nasul acvilin ieşea în relief ca un munte.

După o lună, Cervantes se săturase.

— Mi-ajunge, Rodrigo, spuse el pe neaşteptate. Trag nădejde că în curînd va pleca o corabie.

Rodrigo se învoi de îndată.

---

[1] Format mai mic de carte, cînd dintr-o coală de tipar se scot 12 foi (24 de pagini), faţă de formatul in-octavo în care se scot 8 foi (16 pagini) dintr-o coală.

— Va să zică plecăm, spuse el, minunat, dragul meu. Spune-mi doar încotro ?

— În Spania, acasă. Vii şi tu ?

De fapt era recunoaşterea înfrîngerii sale. După şase ani petrecuţi în străinătate, dintre care cinci în armată, se întorcea acasă schilodit de glonte, fără rang, fără un ducat, nevoit să facă anticameră la cancelariile din Madrid, să-şi arate braţul ciung şi să cerşească vreo slujbuliţă. Despre recomandarea princiară nici nu se mai vorbea. Cînd se întîlnea cu căpitanul Urbina, obrazul roşu al acestuia se împurpura şi mai tare şi, ruşinat, îşi întorcea privirile în altă parte.

De altfel se nimerea bine cu întoarcerea acasă. Se aflau la jumătatea lui septembrie. În 20 urmau să plece trei galere spre patrie ; corăbiile se încumetau rareori să înfrunte singure primejdiile călătoriei pe mare. Cervantes îşi luă rămas bun de la căpitan, care se simţi mai stînjenit ca oricînd.

Fraţii se înfăţişară dis-de-dimineaţă pe cheiul în apropierea căruia ancoraseră galerele. Cea mai mică dintre ele, cea pe care urmau să se îmbarce, se numea, cam pompos, „El sol". Aveau bagaje puţine. Armele şi cîte o raniţă de piele, asta era tot. Sosiră şi alţi călători, lume pestriţă. Predominau militarii, dar erau şi slujbaşi ai viceregelui, care se întorceau la casele lor, negustori, preoţi, femei şi copii. Se încinse o discuţie, izbucniră rîsete. Negustori ambulanţi îşi ofereau marfa, cu o stăruinţă sîcîitoare, mînaţi de convingerea absurdă că pasagerii ţin morţiş să se încarce cu cît mai multe boarfe nefolositoare. Doi muzicanţi, un toboşar şi un flautist, cîntau asurzitor. Bărbierii rădeau în ultima clipă cîţiva bărbaţi, în aer liber, pe debarcader.

În spatele cheiului se înălţa masivul castel aragonez. Acolo îşi avea reşedinţa viceregele şi tot acolo era găzduit musafirul său de onoare, Don Juan de Austria. Lepanto rămăsese de mult o amintire, iar parada flotei, la care Cervantes văzuse pentru prima oară pe fiul de împărat, în veşmintele lui atît de elegante, era şi mai îndepărtată.

La dreapta, dincolo de micuţa radă a portului, se tăia piatră şi se ciocănea de zor. Acolo se construia noul arsenal de război. Cervantes se surprinse privind cu un fel de invidie spre zidurile acelea. Cei ce lucrau acolo creau ceva cu munca lor, erau folositori !

Lovitura de tun trasă de la castelul de pe insulă vestea ora prînzului. Flamurile se înălţară pe galere. Călătorii se îmbarcară pe rînd. Un soare strălucitor se ridicase pe bolta cerului, dar deasupra golfului plutea o ceaţă uşoară. Coasta stîncoasă a îndepărtatului Sorrento era scăldată în umbre viorii.

— Ce mai aşteptăm, frate?! exclamă Rodrigo şi sări în picioare. Hai să ne ambarcăm şi noi ca toţi ceilalţi.

Cervantes şovăia fără rost în faţa pasului hotărîtor. I se părea că, după ce va fi părăsit pămîntul italian, nu mai exista nici o speranţă. Şezînd, se răsuci şi privi înapoi spre oraşul ce se înălţa în terase. Rămase multă vreme aşa. Erau aproape ultimii.

Deodată zări, venind în goană spre ei, de după colţul castelului, un om îmbrăcat în haine militare. Îl văzu străbătînd piaţa, aproape pustie acum. Duse mîna la ochi şi-l recunoscu pe căpitan. Acesta începu să strige, încă de la mare îndepărtare, fluturînd în mînă nişte hîrtii. Coiful îi alunecase într-o parte, ca atunci, la Lepanto.

Trîmbiţaşii de pe galere dădură primul semnal, cîrmaciul făcea semne cu mîna. Urbina cu faţa congestionată, triumfătoare, ajunse lîngă ei.

Văzînd că totul fusese zadarnic şi că sosise clipa de pe urmă, trecuse peste toate rînduielile militare. Îşi lustruise platoşa, îşi pusese eşarfa, crucea de cavaler şi se prezentase la palatul regilor din Aragon.

Dar aici curajul îl părăsise. Se plimbase aproape două ore în sus şi în jos în faţa arcului de triumf, care forma intrarea dinspre uscat. Porţile de bronz erau închise, în canatul din stînga se înfipsese cîndva un proiectil de tun, iar el se necăjea că nu ştia cum de nimerise proiectilul acolo.

Cînd răsună lovitura de tun vestind amiaza, nu mai fu chip să şovăie... Urbina îl găsi pe generalisim într-un salon, şezînd mahmur, la un mic dejun întîrziat. Don Juan îl cunoştea pe căpitan. Ştia de ce venea. Era vorba de un oarecare Cerveedra sau cum i-o fi zicînd. Era a patra oară cînd Urbina îl sîcîia cu această *quisquilie*[1]. De parcă el, Don Juan, ar simţi o plăcere deosebită să se adreseze cu o rugăminte regesculuí său frate de la Escorial!

[1] Fleac (span.).

Îşi ridică asupra ofiţerului privirea stinsă a ochilor, care începuseră să se pungească. Urbina aşeză hîrtiile pe care le adusese pe masa încărcată cu mîncăruri, printre farfurii. Pentru ca treaba să fie cît mai simplă, redactase el însuşi scrisoarea de recomandare în două versiuni, una mai amănunţită şi alta mai scurtă. Lăsase în felul acesta lui Don Juan putinţa de-a alege. Îşi repetă cererea cu smerenie, dar stăruitor. Astăzi, chiar acum, se îmbarca viteazul acela pentru care sta chezăşie ! El personal s-ar simţi atins în onoarea sa, de însuşi comandantul său, dacă cererea i-ar fi din nou respinsă, strigă căpitanul, tremurînd de nerăbdare.

Nu primi nici un răspuns. Feciorul de împărat mesteca în neştire. Atunci, împins de deznădejde, căpitanul făcu un ultim gest. Cu mîinile tremurînd de enervare, îşi scoase de la gît crucea de cavaler al Ordinului Santiago şi o azvîrli zornăind peste hîrtii, printre gustări.

Tînărul stăpîn îşi ridică privirea şi se uită la faţa onestă şi indignată a căpitanului. Făcu oftînd semn unui slujitor, apoi semnă, cu pana întinsă de acesta, recomandarea care îi veni mai la îndemînă. Se nimeri să fie cea mai scurtă.

— Acum lăsaţi-mă să mănînc, spuse el cu voce sfîrşită, şi să nu mai fiu tulburat !

Cînd Urbina ajunse afară, gata să coboare treptele, fericit ca un mire, îi ieşi înainte, urcînd scările, gazda, viceregele, grande de Spania, urmat de o suită militară. Beţia succesului îl ameţise pe căpitan, totul i se părea posibil. Se lăsă pe un genunchi, chiar acolo pe palier, în faţa guvernatorului nedumerit şi-i întinse foaia nesemnată, expunînd foarte pe scurt cazul.

— Cu plăcere, răspunse grandele, urmaţi-mă vă rog în castel.

Se simţea măgulit poate că era socotit necesar şi cuvîntul lui pe lîngă cel al marelui amiral.

Cervantes nu află nimic de toate acestea. Trîmbiţa sună a doua oară. Ţinea filele împăturite în mîna zdravănă şi lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz. Rodrigo stătea respectuos mai la o parte, era şi el fericit, dar cîtuşi de puţin mirat, era doar firesc ca fiecare să facă tot ce-i sta în putinţă pentru Miguel.

— Sfînta Fecioară să vă aibă în pază ! spuse căpitanul.

Şi asta fu totul.

La timp potrivit se înălțase un vînt dinspre miazăzi, care purtă mica flotă pe drumul cel bun, de-a lungul capului Misenum, prin strîmtoarea Procida. Dar curînd briza slăbi. Corăbiile înaintau încet spre nord, pe lîngă coasta Italiei, ținîndu-se strîns una lîngă alta. Să se avînte în larg, fără să fie silite s-o facă, li s-ar fi părut o îndrăzneală necugetată.

Fu o călătorie înceată, dar voioasă. Cu toții se bucurau să ajungă acasă, nimeni nu părea nefericit la bordul „Soarelui". Chiar și vîslașii erau aici matrozi liberi, și trăgeau la lopeți în tactul cîntecului.

Dar cel mai fericit dintre toți era stegarul Cervantes. Nu se mai sătura citind documentele care asigurau viitorul și onorurile hărăzite fratelui său. Le știa pe dinafară, le recita tuturor.

— Un oștean care pînă acum a fost dat uitării, dar care prin vitejia, priceperea și purtarea sa desăvîrșită și-a cucerit stima tuturor, repeta entuziasmat glasul lui plăcut de bas, negustorilor, călugărilor și femeilor.

Cel astfel lăudat ședea de cele mai multe ori nemișcat la pupă și citea. Numai cînd corabia trecu pe lîngă coasta toscană, lăsă cartea deoparte și privi îndelung spre țărm. La numai cîteva mile spre interior se afla orășelul acela împărătesc, cu copacii plantați înlăuntrul zidurilor.

La orizont se ivi Genova, apoi, timp de mai multe zile, se profilă, în toată splendoarea ei, coasta ligurică, înapoia căreia se înălțau brusc, abrupți și stîncoși, Alpii maritimi. Erau în noaptea a șasea a călătoriei și nu se simțea nici o adiere. Dar a doua zi la prînz tot aveau să ajungă la Marsilia, iar în ziua următoare la țărmul spaniol.

Frații se culcaseră pe punte, înfășurați în mantăile lor. Rodrigo adormise. Cînd Cervantes se răsuci în partea dreaptă pentru a-și găsi somnul, scrisorile către regele Filip foșniră în pieptar. Ele însemnau bunăstare, liniștea zilei de mîine pentru ai săi, poate glorie. Porțile vieții îi stăteau deschise.

Dar a doua zi spre prînz se ridică o furtună dinspre sud-vest.

REGII DEFUNCŢI

Convoaie cernite străbăteau Spania din nord spre mijlocul ţării, din apus spre mijlocul ţării, din sud spre mijlocul ţării. Regele Filip le aştepta.

De mult îşi dorea să locuiască laolaltă cu moartea. Dar mult prea încet se ridică palatul-mînăstire menit celor din neamul său, răposaţi întru Domnul. Întunecat şi pustiu este locul acesta, munţi stîncoşi şi ameninţători îl înconjoară, nemiloasă vuieşte vijelia. De doisprezece ani se zideşte aici. De doisprezece ani regele Filip urmăreşte lucrările. La Madrid se duce rareori. Aşteaptă.

Mai întîi s-a aşezat în cătunul din apropiere. Într-una din colibele de acolo locuiesc, claie peste grămadă, călugării. Una din încăperi au prefăcut-o în capelă. Pe peretele văruit au zugrăvit o cruce, deasupra altarului au întins o pătură, căci ploaia pătrunde prin acoperişul şubrezit. Atît de strîmtă este încăperea încît paracliserul se împiedică de regele îngenuncheat.

Nici el, primul principe al lumii, nu locuieşte mai bine. Casa parohială nu are ferestre şi nici vatră. Se află aici o singură bancă de lemn, cu trei picioare.

După opt ani, călugării se mută în castelul neterminat. O dată cu ei şi regele Filip. Clădirea nouă şi umedă este dăunătoare pentru trupul lui gutos. Granzii, nevoiţi să stea în preajmă-i, sînt deznădăjduiţi, chiar şi călugării oftează în ascuns. Le place să fie numai între ei.

În cîteva încăperi sărăcăcios mobilate, de lîngă biserica provizorie, regele conduce, cufundat în hîrtiile sale, treburile a două emisfere. În jurul lui domneşte agitaţia şi zgomotul lucrărilor de construcţie. Totul este încă haotic. Zidurile de

piatră ce se înalţă zi de zi sînt împresurate de o buruiană plină de mărăcini, deasă, rezistentă, cu neputinţă aproape de stîrpit. Imense blocuri de piatră aşteaptă în preajmă. Care solide, trase de douăzeci, de patruzeci de boi, le aduc din cariere. Scîrţîitul scripetelor cu două roţi, ciocănitul celor ce lucrează pe schele, hîrşîitul ferăstraielor, loviturile de baros ale fierarilor, ale cioplitorilor în piatră, loviturile de topor ale tăietorilor de lemne din pădurea învecinată — nimic nu-l tulbură pe regele care aşteaptă.

Dar durează prea mult. Numai aripile dinspre răsărit şi miază-zi ale uriaşului pătrat sînt terminate. Capela care urmează să se ridice deasupra criptei este abia începută. Iar regele porunceşte să se întrerupă totul şi să se termine în mare grabă cavoul. Îl copleşeşte nerăbdarea. Nu mai poate aştepta.

Ore în şir şade la masa de lucru, studiază hărţi şi tabele cu distanţe, întocmeşte cu migală planurile cortegiilor funerare. Lăcaşurile în care odihnesc morţii neamului său sînt răspîndite care încotro. Cortegiile au nevoie de atîtea şi atîtea zile, în cutare şi cutare locuri vor trebui să aştepte, dincolo vor înnopta, la cutare răscruce se vor uni două convoaie, iar dincolo este locul unde se vor aduna toate. Apoi hotărăşte ziua în care el însuşi îşi va întîmpina, în sfîrşit, morţii. Alege cu deosebită grijă granzii care să însoţească aceste cortegii. Ducele de Alcala, notează el, ducele de Escalona, episcopii de Salamanca, Jaen, Zamora. Îi va pune să plătească pentru nemaipomenita cinste. Cheltuiala pentru fiecare convoi va cădea în seama celui ce a avut cinstea să fie desemnat să-l însoţească. Elanul mistic şi zgîrcenia se împletesc în chip straniu.

Regele are pricini să fie strîns la pungă. Sîngele Spaniei şi-a încetinit circulaţia. Miezul imperiului mondial, ţara de baştină, se ofileşte. Întru preamărirea Domnului.

Filip nu-şi pune întrebarea dacă lumea îl înţelege. Nu există altă lume decît cea a Habsburgilor. Nici unui alt suveran nu-i recunoaşte titlul de maiestate. Acest titlu se cuvine numai celor din neamul său. Numai morţii, pe care el îi aşteaptă, sînt maiestăţi.

Vin din catedralele şi mînăstirile în care şi-au dormit pînă acum somnul de veci, din Andaluzia, din Estremadura, din vechea Castilie şi din Madrid. Nici unul dintre ei n-a fost vreodată fericit. Neamul lor este sortit unor meniri suprapămîntene şi nicidecum vieţii şi fericirii pămînteşti. Vine Ioana, mama împăratului, care a adus în sîngele neamului melancolie şi demenţă. Vine împărăteasa, mama lui Filip. Vin şi reginele Ungariei şi Franţei, surorile împăratului, care l-au ajutat să-şi întărească puterea peste hotare. Sosesc tinerele regine, soţiile lui, jertfite unor maternităţi prea timpurii. Sînt aduşi şi copiii neamului, prea firavi ca să poată trăi. Vine şi Don Carlos, fiara cu chip de om, dezlegat de păcate prin moarte şi aşteptat acum cu drag de tatăl care nu i-a îngăduit să trăiască. Însuşi împăratul Carol Quintul vine din mînăstirea Yuste.

Călătoriile vor fi lungi, căci drumurile sînt proaste. Cel care aşteaptă la Escorial cunoaşte fiece piatră miliară prin faţa căreia vor trece cortegiile, precum şi ora la care vor trece. El a rînduit cu de-amănuntul fiece cortegiu, a stabilit numărul nobililor care să călărească în frunte, al călugărilor cerşetori şi pe cel al capelanilor. Fiecărui mort i s-a acordat un anumit număr de ostaşi ca ultimă escortă, după cuvenitul protocol. Cutărui infant i s-au dat optsprezece paji, douăzeci şi patru cutărei regine. A socotit cîţi coţi de zăbranic vor purta caii. Pe brocartul de aur care va acoperi coşciugele vor fi aşezate coroane, de diferite forme, după rang şi datină.

Secat şi pîrjolit de zăduful verii este podişul. Poporul se înşiră de-a lungul drumurilor şi se închină în praf la trecerea cortegiilor funerare. Toate oraşele sînt învesmîntate în doliu, cel mai sărăcăcios cătun, o simplă îngrămădire de pietre, arborează stindardul roş-galben îndoliat. Convoaiele înnoptează în biserici, cu rugăciuni şi prohodiri. Însoţitorii se întind pe treptele de piatră, înveliţi în mantiile lor şi nu-şi află somnul.

Apoi aşteptarea ia sfîrşit. Vine vestea: cortegiile s-au contopit, sosesc. Ziua e întunecată şi urîtă. Nori zdrenţăroşi trec la mică înălţime deasupra Escorialului. Regele iese prin portalul neterminat al uriaşei cripte neterminate.

Întinsa piaţă n-a fost încă pietruită, pămîntul e plin de gropi, bălăriile încă n-au fost plivite. Un catafalc uriaş, dra-

pat în catifea neagră şi brocart de aur, a fost ridicat în mijlocul pieţei. Trei trepte duc la el. O platformă lungă aşteaptă sicriele. Coloane, îmbrăcate în fîşii aurite, poartă baldachinul.

Regele păşeşte singur în faţa catafalcului, în veşminte de mare gală. Poartă toca şi costumul de ceremonie al Lînii de Aur : un talar larg-deschis pe ale cărui revere este de mai multe ori reprodus, splendid brodat, motivul mielului. În mînă poartă un crucifix. Îşi plimbă privirea peste stepa pîrjolită, trista inimă a ţării sale. Privirile îi rătăcesc la distanţă de multe mile, pînă la munţii îndepărtaţi ai Toledoului. La jumătatea drumului, ca o pată albicioasă, străluceşte nedesluşit oraşul său, Madrid.

Au început să răsune rugăciuni şi cîntări funebre. Se iveşte capul cortegiului, urcînd pe coasta podişului. Apoi urmează stindardele nobiliare. Primul se apropie, legănîndu-se, coşciugul lui Carol Quintul.

Regele Filip îngenunche. Crucifixul său, bătut în nestemate, l-a ţinut în mîini şi împăratul, la Yuste, pe patul de moarte. Cu el în mîini vrea şi Filip să moară, cîndva.

A sosit ceasul să dea socoteală părintelui său. Ah, mîinile acestea, încleştate pe crucifixul ce a fost şi al tatălui, nu mai ştiu ţine laolaltă împărăţia Domnului pe pămînt. S-au dus pentru totdeauna frumoasele, strălucitele vremuri, cînd Europa era unită într-o singură credinţă. Domnul a îngăduit ticăloşia, iar bezna s-a întins peste lumea sa ; pretutindeni răzvrătire, erezie şi rătăcire. Anglia, Germania, Nordul au căzut de mult pradă Satanei. Ţările-de-Jos ale Habsburgilor sînt bîntuite de o mare răzmeriţă spirituală, regele Franţei stă să încheie pacea cu ereticii, iar Mediterana, marea Habsburgilor, ţinuturile din sud şi din răsărit sînt cotropite de păgîni, de la Atlantic pînă la Sfîntul Mormînt, şi de la Sfîntul Mormînt pînă sub zidurile Vienei.

Dar n-are a se teme de clipa socotelilor. A fost oricînd gata să jertfească totul Domnului. De dragul adevăratei credinţe s-a învrăjbit cu toate statele, oamenii săi ridică pumnalul asupra principilor rebeli, provinciile cele mai fertile au fost pustiite, vistieria golită, hărnicia maură şi înţelepciunea evreiască au fost arse pe rug şi izgonite. Curînd va rămîne

doar cu morţii neamului său, singurii cu care se simte una, în cetatea aceasta a credinţei, unde ei se strămută acum.

Din lăuntrul lăcaşului încă neterminat răsună orga, salvele, trase de trupele aduse anume, o acoperă în răstimpuri. Pe poarta, deocamdată lipsită de canaturi, iese starețul, purtînd o cruce. Cîntările dinăuntru se împletesc cu psalmodierile celor ce se apropie.

Regii au ajuns pe largul platou, în faţa castelului-criptă, care îşi întinde braţele inegale, gata să-i cuprindă. Regele Filip zăboveşte în ploaia ce începe să picure şi veghează asupra ceremoniei în cursul căreia sicriele sînt coborîte de pe care şi urcate pe platformă. Sunetele de orgă, bubuitul salvelor, dangătul clopotelor, cîntările continuă, episcopii în odăjdii grele şi mitre binecuvîntează morţii. Nori groşi de tămîie plutesc jos de tot prin văzduhul mohorît.

Ceea ce trebuia să se-mplinească s-a sfîrşit. Sicriile sînt înşirate într-o ordine severă pe întinsa platformă. Iniţialele şi coroana îi numesc pe cei adormiţi. În mijloc, maiestuos, însingurat, tronează sicriul cu coroana imperială, avînd la căpătîi flamura împărătească. Pajurele puterii mondiale, brodate în fir, acoperă zăbranicul negru.

O grea beţie îl cuprinde pe urmaş. Oh, dacă această clipă s-ar putea preface în veşnicie! E clipa lui supremă. Niciciînd, nici în criptă, nu-i va mai putea cuprinde dintr-o singură privire pe toţi cei de un sînge cu el, cu aceeaşi menire, aceeaşi soartă, acelaşi crez. Parada aceasta a morţilor înseamnă pentru Filip împlinire, împlinire a credinţei sale extatice, şi totodată împlinirea setei sale profunde, bolnăvicioase, nestăvilite, de ordine. Iar ordinea n-o poate hărăzi decît moartea.

Dar deodată se dezlănţuie, dinspre munţi, furtuna, un uragan urlînd ca o fiară ce se năpusteşte din văgăuna ei.

Este flagelul acestui ţinut întunecat. Călugării se tem de el, îl socot aproape o întruchipare a Necuratului, hotărît să-şi apere regatul însingurat împotriva fortăreţei ce se durează aici. Dar ca astăzi forţa demonică nu s-a mai dezlănţuit niciodată.

Splendoarea şi ordinea sînt nimicite într-o clipă. Coroanele se rostogolesc pe jos, flamura se frînge, zăbranicele sicrielor sînt luate de vînt. Baldachinul cel mare se umflă ca

o pînză de corabie în largul mării şi se rupe, coloanele aurite se năruie. Din catafalcul de paradă n-a mai rămas decît schelăria despuiată. Zăbranicele fîlfîie şi pocnesc ameninţătoare în vijelie, nimeni nu îndrăzneşte să le strîngă. Pumni uriaşi strivesc însemnele puterii habsburgice. Zdrenţe cu pajuri şi coroane se învîrtejesc peste cîmpul pietros, pînă hăt-departe, spre păduri. „În codrii noştri cresc flori de brocart", vor spune în primăvară tăietorii de lemne, cînd vor prînzi la umbra gorunilor.

Mitrele episcopilor se duc de-a dura în noroi. Mantia Ordinului a fost smulsă de pe umerii regelui Filip. A rămas doar cu tunica neagră de dedesubt în mijlocul vîrtejului, o siluetă slabă, neputincioasă, în faţa sicrielor despuiate.

DALI-MAMI

Furtuna venea dinspre Spania.

Trecuseră de Marsilia, şi de gurile Ronului. Pe o limbă de pămînt ieşită în mare se întrezărea un cătun, a cărui biserică cenuşie, cu creneluri şi un fel de foişor, părea mai curînd o fortăreaţă. Un matelot îi spuse numele : Les Saintes Maries.

Aici vîntul de sud-vest se năpusti asupra lor. Sufla în pale atît de năprasnice, încît micul convoi se răzleţi într-o clipă. „Soarele" rămase singur. O ploaie rece, piezişă, biciuitoare mătură puntea. Se repeziră cu toţii pe scara strîmtă jos, în cală. Doar căpitanul şi două ajutoare rămaseră pe punte. Vîslaşii îşi traseră mantăile peste cap şi se opintiră din răsputeri în rame, căci mica navă era împinsă spre coastă cu o forţă aproape de nestăvilit. Se întuneca din ce în ce, începu să fulgere, apoi urmă un tunet asurzitor.

În pîntecul corăbiei domnea neliniştе. Călătorii erau zvîrliţi în sus, trîntiţi de podea, apoi vasul se lăsă într-o parte şi se rostogoliră cu toţii claie peste grămadă ; femeile se văitau, copiii plîngeau jalnic. Aerul era din ce în ce mai greu.

O izbitură cumplită. O ciocnire. Se loviseră de o stîncă ! Era sfîrşitul. Urmă însă o a doua smucitură, mai grozavă decît prima, dar din altă direcţie... Cîţiva bărbaţi se repeziră să urce pe punte, printre ei, Cervantes. Dar nu ajunseră departe. Scara era gata ocupată, li se proptiră pistoale în piept. Se auzi o împuşcătură, unul dintre spanioli căzu pe spate, trăgîndu-i şi pe ceilalţi după el. Se prăbuşiră în cală, care se umplu de văicăreli şi ţipete.

Nu era cu putinţă să te împotriveşti. Aproape nimeni nu avea arme la îndemînă. Cine le avea nu le putea folosi

în începerea strîmtă. Cervantes reuşi să ajungă pe punte. Aici fu de îndată trîntit jos, legat fedeleş şi azvîrlit deoparte, ca o halcă de carne. Nu departe de el văzu pe căpitanul „Soarelui", zăcînd scăldat în sînge. Şi cîţiva marinari se prăbuşiseră morţi peste cîrmă. Furtuna încetase, ploua mărunt. Puntea mişuna de corsari înarmaţi pînă în dinţi. Răcneau care mai de care.

Sub punte se auzeau împuşcături, bufnituri, ţipete. Apoi călătorii ieşiră, unul după altul, prin tambuchi, cu braţele răsucite la spate. Pe fratele său, Rodrigo, nu-l văzu. Un bărbat scund, şchiop, bogat înveşmîntat, ud leoarcă, avînd o agrafă cu nestemate prinsă la turban, părea a fi căpetenia piraţilor. Gesticula violent cu o măciucă neobişnuită, un fel de ghioagă flexibilă, cu care îşi sublinia energic poruncile.

Legat cum era, Cervantes îşi înălţă cu greu capul şi-şi aruncă privirea peste bordul navei. „El Sol" fusese abordată din două părţi. Două corăbii se prinseseră de bordurile ei, cu cîngi şi gheare de fier, lipindu-se la babord şi tribord. O a treia navă pirat se ţinea de asemenea foarte aproape. Pesemne că ieşiseră din ascunzătorile lor aflate în delta Ronului.

Ploaia încetase, soarele începuse să răzbată printre nori. Comandantul şchiop duse mîna streaşină la ochi şi cercetă zările. În clipa aceea răsună o lovitură de tun. Una dintre corăbiile spaniole, Cervantes o ştia, avea la bord două tunuri mici. Şchiopul răcni un ordin. Începură să-i mîne în grabă pe prizonieri peste punţile de abordaj spre corăbiile lor. Dar cum treaba nu mergea destul de repede, folosiră un mijloc mai rapid. Apucară de umeri şi picioare pe oamenii legaţi fedeleş, le făcură vînt şi-i aruncară dincolo. Cervantes zbură şi el în felul acesta. Se lovi cu ceafa de banca vîslaşilor şi căzu în nesimţire.

Cînd se trezi din leşin, corabia plutea liniştită. Zăceau în partea dinainte a vasului, în jurul lui, legaţi şi înşiraţi ca nişte pachete, fraţii săi de suferinţă, mulţi năclăiţi de sînge. Vremea era senină şi frumoasă. Şchiopul se afla lîngă catarg cu măciuca sub braţ. Ţinea în mîini un caiet şi-şi făcea niscaiva însemnări, cu o expresie scîrbită. Avea o faţă buhăită, de loc orientală ; o pleoapă căzută o sluţea, dîndu-i o expresie de răutate.

Chiar alături de Cervantes, la dreapta lui, zăcea un preot iezuit, cu o rană la frunte. Privea tăcut în gol, cu o expresie fină, concentrată; de cealaltă parte era o doamnă elegantă, între două vîrste, soţia unui dregător de la curtea din Madrid. Coafura i se desfăcuse, sulimanul se muiase, mînjindu-i faţa udă. Întreaga situaţie, deşi cunoscută şi de temut, avea ceva atît de fantastic, de absurd, încît Cervantes, spre propria-i uimire, simţi cum îl îneacă rîsul. Nu se putea stăpîni. Se chirci, legat cum era, şi rîse. Cei doi vecini îşi întoarseră nedumeriţi feţele spre el.

Trecu după-amiaza şi seara. Nimeni nu vorbea. Nimeni nu aduse celor legaţi ceva de mîncare. Fuseseră înălţate toate pînzele, pînze disproporţionat de mari pentru un vas atît de mic. Se naviga fără lumină. „Întocmai cum le-am povestit eu celor din Lucca", gîndi Cervantes. Galionul parcă zbura pe întinsul mării. Se îndreptau spre sud. Peste trei zile aveau să ajungă la Alger... Pe dreapta era, de bună seamă, coasta spaniolă. Acolo l-ar fi aşteptat un viitor şi glorie. Scrisorile foşneau la pieptul lui. Se sili din răsputeri să nu se mai gîndească la ele. Apoi mai era îngrijorat şi de Rodrigo, pe care nu-l văzuse de loc. Şi totuşi, treptat, îl cuprinse un sentiment de linişte deplină. Era o noapte răcoroasă, înstelată, sosise timpul să doarmă. Încet, încet, izbuti să-şi tragă braţul stîng din funia cu care era legat şi astfel putu să se întindă mai la largul lui. În anumite împrejurări era mai de folos să nu ai decît o mînă. Aţipi. Nu dormi prea rău.

Dimineaţa fură treziţi cu lovituri de picior. Acum îi jefuiau, şi o făceau metodic. Doi piraţi îi pipăiau pe rînd pe cei lipsiţi de apărare, iar alţi doi ţineau un sac mare în care se arunca totul de-a valma: bani, pălării, podoabe, cataramе, eşarfe, tabachere, cingători şi mănuşi. Comandantul şchiop îi supraveghea, avînd grijă ca nici un taler, nici o brăţară să nu nimerească alături.

Unul dintre piraţi, cu o cămaşă verde şi glugă neagră, ce-i atîrna peste ochi, îngenunche, aplecîndu-se asupra lui Cervantes. Acesta îi suflă în obraz pentru a se feri de respiraţia lui urît mirositoare. Isprăviră repede cu el. Cu o mişcare plină de dispreţ, corsarul ridică deasupra capului cîteva monede şi preţioasele hîrtii. Cervantes îşi muşcă limba cînd recomandările princiare pieriră în sacul comun. Dar cumpănind bine situaţia, nu scoase o vorbă.

Pe soţia dregătorului, aflată lîngă el, o ridicară în picioare. Doamna se văicărea şi se zbătea, în timp ce unul dintre ei o pipăia fără milă. Vaietele femeii nu erau pe deplin sincere, chiar şi acum se sclifosea. Dar deodată Cervantes nu mai putu îndura să stea nepăsător. De dragul acestei prefăcute, pe care n-o cunoştea cîtuşi de puţin, îşi pierdu pe neaşteptate stăpînirea de sine şi prudenţa. Cu picioarele, aşa legate cum erau, îi puse corsarului o piedică, încît acesta se lungi pe jos, în faţa doamnei, cît se poate de caraghios. Apoi se ridică şi, clocotind de mînie, dădu să se năpustească asupra atacatorului, dar şchiopul, rînjind cu toată faţa lui buhăită, ţipă la el cu brutalitate, poruncindu-i fără-ndoială să-şi vadă mai departe de treabă, iar cînd trecu pe lîngă Cervantes îi aruncă o privire vădit binevoitoare.

Un om din echipaj veni şi le împărţi mîncare : pesmeţi cenuşii, făcuţi pesemne din făină de orz şi de ovăz, şi cîte un pumn de măsline negre. Le slăbiră legăturile, unii se şi ridicaseră de jos şi se întindeau din încheieturi. Echipajul, înarmat pînă în dinţi nu avea de ce se teme.

Cervantes, căruia îi plăcea mîncarea sărăcăcioasă, o văzu pe soţia slujbaşului muşcînd cu afectare din pesmeţi. Dar totodată citi cu groază, pe faţa ei mînjită de dresuri, intenţia de-a cocheta cu el. Din cînd în cînd, femeia ofta cu jale. Miguel hotărî să-şi schimbe locul şi să-l caute pe Rodrigo.

Îl văzu de la distanţă cu picioarele încă legate, teafăr, şezînd sub acoperămîntul în formă de baldachin al pupei. Dragul de el întinse braţele după Cervantes ! Dar doi oameni din paza punţii îl goniră ameninţători pe Miguel înapoi la locul său. Se feri să ajungă prea aproape de doamnă şi se întinse de-a lungul parapetului, între iezuit şi un arche-buzier sard.

Un vînt prielnic îi purta tocmai prin faţa unei insule stîncoase. În fundul unui golf, pe o faleză cretoasă, se înălţa un oraş frumuşel, cu înfăţişare maură.

— Ibiza, spuse iezuitul. De aici n-ar fi departe pînă în patrie.

Cervantes încuviinţă din cap. Se vedea debarcînd la Valencia, păşind pe pămînt spaniol, sărutîndu-l. Simţea cum îl podidesc lacrimile. Se stăpîni şi ele nu-l mai năpădiră niciodată.

Nu-i sta în obicei să se observe pe sine. Totuşi de un lucru îşi dăduse seama : necazurile mărunte îl tulburau mai uşor decît cele mari. O supărare oarecare, o întîmplare potrivnică, neînsemnată, sau vreo jignire îl zgîndăreau zile în şir. Dar cînd îi era în joc soarta, cînd îl lovea o nenorocire, ştia să ţină piept sau să facă faţă, nu se pierdea cu firea. Îşi jură că viaţa nu avea să i se sfîrşească în lanţuri algeriene ; era încredinţat de asta.

Iezuitul era de asemenea liniştit. El, bineînţeles, avea şi temei să fie, pentru dînsul situaţia aceasta nu era decît un incident. Nu era de crezut ca ordinul său să-l lase în părăsire. Peste patru săptămîni aveau să sosească banii de răscumpărare, taxele pentru clerici erau stabilite, exista un tarif. Începu să povestească. Printre altele pomeni şi numele căpitanului corăbiei. Şchiopul era Dali-Mami, albanezul. Căzuseră în mîinile unuia dintre cei mai vestiţi din sinistra breaslă, unul dintre cei mai cruzi. Iezuitul îl îndemnă pe Cervantes să-şi arunce privirea asupra robilor de la vîsle, bieţi nefericiţi, fără valoare comercială, pe care nu avea cine să-i răscumpere, osîndiţi să trudească aici pînă la moarte. Unuia îi lipseau urechile, altuia un ochi. Urme ale unei nemulţumiri trecătoare a lui Dali-Mami. Cît despre zvonul că uneori *reis*-ul [1] reteza braţul vreunui vîslaş trîndav şi cu biciul acesta improvizat îi lovea pe ceilalţi, iezuitul prefera să nu se rostească. În orice caz era cu putinţă, căci Dali-Mami nu cunoştea oprelişti. Şi cel mai de plîns era că Dali-Mami ăsta, şi aproape toţi cei de o seamă cu el, erau creştini din născare, originari din Grecia, Dalmaţia, Italia sau de prin alte ţinuturi, şi că tocmai ei, renegaţii, se purtau mult mai fioros decît turcii şi maurii. De neînchipuit ce chinuri aveau să le fie hărăzite în viaţa-de-apoi...

În clipa aceea un om din echipaj se apropie de Cervantes şi, cu o politeţe exagerată, îi făcu semn să se ridice şi să-l urmeze. Îl conduse la catargul principal. Aici, pe o ladă de lemn, se aflau pregătite un pahar de vin şi o bucată mare de carne afumată.

— Din partea *reis*-ului, spuse marinarul. Carne şi vin pe care dumneavoastră aveţi voie să-l beţi, fiind creştin.

---

[1] Comandant, în limba arabă.

De altfel *reis*-ul vă trimite vorbă că vă puteţi mişca liber pe punte.

Rînji. Era prea puţin probabil ca o navă-pirat să aibă la bord vin anume pentru prizonierii catolici.

Cervantes bău îngîndurat vinul negru, tare, luă cîteva îmbucături şi hotărî să păstreze partea mai mare pentru Rodrigo.

Stegarul era bine dispus. Mîncă plin de recunoştinţă. De altfel nu părea de loc mirat de tratamentul neobişnuit de care se bucura Miguel, ci, dimpotrivă, zîmbea cu tîlc şi oarecum cu mîndrie, de sub sprîncenele sale stufoase. Cervantes bănui că la mijloc este ceva.

— N-ai vrea să-mi explici, începu el încruntîndu-se, ce înseamnă toate astea : carne, vin şi mutra ta misterioasă ?

Temerile lui se adeveriră. Îl cuprinse disperarea. Cercetînd prada, piraţii găsiseră documentele. *Reis*-ul poruncise să se strige numele de Cervantes, mai întîi la pupă unde zăcea legat Rodrigo. Acesta răspunsese. Nu, nu el era don Miguel, fratele lui se afla în partea dinainte a vasului. Da, într-adevăr : un oştean cu o singură mînă. De altfel se vedea din recomandări ce fel de om era, doar nu pentru oricine scria comandantul suprem al tuturor creştinilor către regele Spaniei. El îi sfătuia de bine : să se ferească să clintească măcar un fir de păr din capul lui don Miguel de Cervantes Saavedra ! Fu întrebat ce rang avea acest Miguel, de dragul căruia corespondau căpeteniile creştinătăţii... Rodrigo făcu pe misteriosul. Din aluziile lui se putea deduce că era vorba de un nobil de rang mare, un grande avînd funcţii deosebite. Rodrigo era convins că asemenea afirmaţii nu puteau fi decît de folos. Desigur că Miguel avea să fie mulţumit de fratele său.

— Nenorocitule ! exclamă Cervantes, dar regretă de îndată ; îi puse lui Rodrigo mîna pe umăr şi adăugă : Tu nu-mi vrei decît binele.

Şchiopul nu era pe punte. Cervantes îl căută şi fu lăsat să intre la el. Şedea într-o cabină minusculă, la o măsuţă şi scria.

— Sînteţi un grande, ştiu, spuse *reis*-ul cu o oarecare bunăvoinţă.

— Nu sînt grande, pentru mine n-o să căpătaţi nici o lăscaie.

Dali-Mami nu-i luă în seamă cuvintele.

— Două mii de ducaţi, vă convine? Un fleac pentru un om ca dumneavoastră.

— Într-adevăr un fleac, pînă mîine am şi făcut rost de ei!

— Pînă luna viitoare cu siguranţă. Vreţi să scriţi? Ajunge sigur la destinaţie.

— Ascultaţi-mă, căpitane, repetă Cervantes, să ştiţi că vă înşelaţi. Eu nu sînt un grande, nu sînt bogat, n-am prieteni care să poată plăti pentru mine preţul răscumpărării. Sînt un ostaş cu totul lipsit de mijloace, cu grad de caporal.

— Uşor de crezut! Marele amiral scrie regelui de dragul unui caporal.

— N-aveţi decît să citiţi scrisoarea. Veţi vedea că aşa este.

— Cum adică? Dali-Mami luă în mînă o foaie ce se afla lîngă el. Aici este vorba de o recomandare insistentă, călduroasă, nici vorbă de un simplu soldat, nici vorbă de sărăcie.

— Aceasta este *una* dintre scrisori. Citiţi-o pe cea amănunţită, a viceregelui.

— Aha! Viceregele a scris şi el? Şi astea toate pentru un simplu caporal. Vă pricepeţi să vă apăraţi.

— Citiţi scrisoarea a doua!

— Nu există o a doua scrisoare. Umblaţi cu minciuni.

— Porunciţi să fie căutată!

— Mă mulţumesc şi cu asta.

— Sînteţi un măgar, ţipă Cervantes, un măgar nesimţit, tîmpit şi încăpăţînat!

Prefera să fie ucis aici, pe loc, decît să aştepte ani de zile în robia corsarilor două mii de ducaţi, care n-aveau să sosească niciodată.

Şi într-adevăr, *reis*-ul sări în sus. Cu ochii mijiţi de furie, cu buzele strînse, adunate pungă, înşfăcă măciuca lui elastică de oţel. Dar se aşeză la loc şi trase o dată adînc aer în piept.

— Acum aţi dovedit cine sînteţi, spuse el satisfăcut, numai un mare senior poate fi atît de obraznic.

Vocea lui devenise de-a dreptul dulceagă de atîta stăpînire de sine.

Cervantes plecă. O Rodrigo, Rodrigo ! Dar în inima lui începuse să încolţească o sumbră bucurie în-faţa sorţii ce-şi bătea atît de crunt joc de el. Da, avea destulă tărie sufletească pentru a-şi pune întrebarea dacă nu o merita întrucîtva. Qare nu-i era dat să ispăşească în felul acesta cruzimea cu care respinsese la plecarea din Lucca bunătate şi dragoste, cum face cel ce respinge cu o lovitură de picior luntrea care l-a purtat domol spre liman ? Dacă aşa era, plătea acum înzecit. Ajuns atît de aproape de patrie, nimerise într-o situaţie fără de ieşire. Chezăşia fericirii, obţinută în ultima clipă, îi pricinuia pieirea, iar iubirea fratelui devenea groparul speranţelor sale — plutea pe o mare întunecată şi nici o luntre nu-i mai venea în ajutor. Ei bine, va birui ! E tare cel ce nu se mai teme de moarte.

În ziua a patra, la ora prînzului, sub un cer strălucitor, înaintea corăbiilor-pirat se înălţă o piramidă înaltă de case albe, vîrîte una într-alta, încoronată de o fortăreaţă : oraşul Alger. Salve de tun şi strigăte de bucurie întîmpinară pe cei ce acostau. Sosirea unei corăbii cu pradă părea a fi o sărbătoare a întregului popor.

— La Badistan ! La Badistan ! urlau şi cîntau copii pe jumătate goi.

Badistanul se afla aproape de port, lîngă moscheea cea mare, o piaţetă frumoasă, cu stîlpi şi tejghele anume pregătite pentru negoţul cu sclavi. Bărbaţii erau dezbrăcaţi sub privirea atentă a tuturor, adunîndu-se un munte de veşminte. Totul mergea ca pe roate, o procedură curentă, legală. Li se dădură hainele obişnuite. Cervantes, grande de Spania, protejatul regelui, primi ceea ce primeau cu toţii : o cămaşă aspră, un pantalon grosolan, un fel de caftan care-i ajungea pînă la genunchi, o pereche de papuci şi o tichie roşie. I se azvîrli de asemenea o pătură mică de lînă. Asta era tot.

După aceea începu mezatul. Turci, evrei şi mauri se plimbau cercetînd marfa, pipăind umerii şi picioarele.

Cervantes era ţinut deoparte. Nu fu scos la vînzare. Cîţiva inşi de la poliţie, în lungi mantăi verzi şi cu turbane de postav alb, veniră bocănind din papucii lor potcoviţi cu

fier, îi luară pe el şi alţi trei tovarăşi de soartă şi-i duseră spre nu prea îndepărtata *baño*[1]. Intrară într-o încăpere mare, boltită, întunecată, cu miros de umezeală şi mucegai. Apoi cei în haine verzi îl puseră cu grijă în fiare şi lanţuri. Înţelese că şi acest tratament deosebit îl datora fratelui său Rodrigo. Starea lui trebuia să fie cît mai grea. Cu atît mai mult avea să se străduie să găsească mai repede cei două mii de ducaţi.

[1] Temniţă (span.).

ORAŞUL ALGER

Alger, regatul piraţilor, n-a fost o înjghebare vremelnică, uşor de răpus : timp de trei secole a sfidat marile puteri, neavîndu-şi seamăn în toată istoria, atît era de ciudat. Întruchipare a unei fantasmagorii sălbatice şi totodată o afacere comercială înfloritoare. Un basm de groază trăit aievea.

În triunghiul acesta de piatră albă — un furnicar urît mirositor de case vîrîte una într-alta — trăiau laolaltă, sub un soare arzător, cam cincizeci de mii de oameni. Sîngele care curgea în vinele lor era un amestec inimaginabil.

Din timpuri străvechi, pămînturile acestea fuseseră cutreierate de berberi, de numizi cu pielea întunecată, ale căror rude apropiate trăiesc pe malurile Nilului şi în Senegal. De timpuriu acostaseră aici fenicienii, făcuseră negoţ, se aşezaseră, clădiseră oraşe. Apoi peste berberi şi puni venise stăpînirea romană. Provincia africană era rezervorul de grîne, fructe, vin şi ulei a imperiului. Aici se vorbea latineşte. Mai tîrziu, cînd cezarii şi-au mutat tronul la Bizanţ, aici s-a vorbit greceşte. Dar numele de roman nu mai era un scut. Germanii ajunseseră pînă aici, cuceriseră şi distruseseră oraşele cu coloane, apoi fuseseră înfrînţi, împrăştiaţi şi se contopiseră cu ceilalţi. Imperiul roman de Răsărit mai putea uneori învinge, dar era prea slab ca să apere ceea ce cucerise. Curînd după moartea profetului, la primul atac al forţelor arabe, Islamul triumfase. El s-a întins pînă hăt-departe, pînă în Spania, unde a făurit regatul său cel mai frumos, rodind cultură. Dar, pe pămînt african, sectele sale se omorau între ele. Binefacerile Romei încă nu pieriseră cu totul. Deocamdată sîngele arab nu era decît un strop în amestec. Dar

deodată, în zorii noului mileniu, au năvălit dinspre deşerturile răsăritene hoarde noi, nesfîrşite, de războinici nomazi, barbari, şi ucigînd, au jefuit şi au călcat totul în picioare. Baia de sînge a durat zece ani. În răstimp au pierit toate urmele de civilizaţie, hambarele s-au golit, Africa de Nord a rămas pustiită. Victoria era deplină, araba a devenit limbă stăpînitoare, îmbogăţită mult de berberă, dar şi cu un oarecare fond de cuvinte rămase de la fenicieni, romani, elini.

O populaţie aventuroasă deci, pestriţă, pustiuri întinse, înfometate, mii de mile de coastă stîncoasă de-a lungul Mediteranei, ţările cele mai înfloritoare la o aruncătură de băţ: istoria statelor-pirat africane putea începe.

Ar fi fost de datoria Spaniei să-i pună degrabă capăt. Maurii fuseseră izgoniţi. Spaniolii erau stăpîni la ei acasă, ale lor erau comorile Indiilor. Porniră lupte. Cîteva oraşe de coastă căzură în mîinile lor, înjghebară în grabă mînăstiri, sfinţiră moschei, prefăcîndu-le în biserici, lăsară în urma lor garnizoane. Dar atît. Uitară de Africa. Trupele rămaseră fără provizii, fără muniţii. Pe rînd pierdură din nou porturile cucerite, Oranul rezista cu greu.

La Alger, spaniolii se întăriseră pe o insuliţă stîncoasă aflată atît de aproape de mal, încît îi puteau striga pe cei de acolo. Pe *peñona* [1] aceasta, poreclită „spinul înfipt în inima Algerului", un nobil spaniol şi o mînă de oşteni îşi aşteptau pierirea.

Hairedin-Barbarossa le veni de hac. Ocupă insula, măcelări garnizoana, iar pe nobil puse să-l omoare în bătaie. Dărîmă fortăreaţa şi construi un dig între insulă şi uscat, făurind un port bine ferit, care deveni principalul adăpost al tuturor corsarilor.

Sultanului turc din Constantinopol îi oferi în dar toată Africa. Deveni capudan-paşa şi beglerbei în numele sultanului. Comanda o armată turcă. În vinele lui Hairedin curgea sînge de creştin. Era un renegat, scursură a Europei.

La fel şi „regii" care, după el, au domnit la Alger. La fel *reis*-ii piraţilor, aristocraţia tîlhărească a acestui oraş. La fel ienicerii sultanului, ofiţerii şi generalii lor. La fel curtenii de seamă ai seraiului din Istambul, la fel cei mai mulţi dintre viceregii, vizirii şi amiralii întinsului imperiu turc.

---

1 Stîncă (span.).

Căci în toate ţările subjugate, sultanul cerea, în fiecare an, băieţi tineri creştini. Îi lua la vîrsta cea mai fragedă, şi numai pe cei mai frumoşi şi voinici. Curînd copiii uitau de părinţi şi ţară, nu mai ştiau decît de cazarmă sau serai. Nici unul nu tînjea să se întoarcă. Îmbrăţişau cu înflăcărare noua, furtunoasa credinţă.

Adolescenţi şi bărbaţi în toată firea li se alăturau de bună voie, în număr mare. Toţi neisprăviţii, dezamăgiţii, cei dornici de aventuri se adunau sub semilună. Puteai „deveni" turc. Era o carieră. Aici prejudecăţile nu prindeau. Nu exista o nobilime ereditară, ale cărei pretenţii să se pună în calea vitejiei şi talentului celor de jos. Toate rangurile, toate posibilităţile se deschideau în faţa oricăruia dintre ei. Pe aceşti renegaţi era clădită împărăţia. A te naşte musulman nu era un privilegiu, ci mai curînd te lipsea de posibilitatea de-a ajunge cît mai sus.

Vraja sălbatică a acestei religii războinice atrăgea şi lega puternic. Carol însuşi, marele împărat, stăpînul lumii creştine, încercase zadarnic să-l cîştige de partea lui pe Hairedin-Barbarossa, fiul unui olar grec. Îi oferi alianţă, trupe spaniole, suveranitate, doar să-l părăsească pe sultan. Dar Barbarossa rămase credincios sultanului. Iar cînd împăratul roman sosi cu şase sute de corăbii în faţa Algerului, cuibul acesta de tîlhari îi ţinu piept. Împăratul debarcă. Porni asaltul. Cavalerul din fruntea atacanţilor, stegar al Ordinului maltez, îşi înfipse spada în poarta dinspre răsărit, care se închisese în faţa sa şi închisă rămase secole de-a rîndul. Algerul nu putea fi cucerit.

Domnitorii înscăunaţi de sultan purtau titluri diferite: agă, dai sau paşă, poporul îi numea pe toţi „regi". În realitate aceşti regi erau nişte arendaşi. Ei arendaseră pirateria şi regimente de ieniceri îi sprijineau. Lăzi şi saci doldora de aur luau neabătut calea Bosforului. Regele se găsea faţă-n faţă cu breasla *reis*-ilor, proprietari de corăbii şi căpetenii de piraţi, care alcătuia pătura productivă a Algerului.

Căci tot statul acesta era clădit pe comerţul cu oameni şi bunuri furate. Dacă s-ar fi pus capăt raidurilor pirateresti, ar fi murit cu toţii de foame. Doar nu produceau nimic. De jur împrejur pămîntul era înţelenit. Nu puteau trăi decît din ceea ce aduceau din afară.

Între coroană şi breasla piraţilor, drepturile şi îndatoririle fuseseră statornicite cu cea mai mare grijă. Prada se împărţea după baremuri stabilite. Nici o firmă comercială din Anvers sau Augsburg nu dispunea de o contabilitate mai exactă. Cu mîinile încă mînjite de sînge începeau să dezbată tarifele şi taxele. Jefuiau oraşe, prădau corăbii, furau fără nici o deosebire, mînau oamenii ca pe vite, dar doisprezece la sută din tot ce adunau, şi nicidecum unsprezece sau treisprezece, era al regelui. Fireşte şi doisprezece la sută din banii obţinuţi pentru răscumpărări.

Prizonierii din toate ţările creştinătăţii umpleau, ca marfă, acest straniu depozit. Se numărau cu miile. Din ziua cînd erau aduşi aici, deveneau obiecte de jaf. La Badistan un bărbat vînjos era vîndut pe cincizeci de ducaţi, în aşteptarea unei răscumpărări de trei sute. Dar pînă atunci capitalul trebuia să producă. Prin urmare omul era închiriat ca ziler sau ca vită de muncă, iar stăpînul lui încasa trei ducaţi pe lună. Pe alţii îi păstra pentru nevoile gospodăriei, ceea ce era socotit un noroc. În relaţiile de zi cu zi, o fiinţă omenească nu poate fi privită tot timpul ca o marfă, se creează şi altfel de legături. O dată ce copiii au şezut pe genunchii lui, e greu să-l mai biciuieşti.

În cele trei *bañis* trăiau sclavii regelui şi ai ocîrmuirii oraşului. Soarta lor era de plîns. Foarte prost hrăniţi, ferecaţi în lanţuri, erau folosiţi la munci grele, la construcţii şi fortificaţii, în mori şi în port. Dacă răscumpărarea întîrzia să sosească, soarta lor se înrăutăţea pentru totdeauna. Marfa fără valoare pierea pe băncile vîslaşilor. Tovarăşi de suferinţă cu ei erau şi prizonierii de rang sau foarte avuţi — sau despre care se credea că au ranguri şi avuţii — de la care se sperau sume mari, ce trebuiau stoarse repede, prin constrîngeri nemiloase.

Între ocîrmuire şi sclavi, umblau de colo-colo, liberi, călugării trinitarieni [1], care mijloceau răscumpărările. A strînge „pomenile" eliberatoare a fost încă din vechi menirea ordinului lor. Tot ei expediau corespondenţa prizonierilor. Lucrau mînă în mînă cu familiile acestora; în ciuda fanatismului, renegaţii respectau de bună voie însemnătatea rolului

[1] Ordin călugăresc întemeiat la sfîrşitul secolului al XII-lea pentru răscumpărarea catolicilor căzuţi prizonieri la mahomedani.

lor economic. Regele şi căpeteniile tratau cu călugării trinitarieni, ca şefii unor mari întreprinderi cu nişte reprezentanţi comerciali.

Oraşul-pirat era bineînţeles şi un centru religios. În spaţiul lui strîmt se numărau mai bine de o sută de moschei. Dar cînd era vorba de cîştig, credinţa amuţea. Convertirea sclavilor nu era privită cu ochi buni. Erau chiar împiedicaţi. Nimeni nu voia să fie frustrat de banii răscumpărării.

Dar crima cea mai mare era fuga. Cum era cu putinţă ? Marfa, sclavul, voia să scape ? Lăcomia de cîştig şi cruzimea se uneau pentru a pedepsi fără milă orice încercare de fugă. În primul rînd prizonierii trebuiau înfricoşaţi ; piraţii nu se zgîrceau la asta. Cîrligele dinafara zidurilor cetăţii erau totdeauna bogat împodobite cu capete de creştini. Vulturii au dus-o bine la Alger, secole de-a rîndul.

Evident, erau în joc interese de stat. Căci de pe urma acestor oameni nefericiţi, flămînzi şi bătuţi, mai totdeauna ferecaţi în lanţuri, care munceau pe brînci pentru a produce dobînda preţului lor de cumpărare sau care putrezeau în *baño*, din ceea ce li se furase şi avea să li se mai fure, trăiau statul, oraşul, religia şi fiecare locuitor al Algerului în parte.

De pe urma lor trăia regele — dai, agă, paşă — în palatul său cu steagul semilunii şi cu un fanar de corabie, mare, de aur, înălţat pe acoperiş. De pe urma lor trăiau căpeteniile, în casele din oraşul de jos sau în vilele de dincolo de poarta cetăţii, cu ziduri golaşe, ostile, care închideau înlăuntrul lor fîntîni răcoroase, interioare fermecătoare, cu luciri de marmură multicoloră, faianţe şi lambriuri din lemn scump. De pe urma lor trăiau cadiii şi muftiii, muderiii, muechiţii, imamii şi hatibii, care slujeau în cele şase moschei mari şi o sută de moschei mici, împărţeau dreptatea, îndrumau credincioşii în ce priveşte religia, rosteau rugăciunile şi cîntările, întocmeau calendarele. De pe urma lor trăiau, în cazărmile lor ca nişte mînăstiri, ienicerii, o gardă de elită, cu bonete de bucătari şi fuste femeieşti, caraghioşi şi totodată impresionanţi la vedere. Toată mulţimea de meseriaşi, făurari, croitori, vopsitori, cizmari, grataragii, cofetari, care îşi aveau tarabele în lunga uliţă Suk, în apropierea portului, trăiau la urma urmelor tot de pe urma lor. La fel întreaga populaţie, corcită, de trîntori, ce mişuna prin ulicioarele în trepte, întortocheate, strîmte şi alunecoase, ale acelei

kasba[1] triunghiulare, construită în formă de piramidă. La fel mia de tîrfe aruncate aici de valurile sorții, cu zdrențele lor pestrițe și zornăitoarele podoabe de tinichea, ghemuite în fiece ungher și la fiece poartă, gata oricînd să-i prade pe prădători; la fel cetele de adolescenți, mlădii și parfumați, care le făceau concurență și erau mai la preț decît ele. Precum tot de pe urma lor trăiau numeroșii evrei izgoniți din Spania și tolerați aici, tăcuți și triști în această mulțime veselă și zgomotoasă, numai ei învești mîntați din cap pînă în picioare în negru, în mijlocul acestui bîlci multicolor.

Tărcat ca și portul era graiul ce răsuna prin aceste ulițe, un dialect strident, artificial, în care frînturi de spaniolă, italiană, portugheză se însoțeau nefiresc cu elemente de arabă și turcă. Reminiscențe eline, gotice, feniciene și, mai adesea, sunete berbere, rămășițe ale limbii sălbaticilor călăreți numizi ai lui Iugurta, se amestecau de asemenea în vorbirea denumită *lingua franca*.

Se trăia ușor și vesel în orașul-pirat. Mereu se întîmpla cîte ceva deosebit. Alaiul regelui și al suitei sale sau o paradă a ienicerilor, în sunetele stridente ale trîmbițelor, fluierelor și clarinetelor. Zilnic biciuiri în piața palatului, de îndată ce se înălța steagul alb pe moscheea cea mare, vestind ora prînzului, execuții în fel și chip, pline de haz, la poarta dinspre apus sau la cea dinspre răsărit. Praznice serbate cu mare avînt, aniversarea Hegirei[2], nașterea profetului, marea sărbătoare a mielului și vesela noapte a luminilor, care încheia luna de post. Niciodată Badistanul nu era pustiu, în port era totdeauna mișcare: soseau corăbii încărcate cu pradă și plecau spre Bosfor nave încărcate cu aur. Cu cugetul împăcat, mulțimea își înfuleca bucățile de carne de vită sau berbec, gătite în ulei și mirodenii iuți, apoi dădea pe gît rachiul tare de smochine, oprit de lege, și privea cu nepăsare cum prizonierii de *baño* scormoneau prin gunoaiele aruncate în fața caselor, în căutarea unor resturi de mîncare.

Astfel era alcătuită lumea crudă, calculată și nebună în care fu zvîrlit de soartă Miguel Cervantes, om credincios, viteaz, cu fantezie și cu inimă miloasă.

---

[1] Cetate, în limba arabă.

[2] Aniversarea plecării lui Mahomed de la Mecca la Medina (anul 622), considerată de mahomedani ca început al cronologiei lor.

SCLAVUL DON MIGUEL

Genialitatea bărbatului este ca frumuseţea femeii: cuvîntul le poate doar afirma, dar nu te poate face să le simţi.

Iată un bărbat care n-a avut parte decît de nenorociri, a luat parte la acţiuni măreţe, dar a rămas în umbră. Este schilod şi sărac. O poartă părea să i se deschidă spre un viitor mai luminos, dar canaturile de fier i se închid în faţă. Omul lipsit de glorie, necunoscut, se pierde în mulţime, îi este scris, s-ar zice, să piară în lanţuri. Dar cu el se petrece ceva mare şi misterios. Fiinţa lui radiază o forţă caldă şi luminoasă, oricine se apropie de el o simte, ea trezeşte încredere şi simpatie, aşa cum soarele de aprilie face să răsară mugurii din uscăciunea lemnului, o forţă căreia nici călăii negustoroşi nu-i pot sta împotrivă. Şi astfel, datorită unei tainice splendori umane, el trece teafăr prin îndelungatele primejdii, ca zilele vieţii sale să poată rodi cîndva.

Norocul, dacă a fost noroc, a început cu scoaterea lui, după puţine zile, de sub bolţile umede. S-a pomenit într-un cat de sus al *baño*-ului. Aici se putea respira. Era o încăpere dreptunghiulară, căreia îi lipsea una dintre laturile lungi, fiind pe de-a-ntregul deschisă, fără cornişă şi fără balustradă.

Unde se afla oare? Toată clădirea, de trei caturi, forma un pătrat în jurul unei curţi interioare, în mijlocul căreia se înălţa o fîntînă. Soarele se ridicase sus, deasupra capetelor, curtea era pustie, nisipul ei alb lucea orbitor. În încăperile deschise din jur nu se arăta nimeni. Zornăind din lanţuri, Cervantes se răsuci ca să poată cerceta încăperea

unde se afla. Partea din fund era împărțită în firide, fiecare având un belciug mare zidit în perete și pe jos așternute niște paie. Arăta ca un grajd. Cîteva umbre doar se mișcau, ghemuite, auzi un zgomot de parcă niște cai și-ar fi scuturat hamurile.

Abia după apusul soarelui sala începu să se umple. Cei ce fuseseră trimiși la muncă soseau mînați din urmă. Li se împărți niște pîine cenușie și o zeamă lungă. Apoi trecu o oră cu punerea în lanțuri, pentru noapte. Paznicii păreau să aibă poruncă să strice somnul anumitor prizonieri, ferecîndu-i cu lanțuri grele și întortocheate.

Cervantes ședea în colțul lui, cu brațele și picioarele întinse, așteptîndu-și cătușele duble pentru noapte. Dar cei în haine verzi trecură pe lîngă el. Dulce e somnul cînd te poți întinde în voie.

Sări în sus, ceva rece îi atinsese tîmpla. Înaintea sa stătea Dali-Mami, într-un foarte elegant burnus de oraș, purtînd, ca de obicei, în mînă măciuca lui flexibilă de oțel. Era ziua în amiaza mare.

— Mă bucur că ați dormit bine, don Miguel. Dar desigur nu atît de bine ca în patul dumneavoastră cu polog din Madrid. Nu strigați! Știu: n-aveți pat cu polog și nu sînteți un grande. Dar dacă îmi mai spuneți o dată măgar, va trebui, din păcate, să vă ucid, cu toată paguba. Așa ceva nu rabd decît o dată.

Rosti o poruncă peste umăr, către însoțitorii săi. Unul dintre ei se făcu nevăzut și se întoarse de îndată cu o cătușă ușoară, în chip de cerc.

— O să vi se pună asta, don Miguel, și o veți purta la picior. Este doar pentru ținere de minte, după cum vedeți. Toate celelalte cad. Zilele petrecute jos, în hrubă, v-au învățat desigur cum *poate* fi aici la noi! De ce să flămînzească un domn ca dumneavoastră, ferecat cu lanțuri de fier cumplit de grele, cînd onorurile și doamnele vă așteaptă la curtea din Madrid! Așadar, scrieți mai degrabă cinci scrisori în loc de două; dacă *vreunul* dintre prieteni nu are două mii de ducați la îndemînă, poate îi trimite celălalt. Și acum, vă urez să vă simțiți bine la Alger.

Aproape că avea pricini să se simtă bine. Ca omul căruia îi erau asigurate cel puțin un culcuș sărăcăcios și hrana, se putea plimba și privi în jur cît era ziua de lungă, e drept

cu o podoabă cam greoaie prinsă de picior. Nu numai datorită presupusului său rang se bucura de atîta libertate. În cele trei temniţe zăceau destui domni suspuşi, a căror supraveghere nu slăbise şi ale căror lanţuri nu fuseseră slobozite nici o singură zi. Dali-Mami îi arăta un fel de simpatie încrîncenată. Gîndind la aceasta, Cervantes ridică din umeri şi se porni, în furnicarul acesta de lume, să-şi caute fratele.

Îl găsi chiar a doua zi, într-o casă din oraşul de jos, foarte aproape de Bab-Azoun. Aci, într-un gang lung şi întunecos, care ducea din uliţă spre o curte interioară, întrezări silueta puternică a lui Rodrigo, întunecată pe fondul luminos. Tăia lemne şi fluiera.

Cervantes rămase o clipă nemişcat. Apoi păşi sub streaşina dantelată ce străjuia intrarea în gang, şi-l strigă.

Stegarul povesti vesel cele întîmplate. Fusese cumpărat la Badistan de un medic evreu, un domn mai în vîrstă, care se statornicise de mulţi ani aici. Un văduv, căruia de curînd îi murise sclavul.

— Mîncare foarte bună, dragul meu, iar cîinele de evreu deosebit de cumsecade, de fapt nici nu este un cîine, dar aşa se spune de obicei. Cu mine vorbeşte spaniola, i-am şi istorisit despre tine.

— N-ar trebui să povesteşti mereu tuturor despre mine, Rodrigo ! Nu e prea folositor.

În clipa aceea din curtea interioară ieşi doctorul Salomon Perez, cu o tichie pe cap, de sub care se vedeau perciuni argintii, şi îmbrăcat într-un caftan de mătase, lung, negru.

— Sînt chemat, spuse el într-o castiliană pură. Trebuie să vii după mine cu lada cu leacuri, Rodrigo ! Apoi îşi opri ochii căprui, stinşi, puţin bulbucaţi, asupra lui Cervantes. Sînteţi fratele celui ce locuieşte la mine, se vede, căci semănaţi. Cum se simte excelenţa-voastră la Alger ?

Un sentiment străniu, amestec de milă, haz, emoţie şi ruşine cuprinse inima lui Cervantes la auzul umilelor cuvinte. Ca un fulger îi trecu prin minte, răsărind din negura timpului, soarta acestor prigoniţi, la care nu se gîndise niciodată. Oare ce trebuie să fi pătimit strămoşii acestui învăţat, ca el să ajungă să vorbească astfel unui sclav ? !

Deschise gura să protesteze, ca de obicei. Dar o reacţie, foarte neobişnuită la el, de înţelepciune practică, îl opri.

Era oare cuminte să-şi distrugă pretutindeni şi cu totul legenda ? Ea îi aducea unele binefaceri. Îi îngăduia libertate de mişcare. Îi dădea timp să pregătească unele planuri, la care începuse să se gîndească. De ce s-ar grăbi să dispară în noianul de marfă omenească fără valoare !

Spuse :

— Vă mulţumesc, domnule doctor. Îmi merge binişor. Şi mă bucur că fratele meu a ajuns în casa unui învăţat. Înţelepciunea îmblînzeşte pe om.

— Dacă nu-l face înfumurat şi nu-i împietreşte inima, spuse Salomon Perez, clătinînd tare din cap.

Stegarul adusese din casă lada mare cu leacuri. Cervantes se uită după ei, cum se îndepărtau, bătrînul firav, în caftan de mătase, urmat de Rodrigo cu tichia lui roşie de sclav, ducînd lada neagră a cărei curea de piele şi-o petrecuse peste umăr. Se mistuiră sus, în stînga, de-a lungul zidului oraşului, în direcţia *kasbalei*.

După o săptămînă, Cervantes cunoştea îndeaproape întreaga aşezare întortocheată. Se odihnise pe multe trepte, privind sau intrînd în vorbă cu trecătorii. Şi, fără să caute, îşi găsi curînd şi un mijloc de cîştig.

Cîţi sclavi trăiau în Alger ? Cincisprezece mii ? Zece mii sigur. Simţeau cu toţii nevoia să trimită şi să primească veşti de acasă. Dar nu mulţi ştiau să scrie. Existau desigur scribi publici, dar nu cunoşteau bine limba, pe deasupra costau mult, iar scrisorile lor erau prea din cale-afară de uscate şi reci.

Sub arcadele în formă de potcoavă sau la umbra zidurilor, Cervantes şedea şi scria în numele celor care nu-şi găseau cuvintele. Sub pana lui ageră fiecare veste prindea viaţă, fiecare vaiet devenea grăitor, totul pe măsura celui ce trimitea răvaşul şi a celui ce-l primea. Totdeauna cerea mai întîi să i se descrie destinatarii din depărtări şi, cu fantezia sa creatoare, şi-l închipuia pe fiecare în parte, înţelegea feluritele destine.

Aveau cu toţii încredere în el, îl urmau prin toate ulicioarele, iar cînd îşi alese, după o lună, un loc anume, adesea se înghesuiau în jurul lui. Nu primea drept plată decît bănuţi din cei mai mărunţi, şi numai de la cei care i-i vîrau cu de-a sila.

Locul se afla dincolo de ziduri, în faţa lui Bab-el-Ved. Dacă părăseai oraşul ieşind prin poarta aceasta, zăreai în stînga, pe o colină, un fel de schit, pe nume Zavia Sidi Abder-Rahman, cu mormîntul unui mucenic. Aci, sub un chiparos înalt, bătrîn şi singuratic, şedea Miguel Cervantes şi scria scrisori către ţărani din Andaluzia, pescari din Mallorca, locuitori ai oraşelor italiene, către protectori, cancelarii şi mînăstiri.

Uneori rămînea singur. Atunci se odihnea, privea în jur şi se gîndea. Bab-el-Ved şi zidul cetăţii erau pe de-a-ntregul ascunse de un desiş şi, din anumite pricini, asta era bine. Dincolo de coamele colinelor înverzite vedea marea. Marea aceasta a vieţii sale, de-a curmezişul căreia fusese zvîrlit orbeşte, dintr-un loc într-altul. Marea aceasta a sudului, leagănul celor două mari gîndiri din care îşi trage seva inima omenirii : libertatea grecească şi milostivenia iudaică. Marea aceasta astăzi înconjurată de puterile întunericului, mai haine ca furtunile sale.

La începutul anului se făcu deodată frig. Cervantes rămase cîteva săptămîni „acasă", în *baño*, şezînd în colţul lui sau în faţa fîrîdelor întunecate ale celorlalţi. La urechile lui ajungeau numai vaiete monotone. Îşi aminti de plăcuta îndeletnicire din anii tinereţii şi începu să scrie versuri. Nu mai era ca pe vremuri : nici un fel de ambiţie, nici un fel de premiu la vreun turnir poetic, nici un magistru Hoyos, care să-şi laude cu înflăcărare discipolul, ca pe un viitor Boscán [1] sau Garcilaso [2]. În Spania, o ştia prea bine, începuse să se dezvolte o literatură nouă, puternică, şi, după cum auzise, era de necrezut cum se îmbulzea publicul la teatru. Dar el era rupt de toate. Nu voia acum decît să-şi cînte cîte ceva, să-şi îndulcească robia şi să-şi aducă aminte. Se purta cu gîndul să compună un ciclu cu povestea vieţii sale din ultimii ani, anii aceştia care, din cauza prea multor întîmplări, păreau un veac. Deoarece succesiunea episoadelor era indiferentă, începu cu o elegie în vers trohaic despre moartea blîndului Aquaviva ; versurile curgeau lin şi fără

[1] Juan Boscán Almogaver (1495—1542), poet spaniol, autor de sonete şi pastorale în stilul italian.

[2] Garcilaso de la Vega (1503—1536), poet spaniol, autor de versuri graţioase şi elegante.

greutate, apoi citi ce scrisese şi rupse manuscrisul în bucăţi. Era retoric şi gol, nimeni, citind elegia, n-ar fi simţit farmecul blînd al adolescentului învesmîntat în purpură. Dar poate că se pricepea mai bine la fapte de vitejie? Schiţă o odă despre victoria de la Lepanto. Iambii porniră la asalt. Zăngănit şi scăpărări de arme. Poezia îi plăcu o zi întreagă. Dar noaptea îl treziră propriile versuri:

Atotputernicul ce mîna atît de aspră şi-o arată,
Şi pentru dreapta lui credinţă, El principelui dă răsplată,
Spre slava Sfîntului Său nume şi întru gloria cerească,
Îngăduie regelui Filip victoria să cucerească,

şi-şi dădu deodată seama că reproducea aproape cuvînt cu cuvînt un pasaj dintr-o odă a poetului Herrera [1]. De îndată ce se lumină de ziuă îşi revăzu lucrarea, dar fără încredere. Totul i se păru umflat şi pompos, lăsîndu-i un gust leşios în gură.

— Ce faceţi, don Miguel, întrebă un preot din Valencia, care se afla printre captivi şi se oprise în faţa firidei, v-aţi apucat de scris cu noaptea în cap?

— Scriu versuri, părinte. Tot e mai plăcut decît să te cauţi de păduchi.

Dar şi asta i se părea îndoielnic.

Cînd, încă din februarie, soarele începu să răspîndească căldura şi dulceaţa primăverii, se mută din nou la locul lui, lîngă Sidi Abd-er-Rahman. Rareori îşi mînca supa la *baño*. Întreţinerea lui nu costa nimic. Era lăsat în pace.

Nu se mai apăra împotriva legendei obîrşiei şi a rangului său. Ba mai şi făcu cîte ceva, pentru a o înviora şi a o întreţine. Scrisori, în care discuta cu prieteni de afaceri din Madrid despre modul de-a plăti răscumpărarea, ba chiar şi răspunsuri ticluite, erau lăsate, ca din întîmplare, la vedere. De cîteva ori scrisorile dispărură. La inspecţia de seară, Dali-Mami îşi lingea buzele privind la această bucăţică grasă. Faptul că o sumă importantă, două mii de ducaţi, nu sosea cu una cu două, părea firesc.

---

1 Fernando de Herrera (1534—1597), poet şi istoric, foarte stimat de contemporanii săi.

Evident Cervantes nu făcuse nimic. Cine l-ar fi putut răscumpăra? Părinții și rudele, poate, ale căror lipsuri și nevoi erau grija sa de căpetenie?

Dar ei se porniseră de mult la treabă. Rodrigo, deși Miguel i-o interzisese cu străşnicie, coresponda asupra răscumpărării. Nici un călugăr trinitarian nu făcea cale întoarsă peste mare, fără a duce cu sine mai multe răvaşe de-ale lui, scrise cu o ortografie îndoielnică, dar foarte stăruitoare. Cît despre sine însuși, era foarte mulțumit, le spunea, dar situația lui Miguel era grea. Nimeni în Spania nu știa cît de îngrozitor era la *baño*. Fratele trebuia răscumpărat cît mai grabnic, în interesul tuturor. Și de fiecare dată lăsa să se întrevadă, ispititor, viitorul strălucit al lui Cervantes. Devenea elocvent. Minţea chiar, ceea ce nu se potrivea cu firea lui dreaptă. Podoaba cam stînjenitoare pe care Miguel o purta la picior se prefăcea în cătuşe și lanțuri grele.

Jurisconsultul surd Cervantes și tăcuta lui soție, fiica de la mînăstire, și cealaltă, care se ținea cu bărbați, și-l închipuiau pe fiul și fratele lor muncind și năduşind din greu, ferecat în lanțuri. Scrisorile mult mai senine ale lui Miguel le socoteau rod al mîndriei lui și al dorinței de a-i cruța. Vîndură tot ce nu era de strictă folosință, căutară să ia bani cu împrumut, sora Luisa ceru ajutor superiorilor ei, sora Andrea nu-și mai cumpără nici rochii, nici podoabe, din darurile primite de la ibovnici, ci adună real cu real; trimiseră petiții, şezură zile întregi în anticamerele dregătorilor regelui, trăiau aproape numai din pîine și ceapă.

Dar sumele pe care izbutiră să le adune erau jalnice. Nici nu îndrăzneau să-i scrie lui Miguel despre ele. De altfel Rodrigo le-o interzisese cu desăvîrşire.

Cervantes nu știa nimic. Nu-i mergea rău. Ar fi putut fi mulțumit. Dar nu era. De scurtă vreme nu mai era. Pe zi ce trecea, creştea în el o neliniște chinuitoare. Suferea. O dată cu sosirea primăverii se simțea sfîșiat de durere, mînie și disperare.

Cîndva, la Lepanto, îl doborîse la pat simpla relatare a grozăviilor săvîrşite în Cipru. Acum vedea zilnic, cu ochii săi, asemenea lucruri. Vremurile erau grele, iar el era copilul epocii sale, nemilos față de sine însuși. Dar sensibilitatea și

fantezia sa îl făceau să împărtăşească chinuitor suferinţele altora. Şi ceea ce vedea era prea din cale-afară.

Pretutindeni în lume sistemul pedepselor era de o cruzime înfricoşătoare. Oamenii erau arşi de vii, traşi pe roată, tîrîţi în goană, pînă ce-şi dădeau duhul, sau sfîşiaţi cu cai, li se zdrobeau mădularele unul cîte unul. Pentrŭ cîţiva bănuţi furaţi se reteza o mînă. În toate oraşele creştinătăţii se tîrau pe străzi sute de schilozi ai justiţiei.

Iar aici se petreceau şi mai cumplite lucruri, în această hazna a scursurilor lumii vechi, în care se aduna drojdia tulbure a omenirii şi unde lăcomia, fanatismul şi cruzimea se îmbinau ca nicăieri în altă parte. Execuţiile, schilodirile, schingiuirile erau un spectacol zilnic, iar urletele de durere ale nefericiţilor tot atît de obişnuite ca răgetele măgarilor şi sunetul clopoţelului sacagiilor. Biciuirile, care mai totdeauna aveau drept urmare moartea, erau o instituţie la fel de permanentă ca piaţa. Dacă treceai spre prînz prin faţa Djeninei, unde locuia regele, îi vedeai pe osîndiţi întinşi goi la pămînt. Doi poliţişti îmbrăcaţi în verde şedeau unul pe picioarele şi celălalt pe gîtul nefericitului, iar alţi doi îi ciomăgeau ritmic cu baştoane groase, strigînd pe rînd numărul loviturilor : o sută cincizeci, două sute cinzeci, patru sute. Apoi masa sîngerîndă şi zdrobită era trasă deoparte. La ora unu şi jumătate steagul alb era coborît din vîrful marii moschei şi cu asta se încheia ziua.

De puţină vreme domnea în Alger un rege nou. Paşa Ramdan fusese rechemat, iar locul lui îl luase un renegat italian, căruia îi zisese cîndva Andreta şi care îşi spunea acum Hassan-Veneziano, cu siguranţă unul dintre cei mai cumpliţi oameni ai secolului. Îşi cîştigase tronul prin sume fabuloase plătite dregătorilor seraiului din Istambul şi soţiilor sultanului, iar acum începuse să stoarcă banii cheltuiţi pe mită, capete şi dobînzi, din regatul primit în arendă. Vai de prizonierul care încerca să evadeze ! Se introduseseră torturi noi, încete, rafinate. La intenţia de intimidare se mai adăuga şi perversitatea noului potentat. Cu el se înscăunase cruzimea rece, sadică, sistematică. Chiar maurii şi turcii, destui la număr, se îngrozeau pe faţă. Tehnicile tradiţionale, spînzurarea, decapitarea, strangularea, arderea pe rug, îl mulţumeau prea puţin. Prefera proceduri mai subtile, de pildă tragerea în ţeapă, cînd osînditului i se înfigea un par ascu-

ţit prin trup, iar regele punea rămăşag cu suita sa asupra locului din cap prin care avea să răzbată vîrful de fier al ţepii, prin ochi, prin gură sau prin obraz. Prilejuri pentru asemenea distracţii se găseau la tot pasul. Dacă se oprea cumva să privească o coloană de sclavi la muncă, se declara nemulţumit şi poruncea pe loc să li se taie tuturor urechile. Dacă era pus pe glume, poruncea să li se lege loburile sîngerînde pe frunte şi să fie fugăriţi de jur împrejurul pieţei Djenina, în sunetele ţipătoare ale muzicii ienicerilor.

De altfel neîndurarea lui nu se mărginea la sclavii creştini. Îşi teroriza poliţia, întărîtă împotriva sa breasla *reis*-ilor, prin nenumărate sîcîieli răuvoitoare, era urît în toată Africa de Nord — dar şi admirat pentru vitejia sa sălbatică, la fel de neînfrînată ca şi bestialitatea sa.

Arăta ca piratul din poveste : înalt, slab şi palid la faţă, cu o barbă roşie, rară şi ochi sclipitori, sîngerii. Cei care ajungeau în preajma lui spuneau că răspîndeşte o duhoare de sînge.

Acesta era omul pe care îl înfrunta şi, într-un fel, îl învingea Miguel Cervantes, un sclav ciung.

Fireşte, mai întîi Hassan îl izgonise din locul de lîngă Zavia. Neştiutorii de carte nu-l mai găsiră. Prea vie era activitatea din piaţa execuţiilor, ce se afla în faţa Bab-el-Vedului. Nici frunzişul des ce ascundea poarta, nici zidul nu mai erau de folos. Gemetele victimelor răsunau fără încetare, în aer plutea miros de carne arsă sau duhoarea cadavrelor lăsate în părăsire şi pe care nimeni n-avea voie să le îngroape. Aici putrezeau, la vedere, drept pildă înfricoşătoare, cei ce fuseseră destul de îndrăzneţi şi de deznădăjduiţi pentru a încerca să fugă din iad.

Acesta însă rămăsese ţelul lui Cervantes. Grozăviile cele mai de spaimă nu-l mai trînteau la pat, trecuseră timpurile acelea. Şi el voia să fugă, trăgînd după el spre libertate cît mai mulţi tovarăşi de suferinţă, iar acolo, pe pămînt creştinesc, să cheme la luptă împotriva infernului.

TREI TRĂDĂTORI

Orașul Oran era ocupat de spanioli. Pînă acolo era cale de douăsprezece zile. Dar, pentru un fugar, drumul acesta atît de scurt de-a lungul coastei, păzit cu străşnicie, era cu neputinţă de folosit. Pe căi ocolite, pornind mai întîi mult spre sud, iar apoi întorcîndu-şi paşii spre coastă, un om, mînat de o îndrăzneală nebunească, putea spera să ajungă în trei săptămîni la Oran. Dar nimeni încă nu izbutise.

De drumuri nici vorbă, doar munţi stîncoşi, pustietăţi pîrjolite şi triburi prădalnice. Fără călăuză nu era chip.

Către primăvară, Cervantes reuşi să găsească o călăuză. Un individ dubios, amestec de portughez şi maur, bătînd drumurile de prin părţile acestea de douăzeci de ani, cunoscînd la fel de bine regatele Fez şi Tlemcen, ca şi oazele din sudul Algeriei ; un om slab şi vioi, de altfel destul de tomnatic, cu o înfăţişare neplăcută din cauza culorii smolite, pe alocuri verzui, a feţei, cu un nas prea cîrn, parcă răsucit într-o parte de o mînă brutală şi batjocoritoare. Conducerea periculosului convoi a celor unsprezece prizonieri urma să fie ultima sa afacere bănoasă, apoi avea de gînd să renunţe la „tot“ — dar nu rezulta la ce anume. În burnuzul său erau cusute zece poliţe : zece, căci Cervantes, care se ştia sărac lipit pămîntului nu semnase nimic. În schimb semnase Rodrigo în ascuns pentru amîndoi. Dominînd cu statura sa uriaşă întreaga trupă de fugari, umbla cu inima uşoară alături de iubitul său frate. Înaintau, bocănind şi poticnindu-se, prin grohotişuri şi albii secate, în direcţia sud-vest.

Din ziua a patra, trupurile prost hrănite începură să dea semne de oboseală de pe urma efortului făcut. Se căţărau

pe stînci, coborau de partea cealaltă, şi tot aşa mereu, sub un soare care frigea ca în plină vară, nicăieri umbră, nici o aşezare omenească unde să poată găsi hrană şi adăpost. Din loc în loc se ivea cîte o colibă din argilă cu copii cu burţi umflate şi ochi înroşiţi, stînd în prag şi urmărind din privire pe cei doisprezece. Odată, pe neaşteptate, răsări de după o stîncă, nemişcat ca o stană, un călăreţ înarmat, cu haine pestriţe şi faţa întunecată.

În ziua a şasea li se sfîrşiră proviziile. Într-o vîlcea zăriră nişte oi păscînd în faţa cîtorva colibe. Erau păzite de femei. Încercară să cumpere unul dintre animale, dar nu se puteau înţelege cu femeile, poate că ele nici nu cunoşteau banii, în orice caz nu-i doreau. Pînă la urmă înşfăcară o oaie fără nici o plată. Se şi bucurau cu toţii de mîncarea ce-i aştepta.

Poposiră către seară la poalele Meddadei[1] mari. Cedrii uriaşi, la fel de mari, la distanţă impunătoare unul de altul, acopereau aproape tot povîrnişul muntelui. La o anumită înălţime a trunchiurilor, ramurile acoperite de ace se întindeau orizontal, astfel încît coroanele formau un fel de acoperiş compact.

— Unde ne aflăm? întrebă Cervantes pe slăbănog, ce aşezare este aceea pe care am ocolit-o astăzi de departe şi ferindu-ne să fim văzuţi?

Călăuza se uita ponciş la el.

— Se cheamă Teniet-el-Had, don Miguel, iar locuitorii ei sînt cabili obraznici şi duşmănoşi.

Apoi se îndepărtă.

Oaia se perpelea în frigare, deasupra focului aţîţat cu lemn de cedru, a cărui răşină arsă răspîndea o aromă pătrunzătoare. Se adunaseră cu toţii buluc în jurul flăcărilor, căci nopţile de primăvară sînt reci în părţile muntoase. Nici nu apucase carnea să se frigă şi o sfîşiară de pe oase. Domnii din Europa clefăiau şi-şi lingeau degetele. Curînd aţipiră, lungiţi printre copaci, înfăşurîndu-se fiecare în ce avea. O zare de lumină, slabă şi lăptoasă, învălui falnica Meddada — deasupra frunzişului, în înaltul cerului nocturn, plutea luna plină.

[1] Lanţ muntos din Africa de Nord.

Dimineaţa în zori, cînd începură să-şi întindă şi să-şi frece mădularele înţepenite, ia călăuza de unde nu-i ! Îl strigară, îl căutară, se sfătuiră nedumeriţi, incapabili să privească în faţă vitregia soartei. Pînă cînd unul dintre cei unsprezece, un negustor din Murcia, scoase deodată un ţipăt, se pipăi peste tot, apoi începu să scotocească înfrigurat prin blana de oaie şi, în cele din urmă, declară cu deznădejde că fusese jefuit. Punga plină cu dubloni, pe care o purtase legată la gît, pe piele, comoara păstrată cu nesfîrşite greutăţi pierise, o luase smolitul şi apoi spălase putina. Preferase prada mai mică, dar sigură, în locul celor zece poliţe laolaltă. Îi părăsise în pustietatea neumblată, la o depărtare de şase zile de Alger şi cinsprezece de Oran, nu cunoşteau ţinutul, erau fără hrană, fără arme.

Izbucniră vaiete şi reproşuri. Fiecare pretindea că simţise cel dintîi neîncredere faţă de omul acesta, că se împotrivise cel mai îndelung nesăbuitei aventuri. Cît pe ce să se ia la bătaie, fraţii întru nefericire. În cele din urmă însă mînia tuturor se întoarse împotriva lui Cervantes, adevăratul instigator şi organizator, singurul vinovat de faptul că se dăduseră pe mîna ticăloasei călăuze.

Miguel recunoscu de îndată că învinuirile erau întru totul întemeiate şi că, prin urmare, era firesc să arunce asupra lui întreaga povară a răspunderii şi să-l considere de acum încolo conducătorul lor, urmîndu-l pe drumul spre apus. Munţii aceştia acoperiţi cu păduri de cedri se aflau în dreptul ţelului lor, văzuse asta pe o hartă. N-aveau decît să meargă după soare şi cu siguranţă că vor ajunge sub zidurile Oranului.

Dar ceilalţi nu vedeau decît o singură soluţie : înapoi. Preferau o călătorie de şase zile pe un drum cunoscut, unei anevoioase avîntări în necunoscut şi trăgeau nădejde să fie iertaţi, ţinîndu-se seamă că se întorceau pocăiţi.

După un sfert de oră porniră la drum. Fraţii rămăseseră la poalele povîrnişului, lîngă primii copaci, uitîndu-se după cei nouă.

— În doi o să putem înainta mult mai repede, spuse stegarul, încîntat la gîndul de-a porni mai departe, spre libertate, singur cu fratele adorat. Vino ! Ce mai aşteptăm ?

Dar Cervantes tăcea şi nu se hotăra. Fugarii se făcuseră de mult nevăzuţi după o stîncă.

— Nu se poate, Rodrigo, spuse Miguel în cele din urmă, trebuie să pornim după ei.

De felul lui, Rodrigo nu era omul să înţeleagă uşor. Dar de data aceasta înţelese.

— N-o să-ţi fie recunoscători, Miguel dragă !

— Sigur că nu.

Şi asta a fost tot.

Primirea în oraş n-a fost prea drăgăstoasă. Avînd însă în vedere că marfa căutată cu atîta furie şi demult socotită pierdută venise singură să se predea, nu se recurse la măsuri extreme. Muncă mai grea, culcuşuri mai proaste, şi desigur niscaiva bătaie. Se mulţumiră doar cu atît, mai ales că vinovaţii fuseseră ademeniţi. Nici unul dintre cei nouă nu protestă, cînd Cervantes recunoscu că el îi îndemnase. Fu osîndit la trei sute de lovituri, ceea ce era totuna cu moartea.

Dar Dali-Mami nu îngădui executarea pedepsei. Porunci ca sclavul său ciung să fie ferecat cu străşnicie în *baño* ; împodobit cu lanţuri, ca o mireasă cu ghirlande de trandafiri, Cervantes şedea în colţul lui. *Reis*-ul veni de mai multe ori, ciocăni cu pricepere lanţurile şi cătuşele cu măciuca şi ţinu răzvrătitului cuvîntări ameninţătoare. Dar în ziua a cincea îi scoaseră toate cătuşele... Haina i se zdrenţuise în timpul fugii. O alta nouă fusese pregătită, curată şi necîrpită : cămaşă, pantalon, caftan, papuci şi tichie. Doar cătuşa simbolică de la picior rămase uitată. Altfel totul era ca mai înainte.

Din păcate soarta bietului Rodrigo se înrăutăţise. Doctorul Perez îşi găsise altă slugă şi oşteanul fu trimis împreună cu alţi sclavi la muncile obşteşti. Miguel îl găsi gol, printre alţii la fel de goi, săpînd în bătaia soarelui nemilos, la un nou fort din marginea *kasbalei*.

— Nu mai e mult, Rodrigo, nu mai e mult ! îi şopti el.

Stegarul zîmbi plin de încredere.

Un an trudi Rodrigo la muncile cele mai grele. În fiece dimineaţă se scula de pe culcuşul său de paie zornăindu-şi lanţurile, plin de speranţă că aceasta va fi ziua în care Miguel va săvîrşi minunea eliberării. Dar cînd, în sfîrşit, i se ivi, o respinse.

Sosiseră doi călugări trinitarieni cu bani de răscumpărare. Trei sute de ducaţi din partea familiei Cervantes. Miguel se

sperie. Fantezia sa lucidă îi înfăţişă limpede cîte lipsuri şi umilinţe reprezenta această sumă pentru ai săi. În orice caz, ea însemna repatrierea fratelui.

Dar Rodrigo nici nu voi s-audă. Aceşti trei sute de ducaţi erau o primă parte din răscumpărarea lui Miguel şi nimic altceva.

— Cum adică o primă parte ? i-o întoarse Miguel, aproape răstit.

Două mii de ducaţi, două mii ceruse pentru el Dali-Mami, sau poate că fratele uitase ? Şi de unde ar mai fi putut veni măcar *un singur* ducat de aur era un mister.

Dar stegarul declară că nu se desparte de fratele său şi că de altfel banii nu erau pentru el.

Miguel căută la chipul lui blajin şi îndărătnic, iar apoi în pămînt, la umbra viorie aşternută la picioarele sale. Era ora prînzului, într-o zi fierbinte de mai, iar ei şedeau unul lîngă altul la poalele unui zid înalt, ţinînd de fortificaţiile de sus ale *kasbalei*. Rodrigo purta fiare la amîndouă picioarele. La ora aceasta săpătorii se puteau odihni, pentru că paznicii lor nu suportau căldura. Marea sclipea în depărtări de-ţi lua ochii. Pe moscheea cea mare de lîngă port se ridică steagul alb. Începeau execuţiile zilnice.

Miguel înălţă capul. Nu trecuse nici un minut. Dar un om mai pătrunzător decît Rodrigo şi-ar fi dat seama că în clipa aceea se petrecuse ceva hotărîtor în sufletul lui.

— Ai să iei banii ăştia, Rodrigo, spuse el cu o hotărîre de năstrămutat. Pleci în Spania. Am nevoie de tine acolo. Dacă le faci pe toate cum trebuie, am să fiu şi eu liber peste cîteva luni.

— S-auzim, spuse fratele cu oarecare neîncredere.

Plecă abia în august. Atît de mult ţinură formalităţile. În ultima clipă vasul său mai fu o dată scotocit pînă în cele mai ascunse unghere. Nu se găsi nimic care să dea de bănuit.

Totuşi ceva se întîmpla. Dispăreau sclavi. Niciodată un grup mai mare, în fiece săptămînă doar unul sau doi. De neînţeles încotro piereau. Bănuiala căzu asupra lui Miguel Cervantes, dar el umbla paşnic prin oraş, îşi întocmea scrisorile, îşi arăta pretutindeni mulţumirea pentru răscumpărarea fratelui.

Cei dispăruţi nu se aflau departe.

Cale de mai puţin de o oră pe jos, de la oraş spre soare-apune, între mare şi dealuri, se întindea o fîşie de pămînt numită El Hamma, o zonă inundabilă, cu o vegetaţie luxuriantă. Aici, de-a lungul coastei, unul dintre înalţii dregători ai oraşului smulsese naturii o grădină, un parc aproape tropical, plin de palmieri, bambuşi, mirt şi grozamă. Stăpînul nu-şi vizita mai niciodată îndepărtata proprietate. Un francez vesel, originar din sudul Franţei, Jean din Navarra, îi slujea drept grădinar şi paznic, dar acesta de cele mai multe ori dormea în coliba lui de scînduri şi lăsa ierburile Domnului să se încolăcească şi să se înmulţească după pofta inimii.

Pe acest pierde-vară de treabă Cervantes îl cîştigase de partea lui, îmbiindu-l, dacă tînjea să-şi revadă patria, să se urce împreună cu ei pe corabia spaniolă trimisă de Rodrigo şi care avea să treacă în curînd, într-o noapte, prin faţa grădinii.

Locul era bine ales. În partea cea mai ferită a parcului se afla o peşteră naturală mărită cu timpul de mîna omului. Înspre ea se strecurau fugarii, unul cîte unul, fără a lăsa nici o urmă. Primiseră ordine straşnice să nu iasă niciodată ziua din ascunzătoarea lor umedă. Jean din Navarra făcea de strajă pentru ei.

Dar cum să dobîndească merinde? În grădină, în afară de cîteva rădăcini şi fructe, nu creştea nimic ce putea fi mîncat. Fiecare se temea de periculosul drum pînă în oraş şi înapoi. Se bucurară cu toţii cînd cel mai tînăr dintre ei, un florentin, se oferi, în cele din urmă, să meargă el, o dată la trei zile. Era un bărbat frumos şi obraznic, cunoscut de toţi sub numele de „El Dorador", deşi nimeni nu putea spune cu tărie dacă fusese vreodată cu adevărat aurar. Se vorbea despre el că la Tunis îşi schimbase de mai multe ori credinţa: dar nu se ştia nimic precis.

Acum erau cincisprezece în peştera lor. Cervantes, cel mai bănuit dintre ei, avea să li se alăture abia în ultima clipă. Să înţelesese cu Rodrigo ca ziua eliberării să fie 20 septembrie. În noaptea din ajun, plecă din oraş. Pe cînd se apropia de grădină, trecînd peste un deal din spatele ei, îi veni în minte că tot într-un 20 septembrie pornise pe „El sol" de la Neapole. Izgoni gîndurile negre.

Trecu o zi şi o noapte, apoi alte şapte zile şi nopţi. Nici un vas nu se arăta la orizont. Îl părăsise fratele ? Se întîmplase vreo nenorocire corăbiei ? Deznădăjduiţi mai vegheară o noapte, o ultimă noapte, era luna plină din noaptea de 28 septembrie. Şi atunci, către ceasul al unsprezecelea, corabia se ivi.

Cei ce o văzură căzură în genunchi. Venea spre ei, pe o mare nemişcată, un cuter cu un singur catarg, atît de mic încît putea acosta direct. În sinea lui Cervantes îşi lăuda fratele pentru faptul acesta, cît şi pentru alegerea cîrmaciului atît de dibaci, care pătrunsese cu atîta siguranţă pînă la grădina de pe mal.

Toţi stăteau cu braţele ridicate, sau făcînd semne, dar fără a scoate o vorbă. Li se părea că şi aud plescăitul vîslelor în apa luminată de lună.

Deodată izbucniră numeroase ţipete guturale, ameninţătoare şi sălbatice. Nu se putea deosebi de unde veneau, dinspre uscat, din gura unor trecători care se mai plimbau atît de tîrziu primprejur, sau din larg.

Corabia se îndepărtă. Nu îndrăzneau să strige. Cu inima strînsă, o văzură mistuindu-se în larg.

— Prieteni, se va întoarce, rosti Cervantes, aşteaptă clipa potrivită.

Mai trecură trei zile chinuitoare, înainte ca să se arate din nou. Fuseseră nevoiţi să-l trimită iarăşi pe aurar după hrană, aşa încît nu era de faţă cînd cuterul se ivi la orizont — într-un zori de zi, înainte de răsăritul soarelui. Naviga prudent, aşteptînd un semn. Pe partea dinainte a punţii se profila un bărbat înalt, cu capul gol.

Toţi cerură să se dea semnalul şi să urce de îndată la bord. Fiece clipă era preţioasă.

— Dar El Dorador ? întrebă Cervantes.

— De ce nu e aici ?

— Deoarece şi-a pus viaţa în primejdie pentru noi, pentru a douăzecea oară !

Dar oare n-aveau ei dreptate ? Mai bine să piară unul, decît toţi. El însuşi ardea să dea semnalul, voia s-o facă... Nu se îndura însă. Îl împiedica fantezia lui : şi-l închipuia pe aurar venind în goană spre grădină, aducîndu-le pîine. Nu mai găsea pe nimeni. Peştera, grădina şi golful erau pustii, iar cincisprezece ticăloşi se aflau în drum spre libertate.

Îl înconjurară nemulţumiţi.

— Cît vrei să mai aştepţi ?

— Pînă răsare soarele. Niciodată n-a întîrziat mai mult.

— Să dăm măcar semnalul ! Semnalul nu înseamnă şi plecarea.

— Semnalul înseamnă *şi* plecarea. De îndată ce ajungem la bord, căpitanul a şi pornit în larg.

— Ar dovedi că e mai deştept decît tine ! spuse unul cu voce aspră.

Omul rostise adevărul. Ce era setea aceasta a lui de absolut, de-a înfrunta soarta ? N-avea dreptul s-o facă ! Şi acum n-o mai putea face...

Căci ceilalţi dădură ei semnalul. Făceau semne cu mîna. Trecuseră peste voinţa lui. În sinea sa, Cervantes răsuflă uşurat. Îşi întoarse privirea într-o parte. Jean din Navarra îşi aducea tocmai traista din coliba sa, voia să plece cu ei.

Deodată, în spatele lor, în grădină, se auziră crengi trosnind şi paşii unei mulţimi de oameni. Era Dali-Mami, *reis*-ul, cu o ceată de zbiri înarmaţi. Îi călăuzea El Dorador, care acum purta un turban.

Cine putea spune dacă gîndul trădării i se cuibărise de mai multă vreme în inimă, dacă îşi pierduse încrederea în acţiunea lor sau săvîrşise fapta mîrşavă dintr-o pornire neaşteptată de răutate. Stătea, înfruntîndu-i, alături de Dali-Mami, care se oprise locului şi nu mai putea de bucurie. Asta da, lovitură !

Furia celor trădaţi se revărsă asupra lui Cervantes. Atît de mare era mînia lor împotriva celui care, încrezîndu-se în trădător, îi dăduse pe mîna călăului, încît aproape că îl uitară pe ticălos şi chiar grozăvia situaţiei. Cu pumnii ridicaţi, cu ochii rătăciţi, se năpustiră ca turbaţi asupra lui Miguel, înjurînd şi blestemînd. Acesta îi împinse în lături.

— Pe tine te-aş ucide cu inima uşoară ! spuse către El Dorador, iar expresia feţei sale, de om firav, sortit morţii, era atît de încrîncenată, încît celălalt se trase înapoi, printre gărzile înşirate pe cărare.

— N-ai să mai omori pe nimeni, rosti Dali-Mami. Şi o să-ţi retezăm şi mîna dreaptă, înainte de-a te spînzura. Iar părtaşilor tăi o să le tăiem stînga, să semene de-acum încolo cu căpetenia lor.

— Schilodirea altora în afară de mine v-ar aduce pagubă. Nu-i nevoie. Cînd voi fi mort, nimeni nu va mai îndrăzni să fugă.

Spuse cuvintele cu gravitate, cu convingere. Îşi încheiase socotelile cu lumea. Orice ar fi atins, nimic nu-i izbutea. Nu mai credea în steaua lui. Prin încăpăţînarea sa primejduise viaţa tuturor celorlalţi. Şi la fel ar face în viitor... În întîmplarea aceasta i se înfăţişa tainic şi nebulos legea întregii sale existenţe. Nu mai punea preţ pe ea.

Reis-ul făcu un semn. Fugarii fură înconjuraţi şi mînaţi spre ieşire. În coada convoiului se furişa aurarul, cu turbanul său cel nou, în aşteptarea răsplăţii.

Rămase în urmă doar *reis*-ul cu doi slujitori. Se plimba îngîndurat prin faţa lui Cervantes, şfichiuind elegant aerul cu măciuca lui flexibilă. Miguel aştepta în tăcere.

— Că rangul şi posibilităţile dumitale de răscumpărare nu există, o ştiu de mult, Miguel, spuse el în cele din urmă. Mi-a plăcut să nu te dau de gol pînă acum. Dar ceea ce nu ai, ai putea obţine.

— Înălţarea prin ştreang, vreţi să spuneţi. O ştiu.

— Unul dintre cei mai temuţi corsari, Horuk Barbarossa, fratele lui Hairedin, era ciung ca şi dumneata !

Cervantes tăcea.

— Ce te aşteaptă acasă, la ai dumitale ? Ce vrei să faci în Spania ? Schimbă-ţi credinţa ! Te eliberez. Îţi dau o corabie. O să poţi să te foloseşti de *singura* dumitale mînă. Bate palma !

Şi-i întinse dreapta.

Cervantes nu i-o strînse.

— Ce te împiedică ? Dumnezeul dumitale ? Pînă acum nu te-a prea apărat. Regele dumitale ? Nu te cunoaşte. Tovarăşii de suferinţă ? Ai văzut cum s-au năpustit asupra dumitale cu ocări. Crede-mă, toată adunătura asta nu merită decît s-o striveşti sub călcîi.

— Ce se va alege din tovarăşii mei ? Îi veţi cruţa ?

— Nu mai vorbi de pleava asta ! Gîndeşte-te ! A doua oară n-am să mai mă rog de dumneata.

Se uită drept în ochii lui Cervantes, se răsuci în loc, îşi fluieră oamenii cum îţi fluieri cîinii şi plecă fără a mai scoate o vorbă. Cervantes rămase singur în grădină. Marea era pustie. Cuterul se făcuse nevăzut.

Două zile mai tîrziu Miguel află că Jean din Navarra, cel mai nevinovat dintre toţi, căzuse totuşi jertfă. Fusese spînzurat de un picior. Dali-Mami şi acel drăgător al oraşului care era stăpînul grădinarului se plimbaseră pe sub spînzurătoare pînă cînd sărmanul se înăbuşise cu propriul său sînge.

În anii ce urmară, situaţia lui Cervantes fu neobişnuită, ba chiar uimitoare. După legile stăpînilor Algerului ar fi meritat de mai multe ori să fie osîndit la moarte şi totuşi se plimba liber, şi nimeni nu-i făcea vreun rău. Nimeni nu-l silea să muncească. Locuia în *baño*. Dacă i se năzărea să lipsească şi să înnopteze în altă parte, cumva sub cerul liber, la întoarcere paznicii îl primeau ca pe un oaspete drag.

Avea legături cu tot felul de lume: sclavi din toate naţiile creştine, oameni de pe corăbiile *reis*-ilor, femei bogat împodobite pîndind din umbra porţilor, soldaţi, clerici, meşteşugari, slujbaşi, negustori şi cărturari evrei se numărau printre cunoscuţii săi. Îl ştiau copiii. Numele lui era pe buzele tuturor, iar faptul că o fiară ca Dali-Mami îl cruţa, şi oarecum prinsese drag de el, părea atît de uimitor, încît unii începuseră să vorbească în şoapte de vrăji. Şi nu se înşelau prea mult.

Întreţinerea îi era asigurată, mai cu seamă după ce se acordase cîtorva negustori creştini privilegiul de-a se stabili la Alger pentru a face comerţ. Casele Baltasar Torres şi Onofre Exarque erau cele mai de seamă. Cînd trebuia rezolvată o chestiune încurcată, trimiteau după Cervantes.

Ar fi putut fi mulţumit. Dar nu era felul lui să se împace cu grozăviile din jur. Nici măcar cu chinurile îndurate de măgarii de samar în ţara aceasta nu se obişnuise încă. Cînd vedea cîte unul dintre micii asini trecînd prin uliţele întortocheate, purtînd în spinare un ins burduhănos, mai greu decît el, care îi mai împungea cu o ţepuşă de fier coastele pline de răni şi puroi, sîngele îi năvălea în cap şi simţea nevoia să se năpustească asupra călăreţului. Cum ar fi putut îndura nepăsător cruzimile tot mai mari ale regelui Hassan! Spînzurătorile nu se mai goleau, la Bab-el-Ved pămîntul era băltit de sînge, călăii tocmiţi nu mai puteau face faţă, numărul lor fu mărit. „Aici aproape că nici un creştin nu mai are două urechi şi ferice de cel ce

vede cu amîndoi ochii", scria în vremea aceea un napolitan celor de acasă.

Poate că Cervantes ar fi putut fugi acum, el singur, căci nimeni nu-l mai supraveghea. Dar scopul lui rămăsese să elibereze cît mai mulţi. Faptul că dăduse greş nu-l făcuse să renunţe. Căuta în eliberarea altora justificarea existenţei sale, care i se părea vrednică de plîns, lipsită de măreţie şi valoare.

Exact la doi ani după acea încercare, pregătirile pentru o nouă evadare fuseseră terminate. Era şi acum luna septembrie, luna fatidică.

Acordurile încheiate cu stăpînirea opreau cu străşnicie pe negustorii aşezaţi pe aceste meleaguri să-i ajute pe sclavii creştini ; încălcînd porunca îşi primejduiau dreptul de şedere, averea, chiar şi viaţa. Dar negustorul Onofre Exarque, din Valencia, cel mai bogat dintre toţi, nu se putu împotrivi înrîuririi secretarului său ciung. Echipă o corabie pentru el.

De data aceasta nu mai era vorba de un biet cuter, ci de o fregată impunătoare, înarmată, destul de încăpătoare pentru a putea transporta şaizeci de fugari spanioli. Venea dinspre Cartagina şi urma să ancoreze la Cap Matifu, la cinci ore depărtare de Alger — acolo unde îşi îmbarcase cîndva împăratul Carol armata înfrîntă, el însuşi urcîndu-se ultimul la bord.

În anul acela Ramazanul [1] cădea aproape în acelaşi timp cu luna septembrie a creştinilor. Acţiunea era hotărîtă pentru a douăzeci şi noua noapte care încheia luna de post, Aid es-seghir, noaptea luminilor şi a petrecerii. La lăsarea întunericului, cînd începea marele zaiafet şi cînd, mai tîrziu, lumea ghiftuită, înfierbîntată încă de plăcerea bucatelor, se va îmbulzi în jurul moscheielor, din care se revarsă, pe uşile larg deschise, o lumină galbenă, strălucitoare ; cînd credincioşii vor proslăvi cu toţii, în urale şi în sunetele unei muzici ţipător nazale, numele sfînt, pe care îl vor rosti cu buzele încă unsuroase şi lipicioase de dulciurile gătite cu untură şi miere — atunci era momentul să evadeze, unul cîte unul sau în grupuri, din oraşul în fierbere. Atunci se puteau căţăra peste ziduri, puteau ieşi înot din port, sau chiar trece pe poartă, de parcă ar fi să facă o plimbare nevinovată.

[1] Luna de post a musulmanilor.

Punctul de întîlnire fusese stabilit pe malul stîng al Harraşului, la o depărtare de o oră de mers.

Se părea că taina fusese bine păzită. În dimineaţa din ajun fiecare avea să afle printr-un cuvînt de ordine că totul era pregătit şi că nu exista nici o primejdie. Miguel Cervantes avea să treacă el însuşi pe la fiecare dintre ei, cu parola aducătoare de fericire. Toţi îl aşteptau la locurile lor de muncă. Încă din zori.

Dar aşteptară degeaba. Cuvîntul nu fu rostit. Nimeni nu-l văzu pe Cervantes. Nimeni nu părăsi în seara aceea oraşul.

Intrase din nou în joc trădarea. Trădarea atît de străină lui Cervantes, încît nu era în stare să ţină seama de ea în socotelile sale.

Cel ce o săvîrşise, de data asta din pizmă şi gelozie, era un spaniol, un om cu titluri universitare, doctorul Juan Blanco de Paz, călugăr dominican, pe vremuri trăitor la Salamanca. Cu faţa galbenă ca de ceară şi burduhănos la trup, stîrnea neîncredere prin căutătura şi purtarea sa. Urîte şi îndoielnice erau toate vorbele sale, dar neîndoielnic de scîrbos mirosul gurii ce le rostea. Chiar şi în oraşul acesta plin de sclavi nespălaţi, duhoarea ce o răspîndea era neobişnuită şi cînd era pomenit „împuţitul", toată lumea ştia despre cine era vorba. Cu toate acestea, nefericitul era chinuit de o dorinţă nestăvilită de-a plăcea, de-a avea prieteni. Pe Cervantes, omul fermecător, sprinten, care stîrnea uimire, îl ura din răsputeri. Numai pentru a-l putea trăda, se strecurase în grupul celor ce plănuiau evadarea. În penultima zi a Ramazanului, destăinui lui Hassan-Veneziano, regelui, tot ce ştia.

Miguel, prevenit de oameni din Djenina, căci avea pretutindeni prieteni, se grăbi să ajungă, prin uliţe dosnice, la casa negustorului Exarque. Acesta cît pe ce să moară de spaimă. Toată demnitatea sa, toată gravitatea solemnă a omului bogat îl părăsiră într-o clipă.

— Cine ştie numele meu ? fu primul lui cuvînt. Cine, în afară de dumneata ? Mi-ai jurat că nimeni nu-l va afla.

— Nimeni nu-l ştie, don Onofre.

— Poţi să-mi juri asta pe Sfînta Fecioară şi pe sufletul tău ?

— Fiţi fără grijă.

— Fără grijă ! O să-l rosteşti chiar dumneata, cînd o să-ţi zdrobească mădularele unul cîte unul sau cînd ţi le vor smulge încet din încheieturi !

Îşi îngropă faţa în mîini şi se lăsă pe spate, rezemîndu-se de perete. Cervantes aştepta.

— Este peste puterile omeneşti, auzi el în cele din urmă vocea stinsă a negustorului. Nu vei putea să taci. Trebuie să dispari !

— Să dispar ? Dar cum, don Onofre ?

— Trebuie. Mă duc imediat la *reis*. Plătesc oricît va cere. Dacă te-am răscumpărat, nu mai e nici o primejdie. Iar dumneata îmi iscăleşti un înscris pentru banii cheltuiţi.

— Ar fi un înscris mincinos, don Onofre. Niciodată nu-l voi putea onora. De altfel ar fi o prostie. Răscumpărarea asta abia că ar trezi bănuieli.

— Nu vrei ?! întrebă Exarque cu faţa prostită de nedumerire şi teamă. Dar *atunci* ce vrei să faci ? Să pieri în chinuri ?

— Don Onofre, lucrurile nu stau chiar aşa.

Nu, nu stăteau chiar aşa. Miguel se ascunse. Se dădu afund în plin oraş, în cartierul cel mai zgomotos, pe uliţa Suk. Aici se adăposti, timp de trei zile, într-un fel de pivniţă, la un cîrpaci evreu, căruia îi făcuse cîndva un serviciu, şi stătu să cugete asupra sa şi a sorţii.

N-avea Exarque dreptate să-l privească atît de nedumerit ? Ce anume îl stîrnea să împingă lucrurile dincolo de orice limită, să înfrunte iar şi iar, şi tot mai trufaş, destinul ? De unde sentimentul acesta tainic, că nici de data aceasta nu-i va suna sfîrşitul, că nimic nu-l poate atinge ? Oare cărei chemări necunoscute se credea el menit... Se cerceta, cum cercetează omul luciul unei ape, dar nu vedea nimic în adîncuri.

Se simţea la strîmtoare în ascunzătoarea sa. Deasupra capului răsunau tocmelile cu muşterii şi discuţiile peste măsură de răsunătoare dintre gazdă şi numeroasa-i familie. De două ori pe zi i se aducea o mîncare dreasă cu multe mirodenii ; toată pivniţa mirosea a ceapă.

Tocmai îi aduseseră iarăşi prînzul, dar rămase cu dumicatul în gură. Auzi din uliţă cum i se striga numele, în-

soţit de cîrîitul păcănitoarei cu care crainicul oraşului îşi vestea sosirea.

Sclavul Miguel Cervantes era căutat. Se făcuse vinovăt faţă de cîrmuire şi oricine îl ascundea îi împărtăşea vina, punîndu-şi în joc viaţa... Din nou cîrîitul păcănitoarei. Apoi linişte.

Chepengul se ridică. Pe fondul de lumină se profilă negru capul rotund şi barba evreului ce-l găzduia.

— Am auzit, Elias, spuse Cervantes, vin îndată.

Sus, întinse braţul — cel stîng, glorios mutilat — peste creştetele celor doi fii mai vîrstnici, în semn de rămas bun şi ca un fel de binecuvîntare, iar cîteva clipe mai tîrziu se opri în faţa Djeninei scăldată în lumina amiezii.

Paznici înarmaţi ai regelui Hassan dădeau ocol pieţei. Îl înhăţară. Îi legară braţele la spate. Îi trecură un şireang în jurul gîtului, ca unuia ce era sortit spînzurătorii. Îl duseră înăuntru şi după scurtă vreme îl înfăţişară lui Hassan-Veneziano.

În fundul uriaşei curţi interioare, în care clipoceau trei fîntîni, sub coloanele centrale ale laturii mai înguste, fusese pregătit pentru rege un culcuş din perne îmbrăcate în piele galbenă şi verde. Lîngă rege, în picioare, se aflau Dali-Mami, *reis*-ul, de data aceasta fără măciucă, şi un dregător al curţii, pe care Cervantes îl recunoscu după hainele sale deosebite : era aga de la moscheea celor două semilune. În fund, în umbra arcadelor, se ascundea cel care trădase, împuţitul.

Regele Hassan era îmbrăcat cu o simplitate aleasă. Purta un burnuz alb din stofă obişnuită, papuci galbeni, iar în jurul fesului, un turban alb fără nici o podoabă. Pesemne că nu-i plăcea ca amănunte exterioare să scadă efectul stîrnit de persoana sa. Măsură liniştit, cu ochii lui lucitori, injectaţi, pe bărbatul destul de firav ce-i sta dinainte. Apoi îşi întoarse mirat privirea spre Dali-Mami, ridică din umeri de parcă ar fi vrut să spună : „Asta-i tot ?“ şi-şi începu interogatoriul.

Se dovedi de îndată că dominicanul exagerase. Regele aflase de la el că vasul putea duce două sute de sclavi dornici să fugă.

— Va să zică tu, hoţ nemernic, rosti Hassan, ai vrut să ne jefuieşti de patruzeci de mii de ducaţi, o sumă enormă ! Recunoşti ?

— Cîinele care m-a trădat, răspunse Cervantes, a exagerat, ca să capete o răsplată cît mai mare. Fregata poate duce şaizeci de prizonieri.

— Prin urmare recunoşti că eşti vinovat?

Cervantes încuviinţă din cap. La mişcarea sa şireangul îi alunecă de la gît, încolăcindu-se pe jos, în jurul picioarelor. Un slujitor se repezi să-l aşeze la loc, pe după gîtul lui Cervantes, dar Hassan îl goni cu un gest al mîinii.

— Pe aceşti şaizeci ai să-mi-i spui pe toţi pe nume. Începe!

Aga de la moscheea celor două semilune făcu un pas înainte, ţinînd în mînă o tăbliţă pentru scris.

— Apoi ai să ne spui cine, unul sau mai mulţi, v-au sprijinit cu bani. Trebuie să fie vorba de mulţi bani.

Faţa lui Miguel exprima bunăvoinţă, aproape supunere. Dar îşi dădură cu toţii seama de îndată că zidul tăcerii şale era de nepătruns.

Regele făcu un semn cu mîna. De sub arcadele din stînga, în formă de potcoavă, se apropiară doi bărbaţi îmbrăcaţi în verde, iar din dreapta doi în haine violete, cu turbane negre, purtînd în mîini instrumente lungi, cu forme stranii.

— Uită-te la astea! spuse Hassan. După ce te vor întreba de douăzeci de ori cu aceste îmblăcie, ai să răspunzi.

Erau într-adevăr îmblăcie, pe a căror parte superioară, mobilă, fuseseră bătute des, unul lîngă altul, cuie subţiri şi ascuţite. O simplă ochire şi ţi-era de-ajuns ca să simţi cum îţi pătrund cuiele în carne.

Cervantes fu apucat din spate. Îi smulseră hainele de pe trup cu mişcări iuţi, pricepute, şi-l trîntiră cu faţa în jos, gol, pe lespezile de piatră ale curţii. Ajutoarele călăului i se aşezară unul pe picioare şi altul pe gît.

Miguel închise ochii. Nu simţea nici teamă, nici groază, ci doar uimire. Nu crezuse că i s-ar putea întîmpla una ca asta... Iar acum, în ceas de cumpănă, încercă să cheme întrajutor pe sfinţii din cer. Constată cu spaimă că nu-şi putea concentra mintea asupra lor. „Oare nu mai sînt creştin? se întrebă el cutremurat. Atunci de ce mă aflu aici?" Trase aer în piept, atît cît îi îngăduiau coapsele zbirilor şi aşteptă prima muşcătură a torturii.

Nu se întîmplă nimic. Simţi cum se îndepărta de pe el greutatea care îl apăsase. Deschise ochii şi se sprijini în coate.

Auzi vocea regelui :

— Prea eşti slăbănog. Pentru tine tortura ar însemna totodată şi execuţie. Ridică-te !

Cervantes se ridică în picioare. Gol puşcă, clipind în lumina soarelui, se afla la cinci paşi de maldărul de perne.

— Ascultă, tu ! Îţi dăruiesc viaţa dacă îi numeşti pe vinovaţi. Fiecare dintre ei te-ar fi trădat de o sută de ori, poţi să fii sigur de asta. Cine sînt ?

— Patru nobili spanioli, aflaţi de mult în libertate toţi patru şi de mult întorşi în patrie.

— Numele lor !

Cervantes începu să înşire pe nerăsuflate nişte nume fantastic puse laolaltă, pompoase, neverosimile, cu neputinţă de reţinut. Nu se auzea decît „omez", „antos" şi „igo". Şi deodată se întîmplă ceva de necrezut. Hassan-Veneziano, sîngerosul, izbucni în rîs. Îi era ruşine, nu voia să se vadă că rîde, îşi puse peste tăietura lungă şi strîmbă a gurii mîna acoperită de peri roşcaţi, ochii sîngeroşi i se îngustară de plăcere, iar cei din jur auziră nişte sunete care semănau mai curînd cu un scrîşnet răguşit decît a rîs omenesc. Bustul său lung şi slab se zguduia de atîta hohotit. Toţi, chiar şi Dali-Mami, îl priveau nedumeriţi.

— Ţi-l cumpăr pe cavalerul ăsta al dumitale ! spuse el în cele din urmă. N-ai exagerat cu cele ce mi-ai povestit. Patru sute de ducaţi — ne-am înţeles ?

Dali-Mami încuviinţă din capul său enorm.

Hassan făcu un semn peste umărul stîng şi trădătorul ieşi de sub arcade.

— Ne-ai fost de folos, împuţitule, şi te voi răsplăti cum se cuvine.

Se scotoci în brîu şi scoase un ban de aur, unul singur. Îl prinse cu degetul gros şi cu arătătorul mîinii drepte, acoperite cu peri roşcaţi, îl jucă în lumina soarelui şi i-l aruncă la picioare.

— Dar nu numai atît ! Du-te la bucătarul meu. Să-ţi dea o căniţă cu unt. Să te înfrupţi după pofta inimii... O căniţă întreagă, repetă el cu vădită plăcere, şi Dumnezeu ştie ce i se părea atît de batjocoritor şi de umilitor în răs-

plata aceasta. Apleacă-te, răcni el apoi, culege ducatul cu gura ta împuţită şi cară-te înapoi în vizuină !

Dar aşa precum îl dezamăgise pe trădător, îl decepţionă oarecum şi pe Cervantes. Îi rîndui o captivitate strictă, neobişnuită. Porunci să fie pus în lanţ, în partea de jos a vastei curţi, la stînga intrării, sub cea de-a doua arcadă în formă de potcoavă. I se dădură perne şi pături ca să-i fie cît mai plăcut, culcuşul său era ferit de soare şi de ploaie, deşi se afla sub cerul liber. Un lanţ subţire şi lung îi îngăduia să se mişte în voie prin curte. Lanţul fusese poruncit anume pentru el. Era de argint.

Hassan se purta cu sclavul cel ciung cum te-ai purta cu un animal de preţ care nu poate fi domesticit.

— Vestitul meu leopard, spunea Hassan oaspeţilor, cînd se apropia cu ei de firida în care şedea Cervantes şi scria.

Căci îl lăsa să facă ce poftea, i se dădea tot ce dorea. Apoi zilnic i se desfăcea lanţul, să se poată spăla în voie la una din fîntîni. Şi o dată la două săptămîni venea bărbierul să-i îndrepte barba.

Îl socotea sîngerosul un fel de talisman ? Într-o zi un slujitor repetă cuvintele rostite de rege la masă : Oraşul Alger, corăbiile, sclavii şi averile erau ferite de rele cît timp ciungul se afla în preajma sa.

Aici trăia Miguel şi dinaintea ochilor i se perinda ceas de ceas viaţa tainică a Djeninei, de pomină în lumea-ntreagă ; cunoştea pe dregătorii înveşmîntaţi în culorile pestriţe ale acestui stat de tîlhari, ceremonialul lui, un amestec grotesc de orientalism şi occidentalism. De trei ori pe zi toboşarii, trîmbiţaşii şi clarinetiştii muzicii regale îi sfredeleau timpanele. Asista la judecăţi şi torturi ce se desfăşurau în faţa maldărului de perne galben-verzui, vedea cum se schilodeşte, se trage în ţeapă, se decapitează, apoi cum se spală lespezile de piatră şi cum sîngerosul se plimbă pe ele în răcoarea serii. Auzea şi cîte ceva despre fantasticile treburi de stat, despre care nimeni altul nu ştia. Află înaintea oraşului şi despre apropiata rechemare a lui Hassan. Se întreba ce se va alege atunci de el.

Intraseră în al treilea an al domniei şi al arenzii veneţianului. De data aceasta intrigile de palat se porniseră de timpuriu la Istanbul. Numele urmaşului fusese stabilit. Era Djafer, care trăgea sforile împotriva lui Hassan la curtea

sultanului, cu peşcheşuri enorme şi denunţuri. Dar mai trecură cîteva luni şi leopardul zăcea tot ferecat în lanţul său de argint.

Tocise multe pene ascuţite de gîscă. Teancul paginilor de manuscris creştea. Ceea ce se înfiripa aici era o piesă de teatru sau ceva asemănător şi purta titlul : *Întîmplări şi obiceiuri din Alger*. Cervantes aşternea pe hîrtie ceea ce îl chinuia : suferinţele prizonierilor în oraşul acesta. De ce să nu se cutremure şi alţii în faţa ororilor care îl cutremurau zi de zi de cinci ani încoace ? Visa să trimită manuscrisul într-ascuns peste mare. Una dintre vestitele companii teatrale ale Spaniei avea să pună în scenă piesa şi să deschidă ochii regelui şi granzilor. Poate că drama sa avea să dea semnalul pentru pornirea unei cruciade întru nimicirea acestui focar al ticăloşiei, cuibărit pe pămînt african.

Dar nu era ce trebuia. Îşi dădu curînd singur seama. Destinele personajelor sale se împleteau confuz şi forţat, copiind prea de aproape natura, firul povestirii era slab înnodat, o îmbinare stîngace de fapte cutremurătoare şi întîmplări neînsemnate. Vai, nu-i era dat să se ridice nici prin pană, nici prin spadă ! Continua să fie învăţăcelul academiei magistrului Hoyos. Nu era decît un schilod sărac lipit pămîntului şi asta avea să rămînă în vecii vecilor. Dar în jurul Djeninei tălăzuia şi se umfla legenda lui. Scrisorile către Spania, Italia şi Franţa vorbeau despre el. Pe atunci era iubit şi celebru.

ÎNTOARCEREA ÎN PATRIE

Cele patru corăbii regale aşteptau gata de plecare în portul Alger.

Zile în şir fuseseră încărcate în calele lor lăzi şi saci, nemăsurata agonisită a lui Hassan-Veneziano de pe urma unei arenzi generale de trei ani. Galera pe care avea să se îmbarce el însuşi, cea mai mare dintre toate, cu borduri înalte, cu flancurile acoperite de sus pînă jos cu inscripţii de aur, cu stindardul cu semilună fluturînd la pupa înveşmîntată în purpură, aştepta la chei, cu tot echipajul la bord. Avea două paserele, dar numai una era folosită. Cealaltă, acoperită cu un covor roşu, rămăsese liberă în aşteptarea lui Hassan. Covorul roşu pornea de pe paserelă şi se prelungea pînă la poarta Djeninei, străbătînd piaţa din faţa moscheei, ca o dîră lată de sînge.

De una din băncile de lîngă catargul mare era înlănţuit Cervantes, alături de sclavii vîslaşi, dar în partea dinspre culoarul de trecere, căci nu era bun să tragă la rămă. Cînd se gîndi la dată, îşi dădu seama că era 19 septembrie. Se înnopta. În dimineaţa zilei de 20 aveau se pornească. Sufletul i se umplu de o veselie amară în faţa acestei stranii legităţi a destinului.

În jurul lui, pe bănci şi printre ele, moţăiau, ghemuiţi şi închirciţi, vîslaşii. Fiarele lor zornăiau. Pe el îl legaseră doar cu lanţul de argint. Nu dormea. Se gîndea la situaţia sa... Înfruntase destinul ca un copil, dispreţuise de multe ori propria sa salvare, se ridicase întru salvarea multor altora. Acum era prea tîrziu. Algerul dispărea în zare. Tîrît la Istanbul, nu mai putea fi vorba de o întoarcere în patrie.

Părea sortit să se prăpădească pe undeva, prin întinsul imperiu otoman.

Ştia prea bine ce se întîmplase. Din ziua în care se aflase de rechemarea lui Hassan, ordinul trinitarienilor se străduise din răsputeri. *Fray* [1] Juan Gil, procuratorul general al ordinului, sosise în persoană la Alger, şi răscumpărase, tocmindu-se crîncen, pe mulţi dintre sclavii lui Hassan. Mijloacele băneşti erau puţine, se tîrguiau pentru fiecare dublon. Dar, în cele din urmă, mai bine de o sută de creştini fuseseră eliberaţi. De mult trăiau iar de cealaltă parte a mării, în satele şi oraşele lor.

Pe Miguel Cervantes, însă, regele Hassan refuzase să-l dea. Îşi bătuse joc de procuratorul general. Lăudase pe ciung folosind cuvinte mari, pomenise despre curajul lui, despre tăria lui sufletească, despre ştiinţa lui de carte, despre purtarea lui aleasă. Vechea, răsuflata poveste despre obîrşia nobilă a lui Miguel fu din nou scoasă la lumină. Dacă s-ar oferi o mie de ducaţi peşin, s-ar putea eventual sta de vorbă, dar şi atunci ar fi o afacere proastă pentru el...

Începu o nouă zi, cerul era de un albastru strălucitor, neasemuit. De pe cele patru corăbii răsunau ţipător, fără încetare, semnalele de rămas bun ale trîmbiţaşilor. Se auziră salve de tun. Cervantes se uita înapoi spre malul înţesat de lume. Văzu pentru ultima oară zidul de un alb orbitor al marii moschei, Djenina întunecată, de pe acoperişul căreia pierise fanarul aurit, *kasbaua* albă, piramidală ; aproape i se păru că, părăsind acest pămînt al suferinţei, lăsa în urmă o patrie.

Doi marinari se opriră în faţa lui. Unul se aplecă şi desprinse lanţul de bancă. Îi făcură semn să-i urmeze.

Sub baldachinul de purpură al pupei şedea regele, îmbrăcat fastuos, ca niciodată pînă acum, cu un hanger cu mîner bătut în nestemate aşezat de-a curmezişul genunchilor.

Hassan nu-l privi pe Cervantes. Părea că nici nu-i observă prezenţa. Se uita, peste capul leopardului său, spre largul mării, care avea să-l ducă departe de locul unde domnise.

Un agă al ienicerilor, în fustă femeiască şi cu bonetă de bucătar, care stătea alături de rege, spuse :

---

[1] Fratele (span.).

— Cervantes, le datorezi ofiţerilor de pe vas nouă dubloni.

După un obicei străvechi, aceasta era plata pentru eliberarea unui vîslaş. Toată lumea o ştia. Cervantes o ştia şi el. Astfel află că era liber.

Răspunse :

— Nu am bani.

Acestea fură primele lui cuvinte rostite în libertate.

— Dă lanţul de argint, spuse agaua. O să-l rupem în nouă.

Răspunsul suna ca o frază dinainte pregătită.

Cervantes desfăcu lanţul. Aşteptă. Dar cum nimeni nu mai scoase o vorbă, le întoarse spatele şi începu să coboare pe paserelă, spre chei. O alesese pe cea mai apropiată dintre ele, pe cea cu covorul regal. Abia atinse malul şi aceasta fu retrasă. Capătul covorului alunecă de pe ea şi căzu plescăind în apă. Pe chei izbucniră urale, înecate în sunetele asurzitoare ale trîmbiţelor, iar Cervantes îşi dădu seama că nava regelui Hassan pornise.

Cînd după o oră se înfăţişă procuratorului general, care locuia în casa negustorului Torres, călugărul îl primi fără bunăvoinţă. Miguel află că Hassan se mulţumise în cele din urmă cu cinci sute de ducaţi. Prin urmare datora acum ordinului trinitarienilor această sumă. Iscăli pentru ei. Acestea fură primele cuvinte scrise de el în libertate.

— Aproape că am şovăit, spuse *fray* Juan Gil, să iau asupra ordinului răspunderea pentru dumneata, căci am început să am îndoieli în ce priveşte onorabilitatea dumitale. Va trebui să te aperi.

Să se apere ? Împotriva cui ? Împotriva împuţitului !

Dominicanul fusese răscumpărat. Curînd după aceea, drept despăgubire pentru cele îndurate, fusese numit membru al Sfintei Inchiziţii a Spaniei. Mînia clocotea încă în vinele nemerniculuí. Nu uitase căniţa cu unt. Dar, în primul rînd, se temea că se va afla de trădarea lui, dacă Cervantes s-ar întoarce acasă. De aceea i-o luă înainte. Cel ce zăcea încă în lanţuri în Djenina deveni ţinta denunţurilor sale veninoase. Îl învinui de batjocorire a religiei, de înclinaţii spre învăţătura eretică a profetului, dar şi de înşelătorie, imoralitate şi tot felul de alte păcate. Procuratorul general, care se străduia să-l răscumpere pe Miguel, primi un ordin din

partea Sfîntului Tribunal, dîndu-i împuterniciri pentru lămurirea cît mai grabnică a acuzaţiilor.

Opinia publică a Algerului îşi spuse cuvîntul sus şi tare în favoarea celui învinuit. Devenea tot mai ameninţătoare plecarea la Istanbul. Juan Gil plăti suma cerută. Dar Cervantes trebuia să se dezvinovăţească faţă de Inchiziţie. Călugărul era nevoit s-o ceară pentru propria sa descărcare.

Astfel începeau aşadar anii de libertate pentru Miguel Cervantes. În loc să se întoarcă în patrie cu inima uşoară, fu nevoit să întîrzie săptămîni în şir, să cerşească mărturie după mărturie, să declare în scris, umil şi mieros, că nu era eretic, nici musulman tăinuit, nici falsificator, nici curvar, nici ademenitor de băieţi. Dimpotrivă, un fiu credincios al bisericii, cu purtări morale. Ticlui o jalbă lungă, întortocheată, servilă. Înşiră în ea toţi martorii, unul după altul. Dacă o citea cineva care nu-l cunoştea, nu-şi putea închipui că este un om curajos, vesel, liber, ci l-ar fi socotit un fricos şi un slugarnic. Dar asta i se cerea. Doar asta era arma cu care putea lupta împotriva împuţitului.

Către jumătatea lui octombrie procuratorul general Juan Gil se declară mulţumit. La 24 ale lunii, Miguel Cervantes se îmbarcă pentru Spania. Trăise cinci ani şi o lună în Alger. Inima lui nu mai cunoştea bucuria, speranţa nu-şi mai desfăcea decît cu greu aripile.

În afară de el, la bordul micii corăbii a căpitanului Anton Frances mai erau încă alţi cinci prizonieri, eliberaţi întru tîrziu. *Fray* Juan Gil se afla şi el la bord.

Călătoria se desfăşură repede şi fără piedici. Ce îngustă, ca un biet şanţ săpat de ploaie, era strîmtoarea care despărţea ţara sclavilor de coasta spaniolă! Un vînt prielnic îi aduse chiar în seara a doua în faţa ei.

Mai întîi se înălţă din valuri un puternic masiv muntos.

— Mongo, spuse Frances, patronul corăbiei, către Cervantes, care stătea lîngă el. Vă bate inima?

Dar inima lui Cervantes nu se tulbură. Săptămînile de aşteptare, de rugăminţi, de cercetare a purtării sale îl obosiseră mai mult ca oricare dintre primejdiile şi lipsurile îndurate vreodată.

— Mongo ? întrebă el. Prin urmare unde acostăm ?

— La Denia, de unde sînt eu, răspunse corăbierul.

Miguel nu-şi amintea să fi auzit numele acesta, era pesemne un port neînsemnat.

Oare îl aştepta vreunul dintre ai lui ? Poate sora Andrea ? Tatăl surd ? Voia să se bucure de revedere. Voia cu tot dinadinsul să creadă în viitor şi în succes. Doar încă nu era bătrîn.

— Regele o fi la Madrid, nu ştiţi cumva ?

— Nu-i la Madrid. Se află la graniţa cu Portugalia. Regina zace acolo bolnavă de ciumă. Poate că între timp a şi murit.

Regina ? Care regină ? Oare timpul se oprise locului ? Ca ieri îi compusese o odă funebră !...

— Care regină ? întrebă el cu glas tare.

— Care ! Omul acela, scund şi burtos, încins cu o eşarfă albastră, îl privi dintr-o parte, cu ochii săi inteligenţi. Austriaca, cea de-a patra, cu care a fost căsătorit zece ani. N-aţi ştiut de ea ?

Cervantes nu-i răspunse.

— Don Juan de Austria este cu el ? întrebă din nou.

— Don Juan — de ce vreţi să ştiţi ?

— Cîndva îmi voia binele.

— Don Juan de Austria a murit.

Cervantes simţi ca o lovitură în moalele capului. De ce oare ? Doar nu pentru simplul motiv că o dată cu Don Juan se spulbera o palidă speranţă. Poate pentru că erau de aceeaşi vîrstă şi acum viaţa furtunoasă a celuilalt se încheiase. Dar ce-i păsa de el, de seniorul acela vanitos şi elegant, acea ultimă şi găunoasă întruchipare a cavalerismului spaniol !...

Corăbierul dădu lămuriri. Ştia bine cum stau lucrurile. Într-adevăr, mai mare jalea ! Planuri atît de măreţe şi de numeroase, şi apoi asemenea sfîrşit. Africa, Grecia, Genova, nimic nu i se păruse prea sus. Încercase să înhaţe coroana Franţei, a Angliei. În cele din urmă fusese trimis în Ţările-de-Jos. Şi aici se întrezărea o coroană. Dar dăduse greş. Nici nu s-ar fi putut altfel. Poate că — dar cuvintele lui Frances nu erau decît o părere a lui — tocmai *de aceea* fusese trimis acolo. La treizeci şi trei de ani era vlăguit ca un moşneag. Numai avea decît o singură dorinţă, să fie în-

mormîntat alături de osemintele tatălui său, împăratul. Prin asta se socotea răsplătit de toate serviciile aduse.

— Şi i s-a acordat această răsplată ?

— Da, i s-a acordat.

— A murit în Spania ?

— În Flandra, don Miguel. Într-o colibă, în plin cîmp, în mijlocul soldaţilor săi.

— Asta e bine.

— Da... spuse Anton Frances cam tărăgănat, asta a fost bine. De altfel, în ceasul morţii, pielea lui se făcuse toată neagră, de parcă ar fi fost pîrjolită în foc. Iar cei ce l-au deschis i-au găsit inima uscată ca o iască.

— Dar acum se odihneşte la Escorial ?

— Au trebuit să-i taie leşul în bucăţi. A fost adus în Spania pe ascuns, despicat în patru. Atît de detestat ajunsese în cele din urmă. Da, acum odihneşte la Escorial.

Se făcuse întuneric. Luminile sărăcăcioase ale tîrguşorului Denia sclipeau acum foarte aproape. Iar lui Cervantes i se păru că, după doisprezece ani, se întoarce în patrie printr-o uşă dosnică.

Cartea a doua

PRIMA SEARĂ

Ţi se strîngea inima de locuinţa asta. Miguel se aşteptase să-şi găsească părinţii în condiţii modeste, dar nu într-o asemenea văgăună, compusă din trei încăperi întunecoase, clădite de-a dreptul pe pămînt, cu trei ferestre fără geamuri, care dădeau într-o curte părăginită pe Calle de Atocha.

În cinstea întoarcerii sale în patrie, părinţii pregătiseră un ospăţ, o cină caldă ; Miguel ştia ce raritate deosebită era aceasta. Fiertura groasă de carne şi legume, pe care o mîncau cu linguri de os, mirosea tare a varză şi a usturoi. Băură chiar şi vin. În pahare desperecheate. Era o prostie, dar îndeosebi acest mic amănunt îl întristă pe Miguel.

Îl duru şi lăcomia cu care tatăl se repezi la mîncare, de parcă din pricina ospăţului ar fi uitat şi prilejul sărbătorit. Albise de tot, un bătrînel, numai piele şi oase, cu mişcări şovăielnice, surd toacă aproape. Miguel tresări cînd trebui să răcnească pentru a se face înţeles. Se gîndi că poate nu aceasta era metoda cea mai potrivită şi-şi domoli vocea, mişcînd puternic buzele, dar rezultatul fu şi mai prost. Curînd tăcu de tot, descurajat. Mama — şi ea devenise mai scundă şi părea o femeie foarte bătrînă, deşi abia trecuse de cincizeci şi cinci de ani — îl încurajă de mai multe ori din cap, în timp ce ochii ei splendizi, mari, negri ca tăciunele, se umpleau de lacrimi, lucind în lumina pîlpîitoare a celor două lumînări.

Miguel se bucurase la gîndul să-şi revadă fratele, pe Rodrigo. Dar acesta era departe. Înrolat în vechiul său regiment, se afla cu regele în Portugalia, sau undeva „pe insule", nu se ştia prea bine pe care. La întrebările sale primi răspunsuri în doi peri, de parcă Rodrigo ar fi plecat certat cu ai săi. Mama începu să povestească despre Luisa...

Miguel se sperie. Uitase cu totul de existența acestei surori, închisă într-o mînăstire. Abia dacă îşi aduse aminte de numele ei din călugărie: *sor* Luisa de Belen [1]. Puse întrebări. Se interesă îndeaproape de ea, ca să-i facă plăcere mamei. În timp ce povestea, bătrîna se îndreptă de spate, părea acum mai înaltă şi mai tînără.

Mînăstirea Luisei, numită „*La imagen*" [2], era dintre cele cu reguli canonice deosebit de aspre. Călugăriţele, carmelite desculţe, trăiau după prescripţiile marei Teresa de Avila. Veşmintele le erau din şiac aspru, culcuşul, un mindir, hrana, pîine şi peşte sărat, iar lungile zile le treceau în muncă şi rugăciune. Nu le erau îngăduite nici daruri, nici gesturi de prietenie, n-aveau voie nici măcar să-şi strîngă mîna. Acestea erau prescripţiile sub care trăia Luisa de mulţi ani. Era o călugăriţă deosebit de evlavioasă, foarte bine văzută pentru purtarea ei. Anul trecut, cînd bătrîna Teresa plecase la Toledo, făcuse anume un ocol pentru a o vizita la Alcala pe cuvioasa Luisa de Belen. Şi cu toate că era încă destul de tînără, în anul acesta fusese aleasă ajutoarea stareţei.

Miguel se uita la maică-sa. Minunaţii ei ochi se aprinseseră pe cînd povestea despre lăudabilele renunţări îndurate de fiica sa. Lipsea de mult din Spania, dar ce bine mai înţelegea şi astăzi că nu el şi nici Rodrigo, ci doar ea, cea închisă într-o chilie de mînăstire, împlinea aspiraţiile materne... Absolutul! Ceea ce era aproape cu neputinţă! Aşa era poporul său. Acestei Teresa de Avila şi celor ce o urmau, nu le ajungea evlavia nici cea mai înflăcărată. Prin fervoare şi extaz voiau să obţină cu orice preţ minuni, asemenea celor săvîrşite de sfinţi la începutul erei creştine. Toate zăgazurile raţiunii reci şi ale vieţii tihnite trebuiau să se năruie. Doar penitenţa în singurătate deschidea porţile raiului. Nemărginita contopire cu Domnul, acesta era scopul.

Miguel îşi înţelegea mama. Drumul ascetic ales de călugăriţa desculţă era mîndria şi mîngîierea ei. În ochii bătrînei, era compensaţia şi ispăşirea pentru viaţa lumească a celorlalţi copii ai săi. A celor doi fii care, în traiul lor ostăşesc, se gîndeau prea puţin la mîntuirea sufletelor lor şi a fiicei mai mari, cu care, de bună seamă, se-ntîmplase acelaşi lucru.

---

1 Denumirea spaniolă a Betleemului.

2 Icoana (span.).

Andrea era și ea de față. Ședea cu ei la masă. Era o femeie de vreo treizeci și șase sau treizeci și șapte de ani, trupeșă, poate chiar puțin prea grasă, cu trăsături proporționate, dar cu tenul, din păcate, cam stricat de sulimanuri. Purta veșminte croite după modă : talia, mînecile și colereta strînse pe corp, fusta exagerat de umflată, pusă pe cercuri, totul împodobit din belșug cu panglici, funde și perle. Dar eleganța ei nu rezista la o cercetare mai atentă, era ieftină, numai imitație, tot ce purta era uzat.

Și despre ea, Miguel știa prea puține. Într-o zi primise la Neapole o scrisoare, în care se vorbea de o fetiță, să tot aibă acum opt sau zece anișori. Despre tată, un anume domn Figueroa, scrisoarea pomenea doar în treacăt, astfel încît Miguel putuse crede un timp că sora lui se căsătorise. Dar, cîțiva ani mai tîrziu, nepoțica lui se numea deodată Constanza de Ovando. De aici soldatul rătăcitor trăsese concluzia că Andrea trăise succesiv în concubinaj cu mai mulți bărbați. Dar lucrurile stăteau altfel : Miguel văzuse prea multe pentru a se înșela în ce-o privea. Își dădu perfect seama că pentru femeia aceasta ostenită, dragostea devenise o meserie. Simți o împunsătură în inimă... Oare nu el era vinovatul, sau cel puțin părtaș la vină ? O parte din banii de răscumpărare, o știa doar, veniseră de la Andrea.

O privi în față cu căldură. Andrea lăsă ochii în jos și fața ei greoaie se înroși ca para focului. Tot astfel roșise cînd se rostise numele lui Rodrigo. Nu cumva acesta, în simplitatea lui, fusese cuprins de indignare morală și-i făcuse scene ? Iar ea se temea acum de același lucru ? Da, așa era... Ședea speriată în fața lui, fratele ei mai mare. Miguel simți cum i se strînge inima de durere. Îi cuprinse mîna într-a sa. Brusc, Andrea începu să plîngă zgomotos și se lipi de pieptul lui, hohotind. Tatăl îi privi bănuitor și întrebă țipînd ce se întîmplase. Nimeni nu-i răspunse. Mama mișcă buzele mormăind ceva.

După-masă, Miguel vizită locuința. N-avea multe de văzut. Flacăra lumînării lumină pîlpîind o gospodărie încropită la întîmplare, mobila prost întreținută a unor oameni nevoiți adesea să se mute. În cele din urmă, tatăl, cu un aer misterios, îi făcu semn, chemîndu-l deoparte, și deschise ușa spre o cămară. Uimit, Miguel se pomeni în fața unor aparate medicale primitive și a tot felul de flacoane.

— Laboratorul meu, spuse bătrînul cu mîndrie, nu ţi-ai fi închipuit că, la vîrsta mea, am să-mi mai pot schimba meseria.

Nu reuşise s-o scoată la capăt cu avocatura. După ce cutreierase pe rînd Sevilla, Burgos, Valladolid, înlăturat de prea numeroşii şi savanţii săi concurenţi, luase această hotărîre îndrăzneaţă în şarlatanescul Madrid. A lăsa sînge, a administra purgaţii, precum şi numele a cincisprezece leacuri, mai puteau fi învăţate, la nevoie, chiar şi la o vîrstă înaintată. Treaba mergea destul de bine, se destăinui el fiului. Secretul consta în extraordinara ieftinătate a tratamentelor sale. Lăsa sînge pentru doi reali, un preţ la care nu primea să lucreze nici un băiaş din Madrid. Bineînţeles că averi nu se puteau aduna în felul acesta — averi, cum reuşeau să strîngă şarlatanii cu titluri sunătoare, ale căror tratamente nici nu începeau fără inhalare de vapori de aur — şi bineînţeles că totul trebuia făcut în mare taină.

Tare ar fi vrut Miguel să se trîntească de-a dreptul pe pat, să-şi îngroape faţa în aşternut, ca să nu mai vadă nimic. Aceşti oameni sărmani, neajutoraţi, strînseseră pentru el sume mari de bani! Ei şi sora care tocmai vărsase lacrimi la pieptul lui, drept mulţumire că o iertase. Iertare? Chiar aşa, multe mai avea de iertat! El, care se înfumurase atîta de pe urma neînfricatelor şi curajoaselor sale fapte măreţe, săvîrşite în lumea largă, pe cînd celor de aici le mersese din cauza lui atît de rău încît nici patru pahare de un fel nu putuseră pune pe masă, la ospăţ!

Pe masă nu rămăseseră decît paharele desperecheate şi vinul. Restul fusese strîns. Aşteptau ca el să înceapă să povestească. Dar Miguel se simţea ca un tîlhar. Şi cînd văzu că mama, care acum şedea alături de el, privea la mîna lui stîngă, trase ciotul glorios înapoi, ascunzîndu-l la spate.

UNICA CORTE [1]

În anii prizonieratului visase uneori cît se va simți de bine plimbîndu-se, în prima dimineață după întoarcere, pe atît de cunoscuta stradă principală a Madridului. Plimbarea aceasta devenise pentru el un fel de întruchipare și simbol al întoarcerii în patrie.

Dar rareori se întîmplă ca visurile oamenilor să se înfăptuiască întocmai. Prima dimineață îl întîmpină cu o vreme rea, o furtună rece biciuind ploaia prin ulicioarele noroioase. Rămase deci acasă, în locuința de oameni nevoiași a părinților, care, în lumina cenușie a unei zile de noiembrie, părea parcă și mai tristă decît la lumina lumînărilor, și ținu piept întrebărilor unor vecini, dornici să-l vadă de-aproape pe cel ce hoinărise atît de mult.

În ziua a doua cînd făcu, încă din zori, cei cîțiva pași pînă la Puerta del Sol, poarta nu mai exista. O dărîmaseră. Privi cu un simțămînt de înstrăinare și dezamăgire locul unde se înălțase pe vremuri și șoseaua lată, mlăștinoasă care se construia acum dincolo de el. Umblase de multe ori prin locurile acestea, venind dinspre Alcala, dar pe atunci se afla aici o pădure frumoasă, deasă, cu copaci înalți, care ajungeau pînă la poartă. Nu rămăsese nici urmă de ei. Despădurirea se făcuse în chipul cel mai sălbatic. De bună seamă, pentru a obține material de construcție, tăiaseră totul, fără socoteală și judecată.

Ceea ce văzu în dimineața aceea cel întors la vatră era începutul prefacerii Madridului într-un oraș de reședință. Cu numele, orașul devenise capitală cu douăzeci de ani în

[1] Reședința regală. Înainte de Filip al II-lea, Spania nu avusese o capitală stabilă, regele și curtea mutîndu-se dintr-un oraș într-altul.

urmă, dar în realitate tot mai era o aşezare mizeră, cu o mulţime de uliţe respingătoare. De altfel capriciul regal al lui Filip al II-lea, nu se datora decît faptului că vechiul şi splendidul Toledo, în ale cărui străzi maure lumea mai vorbea araba, i se păruse suspect şi păgîn.

El însuşi aproape că nici nu se arăta în a sa „Unica corte". Părăsea tot mai rar mînăstirea-cetate. Numai curtea şi-o aşezase aici.

Era o curte numeroasă şi costisitoare. Mii de oameni se hrăneau din cămările regale. Fripturi, păsări şi vînat, peşte, pîine, fructe, ciocolată, îngheţată şi untdelemn, pe toate le primeau de la rege. Numai lumînările pe care le ardeau, îl costau şaizeci de mii de taleri pe an.

S-ar fi putut crede că nevoile unui număr atît de mare de persoane pretenţioase va duce la propăşirea industriei şi a meşteşugurilor. Dar nu era aşa. Toate cele de trebuinţă erau aduse din străinătate. Madridul nu avea decît două mici manufacturi. Una de oale, iar cealaltă de covoare. În capitală nu se producea nimic, iar în celelalte oraşe spaniole prea puţin. Comorile din Indii, din Mexic, din Peru, se revărsau asupra ţării fără s-o fructifice şi se iroseau în acţiuni dinastice de ordin nepămîntesc. Ţăranul se spetea pe un pămînt pietros şi era strivit de o sărăcie fără seamăn.

Madridul, rod nesăţios al bunului plac regesc, rămase centrul tuturor cancelariilor împărţitoare de dregătorii şi favoruri, locul de întîlnire al tuturor celor dornici de a face carieră sau de a dobîndi o sinecură, al trîntorilor eleganţi şi al escrocilor lăudăroşi. Rămase, de asemenea, şi deveni chiar în şi mai mare măsură, centrul tuturor şcolilor şi al academiilor umaniste, al pictorilor, al poeţilor şi al actorilor.

De teatru, mai ales, vorbea toată lumea. Trecuse vremea trupelor ambulante care îşi aşezau scena improvizată ba într-un loc, ba într-altul, în afara porţilor oraşului : de un an şi jumătate oraşul avea un adevărat teatru public, în care se juca aproape zilnic, vara şi iarna. Cervantes auzise despre el încă de pe vremea cînd se afla încătuşat cu lanţul său de argint, în Djenina din Alger.

Tare ar fi vrut să meargă acolo ! Un teatru permanent ! Trei sute de zile de spectacol pe an ! Ce speranţe ! Dar n-avea bani. Nu avea nici măcar cei cîţiva reali pentru

casă şi masă. Nu-i rămînea altceva de făcut decît să zacă mai departe în cămăruţele întunecoase ale părinţilor.

Ghinionul era că regele, cel care, în ultimă instanţă, revărsa toate favorurile, se afla în Portugalia. Dar tatăl îl liniştise... Nu stătuse cu mîinile în sîn. Totul era pregătit. Prin el aflaseră despre Miguel şi meritele sale membrii tuturor colegiilor consultative, ai Departamentului finanţelor şi ai Consiliului superior al armatei, preşedintele Castiliei, secretarii de stat ai regelui, şi chiar granzii din Consiliul secret de stat. Mergeau la sigur. Îl aştepta o situaţie înaltă, doar că nu se stabilise încă dacă militară sau civilă.

Cînd însă invalidul şi tatăl său surd începură demersurile, bătînd pe la uşile cancelariilor, lucrurile se înfăţişară cu totul altfel. E drept, lumea îl cunoştea pe bătrînul Cervantes. Pesemne că fusese de zeci de ori în fiecare din aceste anticamere şi cancelarii. Cînd îşi făcea apariţia, slujbaşii ridicau din sprîncene şi se priveau cu înţeles. Bărbatului firav şi modest, care îl însoţea şi despre care le povestise lucruri atît de fantastice, nu-i acordau decît o atenţie fugară şi ironică. Dar dacă pătrundeau cu adevărat la vreunul dintre cei mari, poate la vreun subconsilier, li se serveau fraze gata ticluite şi erau îndemnaţi să se adreseze în scris. În administraţia spaniolă a regelui Filip „a se adresa în scris" era o formulă magică.

Miguel se minuna cu cîtă seninătate, ba chiar bună dispoziţie, îndura tatăl său acest tratament. Poate că-i plăcea să se legene în iluzii. Pe lîngă asta, surzenia îl ferea de decepţii; auzea doar o mică parte din amînările şi din răspunsurile în doi peri. Fără să se descurajeze, înşira noi autorităţi, cărora mai trebuiau să se adreseze. Enumera neabătut, strigînd în gura mare, meritele şi isprăvile fiului său, încît Miguel era pierit de ruşine: după spusa bătrînului, fără intervenţia fiului său mai mare, Lepanto ar fi fost o înfrîngere zdrobitoare. Dar cui îi păsa astăzi în Spania de lupta navală de la Lepanto! Poveşti răsuflate! De altfel, de cînd principele amiral din vremurile acelea murise aproape în dizgraţie, un participant la bătălia de la Lepanto părea mai curînd suspect. Şi apoi, aveau şi aşa prea mulţi eroi. În toate cîrciumile din toate oraşele spaniole cele mai lungi răbojuri neplătite ale lor erau şi-i plictiseau pe muşteriii buni platnici cu lăudăroşeniile lor. Cît despre aventurierii

din Tunis şi Alger, erau ca frunza şi ca iarba. În toate cancelariile se adunau teancuri, teancuri petiţiile către rege: *„...que Vuestra Magestad me haga merced“* [1].

După trei săptămîni Miguel era lămurit. Într-o zi, pe cînd ieşeau, după o aşteptare de trei ore, din cancelariile Consiliului Castiliei, aflate la catul de jos al palatului, spuse în urechea tatălui :

— Aşa nu vom ajunge niciodată prea departe. Ai făcut tot ce ai putut. Îţi mulţumesc din inimă ! Dar scribii ăştia nu ne vor ajuta nicicum. Mă duc la rege. Am să mă arunc la picioarele lui. Plec în Portugalia.

Tatăl rămase înmărmurit. Se întunecă la faţă. Demersurile la diferitele autorităţi deveniseră o parte integrantă a vieţii sale. Renunţa la ele cu inima grea.

„Plec în Portugalia !“ — uşor de spus. Chiar şi haina lui, cumpărată de ocazie la un telal din Denia, îndată după debarcare, era prea ponosită. Şi de unde să împrumute bani ? Cînd te întorci, după o absenţă îndelungată, crezi că te afli într-un oraş plin de prieteni şi cunoscuţi, iar peste trei zile îţi dai seama cît eşti de singur.

Se duse să-şi vadă profesorul. Don Juan Lopez de Hoyos. Dascălul murise. Urmaşul, un domn vorbăreţ, îi povesti toate amănuntele. Se întîmplase cu trei ani în urmă, în plină clasă. Recita tocmai strofele despre cucerirea Alcocerului, din poemul *Cidul*, ajunsese la versurile de încheiere :

Domnul cel din ceruri fie lăudat,
Căci victoria el ne-a dat...

şi se prăbuşise peste catedră cu atîta zgomot, încît s-ar fi putut crede că se prăvălise un cavaler în zale.

Cu colegii de studiu din trecut Miguel avusese puţine legături. De altfel se răspîndiseră în tot regatul. Cînd întîlnea pe cîte unul, ajuns mai sus-pus, acesta se purta aşa cum se purtase secretarul de consiliu întîlnit la Consiliul superior al armatei, care, după ce îl recunoscuse pe soldatul jerpelit, lăsat la vatră, devenise deosebit de distant şi surd la orice rugăminte. De negăsit erau şi foştii tovarăşi de prizonierat din timpul sclaviei algeriene, răspîndiţi acum care

[1] Maiestatea-voastră să-mi acorde favoarea... (span.).

încotro. Cercul de cunoştinţe al părinţilor se compunea numai din oameni foarte nevoiaşi. Miguel cutreieră capitala fără un *maravedí* [1] în buzunar.

Îşi aminti de manuscrisul piesei sale de teatru şi se hotărî să încerce să facă bani cu el. Dar firma Pablo de Leon, care îi tipărise pe vremuri poemul pastoral *Filena,* nu mai exista. Cînd ajunse lîngă căsuţa de pe Calle de Francos, îl întîmpină în poartă o bătrînă care îi lăudă calităţile stabilimentului ei; erau la îndemînă în clipa de faţă şase fete foarte frumoase şi mai putea chema oricînd din vecini altele, de toate vîrstele. Ar fi vrut să intre mai mult în amănunte, dar amuţi după ce cercetă îmbrăcămintea lui Miguel. Lui i se păru deosebit de hazliu faptul că leagănul primei sale opere ajunsese un lupanar. Strînse sub braţ manuscrisul *Întîmplări şi obiceiuri din Alger* şi porni mai departe, în căutarea unui alt editor.

Casa Blas de Robles îi era cunoscută de pe copertele unor cărţi. Domnul de Robles îl primi de îndată. O dramă, foarte frumos! Dar unde erau celelalte? — Care celelalte? întrebă Cervantes. — Doar n-o fi chiar atît de străin de obiceiurile lumii literare, încît să nu ştie că într-un volum erau îndeobşte reunite *douăsprezece* comedii, aşa încît cartea să aibă proporţii respectabile şi să fie rentabilă şi din punct de vedere comercial. — Dacă aşa stau lucrurile, răspunse Cervantes, va trebui să revină abia peste unsprezece ani, căci pentru compunerea piesei sale algeriene îi trebuise aproape un an. E drept că nici condiţiile nu fuseseră întru totul cele ale unui scriitor liber... Şi-i povesti cîte ceva despre regele Hassan şi lanţul lui de argint.

— Încercaţi să obţineţi reprezentarea ei, îl sfătui Robles. Este o cale mai rapidă de-a cîştiga. Aţi fost la Geronimo Velazquez?

Cervantes îl privi întrebător.

— Ciudat dramaturg mai sînteţi dumneavoastră! Tot Madridul aleargă în fiece zi la spectacolele sale din „*Corral*“ [2], iar dumneavoastră nu ştiţi nimic despre el. Trebuie să vă familiarizaţi cu lucrările contemporane. Lope, în primul rînd Lope [3]!

---

[1] Monedă măruntă spaniolă din acea vreme.
[2] Curte (span.).
[3] Lope de Vega (1562—1635).

— Don Blas, nu știu cît costă acolo un bilet. Dar pentru mine este în orice caz prea scump.

Librarul vîrî mîna în sertarul mesei și scoase doi taleri regali, monezi groase și grele, foarte impunătoare.

— Cu acești șaisprezece reali, veți putea merge de multe ori, don Miguel. Doar nu-i nevoie să luați o lojă. Nu e un dar, le vom scădea la primul contract pe care îl vom încheia. Iar piesa dumneavoastră *Întîmplări și obiceiuri din Alger* duceți-o imediat lui Velazquez, la teatru! Are totdeauna nevoie de piese noi.

TEATRU

Cînd, către orele două după-amiază, Cervantes intră la teatrul în aer liber numit „La cruce", sala era plină. Se uită în jur, uimit, fascinat. Era cu totul altceva decît barăcile de bîlci, unde văzuse în copilărie jucîndu-se comediile lui Ruedas, de mult uitate.

Era vorba, după cum o arăta şi numele, de o curte mare, pietruită şi înconjurată de zidurile dosnice ale unor clădiri foarte înalte. Scena, înălţată pe patru picioare, ocupa una dintre laturile înguste ale curţii. În partea din faţă era deschisă şi goală. Cortine pictate stîngaci o închideau din trei părţi — cea din fund reprezenta un peisaj cu un castel maur, cea din stînga o cameră elegantă, iar cea din dreapta o grădină. O gaură în podea, acoperită cu un chepeng, reprezenta instalaţia tehnică.

Cervantes se afla prins într-o masă compactă de oameni nerăbdători, care umpleau spaţiul dreptunghiular al curţii sporovăind şi rîzînd. De jur împrejur, de-a lungul a trei ziduri, se ridicau cîteva tribune. Toate ferestrele dosnice ale caselor fuseseră prefăcute în loji. Glume, nu dintre cele mai delicate, îşi luau zborul spre primul cat al uneia dintre clădirile transversale, unde se arcuia în afară galeria femeilor, închisă cu gratii, ca o cuşcă. Printre zăbrele se zărea o agitaţie de jabouri albe, guri vopsite strident, evantaiuri multicolore.

Ce puhoi de oameni trîndavi, ziua în amiaza mare! Păreau că se cunosc cu toţii. Cervantes se simţea stingher printre ei, cu manuscrisul lui voluminos, ţinut strîns sub braţul drept. Din cînd în cînd oamenii se agitau, ciocnindu-se unii de alţii, ori de cîte ori vînzătorii ambulanţi de fructe

şi prăjituri, ale căror strigăte stridente nu conteneau de fel, îşi croiau drum spre vreun muşteriu ce îi chemase prin semne.

Era anunţată o comedie al cărui titlu suna : *Neînvinsa şiretenie a amorului,* iar autorul ei, indicat şi subliniat pe afişele scrise de mînă aflate la intrare, era domnul Lope Felix de Vega Carpio. În ultimile zile Miguel auzise numele acesta nu numai de la librar. Se părea că Lope era încă foarte tînăr, nemaipomenit, aproape miraculos de talentat, răsărit într-o bună zi din neant, ca o adevărată stea de prima mărime pe firmamentul artei dramatice.

Larma şi nerăbdarea publicului care stătea în picioare deveniseră şi mai violente. Voci stridente, voci grave de bas se auzeau strigînd : „Începeţi ! Începeţi !" pe un fond de răcnete şi behăituri izbucnite din sute de gîtlejuri. Lîngă Cervantes stătea un flăcău îndesat, cu o înfăţişare destul de obraznică şi neîngrijită, care, la intervale scurte, fluiera atît de strident din două degete, încît vecinul său crezu că-i vor plesni timpanele. Dar deodată omul i se adresă în cea mai înflorită castiliană şi se oferi să-i ţină manuscrisul, deoarece, după cum se exprima el „din anumite motive trebuie să-i fie greu domnului să poarte un pachet". Miguel mulţumi călduros, dar nu îndrăzni să primească. La urma urmei purta sub braţ ultima lui speranţă... Îşi îndreptară amîndoi toată atenţia asupra scenei.

Acolo, după o introducere în versuri, acompaniată de chitară şi harfă, şi după ce un vorbitor în costum de paj încercă să cîştige bunăvoinţa publicului printr-o alocuţiune plină de complimente greoaie, începu comedia.

Ceea ce se petrecea aici în trei acte era un joc de-a v-aţi ascunselea general, încîlcit şi ameţitor, în care personajele îşi schimbau în fiece clipă identitatea. Seniorul devenea medic, toreador sau morar, domnişoara se prefăcea în ţigănuş sau grădinăriţă, grădinăriţa în maur sau student, studentul în strigoi, strigoiul într-un cocoşat mut, pînă ce, în sfîrşit, după un potop de versuri şi rime, terţine, quintile, romanţe, redondile, după ce interveneau zîne, zei, miniştri şi balauri, îşi făceau apariţia patru tinere perechi proaspăt logodite, radiind de fericire, şi cîntau, în faţa rampei lipsită de cortină, voioasele cuplete ale finalului.

Lui Miguel Cervantes spectacolul i se păru o distracţie abil compusă şi foarte variată, dar destul de superficială şi cam vulgară, concepută anume pentru copiii mari instalaţi la parter, care salutau cu strigăte zgomotoase fiece lovitură de teatru şi fiece glumă. În schimb, fluierăturile şi ocările nu conteneau de îndată ce vreunul dintre mascaţii de pe scenă se avînta în vreo tiradă mai lungă în versuri. Acestea nu erau pe placul „nobililor spectatori", al „pedestraşilor", al „muşchetarilor" despre care se vorbise cu atîtea linguşiri şi umor în prolog. Voiau acţiuni şi prefaceri violente, iar chepengul de unde se revărsa supranaturalul să nu stea nici o clipă locului. Dar desigur că cei ce făceau gălăgie n-aveau dreptate. Tocmai în tiradele acelea de mare artă, i se păru lui Cervantes că sta adevărata valoare a lucrării. Strofele erau pline de gingăşie şi armonie, erau emoţionante, înţelepte, vesel-melancolice. Miguel îşi dădu seama că domnul Lope era, evident, mai mult decît un măscărici plin de fantezie.

Pentru cei cîţiva gologani plătiţi la intrare spectatorul avea ce vedea ! Pauze nu existau. Abia se golise scena, după primul act, că şi începu un intermezzo, menit să nu îngăduie spectatorului nici măcar să-şi tragă sufletul. Erau scenete cît se poate de primitive, desfăşurate cu iuţeala fulgerului : cel de după primul act punea faţă în faţă un cititor în stele, un poliţist şi doi vagabonzi şi se sfîrşea prin aceea că astronomul rămînea fără lunetă, iar poliţistul fără sabie şi bandulieră ; sceneta de după al doilea act n-avea nici măcar atîta pretenţie de conţinut. Era o însăilare de înjurături grosolane şi glume vulgare, culminînd cu o încăierare generală.

Trecură trei ore pline pînă ce *Neînvinsa şiretenie a amorului* se încheie cu cupletele cîntate în cor la rampă. Soarele apusese. Se făcuse răcoare.

Cervantes, cu manuscrisul sub braţ, se retrăsese pe una din tribunele mai înalte din fund şi privea cum se golea curtea asupra căreia se lăsa întunericul. I se spusese că directorul Velazquez îşi avea locuinţa în una dintre clădirile mai acătării din jurul curţii.

Dar Cervantes nu fu nevoit să-l caute. Abia plecaseră ultimii spectatori că un grup de trei bărbaţi apăru pe scenă, venind de după cortine. Doi dintre ei erau în veşminte obişnuite, al treilea, însă, era actor şi-şi mai purta costumul. El aşeză un felinar de vînt pe masa rotundă rămasă pe scenă

după ultimul act. Ceilalți doi luară loc în dreapta și în stînga sa.

Toată lungimea curții îi despărțea de Cervantes. În întunericul aproape deplin cu greu l-ar fi putut zări cineva. Ședea nemișcat pentru a nu atrage atenția. Ceea ce vedea și auzea îl fascină de îndată cu totul.

Nu atît actorul care sta în picioare, îmbrăcat în costumul de alcalde, cu lanț la gît, și nici bărbatul din stînga, care părea să fie directorul, un individ cu înfățișare greoaie, vicleană. Nu-și putea lua ochii de la domnul Lope Felix de Vega. După cum i se povestise, acesta știa să citească latinește de la vîrsta de cinci ani, iar la doisprezece începuse să scrie comedii. Acum, cînd vedea că omului copleșit de succese abia începuse să-i mijească barba, faptul nu i se mai păru atît de neverosimil. Se foia pe scaun, vioi ca argintul viu, vorbea pițigăiat, cu o voce metalică, de care, cînd rîdea, îți dădeai seama, că nu era încă întru totul formată. De după cortina din fund se apropiase de cei trei o femeie frumoasă, voinică, cu pieptul mare, plină de vino-ncoace, care îi asculta în tăcere.

Nu se opriră mult asupra piesei din seara aceea. Era vorba de întocmirea planului de spectacole pentru săptămînile următoare. Tinerelul don Lope — omul din întuneric constată acest fapt cu neliniște — părea să considere de la sine înțeles ca întreg repertoriul să fie întocmit numai cu piese de-ale lui...

Dacă voiau piese pastorale, în stilul comediilor create de italieni, avea ce să le ofere. El, personal, nu ținea prea mult la genul acesta, pentru că nu cerea nici forță adevărată, nici cine știe ce spirit și trebuia să te îndepărtezi prea mult de realitate, dar nu-i era greu să facă o mică incursiune în acest domeniu. Ridică o bucată de hîrtie în dreptul felinarului de vînt și citi cîteva titluri de piese, pe care și le notase : *Dragostea dintre Albanio și Ismenia, Furia lui Belardo, Pastorala lui Hiacint.*

Frumoase titluri, îl întrerupse Velazquez, dar nu s-ar putea să vadă și cîteva fragmente din aceste piese ?

— N-aveți decît să faceți comanda, don Geronimo, o știți doar ! Îmi indicați numărul rolurilor și cîte ceva despre caracterul general al piesei, dacă doriți mai mult sentiment sau mai mult burlesc și în trei zile, la nevoie în două, aveți piesa.

În caz de urgență, se-nțelege că onorariul meu va crește de la șaizeci la optzeci de taleri, căci nu vreau să-mi cheltui nopțile pe degeaba, știu eu cum să le folosesc mai plăcut.

Și aruncă o privire destul de obraznică spre boiul nurliu al doamnei care asculta.

Personal, continuă el, pesemne inspirat de simțuri, ar avea mai curînd chef să scrie cîteva piese cu amazoane — drame în care în special doña Elena Velazquez ar găsi roluri strălucite. Ți-era mai mare jalea să vezi cît de puțin entuziasm manifesta ea în ultimul timp cînd trebuia să apară pe scenă.

În privința aceasta directorul era absolut de acord cu don Lope ! Nu înțelegea ce aștepta de fapt fiica lui, cu mofturile ei. Se vede treaba anii cînd va juca, fără mască, roluri de codoașe știrbe.

Lope îi luă, galant, apărarea. Oricum aveau să mai treacă pînă atunci patru sau cinci decade. Oricum n-avea decît să poruncească și într-o clipă îi va prezenta în genunchi o piesă despre vestita doamnă Lucinda, care își răzbună onoarea jignită de regele Arcadiei, sau despre frumoasa tîlhăriță din Estremadura, care trăiește în castelele ei din munți și seduce, iar apoi ucide pe toți bărbații care trec pe acolo, pînă ce, în cele din urmă, și inima ei este cucerită.

Foarte apreciate, interveni tatăl, erau de curînd la Valencia și Sevilla piesele în care rolul principal era jucat de un păgîn, un maur sau un turc. Domnul autor îi pomenise, nu demult, despre un asemenea plan — sau se înșela cumva ?

Înflăcăratul tînăr nu se lăsă de loc rugat. Bine că i se amintise ! Ceva mai palpitant decît drama despre nelegiuirile maurului Hamet, pe care o purta gata pusă la punct în minte, nici că se putea. Și schiță — în timp ce necunoscutului din fundul curții, cu manuscrisul său din Algeria, îi pierea tot curajul — o poveste despre mîndrul și nobilul pirat Hamet, care, luat prizonier de creștini, săvîrșește fărădelegi înfiorătoare, spre a-și potoli dorul sălbatic după oacheșa iubită, pe care a pierdut-o, apoi izbutește să evadeze, dar e prins, înfrînt și, în sfîrșit moare de mîna călăului, dar cu frica lui Dumnezeu, după ce s-a pocăit și s-a convertit la creștinism. Autorul atrase atenția că un moment deosebit de mișcător, și de la care aștepta un efect puternic, era cel cînd

piratul se boteza, avînd ca naş tocmai pe spaniolul a cărui frumoasă soţie o ucisese în turbarea sa.

Grozav, încuviinţă Velazquez, dragoste, sînge şi credinţă, o combinaţie cît se poate de fericită ! Era o piesă care trebuia în orice caz scrisă, şi repede. Dacă pe lîngă piesele fantastice ar mai aduce şi cîteva cu subiecte adevărate, erau asiguraţi pentru mai multe săptămîni ; le trebuia ceva legat de trecutul apropiat şi cu caracter naţional, aşa ceva făcea totdeauna furori, în legătură cu o campanie, cu o victorie...

— Pe mine nu e nevoie să mă gîdilaţi mult ca să rîd ! Ce aţi spune despre asediul de la Maestricht[1] ?

— Minunat ! exclamară cei trei ascultători într-un glas.

Asediul acesta avusese loc cu un an în urmă.

— Mai întîi am să aduc pe scenă o armată întreagă, începu să explice Lope — fiţi fără grijă, Velazquez, cu cîţiva *maravedís* tocmiţi vreo cinsprezece vagabonzi de pe uliţă şi faceţi mult zgomot în spatele scenei, ceea ce de asemenea costă o nimica toată — va fi înfăţişată întreaga, splendida acţiune a ducelui de Parma, se aud sudălmile şi ţipetele amestecate ale soldaţilor, în spaniolă, flamandă, franceză şi italiană. Ducele însuşi pune mîna pe lopată sau împinge roţile afeturilor de tun, spre a le urni din loc, totul înecat în fumul prafului de puşcă, zornăitul săbiilor şi colbul stîrnit de copitele cailor, iar în mijlocul acestui vacarm, neapărat două femei, una din Spania şi o flamandă, cărînd muniţii, amîndouă în haine bărbăteşti, amîndouă îndrăgostite, şi, în timp ce tunurile bubuie, ele se războiesc în ale dragostei, spiritual şi subtil, drept care spanioloaica — privi din nou în sus spre pieptul atrăgătoarei Elena — iese pînă la urmă biruitoare cu vorba, precum ducele cu tunurile.

În clipa aceasta actorul prinse pentru prima oară glas. Era un bărbat înalt, buntos, cu o expresie neobişnuit de blîndă şi o voce de bas cam răguşită din pricina băuturii. Asediul acesta al Maestrichtului îi surîdea ! O să iasă o dramă adevărată, pe placul inimii sale, iar rolul temerarului, al genialului duce Alexandru era în sfîrşit ceva pe măsura lui...

Rîseră cu toţii. Se supără.

— Las-o-ncolo, Gutierrez, exclamă directorul, actorii sînt nebuni, o ştiu prea bine ! Dar nu chiar atît de smintiţi !

[1] Oraş în Ţările-de-Jos.

Cum, adică ? Pe elegantul, zveltul, isteţul duce vrei să-l joci tu, pe care fiecare locuitor al Madridului îl cunoaşte din vedere sau de pe afişele ilustrate ? Pedestrimea de la parter îmi dărîmă scena. Ce părere ai, Lope ?

— Eu n-aş spune aşa ceva ! Domnul Gutierrez are un talent atît de puternic, încît deosebirile fizice ar dispărea. Dar ar fi *păcat* dacă l-ar juca pe principe !

— Păcat ? întrebă Gutierrez încruntîndu-se. Cum adică ?

— Pentru că oricine poate face asta. Un erou, un principe frumos, biruitor, rolul acesta îl poate juca orice tinerel lipsit de haz. Pentru dumneavoastră am altceva...

Şi descrise în culori vii un personaj pe care, evident, îl inventa pe cînd vorbea : un colonel spaniol bătrîn şi morocănos, idolul înţelept şi hîtru al taberei, plin de un umor brutal, pe care soldaţii îl socot trup din trupul lor, iar la sfîrşitul piesei îl poartă în triumf peste cîmpul de luptă, el fiind înţepenit de gută...

Se lăsase frigul. Cei de pe scenă se pregăteau să plece. Veniră cîţiva oameni să scoată cortinele, aşa încît ieşi la iveală zidul golaş şi neted în spatele căruia locuia, de bună seamă, directorul Velazquez. Apoi luară masa, scaunele şi felinarul.

Cervantes rămase singur în curtea întunecată, cu manuscrisul său *Întîmplări şi obiceiuri din Alger,* pe genunchi. Mai stătu un timp nemişcat. Gîndul de-a prezenta directorului lucrarea nici nu-i mai trecu prin minte. În faţa lui se ridica un zid înalt, golaş şi neted... Nu-i mai rămînea decît o singură soluţie, regele. Dar regele se afla în Portugalia.

În casa părintească păreau să doarmă cu toţii. El îşi făcuse un culcuş în cămăruţa-laborator a tatălui. Cînd se întinse acolo simţi ceva tare sub pernă. Erau opt monede de aur înfăşurate într-o cîrpă roşie. Nu puteau fi decît din partea Andreei. Acum putea pleca în Portugalia.

Roşi puternic, deşi era singur, sărută cîrpa şi stinse lumina.

RĂGAZ

Era greu de călătorit iarna prin Castilia, mai greu prin Estremadura, stearpă şi pustie. În Portugalia însă portocalii începeau să înflorească încă din februarie. Un aer mai blînd, mai dulce îl învălui pe drumeţul greu încercat. Era plăcut să respiri. O boare de tihnă, de seninătate, de fericire, îi încerca inima.

Pe rege îl găsi la Tomar.

Filip sosise în Portugalia în haine cernite. Dar chiar dacă inima îi era îndoliată, tristeţea nu dură mult. Îi fusese hărăzită cea mai mare izbîndă a vieţii sale, izbîndă ale cărui ultime consecinţe încă nici nu puteau fi cîntărite. Ar fi trebuit să fie fericit, şi aproape că era. Acum, aici, pentru prima şi ultima oară îşi întrerupse activitatea şi-şi îngădui o clipă de răgaz.

Peisajul lusitan, molcom, intim, lipsit de contrastele brutale ale Spaniei, plăcea sufletului său de călugăr hîrţogar. Privea Portugalia cu ochii şi inima omului care ştie să vadă frumosul şi să guste farmecul creaţiunii. Scrisorile către copiii săi, rămaşi acasă, erau pline de descrieri de excursii, flori şi privighetori. Uneori pomenea desigur şi de cîte un auto-dafé, trimiţîndu-le şi lista ereticilor arşi pe rug, „pentru ca să-i ştie, care erau".

Nici nu fusese nevoie să cucerească noile sale provincii. Campania din Portugalia fusese o simplă plimbare armată.

Aici căzuse în luptele cu marocanii un rege tînăr, întreprinzător şi temerar, şi curînd după aceea se stinsese tot neamul lui. Printre pretendenţii la coroană se număra şi Filip. Drepturile nu-i erau mai prejos decît ale celorlalţi, iar puterea lui mai mare. Armata sa sfărîmă uşor orice concentrare

a inamicului, nobilimea autohtonă i se alătură. Portugalia devenise o provincie a Spaniei.

Ca în vis, ca în joacă, se înfăptuiseră în Portugalia lucruri măreţe. Întreaga peninsulă se unise într-un *singur* regat, după o dezmembrare de aproape o mie de ani, un *singur* om domnea de la Pirinei pînă la mare şi pînă la ocean. Dar mai mult decît atît ; şi coloniile portugheze încăpuseră pe mîinile regelui Filip.

Făurise astfel un imperiu uriaş. Pe lîngă Indiile apusene, Mexicul şi Peru, stăpînea acum noi ţinuturi, întinse şi bogate. Brazilia devenise spaniolă. Jur împrejurul Africii flutura steagul roş-galben al lui Filip ; în Arabia, Maskat, în Persia, Ormuz, în Asia de răsărit, Goa, Calcutta, Malacca, Iava, Macao — toate erau ale lui. Lisabona devenise a doua sa capitală : după Paris, oraşul cel mai populat al lumii creştine, centrul comercial cel mai important al globului. Îi aparţineau acum nu numai ţările de unde veneau aurul şi argintul, acum încasa venituri şi de pe urma lemnului din Brazilia, a zahărului din Madeira, a covoarelor din Persia, a mătăsurilor chinezeşti, a mirodeniilor din India. Speriaţi priveau Elisabeta de la Westminster, Medici de la Luvru, dogele de la Veneţia această concentrare a puterii şi a bogăţiilor în mîinile unui *singur* om.

Faptul părea definitiv şi de neclintit. Cine se putea ridica împotriva unei Spanii mari, apărată de munţi, de mări şi de o armată de neînfrînt, împotriva unui rege atotputernic, stăpîn cu adevărat al tuturor comorilor pămînteşti ? Şi totuşi ce-l putea sili pe acest împărat al lumii să cerşească bani de la supuşii săi, să pună zălog mine şi recolte, să nu existe la Lyon şi la Milano, la Anvers, Augsburg şi Genova o bancă în ale cărei catastife să nu fie scris numele lui. În decurs de douăzeci de ani dăduse de două ori faliment, trăgînd după sine în prăpastie întregul sistem financiar al Europei. El, un socotitor atît de conştiincios şi pedant, îşi adusese poporul la sapă de lemn, îl vlăguise, îl storsese, prefăcîndu-l într-un popor de cerşetori. Ce trebuia să se întîmple ca să se ajungă pînă aici ? Ce concepţie mîna pe cel ce reuşise astfel de ispravă ?

Era o concepţie ostilă vieţii, o concepţie căreia nu-i păsa de bunăstarea şi fericirea pămîntească, care dispreţuia îndeobşte cele lumeşti. Cu acest fel de a gîndi, Filip dispre-

ţuia plugul şi ciocanul, iubea numai crucea şi spada şi, mînat de un orgoliu absurd şi extatic, nu cunoştea decît un *singur* ţel : unitatea şi puritatea credinţei tuturor popoarelor, izbînda universală a *Scripturii*.

Regele Filip mai primise în dar încă o împărăţie. Dar cît de puţin era asta, o nimica toată, cînd tinzi spre absolut, spre limita imposibilului, cînd o viaţă întreagă te-ai măsurat cu supraomenescul, pînă la sublim, pînă la nebunie !

Cervantes îl găsi pe rege la Tomar.

De jos, din orăşelul mărunt, plin de trupe şi curteni, privea în sus spre maiestoasa mînăstire-cetate a Ordinului cavalerilor lui Cristos, unde sălăşluia Filip, şi i se păru că era mai departe ca oricînd de urechea regelui. Primele persoane ce-i ieşiră în cale în oraş fură doi nobili cu slujbe înalte la curte, pe care îi cunoştea din Alger. Şi nu trecură nici două ore de cînd sosise şi o întîlni şi pe doamna aceea elegantă din Madrid, soţia unui dregător de la curte, care căzuse o dată cu el în mîinile lui Dali-Mami. Doamna îl recunoscu de îndată — spre spaima lui, căci farmecele ei nu deveniseră mai atrăgătoare cu scurgerea anilor. Îl prezentă soţului ei şi-i reaminti pe larg, părea că nu pentru prima oară, purtarea lui cavalerească pe puntea corăbiei „El sol". Cervantes zîmbi : se vedea din nou punînd corsarului piedică, încît acesta se prăvălea, cît era de lung, la picioarele doamnei... Soţul ei făcu o plecăciune adîncă lui Cervantes şi-şi oferi sincer serviciile. În Madrid nimeni nu-l luase pe Cervantes în seamă, iar aici, în Portugalia, nimerise din prima seară în mijlocul unui cerc de prieteni. Fiecare se gîndea cum să-l ajute. Îl îndrumară.

Chiar a treia zi i se înmînă un dar de cinzeci de ducaţi din partea regelui.

Darul se datora poate recomandărilor, poate unei porniri generoase a regelui, dar şi un pic întîmplării. O săptămînă mai tîrziu însă primi şi mai mult. I se dădu o misiune din partea lui Filip. O misiune de mare cinste.

Guvernatorul din Oran urma să fie făcut cavaler al Ordinului de Santiago. Cervantes avea să-i înmîneze decretul. I se plătiră o sută de ducaţi, drept bani de drum.

Era o misiune de ambasador — sau de poştaş, după cum o luai, Cervantes nu se îndoi. Nu putea fi decît o primă

treaptă, un prim pas spre o funcţie şi mai însemnată în slujba regelui ! Nu degeaba avea fantezie bogată, ba chiar exuberantă. Încrederea lui în viaţă, mereu contrazisă, şi, în cele din urmă, biruită de întîmplări vitrege, se dezlănţui acum cu toată vigoarea. Avea să se îmbogăţească. Şi niciodată nu va mai înceta să fie bogat. Cele o sută cincizeci de piese de aur pe care le primise nu erau decît un neînsemnat început, mai puţin : nişte bani de buzunar. Se şi vedea numit într-o slujbă înaltă de consilier, de ambasador sau comandant de regiment. Slujbele acestea erau atît de bine plătite, încît le-ar fi asigurat, lui şi tuturor alor săi, o existenţă mai mult decît îmbelşugată. Andrea... Era atît de sigur de situaţie, încît nici nu se gîndi să trimită acum banii la Madrid. Deocamdată avea nevoie pentru el de ceea ce primise. Era chiar prea puţin.

În jurul curţii din Tomar începuseră curînd să roiască negustorii de mărfuri de lux, cei mai mulţi dintre ei genovezi. Cervantes îşi cumpără o colereţă flamandă, cu garnitură de dantelă, şi o pălărie deosebit de elegantă, o sabie şi un pumnal, ambele argintate. Călătorea în numele regelui, avea să-l reprezinte în faţa împuternicitului lui din Africa, nu s-ar fi cuvenit să se înfăţişeze într-o ţinută neîngrijită. Povara anilor nu-i mai apăsa pe umeri. Bău primul pahar al norocului pe nerăsuflate, ca un băieţandru nerăbdător.

Corabia pleca din Cartagena. Cervantes porni la drum în grabă mare, schimbînd caii din popas în popas, străbătu Andaluzia, întrezări oraşele Sevilla şi Cordoba, ca nişte năluci trandafirii. În golful adînc era ancorată galera. Părea că îl aşteaptă doar pe el. De îndată ce ajunse la bord, întregul echipaj îl salută cu un triplu „u-u", hărăzit numai călătorilor de rang mare. O după-amiază şi o noapte plutiră pe ape line, mîngîietoare, iar la revărsatul zorilor se aflară în faţa Oranului.

Acesta era oraşul la care sperase zadarnic să ajungă după lungile sale peregrinări prin ţinuturile stîncoase. Acum sosise purtat de briză sau de cuvîntul unui protector regal. Toate necazurile luaseră sfîrşit. Niciodată nu păşise atît de uşor, ca pe uliţa pieptişă a acestui port şi pe podul şubred de peste prăpastia de la picioarele „Fortăreţei roşii", reşedinţa guvernatorului.

Bătrîn şi infirm, acesta îl primi pe Cervantes ca pe un sol al cerului. Decretul reprezenta pentru el mai mult decît o simplă cinstire. Era veşnic strîmtorat, o familie numeroasă şi trîndavă, aflată în Spania, îl storcea de bani. Rangul de cavaler de Santiago comporta şi o pensie anuală, în cazul lui patru mii de taleri. Adică o bătrîneţe lipsită de griji, îndestularea familiei. Lacrimi se prelingeau în barba cănită a generalului.

Seara avu loc un mare ospăţ. Se bău un vin tare de Valdepeñas, păstrat de multă vreme. Don Miguel de Cervantes Saavedra şedea la largul lui şi firesc, la un loc cu ceilalţi seniori, ascultat şi servit cu cea mai mare atenţie.

După masă guvernatorul îl luă deoparte, să-şi verse sufletul. În sfîrşit, i se ivise prilejul ! Nu se îndoia că aceasta era calea cea mai directă către urechea maiestăţii-sale. Sincer vorbind : aici, la Oran, se trăia ca într-o cetate asediată. Guvernatorii se mai numeau „căpitan general al regatului Tlemcen". Dar vai de el, dacă ar îndrăzni să se arate măcar odată în Tlemcen ! Nu se încumeta să se îndepărteze de Oran, el şi cu soldaţii lui, nici cu zece mile, ba nici cu trei. Era bucuros că reuşise, cu mari eforturi, să ţină oraşul. Dar prea din cale-afară fuseseră daţi uitării de Madrid. Solda trupei nu venea, de luni de zile rămăseseră aproape fără muniţii, cele mai multe tunuri împliniseră şaptezeci de ani, nici nu le puteai urni din loc, de teamă să nu se sfarme afeturile şi roţile. Care să fie explicaţia că se zgîrceau tocmai cu Oranul ? Ruga pe domnia-sa să nu uite să înfăţişeze respectuos situaţia.

Cervantes ascultă, încuviinţă şi făgădui. Ştia prea bine ce se petrecea aici, în Africa. O aflase pe propria lui piele. Era nevoie de ajutor, îşi dădea seama. Era tot atît de încredinţat de însemnătatea misiunii sale ca şi guvernatorul.

Imaginaţia lui prinse aripi. Noaptea, în încăperea boltită, cu ziduri de piatră, visă, de parcă ar fi fost aievea, că regele îi încredinţase o flotă să cucerească Africa. Smulgea semilunii Algerul, Gigelli, Tabarca, Tunisul... Se vedea pe sine însuşi, în chip de efigie, la prova propriei sale nave-amiral, ce plutea de-a lungul coastei, iar stindardul roş-galben, pe care îl flutura, atingea în treacăt stîncile.

Cînd se întoarse, regele se afla la Lisabona. Cervantes se înfăţişă în palatul mare şi prost clădit. Un secretar al curţii preluă scrisoarea de mulţumire a guvernatorului, îi aruncă lui Cervantes o privire distrată şi înscrise pe hîrtie un număr de înregistrare şi o dată.

Miguel se retrase. Aşteptă. Nu mai urmă nimic. Veni din nou. Ceru audienţă. Nu i se răspunse. Începu să bată la uşile înaltelor foruri. Nu-l cunoşteau. Merse mai jos, la subalterni. I se spuse să aştepte în anticameră. Aşteptă ore în şir, ca pe vremuri, tatăl său.

Îşi aduse aminte de prietenii săi nobili. Îl primiră cu răceală. Căută pe dregătorul de la curte şi pe soţia acestuia. Se înapoiaseră la Madrid. Îşi schimbă locuinţa, căutînd una mai ieftină, în cele din urmă ajunse într-o speluncă. Umbla prin Lisabona ticsită de lume, fără un *maravedí* în buzunar. Dantela gulerului ajunsese ferfeniţă. O descusu. Îşi vîndu pumnalul şi sabia, să facă bani de drum pentru întoarcerea la Madrid. Nu-i ajunseră. Împrumută cu greu cît îi mai lipsea.

Nu fusese un ambasador, ci doar un poştaş. Socotiseră că o sută cinzeci de ducaţi erau prea de ajuns pentru el. Probabil că întreaga misiune la Oran nu fusese decît un pretext pentru a putea înscrie corect în catastife cheltuiala făcută.

TÎRGUL MINCIUNILOR

Cînd ajunse la Madrid, pe Calle de Atocha, la locuinţa din fundul curţii, îl întîmpinară nişte străini, un cizmar cu familia lui. I se dădură lămuriri: părinţii se mutaseră din nou, de data asta la Toledo. Dumnezeu ştie dacă tatăl său spera să răzbească acolo ca vraci sau ca avocat de ocazie. Lăsaseră aici o boccea cu lucrurile lui Miguel. Acesta le luă, mulţumi şi plecă.

Găsi o odăiţă în Piaţa Matute, chiar în spatele colegiului Loreto. O închirie fără să ştie din ce o va plăti. Cînd desfăcu bocceaua, sus, deasupra tuturor lucrurilor, se afla tichia sa roşie de sclav, din Alger.

Şi-o puse în cap şi se privi într-un ciob de oglindă care atîrna pe-acolo. Avea faţa ostenită şi veştedă. Barbişonul şi tîmplele începuseră să încărunţească. Era pe deplin îndreptăţit să-şi poarte tichia, nu era o simplă amintire. Nu făcuse decît să schimbe o sclavie pe alta. Se îndatorase pe termen nelimitat. Se îndatorase pînă peste cap faţă de părinţi, faţă de biata Andrea, faţă de stareţa cuvioaselor călugăriţe, faţă de persoanele din Portugalia. Era dator faţă de Ordinul călugărilor trinitarieni, care îl răscumpăraseră, dator pentru corabia pe care o tocmise cîndva fratele său Rodrigo, dator faţă de negustorul Exarque, pentru fregata lui. Dator, dator, dator! În timp ce-şi privea cu un fel de cruzime ironică, îndreptată împotriva sa însuşi, chipul cenuşiu de sub tichia roşie, trecu în revistă pe toţi cei cărora le datora ceva, chiar şi pe cei mai neînsemnaţi. Ştia prea bine că nu putea fi vorba să se achite vreodată faţă de ei. N-avea asigurată nici pîinea pentru a doua zi.

Îşi găsise sălaş într-un cartier ciudat. Piaţeta din imediata apropiere se numea de curînd „Tîrgul minciunilor". În mod cu totul oficial. Răsărise aici un întreg cartier al boemei. Teatrul „La cruce" nu se afla prea departe. „Teatrul princiar", o a doua scenă, îşi deschisese nu demult porţile. Era zilnic la fel de plin ca şi celălalt. În străduţele din jur locuiau o mulţime de actori săraci, pestriţi şi gălăgioşi. Muzicanţi, dansatori, jongleri şi femei de toată mîna foiau prin cartier. Şi scriitori erau aici cu duiumul. Toată lumea asta trăia din cîştiguri ocazionale, se împrumuta, îşi făcea veacul prin cîrciumi şi-şi lua o înfăţişare făloasă.

Concepţia specifică, naţională a onoarei dădea acestei boeme o notă tăioasă. Din vechiul ideal cavaleresc nu mai rămăsese pretutindeni decît forma exterioară. Pentru o privire piezişă, săbiile ieşeau din teacă : zorile găseau adesea nobili zăcînd ucişi în colbul drumului. Aici, însă, în „Tîrgul minciunilor" oamenii erau parcă şi mai susceptibili. Vanităţi isterice se răzbunau sîngeros. Un actor, căruia un altul îi furase rolul, un făcător de rime, pe care un coleg îl ironizase în versuri răutăcioase, socoteau că lovitura de pumnal e răspunsul cel mai potrivit. Cinstea vreunei femei uşoare, cu care trăiai de două săptămîni, era apărată ca şi cea a unei feciorelnice ducese. Un snobism deşănţat îşi făcea de cap. Trişori, care învăţau trucuri unul de la altul, se salutau cu un lung ceremonial, îşi spuneau „înălţimea-voastră" şi nu-şi vorbeau decît la persoana treia. Fudulia nu avea margini. Fiecare dintre aceşti poeţi de doi bani şi versificatori mizeri lucra la cîte o Iliadă sau Eneidă. Se minţeau de la obraz, fără ruşine, fiecare prefăcîndu-se că-l crede pe celălalt şi pretinzînd la rîndu-i aceeaşi atitudine.

Dar pentru toţi teatrul era marea speranţă, adevăratul magnet. Căci acolo se puteau într-adevăr cîştiga bani, cincizeci, şaptezeci de taleri pentru o singură piesă.

Dar şi publicul prea era nemaipomenit de năzuros ! Şi din cauza asta şi directorii. Chiar autori cu renume, un Artieda sau Armendariz, reuşeau rareori să fie jucaţi. De fapt numai Lope exista pentru ei.

Era un caz unic, fantastic. Tot teatrul epocii trăia de pe urma unui tinerel. Şase trupe cutreierau Spania jucîndu-l aproape numai pe el. La Valencia, Sevilla, Burgos, Lope do-

mina repertoriul. Regele teatrului, minune a naturii, fenixul Spaniei, aşa îl poreclise lumea. Directorii îi trimiteau de departe curieri cu comenzi, somaţii, bani peşin. Trimişii îi asediau locuinţa, aşteptau în grădiniţa din spate pînă ce termina o piesă. Era abia la începutul carierei sale şi pe cale să devină un clasic. „Parc-ar fi de Lope", se spunea despre un lucru care se înfăţişa sau suna deosebit de bine, sau avea un gust deosebit de plăcut. Expresia era folosită şi de oameni care nici nu ştiau prea bine cine era Lope şi ce este un teatru.

Cervantes îl vedea aproape zilnic. Căci lucrul cel mai de neînţeles : omul acesta reuşea să compună o piesă de trei mii de versuri între două răsărituri de soare, adică în mai puţină vreme decît îi trebuia unui copist să transcrie textul, şi mai găsea timp să şi trăiască ! Aventurile sale cu femeile erau cunoscute în tot „Tîrgul minciunilor". Erau numeroase, în ciuda legăturii sale cu dolofana Elena Velazquez, care, de altfel, se măritase şi se numea acum Osorio. Zilnic cei doi zăboveau la „Herbul Leonului" şi niciodată nu s-ar fi spus că Lope se grăbeşte să ajungă acasă, să se aşeze în faţa mesei de scris. Dimpotrivă : se simţea bine în cîrciumi. Aburii invidiei josnice, ce-l împresurau, păreau să-i gîdile plăcut nările. La început nici nu-l luă în seamă pe tăcutul Miguel Cervantes, vedea în el un om oarecare, mai vîrstnic, cu o singură mînă, fără o profesiune precisă. Chiar cînd începură să se întîlnească mai des şi se legară unele discuţii, Lope îi arătă puţină simpatie. Ceva în felul de-a fi a lui Cervantes îl neliniştea.

Lui Miguel îi părea rău de asta. Îl admira profund pe scriitorul celebru. După impresia ce i-o făcuse atunci, la teatru, urmaseră altele mai puternice. În afară de aceasta, la cîteva săptămîni apărea cîte un volum nou de Lope, cu douăsprezece piese. Într-adevăr, era genial ! Poate că nici una dintre piesele lui nu atingeau perfecţiunea, dar toate cuprindeau cel puţin scene înălţătoare şi înduioşătoare, cu adevărat poetice. Piesele sale conţineau tot ceea ce mişcă şi în-

veseleşte pe om, alcătuiau un torent năvalnic şi înspumat de tragedie, umor, bufonerie, înţelepciune, fantasmagorie şi realitate. Nimic nu era comparabil cu această multiplicitate. Omul îşi alegea temele de pretutindeni, unde le găsea. Pentru el orice prilej era bun : asasinarea unui rege, o povestioară, un zvon din ajun, Ariosto sau Tasso, un pamflet ilustrat, o legendă despre un sfînt sau o glumă deşănţată povestită în cîrciumi de un prieten de chef ; Spania, Grecia, Germania, Persia, Polonia, America, acţiunea se putea petrece oriunde.

N-avea nici un pic de demnitate. Îşi schimba toanele de la o clipă la alta, nu avea măsură, provoca scandaluri la tot pasul din pricina frumoasei Osorio, era vanitos pînă la absurd, nici o linguşeală nu i se părea prea directă, putea fi acum bun şi generos, în clipa următoare de o răutate veninoasă. Luat de scurt, nu şovăia să-şi renege propriile cuvinte. Nici nu-şi mai amintea de ele. Altul le-o fi spus... Şi într-adevăr era altul în fiecare ceas, un Proteu [1] cu o sută de feţe.

Tot astfel i se părea lui Cervantes şi opera lui. Acest potop monstruos de lucrări îi dădea impresia că nu se află în faţa unui autor şi a unor opere distincte, ci mai curînd în faţa unei erupţii nestăvilite a naturii însăşi, care nici ea nu cunoaşte limite şi nu gîndeşte la consecinţe, zămislind inconştient şi neabătut măşti şi fiinţe.

Dar, forţă a naturii sau nu, cert era că producţia aceasta împiedica drumul spre scenă al lui Cervantes şi al contemporanilor săi. Desigur, făcuse de mult cunoştinţă cu directorul Velazquez, precum şi cu concurentul acestuia, Gaspar de Porres. Însă cînd le vorbea cu sfială de lucrările sale, o piesă cu travesti, *Rătăcita,* pe jumătate terminată, o tragedie, *Moartea lui Selim,* a cărei acţiune se desfăşura la Constantinopole, se uitau cu îngăduinţă la el, dar se gîndeau la cele cinci sau zece piese turceşti cu travesti promise de Lope. Situaţia lui devenea tot mai grea. Hangiul de la „Herbul Leonului" nu-i mai umplea paharul decît pe jumătate. Se gîndea să reia

[1] Zeitate marină, fiul lui Neptun ; avea darul de a-şi schimba înfăţişarea.

meseria de scrib, dar cine, dintre cei ce nu ştiau scrie la Madrid, purta corespondenţă ? Cîştiga din cînd în cînd cîţiva reali compunînd dedicaţii elogioase în versuri, dintr-acelea pe care autorii obişnuiesc să le aşeze în fruntea cărţilor, drept prefaţă. Scrise una pentru un preot carmelit cu veleităţi de poet, o alta pentru un anume Juan Rufo, autor al unor versuri plicticoase despre viaţa lui Don Juan de Austria. Acesta dedicase cinci cînturi nesfîrşite numai victoriei de la Lepanto... Fu o situaţie destul de neplăcută pentru Cervantes, după aceea, cînd se dovedi că întreaga epopee, lăudată de el în termeni superlativi, nu era decît un plagiat destul de neruşinat. Aşa nu mai mergea.

Îşi luă inima în dinţi şi se duse din nou la domnul Robles. Acesta cumpăni situaţia cu bunăvoinţă. Se gîndise vreodată Cervantes să scrie un roman pastoral ? Nu, nu o poezie, ci un roman în stilul vestitei *Diana*. Publicul încă nu se săturase de ele. Din *Diana* apăruseră recent iar trei ediţii noi, iar urmarea şi imitaţiile se bucurau de asemenea de succes. Cea a lui Gil Polo a şi apărut în cinci sau şase limbi. Acum se pregătea chiar o traducere în latină, probabil pentru mînăstiri. S-ar încumeta Cervantes ? În orice caz, ar fi bine să aleagă pentru titlu un nume clasic de femeie, aşa încît toată lumea să-şi amintească de îndată de inegalabila *Diana*.

Încheiară un fel de contract. Cervantes obţinu un mic avans.

Se apucă imediat de lucru. În cămăruţa sa întunecoasă şedea zile în şir, şlefuind proză şi versuri, căci, în virtutea unei tradiţii bine stabilite, *Galatea* sa urma să fie un amestec din amîndouă. Munca nu-i făcea plăcere. Lumea aceasta parfumată, care n-avea nimic comun cu realitatea, această falsă Arcadie îl înăbuşea, nimfele lascive şi totodată pudice, cu arc şi văluri, păstorii languroşi erau de-a dreptul dezolanţi. Descria farmece dulcege şi compunea dialoguri subtile pentru amorezi, dar inima lui rămînea de gheaţă. Patimile, aşa cum clocotesc în piepturile oamenilor, n-aveau nimic comun cu ciripitul şi smiorcăitul elegant, cu această retorică amoroasă şi pedantă. Aşa cerea moda. Dacă ar fi fost după el, mai curînd ar fi croit pingele.

Se apropia de vîrsta de patruzeci de ani. Viaţa sa fusese lipsită de dragoste. Dezamăgirile tinereţii erau de mult uitate. Îmbrăţişase femei în toate oraşele prin care îl purtaseră aventurile sale. De cele mai multe ori erau dintr-acelea pe care le uiţi încă pe cînd le strîngi la piept. Cînd simţea că vreuna dintre ele se lega sufleteşte de el, vreuna care îi plăcea, se smulgea de lîngă ea. N-avea nici un rost. Ce nevoie are de familie şi obligaţii un soldat, un schilod, un cerşetor ?

Dar acum, tocmai acum, cînd versifica şi ticluia această poveste searbădă de amor, doar pentru a nu muri de foame, dragostea, ca o pasăre de pradă, ivită dintr-un nor negru, se năpusti asupra lui şi-şi înfipse gheara în inima sa.

ANA FRANCA

Pretindea că era fiica unui domn de la curte şi se numea de Rojas, Ana Franca de Rojas. Probabil însă că tatăl ei fusese un soldat neamţ, aşa vorbea lumea, iar părul ei bălai părea să întărească acest lucru. Mama vindea bijuterii false şi găteli femeieşti ieftine într-un pasaj din Calle de Toledo. Cel puţin astfel i se şoptise lui Cervantes la ureche, din prima seară.

De obicei se ferea de femeile de la „Herbul Leonului", de teamă să nu fie nevoit a le pofti la masă. De data aceasta trecu pe neaşteptate peste doi bărbaţi care şedeau alături de ea pe bancă, îi împinse în lături pe oamenii aceştia, care rămaseră uluiţi, şi începu să vorbească. Măgulită de neîndoielnicul efect stîrnit de persoana ei, blonda îi zîmbi.

Miguel nici nu-i dădu răgaz să spună ceva, pentru asta mai era timp, şi o întreţinu pe un ton de mult încercat, în care se vădea admiraţia şi ironia. Comandă fructe, prăjituri şi un vin dulce de Tarragona, vorbind pe un ton atît de firesc, încît hangiul fu convins că poate plăti şi-i aduse totul. Lumea din jurul mesei tăcuse şi asculta uimită pe soldatul tomnatic şi de obicei atît de tăcut, povestind pe nerăsuflate, una după alta, întîmplări hazlii sau palpitante. Îl fermeca prezenţa femeii, mireasma pielii ei albe, şi a unui parfum ieftin, puţin iute, care i se păru încîntător. Ea era mîndră văzînd cum se străduieşte domnul acesta străin să-i placă. Nu trecu nici o oră şi Miguel îi simţi, sub masă, piciorul lipindu-se de al lui. De emoţie i se tăie răsuflarea şi trebui să se rezeme de spetează băncii.

Din prima clipă, încă din prag, i se păruse că o vede din nou pe Gina, la care nu se mai gîndise, de bună seamă,

de zece ani. Dar Gina veneţiana era acum bătrînă. Cea de aici era tînără, minunat de tînără, nu împlinise nici douăzeci de ani. Şi asemănarea se dovedi de îndată înşelătoare. Faţa albă a celei de aici nu era atît de lată, nasul şi gura aveau o expresie mult mai voluntară, chiar şi culoarea părului era alta, un blond-auriu, deschis, rece. O înrudire exista poate în ochii verzi-cenuşii sau poate numai în privire. O căutătură stranie, aţîţătoare, care te măsura cu răceală, fără urmă de bunătate.

Se făcu tîrziu. Cîrciuma aproape că se golise. Se ridicară împreună de la masă. Cînd ajunseră la uşă, hangiul se apropie de ei cu o înfăţişare întrebătoare, aproape ameninţîndu-l. Miguel vîrî mîna în buzunar, adună toţi bănuţii şi-i strecură în palma lipicioasă a omului, fără să ştie dacă dăduse prea puţin sau prea mult.

Era o noapte de septembrie, cu clar de lună. Păşind alături, văzu că era mai scundă decît crezuse. Părea zveltă, dar sub şalul vechi pe care şi-l trecuse peste piept, sub fusta demodat de strîmtă, se ghicea un trup de femeie cărnos şi tare. Avea mersul uşor, sprinten, îmbietor. Ajunşi în faţa porţii dărăpănate a casei ei, Miguel se opri şi o îmbrăţişă. Ea nu se împotrivi cîtuşi de puţin. Pentru prima oară, de multă vreme, Miguel regreta mîna pierdută. Amar lucru să n-o poată cuprinde şi mîngîia decît cu una singură.

În uliţele de lîngă „Tîrgul minciunilor" perechile se uneau şi se despărţeau uşor. Nu trecură nici trei zile şi Ana Franca veni să locuiască în odăiţa lui din Piaţa Matute, iar el mai luă cu chirie încă o cămăruţă, mai mică, lipită de prima. Deoarece proprietarul ceruse arvună, Miguel transcrise pe curat primele două cînturi ale *Galateii* şi se dusese fuga cu ele la Robles, de unde se întoarse cu zece taleri.

Pesemne că Ana Franca nu avusese nici o legătură statornică atunci cînd o luase la el. Totul se petrecuse repede şi fără multă gîndire. Era una dintre fiinţele acelea fără căpătîi, pe care bărbaţii şi le aruncă unul altuia, ca pe nişte mingi multicolore ; iar apoi, la treizeci şi cinci de ani, cînd sînt deodată bătrîne şi sfîrşite, devin tăinuitoare, codoaşe sau vînd mărunţişuri la colţ de stradă. Anei Franca îi trebui destul de mult timp ca să înţeleagă că de astă dată era vorba de ceva serios, că omul acesta o iubea.

Miguel şedea în cămăruţa a doua şi migălea la romanul lui. Lucra cumplit de încet. Unele fraze le transcria de cîte şapte ori. Şi mai anevoie încă mergeau versurile. Rimele erau greoaie şi lipsite de muzicalitate. Iar poet nu e decît cel ce ştie a scrie versuri. Prin urmare nu era poet. Nu se înfiripase nici o legătură lăuntrică între el şi opera sa. Nici n-ar fi fost cu putinţă, iar Miguel nici n-o pretindea. Voia doar să aibă succes. Voia să fie plătit. Visa o fustă brodată, pusă pe cercuri, pentru Ana Franca, o cutie cu dresuri, pe care ea şi-o dorea.

Ana Franca lenevea în pat, în odăiţa de alături şi ronţăia acadele ieftine. Acesta era traiul care îi plăcea şi altceva nu-i trebuia. Abia dacă se-ndura să se scoale spre ora prînzului, să arunce te miri ce pe ea şi să se ducă să cumpere sfeclă, condimente şi puţină grăsime de oaie, cu care să fiarbă o mîncare la vatra proprietăresei.

Lui Miguel îi era de ajuns că o avea. O pasiune nestăvilită îl arunca, iar şi iar, asupra acestui trup de femeie, proaspăt şi vîrtos, pe care nici măcar trîndăvia nu izbutise să-l fleşcăiască. Nu se sătura de mirosul ei, dulce şi puţin iute. Iar privirea mereu rece şi iscoditoare a ochilor ei verzi-cenuşii stîrnea într-însul o patimă de o violenţă nepotrivită cu vîrsta lui.

Nu-şi punea întrebarea dacă patima asta va dura şi ce va rămîne după ce se va stinge. Nu se putea stinge, era veşnică. Găsise femeia vieţii sale. Găsise fericirea.

Trăncăneala ei, săracă şi mărginită, îl distra de parcă ar fi fost inteligentă şi spirituală. Nici nu-i trecu vreodată prin gînd să-i vorbească de munca lui. Se scurseră săptămîni înainte ca el să afle dacă Ana Franca ştia măcar să citească. Învăţase cîndva, dar uitase aproape totul.

N-o interesa cîtuşi de puţin ce meşterea el acolo, în cămăruţa de alături. Într-un fel sau altul, bărbaţii agonisesc banii pe care îi cheltuie femeile. Miguel ăsta, cu mîna ce-i rămăsese, scria.

Alta era însă atitudinea ei faţă de teatru. Pentru Ana Franca teatrul însemna ceva deosebit. Trecuse o jumătate de an de cînd avusese prilejul să debuteze la Velazquez. I se dăduse rolul unei sclave englezoaice, probabil din cauza părului ei blond. De fapt nici nu fusese un rol. Trebuise doar să

îngenuncheze, pe jumătate goală, şi să îndure loviturile de bici poruncite de o favorită geloasă. Dar cele zece minute petrecute pe scenă, două seri de-a rîndul, fuseseră îndeajuns pentru a trezi în ea o pasiune statornică pentru lumea aceea. A juca teatru însemna pentru Ana Franca a se plimba pe scenă în costume neobişnuite sau, mai bine încă, despuiată, în timp ce un parter încins şi înţesat de bărbaţi căsca ochii şi se drăgostea cu ea pe tăcute.

Miguel crezuse că-i va face plăcere cumpărîndu-i un loc la galeria cu gratii. Dar Ana Franca se întorcea de fiecare dată prost dispusă şi se plîngea de obrăznicia celorlalte femei, care se înghesuiau în primele rînduri, iar ea nu putea să vadă nimic. Despre piesele jucate nu ştia să spună nici două vorbe. Şi cînd într-o seară îşi călcă pe inimă şi o aşeză, nu fără un fior de gelozie, la „Herbul Leonului", faţă în faţă cu marele Lope, faima acestuia n-o impresionă de loc. Ana Franca credea pesemne că discuţiile vesele sau triste purtate pe scenă erau compuse chiar de actori. Căci pe cei care erau obişnuiţii hanului îi urmărea din priviri cu o admiraţie sfioasă. Vocile lor sonore îi plăceau, gesturile lor solemne i se păreau deosebit de distinse. Şi adesea în spusele ei pomenea de un oarecare Alonso Rodriguez, care jucase un timp la Teatrul Crucii, iar apoi plecase la Valencia. Acesta îi făcuse rost pe vremuri de rolul de figurantă, pe care şi-l amintea de atunci ca punctul culminant al vieţii sale.

Veni o după-amiază şi o noapte în care Ana Franca nu se întoarse acasă. Miguel o aşteptă. Aşteptă şi în ziua următoare, mirat, nefericit, abătut. Nu vedea motivul, nu se certaseră. În sfîrşit, în ziua a treia, pe la prînz, îşi făcu apariţia, cu faţa ofilită, cu un miros străin în veşminte. De cum intră spuse sus şi tare că nu îngăduie nici o scenă, căci el n-avea nici un drept asupră-i. Doar nu-i dădea nimic. Treabă era asta, cum umbla îmbrăcată ? Ce rost avea să şadă toată ziua în cămăruţa aceea, iar apoi să vină să se culce lîngă ea cu degetele murdare de cerneală, dacă acum, după patru luni, nu avea încă nici rochie nouă, nici şal, nici măcar un inel de aur cît de mic. Nu ! Acum să facă bine să nu pună mîna pe dînsa — singura lui mînă.

Era limpede că spunea ce o învăţase altcineva. O stîrnise poate mama, poate o prietenă sau vreun iubit de ocazie.

Pe Cervantes îl copleşi disperarea. Tremura de gelozie şi de ruşinea sărăciei lui. Înţelese cine era cea căreia îşi dăruise inima. Dar se-ntîmpla prea tîrziu, nu se putea elibera. Nu era chip nici să şi-o smulgă din suflet, nici să se rupă de lîngă ea. Începu să vorbească. Niciodată n-ar fi crezut că va vorbi vreodată astfel. Se strădui să pătrundă pînă în sufletul ei. S-o zguduie. Căută zadarnic să aprindă o scînteie în această formă ispititoare. Femeia îl privea mirată, cu ochii ei cercetători. Nu înţelegea de fel ce voia. Apoi îl trase, cu o mişcare dispreţuitoare, la pieptul ei alb şi tare. Ce altceva ar fi putut dori Miguel, despre ce ar fi putut vorbi? Iar el, biruit de ruşine, acceptă de îndată, cu nesaţ, ceea ce îi oferea Ana Franca.

În zilele următoare, pe cînd lucra la cartea a treia a *Galateii*, îşi dădu deodată seama că scrisese un timp aproape în neştire şi fără a se controla. Voise să intercaleze, aşa cum se obişnuia, una din acele elegante tînguiri de dragoste. Acum, cînd reciti ceea ce aşternuse pe hîrtie, găsi un amestec de proză pătimaşă şi versuri stîngace, lipsite de graţie. O elegie, desigur, dar confuză şi violentă, ţîşnind sălbatic dintr-o inimă rănită. Aici nu mai era vorba de un păstor care curtează afectat o nimfă fandosită. Era glasul unui bărbat încătuşat, care scutura din răsputeri materia surdă, trăgea de ea, în speranţa vană că o va trezi la viaţă.

Versurile nu puteau fi folosite. Toată intriga şubredă a romanului său s-ar fi destrămat. Rupse în bucăţi cele trei file.

Din nou nu mai aveau nici un ban în casă. Miguel se-nvîrtea prin Tîrgul minciunilor, pîndea confraţi, scriitori obscuri, vanitoşi şi care aveau bani, le arăta versuri de laudă cuprinzînd numele lor, şi-i asigura că le va introduce în opera sa. Voia să-i poarte cu el spre nemurire. Vorbea într-adevăr de nemurire, sceptic şi plin de ironie, de dragul a cinci reali. Dar tot nu ieşea nimic. Întristat însă, neclintit, librarul Robles refuză să-i mai acorde un avans. În interesul autorului, căci altfel nu s-ar mai alege cu nimic la apariţia cărţii.

Miguel se duse la sora lui, Andrea. Aceasta trăia cu fetiţa ei în condiţii ceva mai de Doamne ajută, în două odăiţe curate, pe care i le plătea un bărbat. Era foarte mîndră de căminul ei, părea oarecum îmbătrînită, cu o înfăţişare seri-

oasă, de gospodină. Dar bani avea puțini, prietenul nu-i dădea decît strictul necesar și-i cerea săptămînal socoteala — amănunțit.

Andrea îngenunche în fața scrinului și scoase din fundul raftului celui mai de jos cîteva suluri de mătase. Fără să se ridice din genunchi arătă fratelui, cu un zîmbet drăgăstos, unul dintre ele. Era o tafta frumoasă, deosebit de trainică, darul costisitor al vreunui iubit de pe vremuri, păstrat ca un fel de rezervă pentru zile negre. Genovezul Napoleone Lomelin, la care puteai lua bani cu împrumut pe zălog, îi va da cu siguranță douăzeci de ducați pe această tafta, poate chiar treizeci. Cunoștea sulurile : mai fuseseră o dată la el.

Cervantes împrumută din vecini o roabă mică, căci cele cinci suluri erau prea grele să le care cu brațul, și-și duse zălogul la negustor.

— Vreți să faceți steaguri din ele ? îl luară în rîs băieții de pe uliță, căci taftaua era în dungi galbene și roșii.

Ar fi putut scoate din ea cincizeci de steaguri castiliene.

Cumpără rufărie nouă pentru Ana Franca, plăti datoriile din cartier, precum și cele de la „Herbul Leonului", unde nici nu mai îndrăznise să pună piciorul. Ana Franca era bine dispusă.

Absența aceea care-i dăduse de gîndit lui Miguel nu se mai repetase. Cervantes avu parte de cîteva săptămîni de fericire jalnică, măruntă, mizerabilă.

Așa cum era obiceiul, începu să facă reclamă cărții sale încă înainte de apariție, recită din ea, copie și puse în circulație fragmente, căută un protector de rang mare, care să accepte dedicația și mai tîrziu s-o onoreze. Îl găsi, după mai multe încercări, în persoana lui Ascanio Colonna, abatele de la Sfînta Sofia, coborîtor din familia princiară romană, un domn cam năzuros, care se lăsă convins mai ales de faptul că Cervantes ocupase cu ani în urmă un post pe lîngă răposatul Aquaviva. Ceru ca lucrul acesta să reiasă clar din dedicație. Miguel făgădui.

Cînd se întoarse acasă, bucuros de succesul obținut, o găsi pe Ana Franca clocotind de furie. Aștepta un copil.

Sarcina era înaintată. Grețuri nu avusese mai de loc, se mai și făcuse că nu bagă de seamă, de azi însă se lămu-

rise. Atitudinea sa era limpede : nu vedea în asta decît pocire, dureri şi povară.

Era întărîtată. Ochii ei verzi-cenuşii priveau cu o ură abia ascunsă pe bărbat, pricina nefericitei întîmplări, pe ciungul, pe sărăntocul, pe scîrţa-scîrţa pe hîrtie. Într-o zi veni acasă mai mult moartă decît vie : încercase, deşi la un timp atît de înaintat, să scape de sarcină, dar, fireşte, nu reuşise. Medicul şi leacurile înghiţiră ultimii bani. Iar ea se înzdrăveni. Natura se înverşuna să acorde maternitatea acestei femei lipsită de sentimente materne.

Cervantes o îngriji. Era de o gingăşie fără margini faţă de ea. În sinea lui se bucura. Acum că se întîmplase, aveau să se căsătorească. Poate că va fi un băiat. Un fecior, care va fi al lui, mai mult decît al mamei. Îl va învăţa, îl va forma. Şi-i va povesti aventurile vieţii sale, pe care nimeni altul nu mai voia să le asculte, despre Don Juan de Austria, despre Dali-Mami , despre regele Algerului. Un băiat era o fărîmă de nemurire, căci încetase de mult să viseze la nemurirea adevărată.

În săptămînile dinainte de naştere îl năpădi iar, mai tare ca oricînd, grija zilei de mîine. Atît timp cît eşti singur, poţi fi sărac şi plin de datorii ; dar un tată de familie care cerşeşte este fiinţa cea mai vrednică de milă de pe faţa pămîntului. Ce se făcea dacă librarul nu-i mai plătea ? Dacă în ultima clipă, îl părăsea Colonna ? Se temea şi de critica orală, răuvoitoare, care ucide un autor, se temea mai ales de limbile ascuţite ale confraţilor. Trebuia să se apere într-un fel. Îi veni o idee...

Să-i momească pe toţi odată. Nu va lăuda numai pe unul sau pe altul în cuprinsul romanului, ci pe toţi laolaltă ! Va tămîia cu o cădelniţă uriaşă întreaga literatură spaniolă. Cînd aburii groşi ai măgulitoarei tămîi vor învălui chiar şi nările celor mai nepricepuţi versificatori, desigur că vor binevoi să zîmbească, şi *Galatea* va fi salvată.

Se şi aşternu pe treabă. Întocmi cu multă osteneală o listă, îşi stoarse memoria, completînd-o neîncetat. Apoi începu să versifice. În cartea a şasea, ultima a romanului, apărea, sub clar de lună, muza Caliope [1] şi, în faţa păstori-

[1] Muza poeziei epice şi a elocinţei, în mitologia elină.

ţelor şi a păstorilor adunaţi laolaltă, cînta, în acordurile harfei, lauda poeziei spaniole...

Compuse o sută unsprezece octave, adică exact opt sute optzeci şi opt de versuri rimate. Fiecare autor primi cîte o strofă, toţi de-alde Baca, Bivar, Garay şi Vargas, Pariente, Romero şi Maldonado. Nici marele Lope nu primi mai mult decît ceilalţi. Îl aşeză în strofa a o sută patruzeci şi una. Nu-l numi nici măcar „Orfeu", sau „noul Euripide", se arătă mai curînd zgîrcit cu el. Poate că sărmanul scriitor de osanale voia să onoreze adevăratul talent printr-o respectuoasă sobrietate.

Lucrarea era aproape grandioasă prin disperarea ei. Mînuind cea mai umilă dintre arme, poetul pornise la atac împotriva unor forţe copleşitoare, împotriva relei-voinţe, a răutăţii şi a prostiei care îşi aruncă umbrele uriaşe şi schimbătoare asupra sorţii fiecărui om adevărat.

Pe nesimţite, îi sosise ceasul şi Anei Franca. Iar ceea ce natura dădea atîtor femei-mame cu preţul sîngelui şi al durerilor sfîşietoare, ei îi dărui cu generozitate. Naşterea fu scurtă şi aproape fără dureri. Apoi, alături de lăuza puţin moleşită, sta culcată o fiinţă cu ochi verzi şi năsuc coroiat, care nu plîngea mai de loc. Era o fetiţă.

După patru zile o botezară cu numele de Isabella. Mama se simţi destul de bine ca să meargă şi ea la biserică. Însuşi preotul băgă de seamă faţa ei încruntată. Ajunşi acasă, Miguel trebui să-i aducă aminte, cînd fu timpul să alăpteze copilul.

Totuşi Cervantes era bine dispus. Curînd avea să-i apară cartea şi îi părea semn bun faptul că cele două naşteri aproape coincideau. Poate că *Galatea* era totuşi mai bună decît îndrăznise să creadă şi avea să-i poarte numele spre viitor.

Librarul Robles se dovedi un negustor corect. Apariţia fusese hotărîtă pentru o miercuri din luna mai : luni plăti restul onorariului, o sută şaizeci şi şapte de taleri. Cervantes primi suma în monede din argint, legate într-o pungă de piele.

Primul drum îl făcu la Andrea. Ea luă mai puţin decît i se cuvenea şi-l îmbrăţişă cu lacrimi de bucurie.

Apoi, zornăind triumfător restul de bani, o sumă destul de respectabilă, Miguel se duse acasă, la Ana Franca. Ea şedea pe de-a-ntregul îmbrăcată, pe un scaun, cu ochii aţintiţi în gol. Alături, pe masă, într-o pernă, era culcată micuţa Isabella şi privea în jur la fel de grav, cu aceeaşi ochi verzi. Cînd văzu banii, Ana Franca încuviinţă doar uşor din cap. Bucuria lui Miguel se spulberă. Aruncă punga zornăind în sertarul mesei pe care era culcată fetiţa.

Miercuri se duse dis-de-dimineaţă la librar. Exemplarele *Galateii* încă nu se aflau acolo, dar trebuiau să sosească dintr-o clipă în alta, cu poştalionul, din Alcala, unde fuseseră tipărite. Domnul Robles le aştepta. În sfîrşit, căruţa încărcată vîrf cu volume opri în faţa prăvăliei. Se apucară cu toţii să descarce, surugiul, doi slujitori ai librăriei, domnul Robles personal şi chiar Miguel, în măsura în care putea fi de folos, cu singura lui mînă. Toată încăperea se umplu de cărţi in-cvarto, groase şi grele.

Apoi Cervantes se aşeză cu un exemplar în cămăruţa din spatele prăvăliei, de fapt o magazioară de scînduri, şi gustă fericirea încercată de toţi autorii. O gustă cu inima bătînd de emoţie, căci aceasta era de fapt prima lui carte, tipăriturile din trecut nu fuseseră decît broşurele trase pe hîrtie proastă.

Blas de Robles şi tipograful lui îşi dăduseră toată silinţa. Hîrtie bună, o literă clară, frumoasă, nu prea mult text pe o pagină, proza şi versurile elegant despărţite. Pe pagina de gardă apărea, mare, blazonul familiei protectorului Colonna : coroana princiară aşezată pe un fus spart de coloană şi o deviză mîndră, în latina vulgară : „*Frangi facilius quam flecti*“ [1]. Cervantes îşi frunzări cartea, citi pe sărite cîteva fraze, cîte o strofă. Prea fusese lipsit de curaj... era frumos totul ! Dar către sfîrşit, cînd cartea se deschise de la sine la *Canto de Calliope,* nu se opri, ci întoarse grăbit paginile.

Sosi acasă cu volumul în mînă. Ana Franka nu era nicăieri. Odaia părea neobişnuit de goală. Miguel se uită în jur. Deschise dulapul. Rochiile şi lucrurile ei dispăruseră. Deschise şi sertarul mesei. Jumătate din bani lipsea, exact jumătate, socotit pînă la ultimul taler şi real. Într-un colţ, pe podea, culcată pe o pernă, zăcea micuţa Isabella şi-l privea grav, cu ochii ei verzi.

[1] E mai uşor de frînt, decît de îndoit.

LA RĂSCRUCE

Călătorea de şapte ore, ba călare pe catîr, ba pe jos. Se făcuse ora prînzului. Dacă lămuririle date de grăjdari erau adevărate, avea să ajungă curînd la o răscruce, de unde pornea drumul spre Toledo.

Făcuse un ocol pentru a merge o bucată pe şoseaua Aranjuezului. Dar fusese o greşeală. Cu toate că era calea folosită de curte, se dovedi şi ea plină de hîrtoape şi atît de acoperită de praf cretos, încît ar fi putut scrie acum pe coastele catîrului său.

Închiriase un animal frumos, puternic, cu urechi deosebit de lungi, pe care şi le mişca expresiv cînd păşea. Capul, coama şi coada erau împodobite cu ciucuri şi împletite cu panglici, care dimineaţa fuseseră de diferite culori, dar acum deveniseră toate de un alb-cenuşiu.

Ar fi trebuit poate să stea mai mult la han, să aştepte răcoarea după-amiezii. Dar acesta nu era decît o maghernită mizeră, cu ziduri goale, dărăpănate, doar cu o masă şi trei scăunele, iar hangiul şi ai lui atît de murdari şi cu o înfăţişare atît de tîlhărească, încît Miguel lăsase baltă cei şase maravedis pentru „popas" şi plecase neîntîrziat mai departe. Acum nu se putea mulţumi cu orice fel de găzduire. Nu călătorea singur.

Ceva se mişcă într-unul din cele două coşuri aşezate de o parte şi de alta a şeii. Ridică din mers învelitoarea de pînză. Sub ea era culcată, frumos îmbrăcată, micuţa Isabella. Fetiţa săltă puţin căpşorul şi clipi des în lumina orbitoare.

Ea era pricina acestei călătorii obositoare. Cervantes o ducea la Toledo.

Nu trecuseră încă trei luni din ziua aceea de mai, cînd rămăsese deodată singur cu un copil de ţîţă. Ana Franca pierise fără urmă. Miguel primise o dată, pe căi ocolite şi dubioase, o ştire nesigură, cum că ar fi fost văzută în compania acelui Rodriguez în oraşele din Andaluzia. Asta fu totul. Era uşor să dispari fără urme în Spania aceasta întinsă şi prost ocîrmuită. Fiecare oraş mai mare avea cartierul său rău famat, pe care poliţaii îl ocoleau. Unde s-o caute? La Valencia, în cartierul din jurul Pieţii Măslinilor, în mahalaua Percheles din Malaga, la Fîntîna mînjilor din Cordoba, la Rotonda din Granada? Era absurd. Mai absurd să încerce s-o aducă înapoi la el, dacă ar găsi-o. Cel mai absurd ar fi fost să mai trăiască împreună cu ea.

Cervantes se obişnuise să strîngă din dinţi. Nici măcar nu era cu totul lipsită de haz situaţia sa, aşa singur cum se afla, cu un prunc în braţe. Găsise o doică. Isabellei îi mergea bine. Dar cînd ţăranca băgă de seamă că hidalgo-ul ţinea la fiica lui, începu să aibă pretenţii nerușinate.

Andrea se arătă gata să-l ajute. Putea hrăni copilul cu biberonul. Mai avea haine şi rufărie de la propriul ei copil.

Dar Miguel nu primi. O iubea pe sărmana Andrea, era lipsit de prejudecăţi, ba chiar şi taftaua i-o vînduse. Totuşi asta nu voia. Andrea înţelese, iar ochii i se umplură de lacrimi, căci plîngea tare uşor.

Tocmai atunci primise veşti din Toledo. Scria mama. „Ad-o pe micuţă la mine, dragul meu Miguel, scria ea, o să-mi amintească de timpurile trecute, cînd tu însuţi erai mic şi neascultător. Dar şi din alte pricini ar fi bine dacă ai veni. S-ar putea ivi un prilej fericit pentru tine."

Fraza era promiţătoare. Miguel ar fi avut mare nevoie de un „prilej fericit". *Galatea* avusese puţin succes, tocmai în anul acesta publicul cumpăra iarăşi mai mult cărţi cu cavaleri, decît cărţi cu păstori. Protectorul Colonna se dovedise destul de zgîrcit. Banii lui Miguel erau pe sfîrşite.

Cu puţinul ce-i mai rămăsese închiriase un catîr, în coşul din stînga o pusese pe Isabella, iar în cel din dreapta un burduf cu lapte şi unul cu vin, pîine, brînză; la ora patru dimineaţa plecase din Madrid.

Ajunseseră la răscruce. La dreapta se făcea drumul spre Toledo. Era desfundat şi puteai urmări pînă hăt-departe

şleaul vălurit şi cu totul lipsit de umbră. Cervantes mai avea de călătorit şapte, opt ore. Să-ţi piară tot curajul, şi alta nu.

La răscruce, un pin singuratic, cu ramurile îndoite toate într-o parte de furtună, aşternea la picioarele sale o umbră străvezie. Miguel se opri şi coborî cu grijă coşurile. Catîrul, uşurat de povară, începu de îndată să pască iarba uscată. Ciucurii şi panglicile prăfuite îi cădeau peste ochii întunecaţi, focoşi şi saşii.

Cervantes o luă pe Isabella în braţe, îi rezemă căpşorul de braţul schilod şi-i dădu să bea lapte. Fetiţa sorbea lacom. Avea o faţă ciudat de matură, despre care nu se putea însă spune că ar fi frumoasă. Prea mare era contrastul dintre trăsăturile materne şi cele ale tatălui. Ochii verzi, rotunzi, aşezaţi prea aproape de nasul puternic arcuit, dădeau obrăjorului ei o asemănare aproape neliniştitoare cu o pasăre.

După ce isprăvi de băut, Isabella plescăi de mulţumire. Cervantes o culcă iarăşi pe pernă şi o aşeză în locul cel mai umbros. Apoi atîrnă de gîtul catîrului desaga cu nutreţ.

Ar fi vrut să mănînce şi el ceva. Era însă prea obosit. Se aşeză pe jos şi-şi sprijini capul de trunchiul zgrunţuros al copacului.

Ţinutul asupra căruia îşi plimba privirea distrată era aspru şi împietrit. Totul era despuiat, monoton, pămîntul era crăpat şi brăzdat de o vară nemiloasă. Aici soarele frigea ca în pustiul african şi cinci luni pe an bîntuiau furtunile de zăpadă. Nici o trecere lină, nici urmă de blîndeţe şi bunătate, ţinutul acesta nu cunoştea decît extremele. Ici, colo, ghemuită, cîte o casă de chirpici, rareori un ogor lucrat, secerat încă din iunie. Din loc în loc pîlcuri de pini cu tulpini strîmbe, scunde, tot felul de buruieni, rogoz, săricică, brîncă, asemenea petelor unei boli nemiloase.

Aceasta era inima arsă a Castiliei, iar Castilia era partea centrală a Spaniei. Poate că răscrucea aceasta de drum dintre Toledo, Aranjuez şi Madrid era chiar miezul ţării. Iar în jurul Spaniei gravita întreaga lume. Cervantes şedea cu copilul său chiar în neîndurata inimă a lumii.

Arşiţa prînzului îi închise pleoapele.

În timp ce moţăia, un zgomot confuz, monoton răzbi pînă la el, un zumzet continuu părea că se apropie. La o depărtare de o sută de paşi, spre Aranjuez, drumul urca puţin,

trecînd peste o movilă prăfoasă. De acolo venea zgomotul. Şi curînd se arătă, trecînd de creastă, capul unui convoi multicolor.

Pe un cal înalt, alb-cenuşiu, un herald purta steagul roşgalben. Faţa lui frumoasă era scăldată de sudoarea ce-i şiroia de sub pălăria de catifea cu boruri lăsate. De pe umeri îi atîrna, ţeapănă şi pătrată, o pelerină de brocart viu colorat, pe care, aşezaţi în diagonală, apăreau, de cîte două ori, leul de pe stema Leonului şi turnul Castiliei, totul cusut în fir de aur. Îşi mîna calul la pas, căci în urma lui nu veneau decît pedeştri. Mai întîi călugări, şase la număr, desculţi şi în capul gol, fiecare cu cîte o cruce în mînă, cîntînd în timp ce înaintau pe drumul încins. Apoi urma litiera.

Era o simplă lectică, îmbrăcată în piele, cu mînere lungi, cu o bucată de pînză întinsă deasupra, ca apărătoare ; o duceau patru slujitori. Alţi călugări însoţeau litiera de pe lături, siluetele lor, cufundate în rugăciuni, ferindu-l puţin de praf pe cel pe care îl însoţeau. Slujitorii de schimb veneau în urmă. Un grup de soldaţi înarmaţi încheia convoiul.

Cervantes se lăsase pe un genunchi şi aştepta alaiul. Vedea limpede cu cîtă grijă înaintau purtătorii : păşeau atenţi, cu privirea pironită pe drumul plin de gropi, cu buzele strînse de încordare.

Cînd ajunseră la răscruce, în faţa lui Cervantes, se opriră. Fără să fi dat cineva vreun ordin, poate la un semn al heraldului, aşezară litiera încet pe pămînt, se dădură în lături, lăsînd loc celor din schimbul următor. Cîntecele călugărilor nu încetaseră. Cel ce şedea pe scaun moţăia şi nu se trezi.

Cervantes nu-şi închipuise că era un moşneag. Barba, pe care o purta destul de lungă, era cu desăvîrşire albă, faţa de o paloare bolnăvicioasă, pleoapele lăsate în jos erau înroşite ca după plîns. Piciorul stîng, îmbrăcat cu ciorap şi pantof negru, atîrna în jos, în timp ce dreptul, probabil bolnav de gută, era întins înainte, înfăşurat bine. În rest era îmbrăcat, în acea zi fierbinte de vară, ca pentru o şedinţă de consiliu ; neagră era mantila de mătase, peste haina de catifea neagră, neagră era pălăria foarte înaltă, fără boruri, din filţ ripsat, pusă drept şi ţeapăn pe capul ca de ceară. Şi astfel fu aşezat dormind, în faţa lui Cervantes, omul pe care zadarnic îl căutase de atîtea ori.

Oprirea dură doar o clipă. Patru noi purtători ridicară de jos litiera, cu o mişcare uniformă, sigură şi domoală. Calul heraldului porni încet mai departe. Se auzi un uşor zăngănit şi zornăit, cînd trecură oştenii. Pe călătorul îngenuncheat sub copac nu-l luase nimeni în seamă.

Deodată Isabella începu să ţipe. Ridicase puţin capul din pernă şi scotea nişte sunete asurzitoare. De obicei, nu plîngea. Dar acum avea de-a dreptul un acces. Feţişoara ei se congestionase şi căsca gura atît de mare, încît se vedea pînă în fund gîtlejul trandafiriu. Miguel voi s-o ia în braţe, s-o liniştească. Dar fetiţa se zbătu năprasnic şi trupuşorul ei se încbirci tot, cu o forţă neobişnuită. Ca ieşită din minţi, deznădăjduită, urla în urma convoiului regesc ce se îndepărta într-un nor alb de praf, în zvon de rugăciuni şi zăngănit de arme.

SATUL DIN MANCHA

Voiau să-l însoare. Acesta era „prilejul fericit". Tatăl, care își vedea mai departe de leacurile sale bărbești, luase de două ori sînge unui cleric venit la Toledo dintr-un sat nu prea îndepărtat al provinciei Mancha. Apoplecticul prelat se simțise într-adevăr mai bine și nu contenea cu laudele. Data următoare se înfățișă ca un vechi cunoscut și aduse, în afară de vin și două găini, și pe tînăra sa nepoată, fiica încă nevîrstnică a unor țărani înstăriți, pe nume Catalina de Salazar y Palacios. Era o fată zdravănă, înaltă și greoaie, a cărei față, cu trăsături proporționate, dar lipsite de expresie, era încadrată de o masă grea de păr negru și lucios. Tatăl murise, mama nu ieșea niciodată din satul Esquivias.

Ea însăși venea pentru prima oară la oraș și privea cu o mirare puțin posacă labirintul ulițelor maure, palatele, turnurile, bisericile și podurile vechii reședințe regale. Sosi spre seară împreună cu unchiul și se așezară în curtea interioară micuță, dar curată, a familiei Cervantes. Aceștia locuiau aici mult mai bine ca la Madrid, într-o căsuță lîngă „piața de zarzavaturi", în spatele catedralei. Populația acestui oraș milenar, ce fusese pe rînd capitala goților, a maurilor și a castilianilor, era în scădere și chiriile erau mici. De altfel și tatăl avusese de multe ori noroc cu leacurile sale. Se socotea acum mare medic. Dar de propria sa boală, o dropică ce se înrăutățea văzînd cu ochii, nu părea să-și dea seama. Cu vocea stridentă înșira planuri mărețe de viitor.

El era cel ce povestise preotului din Esquivias și domnișoarei despre fiii săi, despre bravul ofițer Rodrigo, care lupta acum sub ordinele ducelui de Parma, împotriva ereticilor flamanzi, dar mai ales despre fiul său mai mare. Se învă-

ţase să-i laude faptele vitejeşti şi suferinţele eroice încă de pe vremea cînd umbla cu jalba pe la cîrmuire : observă cu mulţumire admiraţia credulă a ascultătorilor săi. Mai ales domnişoara Catalina lua-aminte cu gura căscată. Lumea cărţilor ei preferate părea, în sfîrşit, să-şi fi găsit întruchiparea. Căci de la vestita istorie a lui *Amadis de Gaula*, trecînd prin povestirea despre fiul lui, Esplandian, împăratul Constantinopolului, pînă la cea privind pe nepoţii, strănepoţii şi străstră-stră-nepoţii lui, înghiţise toată literatura cavalerească şi clădise în sărmana ei minte o lume de vis, plină de miracole indescriptibile, de vitejie şi puritate supraomenească, care nu avea nimic comun cu viaţa ei de toate zilele, din sat.

Probabil că bătrînul Cervantes se lăudase fără vreo intenţie anume. Dar mama, tăcută, se gîndi mai departe, cînd văzu cum se aprinde şi creşte în ochii domnişoarei de la ţară admiraţia pentru fiul ei mai mare.

Îl trase pe preot mai deoparte. Era limpede : o căsătorie nu părea un lucru de neînfăptuit. Poate că asta fusese şi gîndul nedesluşit al celor ce o trimiseseră pentru prima oară pe doña Catalina la oraş. La urma urmei, avea vîrsta şi oricine îşi putea da seama că era înzestrată cu toate calităţile necesare pentru a ferici un bărbat. Familia era onorabilă, chiar foarte onorabilă, cei din neamul Salazarilor şi cei din neamul Palacios nu avuseseră nici un strop de sînge maur sau evreu de-a lungul multor generaţii. Lucru de seamă, desigur foarte de seamă, iar cuvioasa mamă a lui Miguel era în măsură să recunoască asta. Dar cum stăteau cu cele materiale ? Eroii nu prea apucă să se îmbogăţească în lumea asta. Nici fiul ei nu era bogat. Meritele şi calităţile sale — glorioasa sa invaliditate, printre altele — trebuiau răsplătite. Un erou poate pretinde o oarecare bunăstare şi tihnă. Şi în privinţa aceasta unchiul putea da toate asigurările. Doña Catalina era singură la părinţi, moştenitoarea unei averi respectabile : o casă arătoasă, o livadă de fructe şi măslini, pe deasupra trei iugăre de pămînt arabil, o gospodărie cu toate cele trebuincioase, de asemenea optsprezece capre, patruzeci şi cinci de găini şi un cocoş. Aveau cu ce fi fericiţi. Chiar modest evaluată, o mie de ducaţi de aur tot făcea moştenirea asta.

Miguel Cervantes era răzbit. Pe drum se temuse de întrebările ce i se vor pune, iar acum şedea recunoscător şi fără

vlagă în curticică, alături de mama care îşi făcea de lucru cu copilul lui. Nu-i pusese nici o întrebare despre Ana Franca, dar nici nu-i spusese că i-ar plăcea nepoata. Se apucase de îndată să-i poarte de grijă. O vecină îi împrumutase un leagăn, pe care îl mişca acum încet cu piciorul.

Începu să vorbească. Miguel o asculta. N-avea de gînd să se împotrivească. Dacă fata nu arăta ca o sperietoare şi nu era o caţă, era gata să se însoare. Totul fusese în zadar! În timp ce mama vorbea de casă şi acareturi, el se gîndea la *Cîntul Caliopei*, disperata preamărire a întregii literaturi, umila cerşire a bunăvoinţei tuturor. Zadarnic! Nu-l voiau. Ajunsese la capătul puterilor. Un sat în Mancha, ţărani tăcuţi, care nu ştiau nimic despre succesele sau insuccesele de la Madrid, grădini de măslini şi ogoare, o fată simplă ca tovarăşă de viaţă — era o perspectivă aproape ispititoare. Poate că ea, Catalina, îl va ajuta s-o uite pe Ana Franca, femeia care tot îl mai obseda. Nu spuse nu.

Se duse călare să se prezinte. Cînd ajunse se lăsa înserarea, iar sărăcăciosul sat Esquivias arăta binişor în lumina amurgului. Găsi că totul părea mai modest decît îi fusese înfăţişat: dar Catalina nu-i displăcu. După experienţele făcute, nevinovăţia ei admirativă şi puţin neroadă îl atrăgea.

Fata, la rîndul ei, nu-l vedea cum era într-adevăr. Ar fi putut fi şi mai slab şi mai puţin strălucitor, pentru ea era tot viteazul, nobilul cavaler pribeag, ieşit dintr-unul din romanele pe care le citise. Dar mama, señora de Palacios, nu era de loc orbită de aceleaşi năluciri. Între ea şi Miguel ostilitatea se statornici din prima clipă. Era o femeie înaltă, voinică, aproape de o vîrstă cu el, cu o înfăţişare rigidă. Se vedea de la o poştă că era bisericoasă, iar gura subţire, cu buzele supte, trăda lăcomie.

Cei din neamurile Salazar şi Palacios erau nobili de ţară, dintre cei mai mărunţi, deosebindu-se de ţărani numai prin ifosele lor. Trei argaţi şi o slujnică şedeau la o altă masă. După rugăciune apăru, venind în grabă, gîfîind, unchiul, preotul, şi-l salută prietenos pe peţitor. Vorbele se legau greu. Miguel îşi dădea seama că ar fi trebuit să povestească, dar sub privirile răuvoitoare ale gazdei îi pieri cheful. O singură dată, spre propria lui mirare, se afundă în vechi aduceri aminte şi-l învie pe blîndul cardinal Aquaviva şi pe canonicul

Fumagalli. O făcu pentru a-l distra pe unchi. Fu bucuros cînd se văzu scăpat de supa de berbec, de brînză şi de rugăciunea de mulţumire.

Îl lăsară puţin singur cu Catalina. Cu o mişcare a capului, plină de o mîndrie tainică, îi făcu semn să vină spre un colţ al încăperii, unde se aflau înşirate comorile ei, treizeci sau patruzeci de volume zdrenţuite, despre toţi acei Amadis, Felixmarte şi Clarian ale căror turnire şi lupte cu balauri erau pricina că se înfiripase acea înclinaţie a Catalinei pentru el.

Două săptămîni mai tîrziu răspunseră la vizită. Señora de Palacios se înfăţişă cu fiica şi cu fratele preot în căsuţa de lîngă piaţa de zarzavaturi.

Bătrînul Cervantes era bolnav. Coborî greu din pat, căci trupul umflat şi faţa trasă purtau pecetea sfîrşitului apropiat, şi-şi întîmpină oaspeţii vorbind mult prea tare. Dar curînd izbucniră neînţelegeri, ba chiar tăraboi. Miguel Cervantes apăruse purtînd în braţe pe micuţa Isabella şi declarase răspicat că aducea fetiţa în căsnicie, deşi maică-sa voise, înţelepţeşte, s-o ascundă.

Doña Palacios se ridică, gata să plece. Pretextul îi venea pesemne la îndemînă. O liniştiră cu greu. Fratele ei, în ciuda cinului său, primi neaşteptata veste cu mai multă înţelegere şi omenie. Catalina roşise. Se aplecă fără a scoate o vorbă asupra micii fiinţe cu ochi verzi. Cine ar fi putut spune ce se petrecea îndărătul frunţii ei lipsite de expresie ? O socotea, poate, pe micuţa, strania făptură, fiica unei zîne sau a unei prinţese.

Se despărţiră foarte stînjeniţi şi fără a lua o hotărîre. Mama clătină din cap. Nu-şi înţelegea fiul. De ce n-o lăsase pe ea să-şi crească nepoata ? Din păcate, curînd nu va mai avea de cine să se îngrijească.

Dar Miguel se încăpăţînă. Fără Isabella nu se va face nuntă, în privinţa aceasta nu încăpea vorbă. O iubise pe cea care îl părăsise în chip atît de ruşinos. Ceea ce îi rămăsese de la ea, fărîma aceasta de om, lipsită de frumuseţe, voia-s-o aibă lîngă el.

Se întoarse la Madrid. Puteau să-i dea de veste la Andrea. Mai avea multe de rînduit la Madrid !

N-avea nimic de rînduit. Dar nici poftă de viaţă nu mai avea. Ocoli „Tîrgul minciunilor". După eşecul cărţii sale se

ferea de confraţi. Gîndul că te-ai umilit în zadar, este greu de îndurat. Nu trecu nici o singură dată pe la „Herbul Leonului". Intra uneori într-o cîrciumă mai sărăcăcioasă, împreună cu un scripcar, pe nume Guzman, sau cu un pictor de decoruri de teatru, Covarubbia. Locuinţă stabilă n-avea, înnopta pe unde se nimerea. Ca samsar de slujbe, copist, comisionar pentru îndrăgostiţi, eroul de la Lepanto şi Alger izbutea cîteodată să cîştige cîţiva reali.

Apoi, către sfîrşitul lunii noiembrie, veni o scrisoare de la mama. Totul era statornicit. Catalina nu se dăduse bătută. Nunta urma să aibă loc în a doua duminică din postul Crăciunului.

Se întoarse la Toledo pe şleaul acoperit cu polei, călare pe un măgar. De data aceasta călătorea însă pe drumul cel mai drept, fără ocoluri. Curînd i se făcu milă de micuţul animal, descălecă şi merse mai departe, trăgîndu-l după el de căpăstru.

Îi cunună preotul, unchiul fetei, în mica, sărăcăcioasa biserică din Esquivias. Un viscol năprasnic de decembrie şuiera prin uşa care nu se închidea şi era atît de întuneric, încît din pictura altarului, înfăţişînd înălţarea la cer, abia se întrezăreau nişte nori luminoşi deasupra capului Fecioarei.

Nimeni din cele două familii nu era de faţă. Mama lui Miguel nu venise pentru că nu se încumeta să-şi lase singur soţul grav bolnav. Mama miresei nu venise în semn de protest. Dacă nu-şi dădea osteneala să străbată cei o sută de paşi de acasă pînă la biserică, toată lumea avea să înţeleagă că nunta se făcea împotriva voinţei ei şi a bunului-simţ. Dar nimănui nu-i păsa de asta, locuitorii satelor din Mancha nu erau curioşi din fire.

Martori fuseseră aleşi trei ţărani cu feţe serioase, dintre care Cervantes nu-l cunoştea decît pe unul. În băncile din fund îngenuncheaseră cîteva femei bătrîne; acesta fu tot alaiul său de nuntă.

Cînd ieşiră din biserică, mireasa îşi puse în cap poalele fustei de deasupra. Jumătate de drum îl străbătură umblînd de-a-ndaratelea, pentru a se feri de viscol. Acasă nu-i aştepta nici un ospăţ. Doña Palacios se încuiase în odaia ei. Miguel şi Catalina se îngrijiră de copil, îmbucară cîte ceva, din ce găsiră, şi se putură dărui unul altuia.

De data asta se porni împotriva lui Miguel Cervantes un duşman mai înfricoşător decît turcii cei fanatici şi renegaţii setoşi de sînge. Un duşman fără glas şi fără chip, împotriva căruia nu avea nici o armă : plictisul.

Îl găsi în braţele Catalinei. La prima ei îmbrăţişare îl cuprinse spaima. Căci dacă legătura aceasta nu se închega, cum să fie cu putinţă o viaţă în care trebuiau să se bizuie în asemenea măsură unul pe celălalt ? Abia acum, la sînul ei, îşi dădu pe deplin seama : fata asta voinică, despre care nu ştia nimic decît că citea cărţi copilăroase, avea să fie de aci înainte tot universul lui. Cu dezmierdări tematoare, cu toate rafinamentele ştiute de el, căută drumul spre senzualitatea ei. Dar pesemne că în asta consta greşeala. Aventurierul, trecut prin multe, cu simţurile răsfăţate, nu înţelegea firea simplă, cu totul adormită a fetei de ţară, care avea jumătate din vîrsta lui. Puse întrebări, şovăind, pe dibuite, se învinui pe sine însuşi. Ea rămase prietenoasă. Nu ştia să răspundă. Şi după ce trecu zbaterea aceasta, despre care fără îndoială că numai el îşi dăduse seama, nu-i rămase decît plictisul, un plictis al trupului şi al sufletului.

Se ivea de pretutindeni. Viaţa lui nu mai era decît o lîncezeală difuză, o mucegăire. Dimineaţa se îmbrăca şi, de fapt, cu asta se încheia activitatea sa pe ziua întreagă. Se uita pe geam la uliţa satului, pe care nu se arăta aproape niciodată nimeni. Dacă făceai două sute de paşi ajungeai la capătul ei, iar mai încolo se vedea Mancha. O întindere nesfîrşită de şes, aproape fără nici o ridicătură, bîntuită de un vifor îngheţat. Privirea i se oprea la opt sau zece mori ce încadrau orizontul, mori rotunde, de vînt, cu acoperişuri ascuţite, mobile, ale căror aripi strînse gemeau din balamale.

Dacă te uitai o dată la ele, le ştiai pentru totdeauna. Nici uliţa satului nu te îmbia cîtuşi de puţin, cu făgaşurile ei murdare, săpate prin zăpada îngheţată. Şi avea să fie aceeaşi în toate iernile viitoare, cu cocioabele ei albe, scunde, fără ferestre.

Numai casa familiei Salazar y Palacios, în care locuia el, avea o fercastră spre faţă. Avea şi un fel de fronton şi o poartă din lemn sculptat mărunt, la dreapta şi la stînga căreia atîrnau coceni îngheţaţi de porumb. Dar tocmai de aceea erau ei hidalgo. Iar el însuşi era un hidalgo şi soţul

doñei Catalina. Nu-i era îngăduit să muncească în gospodărie. Pentru asta avea slugi. Dacă ar fi vrut să le dea însă vreo poruncă, desigur că nu l-ar fi ascultat. Stăpîna lor era doña de Palacios. Se înşelase crezînd că se va alege cu o oarecare bunăstare. Poate că ar fi trebuit să stăruie ca această chestiune să fie pusă la punct în faţa unui notar. Dar n-o făcuse. Fusese atît de ostenit şi dornic să găsească un adăpost! Iar acum şedea la fereastră, ca un hidalgo, şi ştia că de peste drum, din coliba aflată în stînga, are să iasă pe la ora zece o bătrînă pentru a se duce după pîine de orz, cinci case mai departe, dar că uşa colibei din dreapta rămînea totdeauna închisă pînă seara, la ora vecerniei.

Femeile din propria lui casă, însă, mergeau zilnic de două ori la biserică. De cîteva ori le însoţise, apoi renunţă, de ruşine şi lehamite. Reverendul Palacios, mai înţelegător decît sora sa, nu-i luă în nume de rău această slăbire a zelului.

— Un om ca dumneata, nepoate, nu are nevoie de aşa ceva în faţa lui Dumnezeu, spuse el plin de deferenţă.

Iar Cervantes ajunsese atît de rău, încît cuvintele acestea, ale unui preot neştiutor de ţară, erau ca un balsam pentru inima lui.

Un om ca el! Şedea ca un trîntor, tolerat de ceilalţi, în sala comună, singura încăpere încălzită. Doña Palacios se învîrtea pretutindeni, supraveghea bucătăria şi ograda.

Vocea ei uscată răsuna afară, ocărînd slugile. Apoi se aşeza din nou la gura sobei, torcea sau împletea împreună cu Catalina. Şi amîndouă se îngrijeau de copil.

Aceasta era consolarea lui Cervantes şi nici nu îndrăznise s-o spere: mama şi fiica o iubeau pe micuţa, urîta Isabella. Era pentru amîndouă ca o maternitate şi principalul subiect al discuţiilor lor. El, care adusese în casă această zestre cu ochi verzi, rămînea în afara discuţiilor, uitaseră aproape că-i era tată. Rareori se apropia de leagăn, şovăitor, folosind ca toţi bărbaţii cuvinte stîngace de mîngîiere şi răsfăţ. I se păru însă că micuţa nu-l suferea. Pesemne că făptura aceea mică nu era învăţată cu înfăţişarea lui bărboasă; dar el vedea, în ochii ei verzi, ochii Anei Franca, dispreţul şi mînia mamei. Da, nici pe aceea nu reuşise s-o cîştige, pe femeia lascivă, după cum nu izbutise nici cu Catalina, cea cu simţurile adormite.

Căci din înclinaţia, care o făcuse să stăruie cu atîta încăpăţînare pentru înfăptuirea căsniciei lor, nu rămăsese mare lucru. Nu-l mai socotea pe Miguel un al doilea Florimon sau Olivante. Şi nici faptul că era acum femeie măritată nu pătrunse prea adînc în conştiinţa ei. De fapt atît de puţine lucruri se schimbaseră ! Trăia, ca şi în trecut, sub oblăduirea mamei. Nevolnicul cu o singură mînă, al cărui loc preferat era fereastra, de unde nu se vedea nimic, n-o supăra prea mult.

Nimeni nu-i cerea lui Cervantes să stea acasă. Dar unde era să se ducă ? Sfîrşise curînd toate subiectele de discuţie cu preotul ; Miguel se întorcea din ce în ce mai devreme din vizitele ce i le făcea. La ora cinci se înnopta. În afară de candela de la icoana Fecioarei Maria, în casă se aprindea o singură lămpiţă cu ulei.

Începu să se ducă la cîrciumă. Era dintre cele mai sărăcăcioase, nu găseai de băut decît un singur fel de vin local, care nu era cine ştie ce. Cîrciumarul însă, om liniştit, înţelegător, se deosebea în bine de hangiii-pungaşi de drumul mare, de a căror lăcomie vicleană se tem călătorii. Tot ca el erau şi ţăranii din Esquivias, care se adunau la masa lui. Cervantes îşi dădu deodată seama că avusese prilejul să cunoască feluritе pături sociale ale Spaniei : soldaţi, slujbaşi, preoţi, cărturari, cunoştea cîte ceva despre curte şi nobilime, dar nu ştia nimic despre poporul spaniol. Acesta n-avea glas. Îl călcau cu toţii în picioare, de parcă ar fi fost una cu pămîntul asupra căruia se încovoia.

Văzuse ţăranii de pe alte meleaguri. Dar nu erau ca toţi cei ce intrau aici printr-o uşă prea joasă, îmbrăcaţi în bluze de culoare închisă, încinşi cu o funie, în picioare cu încălţări din piele netăbăcită. Nu avuseseră feţe tăiate în piatră ca aceştia, nici portul atît de semeţ şi nici adevărul nu se oglindise cu atîta putere în graiul lor nemeşteşugit.

La început prezenţa lui îi stînjeni. Aşa ceva nu se mai întîmplase niciodată. Un „fiu al unui om bine" nu se aşeza printre ţărani. Unii se arătară neîncrezători, toţi rămaseră în aşteptare; cu o politeţe rezervată, gravă. Cervantes mai veni, se aşeză iarăşi lîngă ei, îşi bău paharul. Nimeni nu dădu a înţelege că ar bănui ce-l aduce la masa lor. Neîncrederea se spulberă. Începură să vorbească, cu pauze lungi, ca de obicei, despre treburile lor. Despre piaţa slabă, despre faptul că la oraş un ou de găină se plătea patru *maravedís,* în timp ce

ei nu se alegeau cu mai mult de o jumătate de *maravedí* de ou. Nu, ei nu se alegeau cu nimic. Din ploaia de aur ce se revărsa asupra Spaniei, la ei nu ajungea nici un strop. Nimeni nu se gîndea la dînşii, erau batjocoriţi şi desconsideraţi. Cîndva, pe vremea bunicilor, fusese altfel. Pe atunci ţăranii erau liberi, îşi alegeau singuri starostele, pămîntul era al lor, aveau drepturi. Astăzi doi nobili duci de la curtea regelui erau stăpîni a trei sferturi din pămînturile provinciei Mancha. Strîngătorii de biruri şi slujbaşii ducilor storceau ţărănimea. Cine mai era cu numele proprietar pe vreo sfoară de pămînt, era strivit de biruri, taxe, dobînzi.

Toate astea le auzea Cervantes. De mult nu se mai fereau să vorbească în faţa lui. El se uita la frunţile lor brăzdate şi se gîndea că o nobilime cu adevărat nobilă, un principe cu un suflet deschis şi drept ar fi putut face din neamul acesta cel mai minunat popor din lume.

Îl cunoşteau bine acum, aflaseră ce însemna mîna lui ciungă şi încă altele. Le plăcea că nu se lăuda, iar el se simţea bine printre ei. Nu bea niciodată un al doilea pahar, de teamă să nu fie nevoit să ceară apoi bani de buzunar de acasă. Măcar asta să n-o facă. Recăpătase la masa aceasta de lemn negeluit puţină voie bună şi încredere în sine. Oare nu fusese întotdeauna iubit, oriunde în lume se aflase printre bărbaţi adevăraţi ? Căci acolo era locul lui.

De altfel se găseau printre ei şi cîţiva care se deosebeau de majoritatea gravă şi măsurată la vorbă. Bărbaţi blajini, joviali, deşi dintre cei mai nevoiaşi, sfătoşi, povestitori de snoave. Adevărat că istorioarele lor nu erau dintre cele mai delicate. Dar lui Cervantes îi plăceau în orice caz mai mult decît bîrfelile din lumea culiselor şi a poeţilor de la „Herbul Leonului".

Îi erau mai plăcute, îşi mărturisi el, şi decît conversaţia de la el de acasă.

De ani de zile doña Palacios obişnuia să facă lectură fiicei sale de două ori pe săptămînă, mereu din aceeaşi scriere — cartea ei de căpătîi — *Soţia desăvîrşită* de călugărul augustin Luis de Leon. Reluase de curînd obiceiul întrerupt cu prilejul căsătoriei, de parcă ar fi vrut să arate că în ochii ei căsnicia fiicei sale era fără însemnătate, iar Catalina încă o tînără fată, care avea nevoie de îndrumare. De altfel, cartea, compusă sub formă de scrisori, era într-adevăr excep-

țional de bună, dovedind o profundă cunoaștere a inimii femeiești și a tuturor treburilor casnice.

Dar, din păcate, doña Palacios prefera mereu aceleași capitole. O interesau anumite principii ale călugărului augustin și încheia de fiecare dată cu ele : avertismente împotriva podoabelor bătătoare la ochi și a folosirii nemăsurate de suliman, a scrisorilor de dragoste, a poezioarelor, ascunse în sîn, dar mai ales împotriva citirii acelor foarte îngrijorătoare cărți cu cavaleri.

Poate că avertismentele din urmă i se păreau deosebit de potrivite acum, după ce sminteala asta a fiicei sale îi adusese în casă un ginere atît de îndoielnic.

Dar aici înrîurirea i se sfîrșea. Catalina își trăia mai departe viața în propria-i lume. Biblioteca de romane cavalerești creștea mereu. Întreba cu nesaț de ele pe toți negustorii ambulanți ce străbăteau Mancha, cu cărucioarele trase de măgari, și aproape fiecare dintre aceștia scotea de sub stofe și șaluri cîte un asemenea produs nou.

Într-un rînd, era o duminică de primăvară, Cervantes o găsi din nou aplecată asupra unei astfel de achiziții noi. Era, declară Catalina îmbujorată, povestea cea mai frumoasă, cea mai minunată din ultima vreme. Eroul era strănepotul preferat al marelui Palmerin de Oliva, și femeia recunoștea fără-nconjur că isprăvile și noblețea gîndurilor acestuia erau mai presus chiar decît ale strămoșului său.

Miguel îi luă tăcut cartea din mînă. Știa de mult cît de în serios lua ea poveștile astea. Aici nu mai era vorba de o distracție plăcută. Catalina socotea lumea aceasta la fel de reală, ca și cea înconjurătoare. Cavalerii în armuri de aur, aidoma zeilor, principesele neînchipuit de frumoase, caste și reci ca gheața, *trăiau* cu adevărat pentru Catalina. Pentru sute de mii de Cataline din întreaga țară. Vorbăria găunoasă despre uriași și zmei, duhuri bune, vrăjitori și zîne blînde, cai și lei înaripați, palate de cleștar, insule plutitoare și lacuri în flăcări erau hrana lor de toate zilele. Fantezia unui întreg popor tînjea după imposibil.

Cervantes frunzări cartea. Un val de absurdități îl izbi în față.

— Îți place într-adevăr, Catalina ? o întrebă el în cele din urmă. Nu bagi de seamă că scribălăii ăștia copiază mereu

unul de la altul şi încearcă să se întreacă doar prin noi nerozii ?

— Eşti pur şi simplu invidios !

— De ce ? Crezi că n-aş putea să compun şi eu aşa ceva ?

Şi îi trecu fugar prin minte *Galatea* lui, fabricaţie „la moda zilei" nevătămătoare, dacă o asemuiai cu acestea.

Dar el nu-şi înţelesese soţia. Catalina nu se gîndise la invidia pricinuită de gloria literară. Nici nu bănuia că aşa ceva poate exista. Femeia se gîndea la cea stîrnită de faptele vitejeşti. Căci pentru ea cartea şi realitatea erau unul şi acelaşi lucru.

— Da, invidios ! Ce e bătălia cu turcii, faţă de lupta lui Palmerant cu cei cincisprezece zmei, cu cîte trei ochi ! Ăsta curaj !

— Ăsta e curaj ? strigă Cervantes mînios, deşi îl umfla rîsul. O să-ţi arăt eu odată ce-i aceea curaj !

Avea el un gînd anume. Înainte fusese doar o idee vagă. Acum, însă, în clipa aceasta, planul lui se închegă.

Împrumutase cu cîteva săptămîni în urmă, din mica bibliotecă a preotului Palacios, o antologie a clasicilor antici. Găsise în ea un text al istoricului Appian [1]. Originalul grecesc fusese tradus într-o latină stîlcită, dar nici o slăbiciune a tălmăcirii nu reuşise să întunece strălucirea faptelor.

Era vorba de vestitul asediu al cetăţii Numantia. Timp de zece ani, trei mii de iberi neînfricaţi rezistaseră trupelor de treizeci de ori mai numeroase ale romanilor, iar cînd totul fu pierdut, se pregătiră de pieire, ei şi oraşul lor...

Cervantes nu trebui să facă nici un fel de preparative. Într-o singură zi, în timpul unei lungi plimbări prin Mancha sărăcăcios înverzită, îi răsări în minte întreaga structură a tragediei sale.

Chiar din dimineaţa următoare şedea în grădina din spatele casei, la o masă strîmbă, şi slugile uimite văzură pe soţul domnişoarei mîzgălind filă după filă, fără să ridice măcar ochii de pe hîrtie — ca lovit de o streche paşnică. Găinile cotcodăceau şi scormoneau în jurul picioarelor lui. Un ţap i se proţăpi în faţă şi îl privi îndelung, cu ochii lui gal-

[1] Appian (sec. al II-lea e.n.), autorul unei *Istorii a Romei*.

beni, diavoleşti. Doña Palacios trecu prin grădină, zornăindu-şi cheile, se opri locului, ridică din umeri şi se întoarse în casă.

Lîngă el se afla deschis textul lui Appian. Alte surse nu-i stăteau la îndemînă. Nici n-avea nevoie. Cunoştea feţele eroilor săi din Numantia. Erau feţele dăltuite în piatră ale ţăranilor din Esquivias. Vor fi trecut şaptesprezece secole de atunci, se va fi amestecat sîngele lor cu sînge latin, gotic, maur, dar tot ei erau ! Ţara aceasta gravă şi aspră zămislea, sub razele unui soare neîndurător, mereu acelaşi popor mîndru şi liber. Iar el era doar purtătorul lui de cuvînt. Era o nevoie ţîşnită dintr-un izvor subteran. Ţîşnea atît de năvalnic încît mîna abia putea să-l urmeze. Ceea ce crea acum era poezie. Iar el era poet, pentru prima oară poet cu adevărat.

— Astăzi ai să vezi ce se numeşte curaj, spuse el zîmbind către Catalina, în timp ce se pregătea să-şi citească opera cu glas tare.

Şedeau toţi trei în jurul lui în grădină, Catalina, mama şi unchiul preot. Era într-o după-amiază înăbuşitoare, pe cînd începea să se lase întunericul.

Începu lectura şi uită pe loc unde se afla şi din cine era alcătuit auditoriul său. Citea minunat. Vocea lui nu prea profundă, dar sonoră şi plină de căldură bărbătească, scotea fiecare idee în evidenţă, limpede şi energic.

Citi despre îngrozitoarele bătălii finale ale asediului, înfăţişă tabăra, descrise oraşul. Asediaţii închişi de zece ani între zidurile cetăţii imploră zeii. Preoţii vor să aducă jertfe, dar cei de sus le resping darul. Pămîntul se crapă, un demon năvăleşte, răstoarnă sfintele vase şi duce cu el în adîncuri berbecul pregătit pentru jertfă. Semne prevestitoare de rău. Dar oraşul vrea să-şi cunoască soarta, vrea să meargă la pieire cu ochii deschişi. Magul Marquinus, purtînd în mîna dreaptă lancea neagră, iar în stînga o carte, deschide regatul morţilor. Cheamă înapoi, în lumea celor vii, un băiat mort în ziua aceea. Fără voie, gemînd, se reîntoarce în trupul său sufletul ce a gustat din tainele iniţierii şi proroceşte oraşului că va pieri de mîna propriilor ei locuitori. Cînd nu va mai fi nici o speranţă, Numantia se va preface în scrum. Învingătorii nu vor avea parte de nici o pradă, nici o femeie nu

le va fi sclavă, nici o brăţară nu le va sluji drept podoabă. În piaţa cetăţii au şi început să înalţe rugul care va înghiţi toate comorile :

Imaculată perlă — adusă din răsărituri depărtate
Şi aurul, turnat de meşteri, în zvelte amfore-ncrustate,
Rubin, smarag& şi diamante, cu-ntunecimi de codru seara,
Şi purpură, veşmînt al celor ce osîndiţi îşi duc povara...

Între timp lipsurile apasă tot mai greu asupra asediaţilor. Oamenii zac înfometaţi cu sutele. Copiii sug sînge în loc de lapte la sînul mamelor sleite de puteri. Deodată doi tineri se avîntă cu spada trasă, ies din cetate, pătrund în tabăra romană, fură din corturi pîine. Unul dintre ei cade, tovarăşul lui ajunge rănit de moarte la porţile cetăţii, purtînd în braţe pîini însîngerate...

Pînă aici scrisese Cervantes. Trase aer în piept. Pîinile acestea însîngerate erau, o ştia prea bine, un simbol măreţ şi nou.

Ridică ochii. Îşi privi auditoriul.

Preotul dormea paşnic, cu capul greoi lăsat într-o parte. Dar cele două femei schimbară o privire plină de înţeles, pe care el o prinse în zbor. Catalina îi zîmbi prosteşte. Chipul mamei, de o lăcomie nesăţioasă, se strîmbă tot a batjocură. Colţurile gurii lăsate în jos vădeau un dispreţ nemărginit. Buzele tivite păreau să repete încă după el, în derîdere, expresia „pîini însîngerate". Toată josnicia înfumurării de om ghiftuit şi rău se oglindea pe faţa acestei femei.

Foile îi alunecară din mînă. Şedea ca lovit de trăsnet, cu bărbia căzută. Înţelese cu groază în ce se afundase. Se ridică de la locul lui şi intră în casă.

În timpul nopţii părăsi satul Esquivias. Nu dădu nimănui de veste. Aci cuvintele erau de prisos. Mai tîrziu îşi va cere copilul... Porni spre Toledo, pe drumul de ţară care se lumina treptat.

Cînd deschise uşa casei părinteşti, îl întîmpină miros de tămîie. Tocmai murise tatăl.

COMISARUL

Filip, marele rege al lumii catolice, stăpînul căilor maritime spre Orient, principe al insulelor şi al mărilor din Apus, era bătrîn şi era bolnav. O gută vătămătoare îl ţintuia locului şi-l chinuia, sîngele lui vlăguit începúse să mustească în buboaie, ce nu se mai închideau. Sfîrşitul vieţii sale pămînteşti nu mai era departe. Dar el tot nu săvîrşise cele pentru care îl înălţase pe tron Atotputernicul. Acum însă venise ceasul.

Nu stătuse degeaba. Strădania întregii sale vieţi o închinase unităţii şi purităţii credinţei în lumea întreagă. Oriunde se ridica o mînă împotriva spiritului celui nou, mîna cu spada războiului, cea plină de galbenii corupţiei, cea criminală, încleştată pe pumnal, pe toate le călăuzise bolnăvicioşul, tăcutul stăpîn al Escorialului. El singur împinsese Franţa în război civil şi mizerie, sfîrtecase Ţările-de-Jos şi ucisese pe marele lor principe de Orania [1], el era cel ce pregătise de atîtea ori pumnalul menit să curme viaţa reginei eretice de pe tronul Angliei. Dar ea trăia. Maria Stuart plătise cu capul eşecul ultimei conspiraţii ; şi dînsa murise pentru Filip. Acum, la capătul zilelor sale zbuciumate, regele strîngea forţele şi bogăţiile popoarelor sale împotriva Angliei.

Nicăieri spiritul ereziei nu domnea atît de netulburat ca acolo. Şi de acolo se răspîndea peste mări şi ţări ! Iar stăpînirea oceanelor, care nu era un dar ceresc acordat Casti-

[1] Wilhelm I. de Orania (Taciturnul), guvernatorul Olandei şi al Zeelandei, asasinat în 1584, conducătorul luptelor de independenţă naţională purtate de Ţările-de-Jos împotriva lui Filip al II-lea.

liei ? Şi totuşi Anglia o contesta. Căpitanii ei jefuiau coastele spaniole, îşi făceau apariţia în Africa şi în Indiile de Vest, incursiunile lor temerare nesocoteau voia Domnului, sfîrtecînd unitatea lumii catolice... Război Angliei ! Filip, rege al Angliei ! Cînd insula aceasta nu va mai fi decît un scăunel sub picioarele sale, el, Filip al II-lea, va urca, în ceasul lui din urmă, atît de sus precum i se cuvenea şi va putea oferi cerescului stăpîn o lume izbăvită, pură, catolică.

Regele a şovăit ani de-a rîndul. Acum, deodată, nu mai poate aştepta. Miniştrii şi generalii săi caută să-l împiedice. Mai întîi trebuie pe de-a-ntregul pacificate Ţările-de-Jos. O furtună sau cine ştie ce altă nenorocire se poate întîmpla oricînd şi atunci vor avea nevoie de porturile olandeze, ca adăpost. Dar regele nici nu-i aude. De vreme ce luptă pentru cauza Domnului, cum ar putea Atotputernicul îngădui furtuni sau înfrîngeri ! Regele Filip dă poruncă să se grăbească pregătirile. El, de obicei atît de cumpătat la vorbă, atît de politicos, îşi iese din fire, îşi ocărăşte şi-şi jigneşte slujitorii. Prudenţa lor devine nepăsare, lipsă de zel în slujba Domnului.

Printre şovăielnici, printre cei ce caută să-l oprească, se numără şi marchizul de Bazan, amiralul. Regele îl jigneşte atît de profund cu vorbele sale, încît încercatul războinic n-o poate îndura. Se îmbolnăveşte. Moare. Armada rămîne fără conducător.

Dar la ce bun un conducător priceput, cînd Dumnezeu însuşi îi va călăuzi ? Nu e nevoie decît de un bun creştin, un nume ilustru. Aşadar regele numeşte în postul de mare amiral al flotei pe don Alonso Perez de Guzman, duce de Medina-Sidonia.

Ducele se sperie. Este un grande elegant, dintr-un neam cu sînge incontestabil pur, pe deasupra imens de bogat, unul dintre cei doi stăpîni ai Manchei. Dar nu e omul mărilor. Într-o scrisoare lungă, plină de tînguiri, imploră pe rege să-i ia comanda. Nu se pricepe la războaie şi absolut de loc la navigaţie, de altfel suferă îngrozitor de rău de mare. Dar degeaba. Armada are o căpetenie — în locul „amiralului de fier, unul de aur".

În docurile de pe coasta Atlanticului se lucrează febril. Corăbii multe, mari, grele, impresionante şi pompoase. De

fapt se ştie că sînt nepractice. Se cunosc corăbiile mici, uşor de mînuit ale englezilor. Dar doar n-o să li se facă acestor piraţi eretici cinstea de a-i imita. Galere impunătoare, împodobite, ale căror echipaje poartă armuri grele ca ale cavalerilor ce luptă pe uscat, aşa se cuvine să arate oastea Domnului.

Dar costă scump. Navele de paradă şi bombardele turnate sînt scumpe. Zece mii de marinari, douăzeci de mii de oşteni vor să mănînce şi cel mai bine vor să mănînce numeroşii voluntari nobili, care se îmbulzesc pentru această acţiune plăcută Domnului şi care au şi început să se arate prin porturi, sclivisiţi şi lăudăroşi, ocupîndu-se, deocamdată, potrivit rangurilor lor, de dueluri şi femei. Vistieria este goală. Stăpînul ros de gută al Escorialului îşi petrece zilele şi nopţile cu decrete şi corespondenţă, pentru a o umple. Măreşte taxele de import şi export: asupra mărfurilor care vin din Indii şi asupra celor ce pleacă într-acolo, asupra mărfurilor care trec dintr-o provincie într-alta, cu douăzeci, cu douăzeci şi cinci la sută, n-are nici o importanţă. Negustorilor care vin din colonii le confiscă pur şi simplu banii şi le dă în schimb bonuri asupra tezaurului său — care nu există. Vinde slujbe la licitaţie şi creează posturi noi, în acelaşi scop. Vinde titluri nobilare, posturi de *regidori* [1] şi *corregidori* [2], de *alcazi* [3] şi secretari. Scoate la mezat şaptezeci de mii de posturi. Încasează bani, de oriunde poate, şi pune zălog ce a mai pus o dată; bancherii din Franţa, Germania, Lombardia privesc cu neîncredere poliţele regale. Prudenţi, îl încarcă la speze şi dobînzi: o poliţă emisă la Madrid pentru Flandra, via Genova, îl costă pe Filip treizeci la sută. Bani! Bani! Şi tot nu ajunge. Regele, stăpînul a tot aurului şi argintului lumii, trebuie uneori să-şi întrerupă înainte de timp munca nocturnă, căci nu mai sînt bani pentru lumînări.

Ţara sa, Spania, stăpîna globului, flămînzeşte. Un milion de trîntori, nobili şi preoţi, hălăduiesc ca un polip uriaş deasupra celor şapte milioane de oameni care muncesc. Strîngătorul de biruri sechestrează fără milă cele trebuincioase traiului. Daţi merindele! Daţi grîul, orzul şi porumbul, adu-

1 Consilieri comunali (span.).
2 Înalţi magistraţi (span.).
3 Primari (span).

ceți undelemnul, vinul, pesmeții și brînza. O să vi se plătească cînd va birui cauza Domnului, iată o chitanță. Andaluzia trebuie să livreze douăsprezece mii de chintale de pesmeți, Sevilla șase mii de butoaie de vin ; patru mii de *arrobas*[1] de ulei va preda orășelul cutare, opt mii de măsuri de nutreț satul cutare.

Călare pe catîri, comisarii de aprovizionare ai regelui străbat în lung și în lat țara secătuită, storcînd și ultima picătură din cei ce au mai fost storși o dată. Pe unde trec stîrnesc deznădejde și mînie surdă. Pătrund în hambare, șoproane și beciuri. Nu lasă țăranului nici grîne de sămînță. E voia Domnului !

Iar unul dintre ei este Miguel Cervantes.

I s-a zvîrlit slujba asta, cum se aruncă un os unui cîine de pripas. Ajunsese la capătul puterilor. Nimic nu-i mergea. În tot regatul spaniol el nu-și putea agonisi pîinea cea de toate zilele. Secaseră bietele cîștiguri literare ocazionale. Nimeni nu voia măcar să citească *Numantia*. N-avea nici grad, nici rang, nici protecție. Ar fi vrut să se facă ziler, zidar, zugrav, salahor ; dar n-avea decît o singură mînă.

Cutreierase orașele țării, călătorind pe bogdaproste cu care încete de marfă. Trăia în cartiere rău famate. Mii de hoți de buzunare, trișori, proxeneți colcăiau prin ulițele lor, printre ei căței de ai poliției, spioni ai Inchiziției. Ispita de-a cădea atît de jos i se înfățișă zornăind pungi doldora de bănuți de aramă. A găsi o slujbă, o slujbă la stat, era un vis irealizabil.

Cînd venea la Madrid, ședea prin anticamere mai mult ca să treacă timpul decît dintr-o speranță. Copiștii nici nu mai ridicau capul, cînd îi recunoșteau glasul. La început nici nu-i veni să creadă, era o minune pe care n-o mai aștepta, cînd i se spuse, într-o bună zi, la Consiliul de război, că s-ar întrezări ceva.

Cîrmuirea n-avea de unde alege. Să fii intendent pentru Armada nu era, zău, o slujbă rîvnită. Toată lumea știa ce înseamnă asta. Era nevoie de oameni înrăiți pentru asemenea meserie. Poate pomenise vreun consilier la Curtea de conturi de un oarecare Cervantes, vechi soldat, de pe timpul

[1] Măsură spaniolă de greutate, egală cu 11,5 kg.

lui Don Juan, călit în Africa şi care s-ar pricepe, desigur, să-l jupoaie pe ţăran.

I se spuse să se prezinte domnului de Guevara, intendent general şi comisar-şef. Cervantes se temea de audienţa aceasta, căci veşmintele sale nu mai erau arătoase, părea un vagabond. Dar distinsul dregător nici nu se uită la el. Îi vorbi de sus, de la o nemărginită distanţă, strîmbînd din nas la mirosul de sărăcie. Cervantes urma să plece imediat la Sevilla. Acolo se afla sectorul său de activitate. Va primi instrucţiuni mai ample prin domnul de Valdivia, comisar provincial pentru Andaluzia. Salariul era de doisprezece reali pe zi.

Doisprezece reali. De două ori cît primea un zidar sau un cărăuş în port. Destul pentru a se întreţine. Destul pentru a trimite cîte ceva mamei suferinde, care se mutase din nou la Alcala, în preajma cuvioasei sale fiice, şi care îşi ducea zilele din pomenile mînăstirii.

Destul pentru a trimite ceva bani şi la Esquivias, pentru micuţa Isabella, căci cele două hidalgas nu i-o dăduseră înapoi. Cervantes îşi făcuse o dată apariţia, pe neaşteptate, în sat, jerpelit şi pornit pe tăraboi. Dar pe fetiţă n-o ceruse decît cu jumătate gură. S-o fi cărat cu el prin drojdia societăţii spaniole în care trăia ? Copila părea fericită în casa femeilor. Îi mergea bine. Pe străinul prăfuit, care voi s-o sărute, îl privi încruntată, se încordă şi se smulse din mîna lui. Dar bani, Miguel avea de gînd să-i trimită. Voia s-o întreţină el pe Isabella. Era o ultimă, biată mîndrie.

De luni de zile cutreiera drumurile colbuite ale sudului. Catîrul îl primise de la cîrmuire. Nu mai arăta ca un vagabond, era bine îmbrăcat, cu un pieptar din catifea de culoare închisă, încopciat pînă în gît, cu o coleretă fină şi o manta din postav subţire, cum îi şade bine unui slujbaş al regelui. Cheltuise pentru hainele acestea cea mai mare parte a avansului primit. Pe partea stîngă a catîrului se legăna, prins în două legături de piele, însemnul puterii sale : un baston lung, avînd în vîrf o coroană aurită. Uneori îl purta strîns la subsuoară, de parcă ar fi fost o lance.

Mai jos nici că se putea să ajungă. Băuse paharul pînă în fund. Jecmănitor şi asupritor al celor nevoiaşi : nu-şi făcea nici o iluzie în ce priveşte slujba sa. Fireşte, avea scuze. Fusese la un pas de înfometare, fără doar şi poate. Evident,

acționa în numele regelui, nu era vinovat de aceste fapte. Și dacă n-ar fi făcut-o el, s-ar fi găsit un altul poate și mai nemilos. Firește, firește. Dar astea toate n-aveau însemnătate. Își amintea de țăranii din Esquivias, cum ședeau la cîrciumă și vorbeau despre strîngătorii de biruri și slujbașii care le sugeau și ultimul strop de sînge. Un astfel de vampir ajunsese și el.

Colinda ținutul la est de Sevilla, de la Marchena la Estepa, de la Aguilar la La Rambla, de la Castro la Espejo, și pretutindeni lucrurile stăteau la fel. Unde sosea, țăranii zăvorau hambarele, ascundeau butoaiele, scoteau roțile de la carele ce ar fi putut servi la transportul merindelor. Unii începeau să-și ascută coasele. Femeile boceau în fața lui. Noptile dormea prin clădirile primăriilor, pe jumătate îmbrăcat, cu pistolul la îndemînă.

Coborîse în infern, pentru doisprezece reali pe zi. Nu mai era om. Devenise o unealtă a acestui aparat de stat șubred, plin de racile. O greblă care scurmă și adună pentru Armada. Nu voia să gîndească ! A gîndi era ucigător. Dacă ar începe să gîndească n-ar mai putea îndura traiul acesta. Reușea într-adevăr să nu mai gîndească. Coborî o cortină de fier peste sufletul lui și peste tot ceea ce fusese în trecut. Uneori, cînd se odihnea în singurătate, își bătea catîrul pe gît, îi scărmăna mîngîietor moțul aspru de pe frunte, își scufunda privirea în lucirea molcomă a ochilor lui frumoși, migdalați. Acesta era singurul gest de duioșie ce și-l mai putea îngădui.

Pornise din Cordoba spre Ecija, o așezare de cinci-șase mii de locuitori, unde urma să aibă de lucru mai multe zile. Era sfîrșitul lunii iulie și ora prînzului. Își pusese mantia și pieptarul dinaintea șeii și se lăsa hurducat dintr-o parte în alta, buimăcit de zăpușeală. Fusese prevenit că la Ecija mori de căldură ; în întreaga Andaluzie, orășelului i se spunea „tigaia".

Așezarea aceasta, înconjurată de ziduri, i se înfățișă printr-o pîclă ușoară, albicioasă. Se afla dincolo de un rîu, la picioarele unor dealuri rotunjoare, bine lucrate. Podul peste Genil fusese întărit la un capăt și la celălalt cu foișoare puternice.

Cînd Cervantes trecu pe lîngă primul foişor, ostaşii din gardă îl priviră încruntaţi şi nepăsători, fără să-i răspundă la salut. La capătul celălalt al podului, vameşul tîrgului întoarse anume faţa la perete. Miguel îşi dădu seama că se ştia de sosirea lui. Era obişnuit cu asemenea primiri.

Nimeni nu se arătă pe uliţele strîmte, pietruite cu bolovani. Paşii nesiguri ai măgăruşului său răsunau între zidurile fără ferestre. Ajunse într-o piaţă încinsă de soare. Olanele smălţuite, verzi şi albastre, ale turlei bisericii răsfrîngeau orbitor lumina. Se hotărî să poposească.

În cîrciumă bîzîiau muşte. I se aduse pîine, slănină, brînză şi un vin bun, uşor. Hangiţa, o femeie trupeşă, la vreo patruzeci de ani, încă destul de plăcută, se aşeză lîngă el. Cervantes puse într-o doară cîteva întrebări. I se răspunse doar cu suspine.

Lumea era dornică să facă totul pentru rege, oamenii cunoşteau mersul lucrurilor. Ecija nu era un fund de ţară. Ştiau ce era în joc. Dar luminăţia-sa putea singur să-şi dea seama că de aici n-avea ce lua. Oraşul fusese secătuit. O pîine ca asta, din care tocmai rupea, ea, hangiţa, nici n-ar fi îndrăznit, acum doi ani, să i-o pună în faţă! De bună seamă că, în ce-l priveşte, nu era dintre aceia, dar slujbaşii dinaintea sa nu se dăduseră în lături de la nimic. Ea însăşi cunoştea opt — ba dacă sta să socotească cu grijă, chiar zece familii — care fuseseră atît de jefuite cu un an în urmă, încît acum căzuseră în spinarea obştei. Domnia-sa să fie cu ochii în patru aici! Oamenii erau ca turbaţi. Se temea pentru viaţa lui.

Femeia se trăsese mai aproape. Vampirul, care îi ameninţa oraşelul, nu părea să-i displacă. Cervantes era sfîrşit de oboseală. Se lăsă pe spate, închise ochii. Îşi sprijini capul pe pieptul opulent al hangiţei. Se odihnea pe el ca între două perne înalte. În jurul vinului rămas în pahar zumzăiau muşte. Femeia privea ciotul bărbatului de alături, baştonul rezemat de perete, însemn al înaltului său rang, şi clătină visătoare din cap, nici ea nu ştia de ce.

Situaţia din Ecija părea într-adevăr disperată! Hambarele, cămările şi beciurile erau goale. Ţăranii, cărora nu li se achitaseră încă bonurile pentru merindele rechiziţionate în anul trecut, erau hotărîţi să se împotrivească. Nu semănau cu

neamul mîndru şi tăcut al celor din Castillia, erau mai puţin dîrji, mulţi aveau trăsături arabe, feţe inteligente şi vioaie. Se luară după Cervantes, gesticulînd în timp ce acesta cerceta, se tocmea, trecea de la un hambar la altul. Îl însoţeau doi vătăşei, obţinuţi cu mare greutate de la cîrmuire : păreau foarte stînjeniţi. Alcadele nu se afla în oraş. Cică plecase cu două zile înainte călare la Osuna şi nu se ştia cînd se va întoarce, poate chiar azi, poate abia săptămîna viitoare.

Mulţimea, care îl urma pe Cervantes de cînd acesta începuse să scotocească pretutindeni, devenea tot mai numeroasă. Simţea în jurul lui, simţea în ceafă dispreţul tăios şi îndîrjit al oropsiţilor. Da, aşă era, aici nici maiestatea-sa, nici Dumnezeu nu mai aveau ce lua ! Era încredinţat că îl mai şi înşelau puţin. Chiar atît de lipsiţi nu puteau fi. Dar realitatea era îndeajuns de sumbră. Şi cînd îşi aminti că dregătorii de la Departamentul de Război, de la Curtea Auditorilor, de la Departamentul Finanţelor, ba chiar şi domnul Valdivia, personal, îi atrăseseră stăruitor atenţia că trebuie neapărat să stoarcă cinci sute de *fanegas* [1] de făină şi patru mii de *arrobas* de untdelemn din Ecija, rîse în sinea lui. Începu chiar, pe neaşteptate, să rîdă în gura mare, încît mulţimea din jur, pînă atunci ostilă, îl privi speriată. Nu cumva li se trimisese de data aceasta un comisar nebun ?

Ajunseseră la malul Genilului. Aici, în afara oraşului, se aflau trei hambare mari, unul lîngă altul, identice, impunătoare.

— Deschideţi ! porunci Cervantes şi lovi cu partea de jos a bastonului în prima poartă.

Lumea începu să şuşotească şi să rîdă pe înfundate. Domnul comisar ar trebui să se gîndească mai bine, îi spuse cineva. E drept, înăuntru se găseau de toate, încă nu confiscase nimeni nimic. Dar era proprietatea bisericii, erau bunurile mînăstirii La Merced, stăpîna celor mai rodnice pămînţuri din ţinut.

Abia aflase care este situaţia, că Cervantes văzu un preot venind în mare grabă dinspre zidurile tîrgului, cu sutana fluturînd în vînt, urmat de doi călugări ai mînăstirii. Preotul începu încă de departe să facă semne cu amîndouă mîinile.

[1] Măsură spaniolă de capacitate de aproximativ 55,5 litri.

Cînd ajunse aproape, nici nu se osteni să salute. Doar nu se putea, începu el a spune, ca domnul slujbaş să-şi cunoască atît de puţin îndatoririle şi să se atingă de bunurile mînăstireşti. Îi pune în vedere să nu-şi încalce ordinele !

Oamenii se dăduseră înapoi, alcătuind un semicerc. Aşteptau încordaţi deznodămîntul. Unii rînjeau răutăcios. O nu, domnul strîngător de biruri nu va îndrăzni. De altfel, totul nu era decît un duel de ochii lumii, pus la cale pesemne dinainte. Statul şi biserica erau aliaţi, erau totuna. Împreună jupuiau pe ţărani.

În cazul acesta nu era vorba de o încălcare, declară Cervantes. Rechiziţionarea se făcea pentru o cauză sfîntă, pentru cruciada împotriva Angliei. Cine, mai mult ca Biserica, avea motiv s-o sprijine ?

Dar preotul era pregătit să răspundă. Privind dispreţuitor într-o parte, îi spuse, că, tocmai în vederea cruciadei, regele Filip primise ajutor din plin. Iar zeciuiala din toate veniturile bisericeşti se plătea, se-nţelege, în continuare. Cunoştea pînă la ultimul scud sumele dăruite de sanctitatea-sa, Papa Sixtus al V-lea, personal, pentru acelaşi scop. Se făcuse tot ce trebuia. Acum era rîndul populaţiei să-şi dea obolul.

Populaţia îşi dăduse obolul, trudise şi sîngerase, răspunse Miguel cu o încrîncenare nervoasă, de care el însuşi se mira. Multora nu li se lăsaseră nici grînele de sămînţă. Nu era creştinesc, şi nici plăcut Domnului n-ar putea fi, dacă feţele bisericeşti ar continua să şadă pe lăzile şi sacii lor plini şi ar privi la cele ce se petrec în jur. Prin urmare îl rugă să-i predea cheile !

Preotul răspunse că nu le are.

— Spargeţi uşa ! porunci Cervantes vătăşeilor.

Aceştia se uitau unul la altul nehotărîţi. Era un caz dificil, încurcat, treabă gingaşă.

Cervantes ridică piciorul drept şi lovi cu toată puterea în poarta care trosni. Încă două asemenea lovituri şi uşa se făcea ţăndări.

— Uite, vine alcadele nostru ! strigă unul dintre vătăşei şi răsuflă uşurat, de parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inimă.

Cervantes se întoarse. Dinspre poarta oraşului venea un domn scund, în haine de culoare închisă, gesticulînd şi el încă de departe, întocmai ca, mai înainte, preotul.

— Puterea seculară are să vă cheme la ordine, spuse acesta, redobîndindu-şi demnitatea.

Cervantes, sprijinit în bastonul lui, îl lăsă pe alcade să se apropie. Îi era cît se poate de limpede : îşi depăşise îndatoririle. Dar ura împotriva nedreptăţii, strivită sub povara îngrozitoare a slujbei sale, i se trezise din nou în suflet. Nu era doar un sentiment de milă faţă de locuitorii din Ecija. Aceştia nici nu-i erau deosebit de simpatici, ci era simţămîntul generos, puternic, atotcuprinzător al zilelor din trecut — al minunatelor zile din trecut, de sclavie şi revoltă.

Alcadele se apropiase. Mai întîi îşi trase sufletul, închizînd ochii, două mici bălţi aşezate pe o faţă zbîrcită, dar nu prea vîrstnică. Cînd îi deschise din nou, spre a se uita la comisarul din pricina căruia fusese chemat, privirea sa exprimă deodată uimire, apoi imediat încîntare. Cervantes, preotul, călugării, vătăşeii şi poporul văzură de-a dreptul uluiţi cum alcadele desface braţele şi un zîmbet de fericire şi dragoste i se întinde pe toată faţa, plecată într-o parte. Deschide gura. Vorbeşte în versuri :

Pe Cristobal Mosquera
L-a copleşit cu daruri
Şi cu belşug de haruri,
Încît poate să pară
Apolo bunăoară !

Preotul încruntă din sprîncene. Era limpede că alcadele îşi pierduse minţile. Fără îndoială îl bătuse la cap soarele, pe drumul dogoritor de la Osuna pînă la Ecija. Altfel cum se explica oare că omul acesta, mînat fără-ndoială de cele mai bune gînduri, ajuns la faţa locului, era gata să-l ia în braţe pe nerușinatul slujbaş şi-i declama versuri în care numele lui apărea atît de caraghios.

— Domnul de Cervantes ! Don Miguel ! Domnia-voastră mă recunoaşte ? ! exclamă alcadele.

Cervantes avu o presimţire. Se înroşi tot.

— Întîi să lămurim treburile noastre, domnule alcade, spuse el pe un ton oficial. Eu acţionez aci conform împuternicirilor mele.

— Conform împuternicirilor sale, don Bartolomé ! repetă alcadele, ridicînd cu regret din umeri. Predaţi cheile !

Era nerăbdător să termine cu treaba asta.

Preotul făcu un semn, schimonosindu-se la faţă. Unul dintre călugări scoase la iveală cheile. Apoi, fără o vorbă, o luară la sănătoasa. Lumea văzu sutanele lor întunecate mistuindu-se prin poarta orăşelului.

Hambarele fură deschise. Încăperile largi şi adînci erau pline pînă în fund cu lăzi, saci şi butoaie frumos rînduite.

— Asta va ajunge pentru toţi, spuse Cervantes.

Murmure şi şuşoteli se făcură auzite. Toţi cei de faţă susţineau morţiş că îşi dăduseră de la început seama : omul acesta cu o singură mînă nu era un comisar ca toţi ceilalţi ! Se vedea din felul cum se înfăţişa. Din felul solemn cum îl salutase alcadele. Auziră cum îl poftea acum, stăruitor şi respectuos, să-i fie oaspe. Deşi era burlac, îi declară alcadele, ştia să trăiască.

Între timp, Cervantes se lămurise. Într-adevăr, ciudată glumă a sorţii ! Primarul acesta nu era altul decît licenţiatul Cristobal Mosquera de Figueroa, unul dintre cei o sută de poeţi pe care îi tămîiase la grămadă în *Galatea*. Probabil că familia îi cumpărase slujba aceasta în sud, ca să scape de el şi totodată să-l ştie la adăpost ; dar lui îi era dor de literatură şi de „Tîrgul minciunilor". Acelea fuseseră zilele de glorie ale vieţii sale.

Ajunşi la primărie, Mosquera îşi conduse oaspetele în locuinţa sa.

— Am ştiut să preţuiesc cinstea ce mi-aţi făcut-o, declară el solemn şi arătă spre un perete, pe care atîrna, înrămată, o filă de carte.

Sub ea ardea o candelă, ca sub o icoană. Era într-adevăr o pagină din *Galatea* — pagina 328. Cervantes citi :

Îi hărăzi pe unii
Apolo ca să scrie
Minuni de poezie
Şi ochii să-şi adape
'n castalicele ape[1].
Pe Cristobal Mosquera
L-a copleşit cu daruri

[1] Apele castalice izvorau de pe povîrnişul sudic al Parnasului, lăcaşul muzelor şi, după mitologia elină, dăruiau inspiraţie poetică.

Şi cu belşug de haruri,
Încît poate să pară
Apolo, bunăoară!

După ce sfîrşi de citit fila cărţii, Cervantes mai rămase un timp cu faţa la ea, ca şi cum o privea încă. Nu îndrăznea să se întoarcă, fiindcă avea ochii plini de lacrimi. Iată, prin urmare, cu ce se alesese de pe urma *Galateii* lui: un primar de ţară îl ajuta la strîngerea birurilor. Acesta era rezultatul strădaniilor şi umilinţelor sale. Rezultatul întregii sale vieţi. Iar pentru omuleţul din spatele lui, foaia aceea era esenţa însăşi a gloriei, a spiritualităţii, a unei tinereţi mai frumoase. În faţa acestui strop de cerneală tipografică, dăruit în silă, îngenunchea el. Era tot ce avea mai bun în viaţă... Oricum, locuitorii Ecijei rămîneau cu ceva bucate.

Bunurile rechiziţionate porniră pe Genil, în jos, pînă la Palma del Rio, apoi pe Guadalquivir, pînă la ocean şi ajunseră în ziua a treia la Lisabona, unde se concentra o parte din flotă.

Dar încă în ajun, într-o duminică, Miguel Cervantes fu în mod solemn excomunicat din amvonul bisericii mînăstireşti La Merced.

CERCETAREA PURITĂŢII SÎNGELUI

Sentinţa fusese dată de adunarea canonicilor din Sevilla. Cervantes se grăbi într-acolo.

Drept e că anatema nu-l lovise în inimă. Vremurile bigotismului tineresc trecuseră. Nu-i mai păsa de ritualuri şi reguli bisericeşti. Dar alungarea din comunitatea drept-credincioşilor însemna nimicirea sa. Un slujbaş în vrăjmăşie cu clerul era ceva de neconceput în Spania.

Se sfătui cu prietenul său, hangiul de la „Grecoaica văduvă", Thomas Gutierrez, fostul actor.

Trecuse mult din seara cînd apăruse prima oară în faţa lui Miguel, acolo, pe scena goală, între Lope şi directorul teatrului. Ambiţia lui luase alt curs. Nu mai visa să joace roluri de principi nobili, îndrăzneţi, în piese istorice. Renunţase şi la bătrînii colonei, mai pe măsura înfăţişării sale, nu-l mai interesau nici bătăuşii, nici soţii înşelaţi, nici taţii caraghioşi. Nemăsurat de gras şi astmatic, alerga din zori pînă în noapte pe picioarele sale groase, butucănoase ; vorbind tare, totdeauna vesel şi neasemuit de blînd, veghea asupra bucătăriei, cîrciumii, pivniţei şi a grajdului. Hanul lui era cel mai bun în toată mahalaua Triana, care colcăia de omenire. Se mînca nemaipomenit la „Grecoaica văduvă", şi fiecare îşi putea face aici de cap, doar să nu curgă sînge.

Pe Miguel Cervantes îl cunoştea încă din „Tîrgul minciunilor" şi îl iubea. Oamenii simpli, puternici îl iubiseră totdeauna, fie că era vorba de Fumagalli, Rodrigo, căpitanul Urbina sau ţăranii de la cîrciuma din Exquivias.

Comisarul călător găsea totdeauna un culcuş la „Grecoaica văduvă". Oricît de numeroşi ar fi fost muşteriii, oricît de mulţi negustori şi căpitani, guvernatori şi aventurieri, ofi-

ţeri şi cămătari, doamne onorabil însoţite sau, dimpotrivă, galante s-ar fi perindat pe acolo, Cervantes găsea totdeauna un tacîm şi un pat, cînd se înapoia obosit şi plin de scîrbă de la executările silite. Curînd se întîmplă să nu aibă cu ce plăti. Spuse că vrea să se mute. Dar hangiul prieten înecă, o dată pentru totdeauna, întreaga problemă într-un uriaş hohot de rîs, răguşit şi gros. Din ziua aceea porunci ca lui Cervantes să i se pună o faţă de masă cînd mănîncă, răsfăţ de care aveau parte numai călătorii cei mai de vază. Se îngriji de catîrul lui, puse să i se spele rufele, îi împrumută bani, îl ajută în toate. Şi chiar acum, în necazul acesta cu biserica ştiu de îndată ce trebuie făcut.

Pofti pe un anume Fernando de Silva, *confidente* [1] al Inchiziţiei, un individ dubios şi temut, care umbla îmbrăcat în straie ţărăneşti, dar cu o cruce mare de metal atîrnată pe piept. Ştia lucruri de puţini ştiute şi făcea orice. Nu trecură nici cinci zile şi aduse vestea că anatema aruncată asupra lui Cervantes fusese ridicată. Pe lîngă pedeapsa hotărîtă: rugăciuni, posturi, pelerinaje — Gutierrez îşi înălţă umerii puternici — era desigur prevăzută şi restituirea bunurilor sechestrate. Miguel izbucni în rîs: cinci sute de *fanegas* şi patru mii de *arrobas* erau pentru el un fleac! Dar domnul de Silva făcu un gest liniştitor şi scoase dovada... Ieftină de tot n-o fi fost mituirea. Dar „Grecoaica văduvă" va putea face faţă şi la asta, declară Gutierrez.

Cînd toate păreau, în sfîrşit, încheiate şi Cervantes se pregătea tocmai să plece în districtul Ronda, îl ajunse o nouă veste, mai gravă. Nu-i dădeau pace. Îi puseseră gînd rău, nu mai încape îndoială. Era chemat să se înfăţişeze pentru cercetarea sîngelui în faţa „Tribunalului purităţii".

I se ceru din nou ajutorul lui Silva. El însă ridică din umeri. În privinţa aceasta era neputincios. Dar şi fără ajutorul lui va fi desigur uşor pentru domnul de Cervantes Saavedra de a dovedi că se trage dintr-o veche familie creştină, în care, de patru generaţii, nu se amestecase sînge maur sau evreiesc. Ce să-i faci, oricărui slujbaş al regatului spaniol i se putea cere o asemenea dovadă! Salută cu priviri piezişe şi plecă.

---

[1] Om de încredere, informator (span.).

Blestemată sîcîială. Nu era adevărat că se cereau asemenea dovezi tuturor slujbaşilor, căci nu s-ar mai fi găsit nici unul. Dar dacă se ivea vreo îndoială şi nu izbuteai s-o risipeşti, se-nţelege că nu mai putea fi vorba de vreo slujbă la stat.

Firește, tocmai în Spania ideea purităţii sîngelui era absurdă. Aici se amestecase sîngele iberilor, cu al bascilor şi al celţilor, al fenicienilor, al romanilor, al vandalilor, al evreilor şi al goţilor, al arabilor şi al berberilor. Rezultatul era un popor minunat, care cucerise globul. De bună seamă, mulţi ştiau cît de stupidă era măsura aceasta. Evreii, de pildă, fuseseră izgoniţi, dar aproape că nu exista familie de granzi, în vinele căreia să nu curgă sînge evreiesc. La fel în rîndurile înaltului cler. Episcopi se furişau noaptea în cimitire şi dezgropau în ascuns rămăşiţele pămînteşti ale străbunilor lor, înmormîntaţi după ritualul iudaic.

Evident ideea purităţii rasei se bătea cap în cap cu înaltele idealuri ale bisericii catolice. Dar teza dominantă era că puritatea sîngelui chezăşuieşte puritatea credinţei. Se întocmiră statute ale purităţii, *estatutos de limpieza,* se instituiră comisii de cercetare şi se trimiseră examinatori prin toată ţara, care să scormonească trecutul, cu secole în urmă. Toate astea costau mulţi bani, iar de plătit, plăteau suspecţii. Cum, însă, la urma urmelor, nimeni nu era ferit de bănuieli, nici examinatorii, nici judecătorii-canonici, nici cardinalii şi nici casa regală, se stabiliseră anumite reguli ale jocului.

Cei care avuseseră cîte o rudă, atît din partea tatălui cît şi din partea mamei, slujbaşi ai Inchiziţiei, erau socotiţi puri. Şi cei ce nu plăteau *birul asupra cărnii* erau de asemenea puri. Căci scutire de bir n-avea decît înalta aristocraţie. Se întocmise un catastif, o listă voluminoasă, cu numele tuturora. Iar cine nu era de rang mare plătea bani grei, pentru a fi totuşi trecut pe listă.

Familiile de Cervantes şi de Cortinas nu erau, ce-i drept, trecute pe listă salvatoare. Erau sărace. Titlurile lor nobiliare nu cîntăreau nici o uncie. Miguel avea să fie nevoit să se laude în faţa judecătorilor cu luptele lui pentru sfînta credinţă, să pomenească din nou de Lepanto, să-şi arate ciotul. Nu era sigur că va fi de folos ! Şi-i era o lehamite cumplită, îi era ruşine. A se lăuda şi a se umili dintr-o singură suflare — şi pentru ce ? Pentru a păstra o slujbă care îi era la fel

de nesuferită, o slujbă de vampir şi hingher, de pe urma căreia nu se alegea decît cu blesteme.

În drum spre Tribunal, se opri pe podul de lega Triana de vechiul oraş. Departe, cît vedeai cu ochii, Guadalquivirul era acoperit de corăbii, bărci, feluci şi locuinţe plutitoare, ancorate la mal. Corăbiile mari, care soseau o dată cu fluxul, erau trase în stînga, lîngă Turnul de aur. Totul părea vesel şi strălucitor în lumina dimineţii de vară ; dar el le zărea parcă printr-un văl întunecat. Tare ar fi vrut să rupă pe genunchi bastonul cu însemnele, pe care îl luase cu el pentru a stîrni mai mult efect, şi să azvîrle bucăţile în apa de un galben-lutos.

Dar merse mai departe, supărat, trecînd pe malul celălalt al fluviului, prin faţa închisorii. Aici domnea, ca de obicei, agitaţie. Prin poarta larg-deschisă un torent continuu de oameni intrau şi ieşeau, printre ei foarte multe prostituate oficiale, uşor de recunoscut după pelerinele lor scurte de postav, cu cută, aşa cum cerea legea. Deţinuţii stăteau la gratiile mari şi discutau ţipînd şi rîzînd, cu cei de-afară. Era o închisoare cam ciudată şi Cervantes nu trecuse niciodată prin faţa ei fără să se oprească. Astăzi se strecură cu faţa acră pe lîngă ziduri şi ajunse, prin uliţele întortocheate, după tipicul arab, la palatul arhiepiscopului, unde avea să se înfăţişeze judecătorilor săi.

Trebui să aştepte multă vreme într-o încăpere scundă, cu desăvîrşire goală, aflată la catul de jos. Prin fereastra cu zăbrele încovoiate în afară se vedea o latură a catedralei şi înaltul Giralda, uriaşul minaret. Cervantes se plecă într-o parte, pentru a-l vedea în toată splendoara lui. Sus, în vîrf, aşezaseră statuia unui cavaler creştin cu o flamură în mînă. Dar ce folos ! Uriaşa, eleganta clădire, ale cărei ziduri erau împodobite atît de încîntător cu ferestruici în formă de potcoavă, cu mici coloane delicate şi cu grilaje ca o dantelă, îşi păstrase caracterul oriental. Tot ceea ce era frumos în oraşul acesta venea din Orient. Maurii şi evreii aduseseră în Spania ce era mai bun ; unii frumuseţea, ceilalţi ştiinţa şi înţelepciunea. Ce plăcut ar fi să vorbească despre asta judecătorilor şi nu să se laude cu Lepanto !

În sfîrşit fu chemat.

În încăperea mare şi solemnă, masa cu cei trei judecători se afla pe de-a-ntregul în umbră. În schimb cel convocat

era pus în plină lumină, ce se revărsa asupra lui prin două ferestre înalte. În primul rînd faptul acesta îl zăpăcea pe cel chemat, iar în al doilea rînd permitea cercetarea trăsăturilor sale, în căutarea unor eventuale caracteristici orientale.

Interogatoriul, care avea să sfîrşească ca nici un altul, începu la fel ca toate celelalte. Canonicul aşezat la mijloc, cu ochi aprinşi şi păr negru, lucios, atîrnînd în şuviţe, trase spre el dosarul.

— Am să vă traduc hotărîrea de deschidere a acţiunii, rosti el într-un dialect popular, deoarece v-ar fi poate greu să înţelegeţi latina.

— Latina nu mă stinghereşte cîtuşi de puţin, răspunse Cervantes.

Capitularul îi aruncă o privire şi urmă, pe un ton ceva mai politicos:

— Din dispoziţia autorităţilor competente, şi cu respectarea tuturor prescripţiilor, se va efectua o cercetare amănunţită a originii comisarului regal de aprovizionare şi strîngere a birurilor Miguel de Cervantes Saavedra, fiul lui Rodrigo de Cervantes Saavedra şi al Leonorei de Cervantes Cortinas, născut legitim la Alcala de Henares, botezat acolo în biserica Santa Maria la Mayor, în ziua de 9 octombrie 1547...

Se iscă o mişcare. Cel care citea se întrerupse. Unul dintre dominicanii completului de judecată, cel din stînga, tresărise atît de violent ridicînd capul din hîrtiile sale, încît masa judecătorească se clătină. O faţă grasă, palidă ca ceara, se zgîia cu ochii căscaţi de teamă şi groază la omul chemat înaintea Tribunalului.

— Nu-i cu putinţă! Împuţitul! exclamă Cervantes.

Îngheţară cu toţii la auzul ocării.

Pesemne că dominicanul nu luase cunoştinţă de caz. Cercetări se făceau cu zecile. Acum numele de Cervantes repetat de trei ori îi răsunase în urechi ca trîmbiţele judecăţii-de-apoi.

— Împuţitul! repetă Cervantes rar şi înveselit. Ce mai face ticăloşia-dumneavoastră? Aţi lins căniţa cu unt! Aţi curvăsărit ducatul? Zgîrcit cîine, regele Algerului!

— Ce înseamnă asta, doctore de Paz, întrebă aprins canonicul. Ce vrea să spună omul acesta cu flecăreala lui? E posedat? Îl cunoaşteţi?

Dar doctorul Juan Blanco de Paz nu-l lăsa pe Miguel să se explice. Trebuia cu orice preţ să i-o ia înainte. Dacă afurisitul mai deschidea o dată gura, s-ar putea să povestească despre mîrşăvia săvîrşită la Alger, despre cei şaizeci de creştini daţi pe mîna călăului! Şi atunci cariera lui şi postul de judecător se duceau pe copcă, atunci ajungea el însuşi în temniţele Inchiziţiei, pînă la sfîrşitul vieţii sale.

— Glume, sfinţia-voastră, începu el tremurînd de frică. Glume, ca între prieteni! Poveste asta cu untul — şotie veche. Căci domnul este, de fapt, prietenul meu! Am fost nedespărţiţi la Alger, în *baño*. Dacă mi-ar fi căzut ochii peste numele lui — pe cinstea mea — aş fi scutit Tribunalul de osteneala aceasta. Nu-i aşa, don Miguel, asupra dumneavoastră nu poate cădea umbra nici unei îndoieli? Un apărător al dreptei-credinţe ca nimeni altul, erou în luptele creştinătăţii. Arătaţi-vă mîna. Aţi-jertfit-o în lupta pentru apărarea crucii! De Cervantes Saavedra, domnilor, se numără printre familiile cele mai bune, cele mai vechi, curat creştine, cunoscută în munţii Pirinei de acum opt sute de ani. Eu însumi depun mărturie. Stau chezaş pentru el! Cer încetarea onorabilă a cercetării.

Se va mulţumi inamicul cu atît? În ochii tulburi ai doctorului Paz se citea teama. Respira greu, iar mirosul scîrnav al gurii i se răspîndi pînă dincolo de masă. Ceilalţi doi judecători priveau încruntaţi pe neliniştitul apărător. Ceva nu era în ordine aici, se vedea cît de colo. Dar declaraţiile dominicanului erau categorice. Şi, la urma urmei, ce însemnătate avea un caz pe lîngă zecile de mii de cazuri cercetate!

Cervantes îşi lăsă timp de gîndire. Era o clipă straşnică. Îl ispitea mult gîndul să *nu* fie cuminte, să *nu* folosească fericitul prilej, ci să-l răsplătească prin cuvinte biciuitoare, aşa cum se cuvenea, pe trădătorul cocoţat în scaun de judecător.

Dar se stăpîni. Tăcu. Ridică doar bastonul, ţinti cu grijă şi-l împunse pe împuţit cu vîrful aurit în burtă. La nevoie putea trece drept un gest necioplit de prietenie. Era însă de parcă l-ar fi scuipat în obrazul laş. Părăsi sala fără a rosti o vorbă, fără a saluta pe cineva.

Acasă, Gutierrez fu nespus de încîntat. Nu se sătura ascultînd întîmplarea plină de haz.

— Cu bastonul! În burtă! Nu-i rău, Miguel!

Aduse din pivniţă cel mai focos vin de Aleto. Dar cînd ajunseră la sticla a treia, Cervantes amuţi.

— N-ai cumva nişte hîrtie de scris, Thomas? Vreun caiet.

Gutierrez aduse un catastif cu socotelile din anul trecut, jerpelit şi destul de soios. Foile erau scrise numai pe o parte. Cervantes sui cu paşi cam nesiguri scările spre cămăruţa lui. Se încuie. A doua zi nu se arătă.

Seara îi întinse lui Gutierrez opera sa.

— Citeşte-o imediat! Te priveşte şi pe tine.

— Pe mine?

Afară, în curticica pietruită, mai era încă lumină. Gutierrez îşi puse ochelarii. Nu trecu mult şi oaspeţii săi îl auziră rîzînd în hohote. Lacrimi de veselie i se prelingeau pe obraz.

După ce sfîrşi, se repezi la Cervantes cu braţele întinse.

— Dragul meu Miguel, ce capodoperă! Atîta haz, o satiră atît de ascuţită! I-ai ars pe toţi! Şi totul pe un ton natural, ales, de loc vulgar, numai spirit. Aşa ceva ar fi trebuit să-mi cadă în mînă cînd eram actor. Pe şmecherul de Chanfalla, pe ăsta aş fi vrut să-l joc!

— Păi ai să-l joci.

— Glumeşti! Eu? Acum! Ca hangiu! Cu înfăţişarea asta!

— Ei şi? Un şmecher *gras!* Cu atît mai simpatic.

Şi într-adevăr nu întîmpinară nici un fel de greutăţi. Directorul aflat în turneu cu trupa lui la teatrul „*Corral del Rey*“ [1] fu încîntat. Spiritul satiric şi efectele comice ale scenetei săreau în ochi din prima clipă. Iar Gutierrez, popular pe vremuri ca actor, iar acum ca hangiu, era o atracţie în plus.

— Dar cenzura, întrebă Cervantes conştiincios, n-are să vă facă greutăţi?

— Nu-i nevoie să le-o prezint. Interludiile nu-i interesează. Atît timp cît n-o tipăriţi...

Nici de prea multe pregătiri nu era nevoie. Două repetiţii fură îndeajuns pentru *El retablo de las maravillas* [2].

---

1 Curtea regelui (span.).

2 Teatrul minunilor (span.).

Cervantes o scrisese luni, iar vineri 12 august avea să fie jucată.

Era o zi senină, fierbinte. Peste toată curtea teatrului fusese întinsă o apărătoare de soare, făcută dintr-o pînză de corabie, o noutate aprig criticată pentru că încingea şi mai mult aerul. Fiind vară, reprezentaţia începu la ora patru.

În chip cu totul neobişnuit nu se juca o piesă de Lope, ci, din motive de patriotism local, una de Juan de la Cueva [1], un fiu al oraşului. De ani de zile el îi sîcîia pe directori, se plîngea că e pizmuit, persecutat, că era respins pe nedrept, se adresase chiar cîrmuirii.

Acum lumea şi-l arăta cu degetul, aşezat într-o lojă deasupra galeriei femeilor : un domn cu faţa acră, galbenă ca ceara, care îşi ştergea necontenit sudoarea, deşi spectacolul abia începuse.

Piesa lui, *Moartea lui Aiax*, avea patru acte în loc de trei, cum se obişnuia. Era mîndru de această noutate. Dar, din păcate, nu-şi cunoştea meseria. În locul unei acţiuni puternice, oferea tirade lungi, în locul conflictului de sentimente, declamaţii patetice. Publicul se plictisea de moarte. Răsunară cîteva fluierături. Din fericire era prea cald pentru un tărăboi energic.

După primele două acte urmară interludii compuse din bastonade lipsite de haz şi care nu avură succes. Actul al treilea al piesei se compunea exclusiv din tirade confuze. Lumea ofta. Mirosea puternic a sudoare.

Cervantes stătea în faţă, lîngă scenă, în mulţime. Nimeni nu ştia că şi el este autor, afişele de la intrare nici nu pomeneau de piesa lui. Numai reapariţia lui Gutierrez era anunţată, jos de tot. Unii veniseră pentru acesta.

Cînd Gutierrez apăru pe scenă, purtînd haina roşie, cîrpăcită a unui măscărici ambulant, izbucniră de îndată aplauze şi ovaţii. El zîmbi mucalit. Haina îi era mult prea scurtă în faţă din pricina burţii proeminente şi arăta ca o femeie gata să nască. Vocea îi ţîşnea din piept cu zgomot de foale.

Era povestea unui director de teatru, pungaş, care sosind într-un orăşel, fără trupă, fără decor şi fără costume, doar cu soţia şi cu un muzicant ghebos, vrea totuşi să atragă publicul. Nu-l interesează decît persoanele simandicoase. Le

[1] Juan de la Cueva (1559—1609), poet şi dramaturg spaniol.

cunoaşte slăbiciunile cînd este vorba de rasă, teama lor stupidă, spaima, privind puritatea sîngelui. El le promite o reprezentaţie plină de cele mai extraordinare minuni. Dar numai cei ce sînt într-adevăr de neam curat se vor putea bucura de ele. Coborîtorii din mauri sau evrei nu vor vedea nimic !

Şi după ce încasează banii pe bilete, directorul Chanfalla înjgheabă teatrul său vrăjit. Treaba merge repede. Nimic nu desparte vidul scenei de publicul cel ales. Alcadele însuşi este de faţă. De asemenea, consilierul comunal Juan Castrado [1], care arată precum îi este şi numele, Benito Cap-de-varză, judele oraşului, „trei degete de osînză creştinească pe coaste", precum şi domnul Coş-de-paie, copistul primăriei. Toţi cu doamnele.

Iar Chanfalla le arată ceea ce nimeni încă n-a văzut, le înfăţişează minunile sale pe scîndurile goale ale scenei. Şi ei, supuşi, văd totul. Că de n-ar vedea, ar fi pus la îndoială arborele lor genealogic !

Cu o voce lăudăroasă de bas, cu o expresie neobrăzat-ironică pe faţa sa lată, Gutierrez le prezintă mai întîi pe Samson din *Biblie*, pe jumătate gol şi cu o putere de uriaş, care vrea să sfărîme coloanele templului.

— Grozav ! strigă domnul Coş-de-paie, îl văd pe Samson de parcă ar fi însuşi bunicul meu preacreştin. Pesemne că mă trag dintr-o străveche viţă curat creştinească !

— Păzea ! Uite taurul cel întărîtat ! Ştiţi doar : luna trecută a luat în coarne un hamal din Salamanca. Feriţi, vineee !

Şi toţi se aruncă la pămînt, de parcă le-ar fi frică de taur. Dar, de fapt, nu se tem decît unul de altul.

— Uite o droaie de şoareci ! Ia-n vedeţi ! Albi, pestriţi, sinilii, cadrilaţi. O sută de mii de şoareci !

Iar doamnele de rasă pură o rup la fugă ţipînd.

Apa Iordanului, apa Iordanului ! O baie repede cu apa Iordanului ! Gutierrez întinde mîinile spre cer. Le face pe toate femeile frumoase, în schimb bărbaţii capătă bărbi roşcate, roşcate ca blana vulpii.

---

1 Castratul (span.).

Toţi se prefac de parcă s-ar scurge apa de pe ei pînă în nădragi, şi fiecare se îndoieşte de strămoşii săi, şi trage cu coada ochiului la ceilalţi şi ţipă şi mai tare.

Gutierrez accelerează ritmul.

— Un Hercule, răcneşte el, Hercule cu spada în mînă! Cîţiva urşi de pădure! Şi pe deasupra nişte lei! Tigrii! Doi zmei focoşi! Tupilaţi-vă, ascundeţi-vă, ghemuiţi-vă sub scaune!

Tremurînd pentru *limpieza*[1] lor, Cap-de-varză, Castratul şi Coş-de-paie o rup la fugă ca bezmeticii, urmaţi de nevestele lor. Se sclifosesc, ţipă, behăie, deşi nu văd nimic înaintea lor.

Cînd, în cele din urmă, apare pe scenă un ofiţer în carne şi oase, cu un bilet de încartiruire pentru compania lui, alcadele nu crede că este un personaj *real*. În sfîrşit, vede ceva! În sfîrşit, văd cu toţii ceva! Poate că *totuşi* nu au sînge evreiesc în vine! Şi glumesc pe seama ofiţerului, încîntaţi de rasa lor neîntinată, pînă ce militarul îşi iese din sărite şi întreaga cinstită adunare de neam curat încasează un straşnic top de bătaie. Căci fără bătaie nu se poate încheia un interludiu...

Rîsete şi ovaţii. O învălmăşeală furtunoasă se iscă la parter. Aşa ceva e pe placul „muşchetarilor"! Ei nu sînt trecuţi în listele de scutelnici ai birului pentru carne! Tare le-ar place să vadă încă o dată pe loc toată sceneta. Trecu mult timp pînă ce ultimul act al lui *Aiax* putu începe. Cei de pe locurile rezervate păstraseră o atitudine demnă şi nemulţumită. După geamul lojei sale, înăcritul Cueva gesticula cu indignare.

Cervantes nu aşteptă tragicul sfîrşit al lui Aiax. Părăsi teatrul, neluat în seamă de nimeni, şi-l aşteptă pe Gutierrez afară, în spatele zidului format din casele înconjurătoare. Hangiul apăru curînd, asudat şi cu sulimanul prost şters. Îl îmbrăţişă pe Cervantes şi-l sărută zgomotos pe frunte.

Apoi plecară, braţ la braţ, prin uliţele înţesate de lume, trecură podul şi ajunseră acasă. Erau nespus de veseli, ca ameţiţi şi cîntau :

---

[1] Puritate (span.).

Limpieza, limpieza,
Gran burrada y torpeza.

Era un cîntecel simplu, ticluit pe loc şi care însemna oarecum :

Sînge pur, sînge pur,
Tot măgaru-şi vrea, vă jur.

Îl cîntară de multe ori.

Dar cînd ajunseră la „Grecoaica văduvă", în cîrciumă domnea o mare agitaţie. Un armator sosise din Lisabona aducînd veşti despre marea armada. Fusese pe de-a-ntregul nimicită sub conducerea amiralului ei de rasă pură, dar nu prea priceput în ale navigaţiei.

2.557.029 MARAVEDÍS

Multe s-au putut prevedea: dificultatea de-a manevra galerele greoaie, pericolul prezentat de lipsa unei baze în Olanda, greutăţile de a coordona acţiunea flotei cu cea a armatei de uscat din Flandra. Furtuni năprasnice se abătuseră asupra fortăreţelor plutitoare ale lui Filip. Dar ultimul cuvînt îl avuseseră marinarii englezi. Conştienţi de însemnătatea luptei pentru libertăţile cetăţeneşti şi religioase, conduşi de căpitani pricepuţi şi îndrăzneţi, nimiciseră navele greoaie ale vechii credinţe.

Amiralul Medina-Sidonia recunoscuse el însuşi că e incapabil. Dar, pe lîngă asta, se dovedi şi laş. Cînd s-ar mai fi putut salva multe, îl cuprinse frica de moarte şi fugi fără rost spre nord. Nu se mai sinchisi de flota sa. Pe jumătate distruşi, luînd apă, lipsiţi de piloţi, coloşii flotei spaniole, cîţi nu fuseseră scufundaţi, rătăceau în derivă de-a lungul coastelor Scoţiei, Irlandei, Norvegiei.

Regele Filip nici nu-şi ridică aproape capul din hîrtii, cînd i se aduse la Escorial vestea zdrobitoare. Dovedi aceeaşi stăpînire de sine şi mai tîrziu. A lui era vina. Nu încercă s-o arunce asupra altora. Îl primi pe amiralul, întors în patrie, cu bunăvoinţă şi porunci să se ţină slujbe de mulţumire în biserici, de parcă ar fi dobîndit o victorie.

— N-are nici o însemnătate că ne-au retezat ramurile, rosti el senin, atît timp cît rămîne neatins trunchiul din care vor răsări altele.

Dar nu era aşa. Trunchiul fusese atins. Puterea maritimă a Spaniei, puterea mondială a catolicismului pierise pentru totdeauna.

Regele Filip jucase totul pe această carte unică, ce nu putea da greş. Jertfise toate forţele militare şi materiale ale popoarelor sale.

Douăzeci de mii dintre cei mai buni şi încercaţi soldaţi zăceau pe fundul Mării Mînecii. Acolo zăceau şi domnii de neam, care îşi petrecuseră atît de fastuos şi demn de rangul lor timpul dinainte de plecare. Tot acolo zăceau de altfel şi sutele de doici spaniole, urcate pe corăbiile de luptă, pentru ca sugarii englezi să nu mai fie hrăniţi cu lapte eretic, ci să capete cît mai degrabă lapte catolic.

Fuseseră prăpădite douăzeci de milioane de ducaţi. Nu se mai găsea un real în vistierie. Filip se adresă viceregelui său din Peru, cerîndu-i să-i trimită de îndată ajutoare băneşti. Dar, în părţile acelea, mările erau controlate de piraţi, iar drumurile de tîlhari. Viceregele nu-i putea trimite nimic. Aşadar noi împrumuturi de la bancherii europeni, fără să ţină seamă de condiţii ! Numai că atotputernicul rege al lumii catolice nu se mai bucura de credit. Trebuia deci să se mulţumească cu propriul său popor, de mult vlăguit.

Toate birurile, directe şi indirecte, fură mărite, cîrmuirea locală primi ordin să acţioneze cu şi mai multă asprime.

Ca un osîndit îşi urmează Miguel Cervantes funesta cale. I se pare că toată viaţa numai asta a făcut. Între Malaga şi Jaén, între Granada şi Jerez, nu e cărare pietroasă pe care să n-o bată copitele catîrului său. Revine mereu pe aceleaşi drumuri, s-ar zice că îşi iese sie însuşi în întîmpinare, ca un strigoi.

Încasează bani, rechiziţionează merinde, se luptă cu cîrmuirea locală, se ia la bătaie cu ţăranii, cedează pe neaşteptate, copleşit de milă, osteneală, deznădejde. E de faţă la măcinarea grîului, e de faţă la cîntărire, ascunde banii încasaţi, nu doarme, căci se teme pentru proviziile sale. La Sevilla nu stă decît puţine zile, Gutierrez priveşte întristat cum dispare pînă şi ultima rămăşiţă a veseliei lui Miguel, trăieşte într-un noian de socoteli, chitanţe, extrase, liste, însemnări, referate, petiţii, denunţuri şi procese-verbale. La superiorii săi nu găseşte niciodată sprijin. Este veşnic în conflict cu birocraţia din Sevilla. Distinsul Guevara, mai ales, în reşedinţa sa, este inamicul organelor sale executorii. Mărginit şi fricos, el nu cere decît un singur lucru : fără tărăboi, pentru numele lui Dumnezeu ! După moartea lui, urmaşul, Isunza, nu e cu nimic mai bun. Treburile sale particulare sînt de nepătruns, dar de fiecare dată se pricepe să întoarcă lucrurile în aşa fel, încît bănuielile să cadă asupra strîngătorilor de biruri. Cînd

populaţia se răzvrăteşte împotriva lor, îi lasă cu dragă inimă în plata Domnului. Într-o zi de septembrie, la Castro del Rio — în 20 ale lunii — Miguel Cervantes este aruncat în închisoarea datornicilor, din ordinul unei instanţe oarecare. Nimeni nu ştie precis de ce. Este eliberat după puţine zile, din nou nimeni nu ştie de ce. După lacomul Isunza, urmează domnul de Oviedo, un pedant nesuferit. Pentru o sumă de nimic, dosare groase circulă încolo şi încoace, între Madrid şi Sevilla. Nici chiar un socotitor priceput nu s-ar putea descurca în aceste încîlcite coloane de cifre. Iar Cervantes nici nu are simţul cifrelor. Astfel că închide ochii. I se pune în cîrcă o lipsă de şaptezeci de taleri. El trimite chitanţele. Deodată cei şaptezeci de taleri s-au prefăcut în patru sute cincizeci, dar nimeni nu-l lămureşte cum. Cervantes nici nu răspunde, îşi vede mai departe de drumurile sale blestemate. Nu mai aude nimic de treaba asta. Lucrurile se liniştesc. Nici Miguel însuşi nu ştie dacă socotelile sale au fost corecte ori ba.

Cum să ştie? Leafa nu i se plăteşte la timp, luni de zile nu i se trimite nimic. Şi nu i se îngăduie să-şi oprească leafa şi cheltuielile de drum din birurile încasate. Totuşi o face. Toţi procedează aşa. Din ce să trăiască? Dar prin asta s-a lăsat definitiv prins în laţ. Cu neputinţă să renunţe acum la slujba afurisită, ar fi imediat bănuit că a sfeterisit banii. Va trebui aşadar să cutreiere în continuare Spania pînă îşi va găsi cîndva sfîrşitul în vreo cîrciumă păcătoasă de ţară.

Oricum se mai găseau şi oameni impresionaţi de funcţia lui la stat. În orice caz exista măcar unul. Pe căi ocolite, primi o scrisoare de la fratele său, Rodrigo, care mai slujea în Flandra, în regimentul Villar. Tot stegar era, un stegar care în curînd împlinea cincizeci de ani. Şi convins, ca întotdeauna, de influenţa fratelui multiubit, întreba, cu sfială şi ruşinat, dacă n-ar vrea Miguel să facă ceva pentru avansarea lui. Doar n-o să-i fie greu. „Tu, dragă Miguel, în calitatea ta de intendent-general...“

O dată, o singură dată, nefericitul Miguel încercă să scape din iad.

Desigur că membrii „Consiliului Indiei“ s-au mirat sau au socotit-o plină de haz, cînd au găsit în corespondenţa curentă cererea unui oarecare Cervantes, care oferea necunoscuta sa persoană pentru vreun post însemnat în serviciile coloniale.

Cît se zbătuse pentru a afla de existența celor patru posturi libere, menționate în cererea sa ! Posturi foarte diferite : guvernator al provinciei Socunosco din Guatemala, casier al flotei în Noua-Cartagena, judecător al orașului La Paz, ministru al Finanțelor în regatul Noua-Granada. Petiția era scrisă caligrafic, cu rînduri rare, grijuliu împăturite, și era adresată președintelui Consiliului.

Cervantes știa că trebuie să aștepte luni de zile. De obicei birourile tărăgănau rezolvarea cererilor. Numai de nu s-ar ocupa între timp toate cele patru posturi ! Visa o lume nouă, mai curată, o reîntinerire.

Dar nu trecură multe zile și primi răspunsul. Scurt și jignitor.

„Să-și caute altceva, aici în țară. Dar Nuñez Morquecho, referent", stătea scris pe petiție, jos, în dreapta.

Altceva ? Dintre cele șaptezeci de mii de slujbe pe care le avea de împărțit regele Filip, nu exista pentru Miguel Cervantes decît una singură, nesuferită. Dar chiar și în cadrul ei era supus bunului-plac mărginit. Căci nu după mult timp, cînd se întoarse la „Grecoaica văduvă" dintr-o călătorie pentru încasări, i se aduse la cunoștință că i se redusese leafa de la doisprezece la zece reali pe zi. Din pricina economiilor.

În zilele acelea se stinse din viață bătrîna lui mamă. Nu muri la Alcala, ci la Madrid, printre străini, în locuința unui tăbăcar, totodată și negustor de haine vechi.

Era nelogic ca Miguel să facă o legătură între această moarte și reducerea salariului său. Era chiar absurd. Dar nu se putea descotorosi de gîndul acesta. De parcă bătrîna nu mai voise să fie o povară pentru hăituitul ei fiu. Cei șaizeci de reali pe care îi primea mai puțin pe lună fuseseră tocmai ajutorul ce-l trimitea neabătut mamei.

Impresii și legături de idei stranii, aproape manii, se manifestau tot mai des la el. Gutierrez îl observa îngrijorat, clătinînd din cap.

De pildă, contractul pe care îl încheiase cu Osorio, directorul teatrului, nu era în nici un caz opera unui om cu mintea-ntreagă și cu picioarele pe pămînt.

Era același Osorio, care se căsătorise cu frumoasa Elena Velazquez, iubita lui Lope de Vega. Se bucura de renume în

lumea teatrului, spectacolul cu care venise acum la Sevilla se juca zilnic cu casa închisă. În tot acest răstimp avea să locuiască la „Grecoaica văduvă", împreună cu Elena. Aceasta obişnuia să se aşeze alături de el la masă, strălucitoare, tăcută şi grasă, cu ochii ei frumoşi, aţintiţi visător în gol.

Cu el, Miguel Cervantes, strîngător de biruri, încheie un contract. Trebuie spus că paragrafele fuseseră redactate după ce părţile băuseră cam mult. În timp ce-şi servea clienţii, Gutierrez urmărise cu o privire bănuitoare cum discutau cei doi în colţul lor.

Contractul prevedea că Cervantes va scrie şase comedii pentru domnul Osorio. Acesta, la rîndul lui, se obliga să le joace pe toate şase, fiecare la cel mult douăzeci de zile după primirea manuscrisului. Onorariul: cincizeci de ducaţi de piesă. Dar plata avea să se facă numai dacă se dovedea la reprezentaţie că „piesa era una dintre cele mai bune ce au fost jucate vreodată în Spania".

Cervantes îi arătă cu mîndrie lui Gutierrez contractul. Acesta se uită cînd la faţa prietenului, cînd la contractul în care se îmbinau deopotrivă iluzia şi bravada.

— Bietul meu Miguel! spuse el doar.

Şi-o fi închipuind cu adevărat prietenul că hîrtia ce o avea în faţă reprezenta ceva? — „Una dintre cele mai bune" — dar asta nu însemna nimic. Cine avea să le hotărască valoarea? Publicul? Sau Osorio însuşi? Uite-l cum şade în fundul sălii, în colţul lui, cu un pahar de vin dinainte, şi lîngă el femeia cea frumoasă şi grasă, care nu scoate o vorbă. S-ar zice că rîde. Desigur, rîde. Îşi rîde de sărmanul Miguel.

Nici una dintre cele şase piese n-a fost scrisă vreodată.

Să fi renunţat aşadar Miguel cu totul la poezie? Nu. De pildă la Saragossa avusese loc un turnir poetic în cinstea sfîntului Hiacint: trimisese versuri şi cîştigase trei linguri de argint. Mai scrise şi altele. O poezie de introducere la cartea unui anume doctor Diaz, despre bolile de rinichi. Îndrăgostiţilor lipsiţi de talent le scria cançonete pentru serenadele nocturne — doi reali strofa. Scria, de asemenea, pe bogdaproste, romanţe pentru cerşetori.

O dată, o singură dată, cel înfrînt îşi înălţă glasul folosind un alt ton.

La Cadix, o flotă anglo-olandeză atacase corăbiile spaniole, le scufundase şi pătrunsese în port. Apărarea fusese jalnică ! Tunurile crăpaseră de vechi ce erau, ca pe vremuri, la Oran. Nici o ghiulea nu se potrivise cu calibrul ţevilor de tun. Bogatul oraş căzuse în mîinile inamicului prădalnic fără a opune cea mai mică rezistenţă. Iar după ce totul se sfîrşise şi englezii părăsiseră Cadixul, îşi făcu intrarea triumfală, precedat de stegari şi toreadori în costume de paradă, cel ce ar fi trebuit să-l apere : „Căpitanul general al oceanului şi al coastei andaluze", ducele Medina-Sidonia, care mai era şi acum preţuit şi promovat de rege.

Sonetul care comenta evenimentul, plin de o ironie subtilă, tăioasă, de o formă desăvîrşită, nu fu tipărit imediat. Circulă prin Cadix şi Sevilla din cîrciumă în cîrciumă, scris de mînă, pe petice de hîrtie. Nu purta numele autorului, dar se ştia că fusese compus de un anume Cervantes, care cică ar fi şi slujbaş de stat.

Cu asta nu prea dobîndi simpatia şefilor. Domnii mari erau solidari între ei, tovarăşi de vînătoare şi de petreceri, înrudiţi şi prieteni. În locuri sus-puse se căută ac de cojocul subalternului suspect. Prilejul se ivi.

Cervantes fu din nou convocat în capitală pentru a da socoteală. Deoarece drumurile erau nesigure, depusese suma strînsă la Banca Freire de Lima, contra unei poliţe plătibile la Madrid. Cînd ajunse acolo corespondentul madrilen nu avea acoperire. Freire de Lima dăduse faliment şi dispăruse. Rămăsese disponibil un rest de avere. Cervantes reuşi cu greu ca drepturile sale, bani publici, să obţină prioritate. Plăti fiscul. Răsuflă uşurat.

Dar mai-marii lui se purtară de parcă ar fi fost şi el amestecat în acest faliment. Îl suspendară din funcţie.

Gutierrez îl consolă. Putea fi bucuros, un pat şi o strachină de mîncare găsea oricînd la el. Cervantes aproape că şi era bucuros. Dormi pe săturate, prinse din nou gust de discuţii, îşi încălzea mădularele îmbătrînite la soarele dulce al Sevillei.

Dar cei din Madrid nu stăteau cu mîinile în sîn. Pe neaşteptate, Camera superioară de conturi ordonă o verificare a tuturor banilor mînuiţi de Cervantes, începînd din 1594. Adică din urmă cu patru ani.

Acum ar fi trebuit să fie atent şi meticulos. Să aleagă metodic documentele şi fiţuicile care zăceau în teancuri îngălbenite în sipetul odăii sale de la han. Ce se întîmplase atunci la Salobreña ? La Baza, la Loja, la Almuñecar ?

Dar nu mai putea. Era obosit de moarte. Desigur că totul va ieşi cum trebuie, nu se putea să nu existe dovezi. Ar fi fost bine să plece de îndată la Madrid. Făcu pe surdul. Rămase la Sevilla.

Trăsnetul căzu din senin. Don Gaspar de Vallejo, consilier la Tribunalul superior al Andaluziei, primi o decizie regală.

Numitul Cervantes Saavedra era chemat să dea lămuriri cu privire la încasări în valoare de 2.557.029 *maravedís*. Deocamdată se constatase o lipsă de 79.804 *maravedís*. Numitul Cervantes urma să se înfăţişeze personal în faţa Camerei superioare de conturi în termen de trei săptămîni. Pentru prezentarea lui în faţa Camerei şi pentru suma datorată trebuiau desemnaţi fără întîrziere chezaşi. În lipsă de chezaşi corespunzători, Cervantes urma să fie arestat şi trimis neîntîrziat la închisoarea datornicilor.

Sumele păreau mai mari decît erau în realitate. Totalul încasărilor în discuţie era de şase mii de taleri, lipsa însă nu trecea de două sute.

Gutierrez se duse în grabă la domnul de Vallejo. Cei două sute de taleri se oferea să-i plătească pe loc.

Consilierul îl privi cu duşmănie. Doar nu despre asta era vorba. Se cerea o garanţie pentru *întreaga* sumă strînsă, pentru 2.557.029 *maravedís*.

Era evident o prostie, o interpretare intenţionat răuvoitoare a ordinului regal.

Gutierrez se întoarse la han.

— Se cere o garanţie pentru şase mii de taleri, dragă Miguel. De fapt nu e prea grav. Dacă ipotechez puţin „Grecoaica văduvă"...

Miguel se şi apucase să-şi strîngă lucrurile. Nici nu înălţă capul, poate pentru că nu voia să-şi arate ochii. Mormăi aplecat peste sipet :

— Să-mi trimiţi din cînd în cînd cîte ceva de-ale gurii şi o oca de vin ! Se spune că hrana este mizerabilă în vestita noastră puşcărie.

O TEMNIȚĂ NEOBIȘNUITĂ

În lumea celor fără căpătîi a Sevillei nu exista un loc cît de mic unde să se fure atît de sistematic și de fără milă ca în închisoarea regală. Și de aceasta erau vinovate, printr-o înlănțuire firească, tot acțiunile întreprinse de regele Filip.

În timpul pregătirii armadei, din cauza lipsei acute de bani, regele amanetase închisoarea unui grande andaluz bogat, ducele de Alcala. Grandele era un senior mult prea sus-pus pentru a jecmăni personal respingătoarea instituție și o arendase celui care plătise mai mult. Acesta, devenit astfel directorul închisorii, jumulea fără milă pe cei două mii de prizonieri. Numărul lor nu scădea niciodată. Timp de decenii au fost storși și jefuiți aici două mii de oameni, care au plătit în felul acesta, cu oarecare întîrziere, cîteva dintre pompoasele galere ale regelui Filip, ce putrezeau pe fundul Mării Mînecii.

În închisoarea aceasta nimic nu se dădea de pomană. Cine voia să mănînce altceva decît pîine proastă, trebuia să plătească. În uriașa clădire erau patru cantine: vinul și mîncărurile le vindea directorul. Cîteva tarabe vindeau legume și fructe, oțet și ulei, lumînări, cerneală, hîrtie; la fiecare ceapă, la fiecare pană de gîscă, directorul cîștiga. Dacă un deținut primea mîncare dinafară, plătea vamă. Totul era tarifat. Măturatul, curățirea priciurilor de purici, curățirea zidurilor de ploșnițe, îngăduința de-a avea o lumînare, toate aveau hotărît un anume preț. Paznicii cereau fără rușine și cine nu dădea de bunăvoie, aceluia i se lua. Deținutul era pur și simplu despuiat, iar lucrurile lui erau vîndute la mezat în curtea închisorii, numită în mod public „piața de vechituri".

Îndeobşte aici li se spuneau tuturor lucrurilor pe nume. Închisoarea avea trei porţi aşezate una în spatele celeilalte: cea de aur, cea de argint şi cea de aramă, botezate astfel după mita dată la intrare. După cum plăteai era şi cartiruirea.

Se putea locui foarte bine în această închisoare, în încăperile individuale, tihnite, ale catului celui mai de sus, şi se putea locui infernal de rău — cîte două, trei sute laolaltă, în ţarcuri împuţite.

Cervantes, care nu cunoştea obiceiurile locului şi nici bani nu prea avea, se pomeni în „încăperea de fier", o încăpere mare, joasă, la primul cat, ale cărei ferestre mult prea mici dădeau într-o uliţă îngustă.

Mindirile se înghesuiau aici unul într-altul, certurile, ţipetele şi rîsetele nu conteneau. Domnea o veselie nebună, deşănţată. Toată lumea îşi petrecea vremea cu jocuri de noroc. Cei mai săraci înjurau cumplit cînd îşi pierdeau bănuţii de aramă sau puneau la bătaie „pe cuvînt de cinste" viitoarea lor pradă. Dar jocurile de noroc îi costau bani pe toţi, deoarece zarurile şi cărţile de joc le dădea cu chirie directorul.

În prima zi, Miguel Cervantes nu se mişcă ore întregi de pe culcuşul lui. Cine nu murea de foame sau nu era complet mîncat de păduchi, avea ce vedea săptămîni în şir. Era o amestecătură neînchipuită de oameni.

Căci aici nu se făceau deosebiri după motivele întemniţării. Condamnaţi, deţinuţi aflaţi în prevenţie sau datornici — era totuna. Negustorul care nu putuse achita o poliţă dormea alături de un tîlhar osîndit. Filfizonul, rămas dator croitorului, era luat peste picior de unul ce-şi ucisese mama şi căruia i se ridica o spînzurătoare în curte. Borfaşi şi bătăuşi, plastografi şi falsificatori de bani, sodomişti şi pîngăritori de copii trăiau într-o promiscuitate halucinantă cu oameni care nu făcuseră nimic rău, dar trebuiau abia s-o dovedească. Printr-un luminator zăbrelit te puteai uita în închisoarea de femei, aflată dedesubt. Luminatorul era totdeauna asediat. În zece ore, Cervantes învăţă mai multe expresii plastic-necuviincioase, decît îi ajunseseră la urechi în zece ani de peregrinări.

Uşa spre „încăperea de fier" stătea deschisă. Ocupanţii ei intrau şi ieşeau. Tot timpul soseau musafiri din oraş şi erau primiţi cu urale. Dar cînd Cervantes se ridică şi voi să se ducă să respire undeva, pe afară, puţin aer proaspăt, paznicii îl opriră cu halebarde încrucişate. Pentru aşa ceva trebuie plătit, odată pentru totdeauna. Şi cei mai săraci plătiseră pentru asta — pentru dreptul de-a merge la cloacă.

În ziua aceea Miguel făcu tot soiul de cunoştinţe. Se învîrteau în jurul lui, se aşezau lîngă el, îi suflau în faţă duhoarea greu mirositoare a gurii lor şi-şi rosteau demn poreclele. Priveau cu respect ciotul lui, convinşi pesemne că mîna îi fusese retezată de călăi.

— Proastă treabă ! observă unul. Cîrpăceală de ageamiu !

Miguel nu se simţi dator să dea lămuriri ; prea de multe ori fusese nevoit să povestească despre Lepanto.

— Gambalon, poreclit Buca, se prezentă celălalt, de alaltăieri sclavul maiestăţii-sale.

Asta însemna că de două zile fusese condamnat la galere.

— Din ce pricină ? întrebă Cervantes politicos.

— Jaf la drumul mare.

— Aşa !

La uşă se iscă învălmăşeală. Era adus cineva, mai mult mort decît viu. Prietenii săi înmuiară de îndată un cearceaf în vin şi-l înfăşurară în el.

Gambalon se ridică de la locul lui, cerîndu-şi iertare după toate regulile etichetei. Omul care fusese adus era Polarte, un băiat tare bun, condamnat să fie biciuit de două ori pe săptămînă. Din păcate nu putuse face rost de bani pentru a-l mitui pe călău. — Dar care era vina domnului Polarte ?

— A păcătuit cu ceea ce se foloseşte. Iar cînd Cervantes se uită întrebător la el, Gambalon adăugă scurt : Cu ceea ce se toceşte, şi îşi luă rămas bun, oarecum neplăcut impresionat de atîta neştiinţă.

Veni seara şi ora de culcare, dar linişte nu se făcu. Uriaşa clădire răsuna de strigătele paznicilor :

— Închiderea porţilor ! Închiderea porţilor ! Închiderea porţilor a treia oară !

De afară se auzeau tropăituri, rîsete, ţipete. Urmară sunete de trîmbiţă, porţile fură trîntite cu zgomot.

Sala se umplu ochi. Pe mulţi dintre cei care apărură acum, Cervantes nu-i zărise în timpul zilei. Se înghesuiră cu toţii în faţa unui altar primitiv, pe care stătea o icoană zugrăvită cu şofran a Maicii Domnului şi o candelă sub ea. Un bărbat voinic, înfăşurat în capa sa ca într-o sutană, aprinse două lumînări de ceară. Cervantes observă uimit că ţinea în mînă o biciuşcă. Pe cei ce leneveau încă pe mindirile lor sau nu întrerupseseră jocul cu zarurile, nu-i iertă. În cele din urmă cîntară cu toţii pe o singură voce un *Salve*, cu răspunsuri cu tot. Apoi cel cu biciul porunci un *Ave-Maria* şi patru *Pater noster*. Apoi straniа adunare se încheie cu un :

— Doamne Isuse Cristoase, tu, care ţi-ai vărsat sîngele pentru noi, miluieşte-mă pre mine, căci sînt un biet păcătos ! răcnit din răsputeri de întregul cor.

Cuvintele răsunau şi vuiau asurzitor, de parcă ar fi ţîşnit din toate zidurile. Aşa şi era. În clipa aceea în toate sălile comune se desfăşura o ceremonie asemănătoare. Apoi conducătorul corului pocni o dată din bici şi uşa se deschise de îndată. Un grup de treizeci, patruzeci de femei, precedate de un puternic miros de mosc, se năpusti înăuntru, drojdia de la „Compas" şi din Calle del Agua. Se vedea cît colo că erau obişnuite să-şi petreacă nopţile aici, spre plăcuta consolare a celor întemniţaţi.

Imposibil de dormit pentru un nou-venit. Nu exista nici un fel de supraveghere. Fiecare făcea ce-i plăcea, pe faţă, fălindu-se. De la altar şi de la două icoane aşezate în dreapta şi în stînga uşii răzbătea un pic de lumină. Din jumătate în jumătate de oră, paznicii de afară strigau, asemenea cartu-rilor de pe corăbii :

— *Vela ! Vela ! Ahao !* şi loveau zgomotos cu halebardele în pardoseala de piatră.

Cervantes aţipise totuşi în cele din urmă. O lumină puternică îl făcu să deschidă ochii. În flăcările fantastice ale torţelor, văzu în faţa sa un grup mascat : călăul în mantie roşie, doi poliţişti şi un preot. Legănau o păpuşă leproasă cu streangul de gît.

— De astfel de moarte să moară, păcătosul ! strigară toţi patru cu voci cavernoase, teatrale, şi întinseră mîinile, cerşind.

Gambalon, vecinul său de pat, care aproape că nu-şi întrerupse sforăitul, îl lămuri că bairamul ăsta avea loc în

fiecare noapte — cei ce-l puneau la cale plăteau pentru asta o anumită sumă lunară directorului.

Dimineaţa Cervantes nu întrezări nici o posibilitate să se spele. Dădu paznicilor jumătate din banii pe care-i avea şi dobîndi în schimb libertatea de a se duce în curte, unde, între două spînzurători trainice, curgea o fîntînă.

După cîteva ceasuri se împărţiră în sală pîinile : la cîte trei prizonieri o pîine mare, neagră, nu îndeajuns coaptă. Dar cum nici unuia dintre cei închişi nu i se lăsase cuţitul, erau nevoiţi să ceară ajutor. Porneau în şir indian la slujbaşul care trebuia să taie pîinile. Acesta le despica în patru. O bucată, din mijloc, o păstra pentru revînzare. Cică plătea bani grei directorului pentru slujba sa.

În timp ce Cervantes şedea pe mindirul său şi mesteca, urmărind cu ochi nedormiţi plimbarea a două ploşniţe care îşi făceau anevoie drum peste pătura zdrenţăroasă, se pomeni deodată cu Gutierrez înaintea lui. Prietenul era aprins la faţă şi răsufla greu, din pricina efortului sau a emoţiei. În mîna stîngă ţinea de gît o damigeană pîntecoasă, plină cu vin roşu. Privi culcuşul jalnic, zări şi una dintre ploşniţe — cealaltă tocmai dispăruse — plescăi tare din limbă, a compătimire.

— Vino, bătrîne ! spuse el doar.

Miguel se ridică supus în picioare. Nici nu apucase să-şi desfacă legătura cu lucruri. Gutierrez îşi petrecu cu grijă braţul pe după umerii lui şi-l scoase din „încăperea de fier", însoţindu-l prin coridoare şi scări mişunînd de lume. Miguel crezu că e liber ; îl ştia pe Gutierrez în stare de orice. Dar, cînd ajunseră la poarta de aramă, urcară pe o altă scară. Cervantes se lăsă condus.

La ultimul cat îi aştepta o uşă deschisă. Era o încăpere destul de mare, nelocuită, luminoasă şi curată.

— Casă şi masă plătite pe o lună, dragă Miguel, dar n-ai să stai atît. Scrie-ţi cererea de îndată ce te linişteşti. Apoi plătim cei două sute de taleri şi ai să fii liber !

Gutierrez așezase pîntecoasa damigeană pe masă. Odaia era scăldată în lumina soarelui de septembrie, care se răsfrîngea minunat în vinul rubiniu. Cervantes o privea melancolic.

După ce prietenul plecă, rămase nemișcat locului în mijlocul odăii. Zgomotele acestui haotic lăcaș al mizeriei pătrundeau ca un zumzet pînă la el.

Aici, la catul cel mai de sus, se afla și locuința directorului. Restul încăperilor le închiria. Cei cîțiva locatari adăpostiți în ele erau bine serviți. Trăiau ca într-un han bun.

După scurtă vreme se ivi un paznic cu cele trebuincioase scrisului și cu coli de hîrtie.

— Din porunca domnului care tocmai a plecat! Pentru cererea către autorități. Înălțimea-voastră să nu uite cumva!

Cervantes încuviință din cap.

— Dacă înălțimea-voastră mai are nevoie de ceva, să iasă în prag și să bată din palme. Diseară avem țipar, apoi limbă de vită cu sos de piper. Dar puteți porunci orice.

Ascultător, Cervantes se așeză de îndată în fața vrafului de hîrtie și muie pana în cerneală. Nici o îndoială: întemnițarea aceasta nu putea dura. Cazul era doar limpede. Dar după aceea? Cu ce se va alege după ce se vor fi închis în urma lui cele trei porți și se va afla din nou pe străzile Sevillei...

Scrise titlul încet, cu litere înflorate de cancelarie:

„Către domnul Președinte al Camerei superioare regale de conturi din Madrid".

Dar atît. Nu putu continua. Își aruncă întîmplător ochii asupra oglinzii atîrnate pe perete, deasupra mesei. Era o oglindă ieftină, nu din sticlă, ci din tablă lustruită, triunghiulară, cu vîrful îndreptat în jos, cu o ramă de lemn roșu. Cervantes se privi lung. Sfinte Dumnezeule, așa arăta el?! Oare barba și mustățile sale lungi și pleoștite nu fuseseră încă nu de mult aurii? Acum erau de un argintiu-murdar. Și cutele acestea lungi, adînci, obosite, începînd de lîngă nas. Gura... Își rînji dinții. Dacă mai avea opt sau zece, iar cei

de jos nu se îmbucau cu cei de sus, fiecare stînd de unul singur, într-o mîndră izolare. Doar ochii păreau a fi aceiaşi din trecut, doar în ei mai licărea curajul de-a trăi. Dar altminteri... Oglinda proastă îi alungea şi mai mult trăsăturile, dîndu-le o înfăţişare jalnică şi caraghioasă. De multe luni nu se mai privise, acum găsea o plăcere melancolică în a cerceta ce făcuse viaţa din el. Pe nesimţite, începu să mîzgălească, să deseneze. Se desenă pe sine însuşi, cu stîngăcie, pe coala ce o avea în faţă. Îşi contură faţa, slabă şi colţuroasă, disproporţionat de lungă, cu un nas exagerat de acvilin ! Un asemenea portret, trimis preşedintelui Camerei, ar avea desigur mai mult efect decît toate cuvintele. Ce ar fi dacă s-ar desena călare pe catîrul său, aşa cum cutreiera drumurile pietroase, îndeplinindu-şi amarnica slujbă, cu bastonul cu însemnele funcţiei strîns la subsuoară ?

Desenă toate acestea. Îi plăcură. Nu era un catîr bine hrănit, din nutreţul statului, cu ochi focoşi, ci o biată gloabă vlăguită. El însuşi, numai piele şi oase, şedea călare cu picioare nesfîrşite, atîrnînd trist pînă în pămînt. Bastonului de la subsuoară nu-i adăugă coroana, ci îl subţie la capăt ca pe o lance.

Lanciei îi adăugă o armură. Se îmbrăcă într-un fel de platoşă şi-şi puse pe cap ceva ce semăna a coif fără vizieră. Apoi îşi împodobi cizmele cu pinteni, ca nişte roţi uriaşe ! Iată domnilor de la Camera de conturi cum arată cavalerul care a pornit la luptă pentru vistieria voastră, împotriva ţării secătuite.

Cavalerul ! În sfîrşit, îi fusese dat să descalece şi să şadă liniştit la închisoare. În sfîrşit, avea parte de răgaz. Îl cuprinse un ciudat simţămînt de mulţumire... Bunul Gutierrez care îl ajutase să dobîndească acest răgaz ! Odată şi odată tot trebuie omul să se privească scrutător, înainte de-a coborî în groapa ce nu mai putea fi prea departe.

Începu să se plimbe prin odaia încăpătoare, străduindu-se să-şi reamintească trecutul, să-l înţeleagă.

Dar era prea greu. Totul se învălmăşea. Vîrtejuri de speranţe, hotărîri şi dezamăgiri, noi avînturi şi noi înfrîngeri. „Regele, biserica sau marea" — iluzii şi dezamăgiri. Un blestemat strîngător de biruri pe care ţăranii îl izgonesc cu

pietre ! Crezuse că are în pumn aur, dar cînd deschisese palma nu găsise decît pulbere. Veneţiana Gina răsări în mijlocul încăperii, cu un zîmbet perfid pe faţa-i albă. Scrisoarea lui Don Juan de Austria, speranţa tinereţii sale, devenise sentinţa ce-l condamna la ani de sclavie. Iluzii, iluzii ! Şi-ţi continui drumul pînă ajungi bătrîn şi ţeapăn, dinaintea ochilor doar himere, himera fericirii, himera libertăţii. Cîndva ţinuse într-adevăr libertatea cu braţul. Dezamăgire, dezamăgire ! Vai, înfăţişarea ei nu era atrăgătoare. Josnicia îşi lua dreptul să judece pe cel ce trăia visînd.

În încăpere se lăsase întunericul. Cervantes nu băgă de seamă. Paznicul îi adusese mîncarea. Nu se atinse de ea. Îşi retrăia anii vieţii cruciş şi curmeziş. Revenea de fiecare dată pe aceleaşi drumuri, de parcă s-ar fi căutat pe sine însuşi, ca un strigoi : iluzii şi vise ! Iluzii despre o slujbă în Indii, guvernator sau magistrat. Visele spulberate ale gloriei poetice. Visele vieţii tihnite, la ţară, în satul din Mancha... Dar aici se opri. Amintirile timpului petrecut la Esquivias trezeau totdeauna în el un sentiment întunecat de ruşine. De multă vreme nu se înfăţişase Catalinei, deşi Isabella trăia la ea. Fetiţa lui — tot o iluzie. O vedea dinaintea ochilor pe Catalina cu romanele ei. Şedea pe podea, înconjurată de cărţile jerpelite, pline de absurdităţi nobile pe care le credea. Văzu o sută de mii de Cataline în toată ţara, care se hrăneau cu năluciri, ultim şi nebunesc ecou al unui trecut glorios. Credeau în acei Olivante şi Clarian, care doborau cu paloşul lucitor uriaşi şi duhuri rele. Eroul său nu semăna cu ei.

Eroul său... Se apropie de masă. Privi la lumina lumînării desenul stîngaci. Nu, cavalerul lui nu era un tinerel fermecător, un heruvim trandafiriu. Era un bătrîn cumsecade, neputincios, puţin smintit de minunăţiile trecutului. Ce grozav ar fi să trimită în lume pe unul ca acesta, încredinţat că vremurile cavalereşti nu s-au stins încă ! Ce glume hazlii şi amare, dacă ar trece călare pe mîrţoaga sa ciolănoasă, prin Spania de azi, poate chiar prin sărăcăcioasa Mancha, unde ţăranii se frămîntau din pricina preţului ce-l primeau pentru ouă ; dacă i s-ar părea că vede pretutindeni prilej de luptă glorioasă şi victime inocente, cărora să le ia apărarea, un biet nebun înduioşător, încredinţat mereu că a reuşit să prindă ceea ce veşnic se spulberă şi piere ! Şi care primeşte

lovituri şi este trîntit la pămînt pretutindeni, dar se ridică, porneşte mai departe, neînfricat, cu privirea bătrînească aţintită asupra lucirii nestinse a iluziei...

De jos se auzi strigătul de închidere a porţilor. Apoi începu rugăciunea zgomotoasă. Răsuna prin podele şi pereţi, clădirea se cutremura uşor de cîntul monoton a miilor de proscrişi. Cervantes nu-i mai auzea. Apucă pana. Pe foaia adresată preşedintelui, imediat sub mîzgălitura de desen, începu să scrie :

„Într-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu ţin să-mi aduc aminte, nu-i mult de cînd trăia un hidalgo, din cei cu lance în panoplie, scut vechi, cal ogîrjit şi ogar de hăituit vînatul..." [1]

---

[1] Cervantes — *Don Quijote de la Mancha*, E.L.U., Bucureşti, 1965. Traducere de Ion Frunzetti şi Edgar Papu.

ESCORIAL

Mirosea a stîrv. Fereastra toridei camere de dormit era larg-deschisă în acea zi de septembrie. Ardeau mirodenii. Duhoarea morții însă nu se risipea. De săptămîni de zile regele Filip se stingea și putrezea de viu.

Era slab ca un schelet. Dar pe alocuri dropica îi presărase pe trup umflături sticloase, îngrozitoare la vedere. Din rănile deschise, cu copturi, se scurgeau zilnic căni întregi de puroi. A-i lega rănile, a-l spăla, a-i schimba cît de cît poziția devenise de mult cu neputință. Trebuiseră să găurească patul sub el. Se scufunda, nemișcat, în murdăria lui.

Conștiința, însă, îi rămăsese trează. Suferea neînchipuit de mult. Toată viața fusese îngrijit, de o curățenie pedantă, scîrbindu-se ușor de orice. Nu putuse bea niciodată dintr-o cupă cît de cît tulbure. Acum mușchii roiau în jurul lui.

Suferea pentru cei din jur. Vedea cum medicii, preoții, miniștrii și slujitorii îndurau cu greu să stea în preajma lui. Nici nu-i mai venea să ceară ceva. Dacă era totuși nevoit, o făcea cu o politețe delicată, de parcă s-ar fi rugat să-l ierte. Era îngrozitor să auzi așa ceva din partea unui om de obicei atît de rece și distant.

Dumnezeu îl punea la grea încercare. Tot trupul îi era numai foc și chinuri răscolitoare, avea dureri năprasnice de cap, grețuri și sufocări, nopți fără somn, o sete chinuitoare pe care medicii nu-i îngăduiau s-o stingă, și pe care, de altfel, nimic n-o mai putea stinge.

Își socotise viața drept o anticameră a morții. Trăise în așteptarea ceasului din urmă. Dar că acel ceas va dura atît de nesfîrșit de mult, ca această dezgustătoare, înspăimîntătoare tortură, nu-și putuse închipui.

Îndura chinurile. Patruzeci de ani de domnie, în care se hrănise cu iluzii rigide şi însingurate, dădeau acum roade sublime. Nici un cuvînt de tînguire pe buzele lui arse. În mijlocul descompunerii, a putorii acesteia de gunoişte, rămase rege. Tot i se mai putea spune *maiestate* acestei rămăşiţe umane.

Putea încă gîndi ; aceasta, cea mai rea dintre pedepse, o socotea un tribut plătit Domnului pentru fericirea veşnică. Cel ce este mai greu încercat, va fi cel mai mult înălţat. Suferinţele şi înjosirea trupească erau pentru Filip dovada triumfală a credinţei neabătute, căreia îi jertfise fericirea sa şi a statelor sale.

Cît de neputincioase trebuiau să fie în faţa unor astfel de încercări consolările pe care le găsea omul în sine însuşi ? Ca nişte trestii ce se încovoaie fără putere îi apăreau liberul arbitru şi libertatea conştiinţei, pe care se sprijinea erezia nordică. Ce fiinţă nefericită trebuia să fie ereticul, în clipa grozavei treceri !

Pe el, regele Filip, îl înconjurau în această trecere toţi sfinţii, toţi preafericiţii. De o viaţă fuseseră rînduite pînă în cele mai mici amănunte treizeci de mii de slujbe pentru mort, cu care întreaga armată a preoţimii spaniole va deschide acum sufletului său calea spre fericirea veşnică. De pe pernă privirea lui străbate încăperea alăturată, pînă la marele altar din Capilla Mayor. Din jasp, agat şi porfir lucea acolo, ca o prevestire a veşniciei, tabernacolul. Iar sub altar se afla sicriul tatălui său, împăratul. În jurul lui, ceilalţi morţi ai casei lor. Acolo, la cîţiva paşi, trupurile lor aşteptau trupul lui. Iar sus, în strălucirea veşnică, sufletele lor izbăvite de păcate aşteptau ca şi el să se înalţe, izbăvit.

Este înconjurat, împresurat de simbolurile mîntuirii. Oriîncotro şi-ar întoarce ochii muribunzi, găseşte mîngîiere. Zidurile spoite în alb ale camerei de dormit sînt aproape în întregime acoperite cu icoane. Pe mese şi pe scaune au fost aşezate relicve, cele mai puternice făcătoare de minuni dintre comorile sale : o aşchie din adevărata cruce a Domnului, un braţ al sfîntului Vicenţiu, un genunchi al sfîntului Sebastian. Osemintele au fost aşezate în racle de preţ, bătute în aur, aşternute cu catifea, şi cu nestemate strălucitoare de jur

împrejur. Iar pe draperia patului a fost atîrnat crucifixul cel mic pe care l-a ţinut în mîini împăratul pe patul de moarte, la Yuste.

De trei ori s-a spovedit şi s-a împărtăşit. Nu se satură ascultînd scrierile sfinte. Dar mîine va fi ziua sa cea mai mare. Mîine va primi ultima miruire. Va fi ceremonia finală a existenţei sale severe şi ceremonioase.

E pregătit. A pus să i se taie părul şi unghiile, ca să aibă o înfăţişare cît mai demnă la primirea sfintei taine. A cerut să i se spună părţile trupului pe care le va atinge preotul. A şi văzut potirul de argint cu uleiul de măslin binecuvîntat de Papă. Îl va mirui noul arhiepiscop de Toledo. Asistenţa a fost stabilită cu grijă : confesorul, stareţul şi preotul palatului, majordomul, miniştrii şi cei mai de seamă demnitari ai curţii. Va fi de faţă şi prinţul moştenitor, prostănac şi nevolnic, *singurul* descendent rămas în viaţă din cele patru căsnicii ale sale ; pe umerii acestuia a vrut Domnul să aşeze povara unei împărăţii ce se destramă.

Astăzi s-a îngrijit pentru ultima oară de treburile acestei împărăţii. Erau hîrtii sosite din cele patru colţuri ale lumii. Dar braţele îl dureau prea tare, degetele mîinii drepte erau o rană sîngerîndă ; de aceea i le-au citit confesorul *fray* Diego şi valetul său Moura, iar pe cîte unele i le-au aşezat dinaintea ochilor. Rezoluţiile le-a dictat. Acum s-a sfîrşit. La o parte cu treburile lumeşti ! Începînd de mîine, zilele de chin ce i-au rămas vor fi numai ale rugăciunilor.

E singur. Cei doi aşteptau tăcuţi în încăperea de alături. O singură hîrtie a rămas nerezolvată. Cu faţa nemişcată, Filip ascultase citirea ei, apoi poruncise să i-o pună pe cuvertură, cu partea scrisă întoarsă în jos.

Ţinea ochii închişi. Dinspre biserică auzea un uşor zornăit şi zăngănit, pesemne că paracliserul rînduia vasele şi candelabrele pentru slujba de seară. Gîndurile regelui erau îndreptate asupra lumii sale lăuntrice şi asupra trecutului.

Se stingea în durere. Era un învins. Imperiul său se crăpa şi se sfărîma. În urmă cu cîteva luni dăduse pentru a treia oară faliment. Vlaga poporului, supremaţia mărilor, puterea asupra întregii lumi, totul fusese pus sub semnul întrebării pentru acea *unică* idee.

Dar Dumnezeu nu voise izbînda ei deplină ! E drept că Spania şi Italia fuseseră ferite de otravă, că în Germania şi în Polonia molima putuse fi stăvilită. Dar casa de Orania domnea în Olanda, iar Britania era stăpînită de îngrozitoarea Izabel [1].

Acestea erau ale trecutului. O *singură* rană îl ardea. Cu degetele sale bolnave întoarse fila aflată pe cuvertură.

Era o foaie tipărită, o comunicare oficială, sosită în ajun din Paris, cu corespondenţa diplomatică. Purta în partea de sus herbul cu crini şi încă un altul. Textul era în franceză şi începea astfel :

> *„On fait à savoir à Tous que bonne, ferme, stable et perpétuelle Paix, Amitié et Réconciliation est faite et accordée entre Très-haut, Très-excellent et Très-puissant Prince, Henri par la Grâce de Dieu Roy Très-chretien de France et de Navarre, notre souverain seigneur ; et Très-haut, Très-excellent et Très-puissant Prince, Philippe Roy Catholique des Espagnes..."* [2]

Pace, prietenie, împăcare, fusese nevoit să le acorde Franţei, acum, pe patul de moarte ! Trebuise să se declare învins ! Cedase Calais şi Blavet. Renunţase şi la toate cîştigurile pe care ar fi trebuit să le culeagă de pe urma nesfîrşitelor sale strădanii, depuse timp de patruzeci de ani. Şi să recunoască domnia acestui Henric al IV-lea, care reprezenta tot ce ura el.

Se convertise, regele acesta, desigur. Fusese căpetenia ereticilor, iar acum era catolic. Îşi lepădase credinţa, cum altul îşi leapădă haina. Era de o mie de ori mai rău decît cei ce-şi ispăşeau rătăcirea pe rug. Era de neconceput şi totuşi

---

[1] Elisabeta I (1558—1603), regina Angliei. Pentru că se declarase împotriva catolicismului, Filip al II-lea o poreclise astfel, după regina Izabel, figură păcătoasă din *Biblie*.

[2] Vestim pe această cale tuturor că s-a făcut şi încheiat pe veci bună pace, trainică prietenie şi împăcare între preacuviosul, preagloriosul şi atotputernicul principe, Henric din voia lui Dumnezeu rege preacreştin al Franţei şi al Navarei, suveranul şi stăpînul nostru, şi preaînaltul, preagloriosul şi atotputernicul principe, Filip rege catolic al Spaniilor... (fr.).

limpede de tot : regele acesta nu credea în nimic. Credința, care timp de șaptezeci de ani stăpînise inima și sufletul lui Filip, nu însemna nimic pentru acest Henric. Pentru el avea însemnătate puterea, unitatea țării, bunăstarea poporului. Pentru astea ar fi fost gata să se turcească, ar fi devenit adorator al focului. Vestitul lui edict, prin care acorda libertate de credință, egalitate confesiunilor — ce altceva reprezenta decît indiferența unui om fără Dumnezeu, care prețuiește fericirea pămîntească mai presus de orice ?

Iar Domnul din ceruri i-o dăruise. Filip o știa. Atotputernicul îl înzestrase pe acest păcătos cu toate harurile de trebuință unui domnitor. Puterea lui de muncă era fără margini, memoria nu-l înșela, avea o judecată neînrîurită de nimic, o minte ageră, un curaj neabătut.

Strunise nobilimea turbulentă prin lovituri iuți și neîndurătoare, își alegea miniștrii cu o perspicacitate genială, dăduse poporului conștiința că o voință luminată îl călăuzește și-l apără. Nu cu hîrtii, nu dintr-o chilie monahală, cîrmuia el Franța, ci călătorea, mergea printre oameni, oricine se putea apropia de el, vorbea fiecăruia pe limba lui, îi întreba care le sînt dorințele și nevoile. Franța propășea ca după o ploaie de mai. Agricultura, meșteșugurile, negoțul, toate se bucurau de aceeași grijă activă, finanțele și justiția fuseseră plivite de o mînă sigură. Nu existau privilegii, nu se cercetau blazoanele și nici nu se cereau dovezi de puritate a sîngelui, un uriaș val de încredere îl înconjura pe acest rege foarte pămîntesc și cu totul lipsit de iluzii.

Paix, Amitié, Réconciliation — nici o tipăritură nu mințise vreodată cu atîta nerușinare. De cîte ori nu încercase Filip să pună la cale uciderea lui !

Cu cîteva săptămîni în urmă, cercetase o dată, îndelung, în miez de noapte, portretul adversarului. Apoi îl îndepărtase pentru totdeauna. Dar și-l întipărise bine în minte, cunoștea fiecare amănunt... omul acela scund, voinic, dîrz și fața lui puternică, mare. Părul obraznic, creț, pieptănat în sus, lăsînd fruntea dezgolită. Nasul mare, senzual. Gura lată, pofticioasă, deasupra unei bărbi retezate în colțuri, ca a unui țap. Și ochii „înconjurați de cute spirituale, sclipind de viață și ironie, de o înțelepciune satanică și de o blîndețe îngerească", cum îi scrisese odată o iscoadă lipsită de tact.

Portretul îl înfăţişa în veşminte de gală. Dar se vedea cît de colo că le purta fără să-i pese de nimic şi parcă în derîdere. Un gascon mic de stat, lipsit de eleganţă, agil, fără pic de solemnitate ; desigur că nu-i păsa dacă duhnea a sudoare sau a usturoi. Nu era el omul să se ruşineze ! Corespondenţa tuturor ambasadorilor era plină de bîrfe scandaloase. Avusese trei sute de legături amoroase şi niciodată nu se ruşinase ! Pe femeile care îi dăruiseră plăceri, după ce se sătura de ele, nu le închidea în mînăstiri. Le onora şi le copleşea cu daruri, în chipul cel mai neruşinat. Era recunoscător pentru voluptăţile ce i le dăruiseră. Asprimea şi neîndurarea erau străine firii lui. Aproape că nici trădarea n-o pedepsea.

Filip îl ura. Ah, cum îl ura ! Viaţa acestui Henric era o batjocură la adresa celor şaptezeci de ani a propriei sale existenţe, a întregii, severei şi întunecatei sale vieţi, plină de renunţări, în slujba unei idei unice, supreme, singura adevărată. Cum putea Cel-de-sus să îngăduie ca necredinţa insolentă să triumfe astfel ? Facă-se voia Ta, Doamne... dar neînţeleasă şi înfricoşătoare era voia aceasta. Numai ura îl mai despărţea pe Filip de liniştea clipei de pe urmă. Nici rugăciunile, nici spovedania, nici cuminecătura nu putuseră şterge din sufletul lui această ură, care poate nu era decît o tainică, profundă, îngrozitoare îndoială. O, Doamne, nu mă părăsi ! Nu mă lăsa în ceasul meu de pe urmă. Doamne, întoarce-ţi faţa către mine, dă-mi putere, dă-mi putere !

Cei doi din anticameră, confesorul şi valetul, auziră un ţipăt sfîşietor. Se năpustiră.

Regele, care de săptămîni de zile nu se putuse mişca de fel, şedea drept în pat, plîngînd în hohote. Smulsese crucifixul împăratului de pe draperia de care fusese prins şi, cu degetele sîngerînde, îl ţinea strîns lipit de buze.

CAVALERUL

Cineva bătu respectuos la uşă. Abia la a treia lovitură Miguel înălţă capul de pe manuscris. Intrară Gambalon şi Polarte.

Sclăvul majestăţii-sale, care tot mai aştepta deportarea, se apropie făcînd reverenţe. În spatele lui venea domnul Polarte, „cel ce păcătuise cu ceea ce se foloseşte", cu desăvîrşire spîn şi chel, cu trupul puţin încovoiat din pricina biciuirilor. Veniseră cu o rugăminte.

Era vorba de un anume Boffy, executat în ziua aceea prin spînzurare, în curtea închisorii. Adunau bani pentru mormîntul lui.

— Luminăţia-voastră ştie doar, explică Gambalon cu vorbe alese, prejudecăţile oamenilor sînt foarte diferite. Pe el îl frămînta gîndul cum va fi înmormîntat. Deoarece, din păcate, nu i s-a îngăduit o înmormîntare creştinească, şi-a dorit o piatră dincolo de zidul cimitirului, cu o inscripţie cuviincioasă. Ar fi dorit marmură de Filabres. Dar preţurile sînt mari.

Cervantes vîrî mîna în sertar şi le dădu din banii lăsaţi de Gutierrez.

Dar nu plecară. Simţeau nevoia să-şi justifice cererea.

— Păcat că luminăţia-voastră n-a văzut cum a fost spînzurat ! începu Polarte cu o voce piţigăiată. Merita. Cămaşa de osîndit îi stătea atît de bine, de parcă ar fi fost făcută pe măsură şi era foarte elegant frezat. Pe preot l-a rugat politicos să spună tot ce are de spus şi i-a mulţumit cu căldură pentru tot ce i-a înşirat. Apoi s-a urcat frumos pe scară, fără grabă, dar nici prea încet, şi-a potrivit cămaşa şi şi-a trecut singur streangul de gît. Zău, mai mult, nici că se putea !

— Destul, îl întrerupse Gambalon, destulă vorbărie ! tulburi inspiraţia luminăţiei-sale. Iar cînd ajunse la uşă adăugă : Rămîne ca de obicei ? Diseară, după *Ave* ?

— Da, veniţi, răspunse Cervantes.

Deoarece cei doi tot îl întrerupseseră, îşi trase scaunul lîngă fereastră şi se odihni. Îşi plimbă privirea pe cheiul larg şi pe apele fluviului. Dincolo, în spatele Trianei, cerul se colorase în purpuriu şi verde de smaragd, căci soarele scăpătase.

Îl văzuse asfinţind de patruzeci sau cincizeci de ori de la fereastra aceasta. Detenţia lui n-avea să mai dureze mult. Ce e drept, nu trimisese cererea. Dar acum prietenul Gutierrez se afla la Madrid, pentru a lămuri cazul lui.

Cervantes îi era recunoscător pentru asta. Într-adevăr aşa trebuia să se poarte un prieten ! Dar dacă sta să judece — nu era nerăbdător să fie eliberat. Nu-l speria gîndul de-a trăi un an izolat în această încăpere, sau poate chiar trei ani, şi să-şi termine opera.

În artă totul depinde de felul cum începi. El începuse bine. Se afla pe un drum bun.

Don Quijote nu mai era de mult un biet zănatic, scrîntit la minte din pricina cărţilor cu cavaleri. Ţicneala lui era mai de soi. Prostii săvîrşea în continuare cît zece nebuni la un loc, dar vorbele lui erau pline de înţelepciune.

De multă vreme nu mai colinda singur lumea. Alături de el călărea, pe un măgăruş. Sancho Panza, bădăranul, plămădit din făina cea mai de rînd. Clătinînd din cap şi totuşi credul, viitorul guvernator al unor insule îl urma din lăcomie de cîştig şi, într-o anumită măsură, dintr-o tîmpă admiraţie pentru noblеţea iluziilor. Iar spinarea lui lată de ţăran uita repede bătăile primite.

Trecuse multă vreme de cînd castelanul, de fapt un hangiu, îl ridicase pe don Quijote la rangul de cavaler, lupta înfricoşătoare şi nemaipomenită cu morile de vînt rămăsese în urmă, nobilul Rocinante fusese răzbunat, nemiloşii herghelegii pedepsiţi, tristele aventuri din castelul fermecat uitate fără regret, don Quijote purta în locul coifului său de carton, fermecatul coif de aur al lui Mambrino, de fapt lighenaşul de săpunit al unui bărbier....

Izvorul ţîşnise şi curgea înspumat. Un torent de istorisiri, de chipuri, se învolbura în jurul lui. Tot ceea ce văzuse şi în-

registrase în cei treizeci de ani de peregrinări ieşea acum la lumină. În cadrul creat de începutul fericit se găsea loc pentru toate, pentru întîmplări cu sclavi, peripeţii de dragoste, povestiri de călătorie, toate se îmbinau ca într-un vis plăcut.

Şi aşa precum în visele plăcute există o certitudine neîntemeiată pe cuvinte, tot astfel intuia Miguel fără cuvinte toate trăsăturile ascunse sub faţa osoasă a lui don Quijote, care ieşeau singure la iveală, fără ca el să le invoace. Precum nu se invocase nici pe sine, cînd coborîse din oglindă, pentru a intra, primul, în carte. Nu-l invocase nici pe Don Juan de Austria, ultimul cavaler, strălucitor şi nechibzuit, care întindea mîna după coroane ca un băietan înflăcărat. Nici figura tăcută, monahală din Escorial, ce se stinsese în zilele acestea de toamnă şi pentru ale cărei iluzii fantasmagorice de o viaţă, tot mai aveau de plătit deţinuţii din această închisoare.

Scria pur şi simplu o carte veselă, în care lua în derîdere romanele cavalereşti... Va veni cineva să întrebe ? Va desluşi cineva în spatele hidalgo-ului său spiritul Spaniei, însetat orbeşte de măreţii trecute, în timp ce lumea înconjurătoare se trezea la realităţi noi ? Ridică din umeri. Nu era nimic de explicat. Ficţiunea şi sensul ei profund formau un tot, ca fructul cu aroma lui.

Cervantes era fericit. Ştia ce dar preţios îi fusese hărăzit. Ceea ce crea el nu mai crease nimeni înaintea lui !

Numele şi faima eroului său trecuseră dincolo de zidurile celulei. O primă recunoaştere, stranie prevestire a gloriei viitoare.

Pesemne paznicul răspîndise primul vestea că, la ultimul cat, un domn scria zi şi noapte un roman cavaleresc. Veniră vizitatori. Nu dintre cei mai nevinovaţi. Dimpotrivă, urcară scările deţinuţii cei mai periculoşi din „încăperea de fier" şi de la „scîrnavi" ; voiau să vadă ce ticluieşte ciungul.

Iar el nu se lăsa rugat. Nu se socotea mai presus de ei. Le citi cîte ceva. I se duse vestea în toată clădirea. Bătăuşi, codoşi şi tîlhari îi gustau glumele. Veneau în grupuri, veneau grămadă. Trecuseră trei săptămîni de cînd se întruniseră pentru prima oară aici, formînd, împreună cu doamnele lor, publicul. Cervantes citise atunci lupta cu morile de vînt. A doua zi o cunoştea jumătate din Sevilla. Direotorul închisorii

în persoană, semănînd mai curînd cu un savant melancolic, delicat, decît cu jecmănitorul ce era, veni şi-l rugă pe Cervantes să-i împrumute pentru cîteva ore manuscrisul acelui capitol. Domni onorabili din oraş, cu un trecut nepătat, se lăsau încuiaţi seara în închisoare, ca să asiste la lectură.

Dar în astă seară erau numai între ei. Nu-i supăra nici un musafir din oraş. Abia amuţise corul strident al rugăciunilor şi odaia lui Miguel se umplu de lume. Se înghesuiau de-a lungul pereţilor, şedeau pe podea, uşa trebui să rămînă deschisă, afară pe culoare se întrezăreau alte capete lipite unul lîngă altul. Abia rămăsese un locşor pentru Cervantes, care şedea lîngă două lumînări.

Îi părea bine că îi avea astăzi în faţa sa, fără nici un oaspete dinafară. Avea motivele lui.

Aşteptă calm să se facă linişte. Îşi plimbă privirea în lumina pîlpîitoare, jucăuşă a lumînărilor, peste bărbi încîlcite, chelii, coafuri ieşite din comun. Zări tîrlici de cînepă, rupţi, pe care îi întindeau spre el cei ce şedeau în faţă, nădragi galbeni, uriaşe jartiere roşii, pieptare cu crăpătură, pături grosolane, din care se zăreau goliciuni, gulere valone zdrenţuite. Pe alocuri luceau carminul ţipător de pe obrajii doamnelor şi albul de plumb cu care îşi vopseau sînii dezgoliţi.

„Despre felul cum slobozi don Quijote o mulţime de nenorociţi, duşi fără voia lor acolo unde n-aveau nici un chef să se ducă."

Era povestea celor doisprezece osîndiţi la galere, înşiraţi de un lanţ de fier petrecut pe după gîturile lor, care se îndreptau sub pază severă spre port. Pe care don Quijote îi opreşte, îi descoase şi se hotărăşte să-i elibereze : „Toate acestea îmi vin acum în minte, spunîndu-mi, încredinţîndu-mă şi chiar silindu-mă să-mi arăt cu voi rostul pentru care cerul m-a sortit... să îmbrăţişez tagma cavaleriei pe care am îmbrăţişat-o, făcînd jurămînt să ajut pe cei nevoiaşi şi pe cei obijduiţi de mai-marii lor... Îmi dau seama, că s-ar putea întîmpla ca slăbiciunea cutăruia, cînd a fost supus la tortură, ori poate lipsa de bani a cutărui altuia şi lipsa de protecţie înaltă sau, în sfîrşit, judecata sucită a magistratului să fi fost cauza pierzaniei voastre..."

Şi cum, desigur, paznicii nu-i predau de bunăvoie deţinuţii, don Quijote îşi îndreaptă lancea asupra lor şi-l trîn-

teşte la pămînt pe ofiţerul regal. Acesta este semnalul, osîndiţii se răzvrătesc, paznicii sînt învinşi, iar condamnaţii eliberaţi.

Izbucniră aplauze... Cervantes ridică braţul ciung. Nu-şi terminase povestirea.

Citi sfîrşitul. Citi cum cei sloboziţi nu sînt nicidecum recunoscători eliberatorului lor nebun, îşi bat joc de el, aruncă în el cu pietre, îl pocnesc peste spinare cu coiful de aur, ba îi şi fură, lui şi lui Sancho, mantăile, iar apoi o rup la goană, care încotro...

„Nu mai rămaseră decît măgarul şi Rocinante, Sancho şi don Quijote: măgarul cu capul în pămînt şi gînditor, scuturînd din cînd în cînd din urechi, de parcă nu i-ar fi venit a crede că încetase viscolul de pietre... Rocinante întins lîngă stăpînul său, căci îl azvîrlise la pămînt alt pietroi; Sancho numai în cămaşă, dîrdîind de frica «Sfintei Hermandad», iar don Quijote amărît, pentru că se vedea împodobit ca vai de el tocmai de cei cărora le făcuse atîta bine..."

De îndată ce isprăvi, izbucniră urale. Din pricina hohotelor furtunoase de rîs flacăra lumînărilor începuse să tremure. Urlau. Se băteau cu palmele peste coapse. Doamnele îşi ieşiseră cu totul din fire. Cîrîind pline de încîntare, îşi aruncau braţele pe după gîtul vecinului şi-l sărutau zgomotos. Era într-adevăr un succes!

Nu era chiar succesul pe care îl aşteptase Cervantes. Cum era cu putinţă una ca asta? Li se înfăţişa propria lor soartă — şi unul cu o armură prăpădită care le lua apărarea. Dar deţinuţii îşi rîdeau de el. Rîdeau şi dădeau dreptate tovarăşilor lor de nefericire, care zvîrleau cu pietre în cavaler. Cervantes nu exagerase cu nimic; i-o dovedeau chiar deţinuţii. Iar pe el îl treceau fiori, în faţa acestei dovezi.

Se ridică în picioare. Înălţă o lumînare deasupra capului şi plimbă lumina ei asupra adunării. În faţă de tot, pe podea, şedea Gambalon, sclavul maiestăţii-sale, care aştepta de săptămîni de zile să fie deportat cu lanţul de gît. De atîta încîntare se răsturnase pe spate, rezemîndu-se în poala unei femei. Rîdea cu atîta poftă, căscîndu-şi atît de mult gura, încît i se vedea gîtlejul pînă în fund...

Plecară cu părere de rău. Vocile lor se stinseră. Prin fereastra larg-deschisă se risipea mirosul greu rămas în urma lor.

Un cer înstelat de toamnă își întindea vălurile strălucitoare. Deasupra Trianei mai stăruia o zare de lumină, ziua abia se stinsese.

Cervantes începu să zîmbească pe socoteala sa. Ce învinuire le aducea ? Că rîseseră ? Despre don Quijote *trebuia* rîs. N-avea de ce să se plîngă !

Cîndva, însă, așa își puse în gînd, avea să iasă la lumină, în cartea sa, adevărul, dar în așa fel încît să-l înțeleagă oricine. Cîndva avea să vorbească. Foarte tîrziu, la urmă de tot, după o sută de întîmplări, o mie de pagini, avea să răsune cuvîntul vrăjit. Pe pragul ușii din dos a marelui edificiu voia să depună o cheie mică de tot, cheia cămării celei mai ascunse...

Cîndva are să se sfîrșească și viața lui don Quijote. Prietenii îl înconjoară. Plîngînd în hohote, Sancho îi vorbește de o nouă călătorie, de noi fapte vitejești. Dar deodată se spulberă visul îndelungat al celui veșnic amăgit și el spune : „Luați-o mai cu binișorul, domnilor, fiindcă-n cuiburi de mai an nu prinzi pui de ciocîrlan ; fost-am cît am fost don Quijote de la Mancha ; acum sînt Alonso Quijano *cel Bun*".

Da, așa avea să se încheie cîndva cartea sa, cu acest simplu cuvînt cheie, cu acest cuvînt magic, *bun*.

Cerul de deasupra Trianei mai era încă puțin luminat. Iar Cervantes îl vedea pe cavaler îndepărtîndu-se călare, înalt și deșirat, tot în căutare de iluzii, străbătînd spații și secole — copitele mîrțoagei sale afundîndu-se în pămîntul Spaniei, dar cu capul nobil și ridicol înălțat sus, printre stele.

Cuprins

Pag.

CARTEA ÎNTÎI

Audiența 5
Profesorul de spaniolă . 17
Onorați, iubiți părinți... . 25
Veneția na . 31
Febră 44
Parada flotei . 51
Lepanto 59
„La Pălăria neagră" . . . 67
„El sol" 79
Regii defuncți . 84
Dali-Mami 90
Orașul Alger . . 99
Sclavul don Miguel . 105
Trei trădători . . . 114
Întoarcerea în patrie . . . 132

CARTEA A-DOUA

Prima seară 138
Unica corte . . . 142
Teatru 148

Pag.

Răgaz 155
Tîrgul minciunilor 161
Ana Franca 167
La răscruce 176
Satul din Mancha 181
Comisarul 194
Cercetarea purității sîngelui 206
2.557.029 maravedis 217
O temniță neobișnuită 224
Escorial 233
Cavalerul 239

Coperta colecţiei : *Vasile Socolnic*
Desenul copertei : *Josef Wilcon*

BRUNO FRANK
CERVANTES
Bertelsmann, Reinhard Mohn OHG, Gütersloh

Tiparul executat la Atelierele grafice nr. 4,
B-dul Bucureşti Noi nr. 40 — c. 2 784

O biografie romanțată plină de culoare şi pitoresc despre viaţa aventuroasă şi nefericită a lui Cervantes, autorul nemuritorului *Don Quijote*.